

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

EMEL MECMUASI'NDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
GÜLDEN ÜNLÜ**

**DANIŞMAN
PROF. DR. MEHMET NACİ ÖNAL**

**AĞUSTOS, 2016
MUĞLA**

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

EMEL MECMUASI'NDA HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

HAZIRLAYAN
GÜLDEN ÜNLÜ

Sosyal Bilimleri Enstitüsünde
“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 24.08.2016

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 19.07.2016

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Aysun DURSUN

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Surur ÇELEPİ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Mehmet MARANGOZ

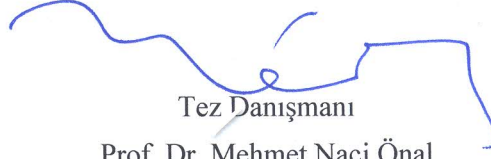
AĞUSTOS, 2016

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 22/06/2016 tarih ve 738/2 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Gülden ÜNLÜ' nün "Emel Mecmuası'nda Halk Kültürü Unsurları" adlı tezini incelemiş ve aday 19/07/2016 tarihinde saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Naci Önal

Üye
Yrd. Doç. Dr. Aysun Dursun

Üye
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Surur Çelepi

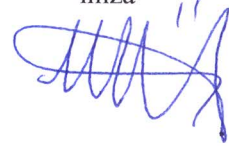
YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Emel Mecmuası’nda Halk Kültürü Unsurları” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/08/2016

GÜLDEN ÜNLÜ

imza

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : ÜNLÜ

Adı : Gülden

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Emel Mecmuası'nda Halk Kültürü Unsurları

Y. Dil : Folk Culture Elements in the Magazines Emel

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih : 19.07.2016

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : ÖNAL, Mehmet Naci

Ünvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 411

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde Geçiş Dönemleri, Aile Hayatı, Bayramlar ve Şölenler
2. Halk Bilgeliği ve İnançları
3. Halk Edebiyatı

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Dobruca ve Dobruca Kırım Tatar Türkleri
2. Emel Mecmuası
3. Halk Kültürü
4. Halk Edebiyatı

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Magazines Emel
2. Folk Culture
3. Folk Literature

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☒
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☐

Yazarın İmzası :

Tarih : 24/08/2016

ÖZET

Bu çalışmada Emel Mecmuası'nın tüm nüshaları incelenerek, nüshalardaki halk kültürüne ait bilgiler eklektik yöntemle ele alınmıştır.

Dört bölümden oluşan çalışmada, öncelikle geçiş dönemi (doğum-evlenme-ölüm) âdetleri ve aile hayatı; ikinci bölümde dini bayramlar, mevsim bayramları, kurultay ve şölenler; üçüncü bölümde; halk bilgeliği, halk inançları ve öğretileri incelenmiştir. Son bölüm ise halk edebiyatı ürünlerine ayrılmıştır.

Çalışma boyunca, başta Emel Mecmuası'nın tüm sayıları olmak üzere, halk kültürüne ait kaynak eserlerden faydalanılmıştır.

Emel Mecmuası'nda tarihî, siyasî, fikrî ve edebî yazıların yanında, ulaşılan toplum hafızasında kültürün canlanması ve kalıcı olması amacıyla, halk kültürüyle ilgili incelemelere de sıkça yer verilmiştir.

ABSTRACT

In this study all Emel Magazine's editions were examined where all the information about folk culture was gathered then examined and classified with eclectic method.

In this 4 parts study, in the first part transition period's (birth-wedding-death) traditions and family life was treated, the second part was about religious feasts, season festivals and fetes while the third part dedicated for erudition and folk beliefs and doctrines. The last chapter is dedicated to folk literature.

Along the study beside Emel Magazine's all editions, sources belonging to folk culture were used as well.

In Emel Magazine in the framework of national personality relief and permanence of culture was targeted by frequently giving place to articles about folk culture in addition to intellectual and literary articles.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1
I. DOBRUCA VE KIRIM TATAR TÜRKLERİ	2
1. Dobruca'nın Coğrafi ve Stratejik Konumu.....	2
2. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin Tarihi.....	3
3. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin Siyasi Durumu ve Göçler.....	6
4. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin Kültürel Faaliyetleri.....	10
II. EMEL MECMUASI VE KURUCULARI	13
1. Emel Mecmuası'nın Oluşum Süreci ve Yayın İlkeleri.....	13
2. Emel Mecmuası'nın Kurucuları.....	17
2.1. Müstecip Ülküsal.....	17
2.2. Reşit Ali Osman.....	19
2.3. Emin Bektöre.....	19
2.4. Ali Kemal Gökğiray.....	19
2.5. Niyazi Kırınman.....	20
2.6. Halil Beşev.....	20
2.7. Seyit Mahmut Okyay.....	20

BİRİNCİ BÖLÜM GEÇİŞ DÖNEMLERİ VE AİLE HAYATI

I. GEÇİŞ DÖNEMLERİ	21
1. DOĞUM ÂDETLERİ	21
1.1. Doğum Öncesi.....	22
1.2. Doğum.....	23
1.3. Doğum Sonrası.....	24
1.3.1. Bebek ve Annenin Korunması.....	28

1.3.1.1. Al Karısı.....	29
1.3.1.2. Peri.....	30
1.3.1.3. Kırk Basması.....	31
1.3.1.4. Kayış Ayak.....	32
1.3.1.5. Ubır.....	32
1.3.1.6. Su Anası.....	32
1.3.2. Ad Verme.....	34
1.3.3. İlk Diş Toyu.....	37
1.3.4. Tay Tay Toy / Kalakay Toy.....	38
1.3.5. Sünnet.....	38
2. EVLENME ÂDETLERİ.....	40
2.1. Düğün Öncesi	40
2.1.1. Tanışma Çeşitleri.....	43
2.1.1.1. Etek Cırtaş.....	43
2.1.1.2. Çınlaşma.....	43
2.2.2. Tâlip Olma.....	58
2.2.3. Söz Merâsimi.....	59
2.2.4. Nişan Merâsimi.....	60
2.2.5. Düğün Arifesi.....	61
2.2. Düğün.....	62
2.2.1. Düğünün Birinci Günü.....	63
2.2.1.1. Nikâh.....	64
2.2.1.2. Süslü Horoz Merâsimi.....	66
2.2.1.3. Konuşma Gecesi.....	67
2.2.1.4. Kına Toy.....	71
2.2.1.5. Eğlence.....	72
2.2.2. Düğünün İkinci Günü.....	74
2.2.3. Düğünün Üçüncü Günü.....	74
2.2.3.1. Gelin Alma.....	74
2.2.3.2. Kiyev Traşı.....	79
2.2.3.3. Güreş Merâsimi.....	83

2.2.3.4. Gerdek.....	83
2.3. Düğün Sonrası.....	85
3. ÖLÜM ÂDETLERİ.....	86
3.1.Ölüm Getireceğine İnanılan Uygulamalar.....	86
3.2. Defin Merâsimi ve Tâziye.....	89
II. AİLE HAYATI.....	97
1. Kadın.....	99
2. Çocuk.....	103
2.1. Çocuk Oyunları.....	104

İKİNCİ BÖLÜM BAYRAMLAR VE ŞÖLENLER

I. BAYRAMLAR	106
1. Dini Bayramlar	106
1.1. Ramazan Bayramı.....	107
1.2. Kurban Bayramı.....	109
2. Mevsim Bayramları.....	111
2.1. Nevruz.....	111
2.2. Hıdrellez.....	115
2.3. Ekim Bayramı.....	117
2.4. Tepreş.....	118
2.5. Ey Şuval Bayramı.....	121
2.6. Kantar Günü.....	122
II. ŞÖLENLER.....	123
1. Folklor Gösterileri.....	124
2. Gece Toplantıları.....	125
3. Yayla Şölenleri.....	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HALK BİLGELİĞİ VE İNANÇLARI

I. HALK BİLGELİĞİ.....	127
1. Halk Hekimliği.....	127
2. Halk Mutfağı.....	129
3. Halk Takvimi.....	131
3.1. Amel Günü.....	132
3.2. April Beşi.....	133
3.3. Sitte-i Sevr.....	133
3.4. Hıristiyan Paskalyası.....	134
3.5. Berd'ül- Âcuz.....	134
II. HALK İNANÇLARI	135
1. Kaçınmalara Yönelik İnançlar	135
2. Korunmaya Yönelik İnançlar	137
2.1. Ubır.....	137
2.2. Peri.....	139
2.3. Kayış Ayak.....	139
2.4. Su Anası.....	139

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM HALK EDEBİYATI

I. MANZUM ESERLER.....	141
1. Ninniler	141
1.1. Dilek, Temennî Mâhiyetindeki Ninniler.....	145
1.2. Sevgi İfade Eden Ninniler.....	145
1.3. Vatan Sevgisine Dair Ninniler.....	146
2. Bilmeceler.....	147
2.1. Bitkiler ve Yiyeceklerle İlgili Bilmeceler.....	149
2.2. Eşyalarla İlgili Bilmeceler.....	151

2.3. Hayvanlarla İlgili Bilmeceler.....	154
2.4. İnsan ve Uzuvarıyla İlgili Bilmeceler.....	156
2.5. Maddi, Mânevî ve Diğer Konularla İlgili Bilmeceler.....	156
2.6. Tabiat ve Tabiat Hâdiseleriyle İlgili Bilmeceler.....	158
3. Tekerlemeler.....	158
4. Çınlar.....	161
4.1. Aşk Konulu Çınlar.....	161
4.2. Bilmece Tarzında Söylenen Çınlar.....	165
4.3. Cevâbı Yetiştiremeyenlere Dair Söylenen Çınlar.....	167
4.4. Hayat Felsefesine Dair Çınlar.....	168
4.5. İstihzâ ve Cevaba Dair Çınlar.....	170
4.6. Karşılıklı Söylenen Umûmî Çınlar.....	177
4.7. Rakip Grup veya Taraflar Arasındaki Çınlar.....	178
4.8. Umûmî Çınlar.....	179
5. Maniler.....	184
5.1. Gelin- Kaynana Manileri.....	186
5.2. Ramazan Manileri.....	186
5.3. Sevdâ Manileri.....	187
6. Türküler.....	189
6.1. Tören Türküleri.....	193
6.2. Tabiat Türküleri.....	198
7. Dualar ve Beddualar.....	199
7.1. Dualar.....	200
7.2. Beddualar.....	201
8. Atasözleri.....	202
II. MENSUR ESERLER.....	244
1. Destanlar.....	244
1.1. Kahramanlık Destanları.....	247
1.1.1. Çora Batır Destanı.....	247
1.1.2. Edige Batır Destanı.....	254

2. Masallar.....	268
2.1. Hayvan Masalları.....	276
2.1.1. Nar Nar Kamış.....	276
2.1.2. Tavşannan Balaları.....	278
3. Halk Hikâyeleri.....	281
3.1. Aşk Konulu Halk Hikayeleri.....	285
3.1.1. Biçe.....	285
3.2. Kategorilere Tamamiyle Girmeyen Hikâyeler.....	287
3.2.1. Ak Bike Hanı.....	287
3.2.2. Hanın Yüzüğü.....	290
3.2.3. Mirza Bike.....	294
4. Efsaneler.....	298
4.1. Tarihlik Efsaneler.....	299
4.1.1. Murat Baba Efsanesi.....	299
4.1.2. Nur Bike Efsanesi.....	301
4.1.3. Mübârek Çoban Efsanesi.....	302
4.1.4. Şehit Askerler Mezarlığı Efsanesi.....	303
4.1.5. Akyar'daki Tepe Efsanesi.....	303
4.1.6. Molla Nurullah Efsanesi.....	304
4.1.7. Sezekli Molla Akay Efsanesi.....	305
4.1.8. Genç Nuri Hoca Efsanesi.....	306
4.1.9. Gaspıralı İsmail Bey'in, Zühre Hanım'ın, Giray Han'ın Kabirlerine Dair Efsaneler.....	307
5. Fıkralar.....	308
5.1. Azınlık Tipleri.....	311
5.1.1. Nogay Fıkraları.....	311
5.1.1.1. Hacı.....	311
5.1.1.2. Koyun.....	312
5.1.1.3. İslâm'ın Şartları.....	312
5.1.1.4. Tatarası Suyu.....	313
5.2. Ortak Şahsiyeti Temsil Yeteneği Kazanan Türk Boyları Arasında Tanınan Ferdî Tipler.....	313

5.2.1. Ahmet Aka Fıkraları.....	313
5.2.1.1. Çizme.....	313
5.3. Gündelik Tipler.....	314
5.3.1. Mirza.....	314

SONUÇ.....315

KAYNAKÇA.....324

SÖZLÜK.....336

FOTOĞRAFLAR.....355

DİZİN.....369

KISALTMALAR

C. :Cilt

çev. :Çeviren

E: Erkek

EM: Emel Mecmuası

GKO: Devlet Güvenlik Komitesi

K: Kız

KGB: Sovyet güvenlik birimi, gizli polis teşkilatı

KP: Kırım Parlamentosu

KTMH: Kırım Türk Milli Hareketi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

NKVD: Sovyet güvenlik birimi, gizli polis teşkilatı

OKW: Alman Silahlı Kuvvetleri Komutanlığı

ÖSSC: Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

S : Sayı

s : Sayfa

SD: Nazi Güvenlik Servisi

SNK: Halk Komiserleri Sovyeti Fonu

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TASS: Sovyet Resmi Haber Ajansı

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK : Türk Tarih Kurumu

Yay. : Yayınları

ÖNSÖZ

Dergi ve gazeteler, Türk dünyasının tarihini, sosyolojik hayatını, folklorik öğelerini, fikir hareketlerini ve değerlerini aydınlatan önemli kaynaklar arasında yer alır. Geçmişe ışık tutan ve döneminin verileri ile geleceğe yol gösteren bu kaynaklar, her dönemde yayınlandığı coğrafyanın kitlesine hitap eder.

Emel Mecmuası, Romanya'nın Dobruca bölgesindeki Kırım Tatar Türkleri'nin durumunu ve Sovyet rejiminin Kırım Tatar Türkleri üzerindeki etkisini derinlemesine inceleyen bir mecmuadır. 1930 yılından 1940 yılına kadar Dobruca'da yayınlanan dergi, 1940 ve 1960 yılları arasında kesintiye uğrasa da 1960 yılından 2011 yılına kadar yayın hayatına Türkiye'de devam etmiştir.

Emel Mecmuası, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin yaşadığı zor yılların sesi olmakla birlikte, aynı zamanda bölgenin tarihi, siyasi, sosyolojik özelliklerine yer vermiştir. 61 yıllık yayın hayatıyla Türk dünyasındaki en uzun soluklu kaynaklar arasında yer almıştır.

Çalışmamızda aslî araştırma kaynağı olarak Emel Mecmuası tercih edilerek mecmua içerisindeki halk kültürüne ait ürünler ele alınmıştır. İlk aşamada mecmuanın 1930-1940 yılları arasındaki sayıları temin edilmiştir. 5000 sayfalık dev bir arşiv niteliğindeki on yıllık süreçte yayınlanan tüm sayılar, Osmanlı Türkçesi'nden günümüz Türkçesi'ne transkribe edilmiş ve sayılar içerisindeki halk kültürü ürünleri incelenmiştir. İkinci aşamada ise, İstanbul'da, 1960 yılından 2011 yılına kadar Türkçe yayınlanan sayılar temin edilmiş ve incelenmiştir.

Çalışmamızda öncelikle Dobruca bölgesinin coğrafi ve stratejik konumu, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin tarihi ve siyasi durumları, gerçekleşen göç ve sürgünler, zorlu süreçte bağımsızlık mücadelesi uğruna ortaya koyulan kültürel çalışmalar ve bu çalışmalar vesilesiyle bir araya gelen Emel Mecmuası'nın kurucuları hakkında bilgi verilmiştir.

İlk bölümde, geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm) ile ilgili olarak Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin uyguladıkları âdetlere ve aile hayatına yer verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin dinî bayramlarda ve mevsim bayramlarında uyguladıkları âdetler ile özel gün kutlamaları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin inanç ve öğretileri ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde, Emel Mecmuası'ndaki bulunan halk edebiyatı ürünlerine yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise incelenen konularla ilgili olarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmamızda faydalandığımız kaynaklar belirtilerek, faydalanılan Emel Mecmuası makalelerinin, yazar adları ve makale adlarına göre dizini oluşturulmuştur. Aynı zamanda yer adları ve kavramlar dizinleri hazırlanmıştır. Son olarak, çalışmamızda esas kaynağı teşkil eden Emel Mecmuası'na ait örnek resimler eklenmiştir.

Çalışmamızın birincil kaynağını Emel Mecmuası oluşturmakla birlikte Müstecip Ülküsal'ın eserlerinden faydalanılarak onun düşünceleri ışığında hareket edilmiştir.

Şimdiye kadar yapılmış olan çalışmalarda Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nden Dobruca Tatarları, Dobruca Türkleri, Dobrucalı Türkler, Dobrucalı Tatarlar, Romanya Dobrucası Tatarları, Romanya Dobrucası Türkleri olarak bahsedilmiştir. Bu konuda bir fikir birliği oluşmadığı için, Müstecip Ülküsal tarafından kullanılan ve diğerlerine göre daha geniş kapsamlı olan “Dobruca Kırım Tatar Türkleri” adlandırması kullanılmıştır.

Bu çalışma sırasında kaynak temini açısından yardımlarını esirgemeyen Emel-Kırım Vakfı'na, Kubbealtı Vakfı'na, Kocaeli Kırım Tatarları Derneği'ne teşekkürlerimi bir borç bilir, Kırım coğrafyasına olan ilgimi fark ederek beni bu konuda araştırmaya teşvik eden, bana Türk dünyasının kapılarını aralayan ve çalışmamda bana yol gösteren çok değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL'a şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

Geçmişe ışık tutarak, döneminin verileriyle geleceğe yol gösteren mecmualar, Türk dünyasının fikir hareketleri ve değerlerini aydınlatan önemli kaynaklar arasında yer alır.

Türk dünyasında basının gelişmesindeki en önemli faktör, milletin haklarının gasp edilmesidir. Belirli bir dönemden sonra ilerlemeye başlayan bilim ve beraberinde getirdiği teknolojik gelişmeler insanlık tarafından takip edilmiş ve bundan iletişim alanında da önemli ölçüde faydalanılmıştır. Matbaayla birlikte gazeteler önemli bir iletişim aracı halini almıştır. Dünyadaki gelişmelerden insanları haberdar eden gazete ve dergiler önemli bir iletişim aracı olarak görülmüş ve kullanımı kısa sürede yaygınlaşmıştır.

Dış Türkler için önemli bir adım sayılan Türk matbuatı, Azerbaycan, Kazan, Kırım, Garbi ve Sarki Türkistan gibi, başlıca Türk ülkelerinde başlamıştır. Dış Türklerde matbaada basılan eserler ya da gazeteler Kazan, Azeri, Kırım, Kazak, Özbek, Türkmen Türkçesi ile yayınlanırken, Rus dili ve Avrupa dillerinde de yayınlanmıştır (Arat, 1993: 380).

Emel Mecmuası, 1 Ocak 1930 tarihinde Romanya'nın egemenliği altındaki Güney Dobruca'nın Hacıoğlu şehrinde, Müstecib Ülküsal ve dokuz arkadaşı tarafından çıkarılan fikir ve kültür dergisidir. Emel Mecmuası, Kırım Davası'nı Türk ve dünya kamuoyuna duyurmayı başarmış bir mecmuadır.

II. Dünya Savaşı'nda Almanların, Ruslarla anlaşmaları ve Romanya'ya gelmeleri üzerine 1930-1940 yılları arasında 10 yıl aralıksız çıkan Emel Mecmuası'nın yayın hayatına 1940 yılında ara verilir.

Mecmua, 20 yıllık bir aradan sonra, 1 Kasım 1960 tarihinden itibaren, Ankara'da yeniden yayınlanır. Kasım 1962'den sonra ise derginin idare merkezi Ankara'dan İstanbul'a taşınır.

Emel'in olağan genel kurulunda, Emel Mecmuası'nın 2008 yılı içinde üç aylık periyotla yayınlanmasına karar verilir. Emel Mecmuası'nın son sayısı Temmuz-Ağustos 2011'de yayınlanır. Dergi sahibi Emel Kırım Vakfı

adına Zafer Karatay'dır. Derginin yazı işleri müdürlüğünü Saim Osman Karahan üstlenir.

Emel Mecmuası'nın 1930-1940 ve 1960-2011 yılları arasında çıkarılan sayılarında, çalışmamızın temelini oluşturan, Dobruca bölgesi Kırım Tatar Türkleri'nin halk kültürü ile ilgili olarak Mehmet Yurtsever, Ahmet Karakaya, Ali Cafer Naci gibi önemli isimlerin yazılarına yer verilir.

I. DOBRUCA VE KIRIM TATAR TÜRKLERİ

1. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin Coğrafi ve Stratejik Konumu

Romanya Dobrucası'nın batısında ve kuzeyinde Tuna Nehri ve Tuna'nın kolları olan Lom ile Pravadi, doğusunda Karadeniz, güneyinde Deliorman yer alır. Kuzeyde bulunan ve fazla yüksek olmayan dağ silsilesi Maçin'den Tulça (Tulcea) şehrinin güneyine kadar uzanır. Dobruca'nın ortalarında ise bu dağ silsilesi alçalır, doğudan batıya doğru uzanan Ovidin, Mecidiye, Boğazköy hattında bayır şeklini alarak, güneyde tekrar yükselir.

Dobruca'nın güneybatısı eskiden sık ormanlarla kaplı olduğu için bu bölge, öteden beri "Deliorman" olarak adlandırılır. Romanya'nın "Teleorman" vilâyeti de adını buradan alır.

Dobruca'da Razelm, Semeika, Sinoe, Babadağı, Morgöl, Sütgöl ve Taşavul gölleri yer alır. Hayvancılığın da yapıldığı Dobruca, süt ürünleriyle meşhurdur. Hemen hemen tamamı su ile çevrilmiş tabii bir yarımada özelliği taşımasına rağmen, Dobruca'da kara iklimi etkilidir (Bozkurt, 2008: 4).

Romanya'da 1944 yılında iktidarı ele geçiren komünist idare etkisiyle, Dobruca'nın verimli topraklarından daha fazla ürün elde etmek amacıyla bölge, sulama tesisleriyle doldurulur. Tuna'dan ölçüsüz su çekilmesi toprağı yıpratmış için, zamanla iklim olumsuz yönde etkilenir (Bozkurt, 2008: 4).

Önemli bir yerleşim merkezi olan Dobruca'da köylerde çiftçilikle, kasaba ve şehirlerde ise; ticaretle ve el sanatlarıyla geçim sağlanır.

Öteden beri Dobruca'nın siyasî tarihini, stratejik mevkiî tayin etmiştir. Rusya ve Ukrayna steplerinden İstanbul'a ve Ege'ye giden en kısa yolun Dobruca'dan geçmesi, bu bölgenin en eski tarihlerden beri çeşitli kavimlerin

geçit yeri olmasına sebep olur. Bu kavimlerden Dobruca'da önemli izler bırakılır.

Dobruca'yı birkaç defa ziyaret eden Evliya Çelebi tarafından, bölge hakkında oldukça geniş bilgi verilir. Özellikle Babadağ'dan ve Sarı Saltuk'tan uzun uzadıya söz edilir (Evliya Çelebi: III, 329). Evliya Çelebi'nin Dobruca'yı ziyaretini gerçekleştirdiği zaman dilimi, bölgedeki siyasi karışıklığın durulduğu, bölgenin nisbeten sükûnet içinde bulunduğu bir zamandır.

2. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin Tarihi

Dobruca'nın bilinen en eski halkları, Traklar ve Getler'dir. İskitlerin yerleşmesiyle bölgeye, "Scythiaminor" (Küçük İskitler) adı verilir. Bölge, MÖ 29'da 250 yıl Roma hâkimiyetinde kalır. Bir süre sonra Hunlar'ın Dobruca'ya hakim olmasıyla, Roma idaresi zor durumda bırakılır. MS 250 yıllarında da Dobruca, Gotlar tarafından istilâ edilir (Alaç, 1981, Mart – Nisan, CXVIII: 26).

VI ve VII. yüzyıllarda kuzeyden Avarlar ve Slavlar'ın istilası üzerine Romalılar, Dobruca'dan çekilir. Bölge, XIII. yüzyıla kadar kuzeyden gelen Türk kavimlerin istilâsına mâruz kalır. Dobruca'da Bizans idaresi, yaklaşık olarak ikinci Bulgar devletinin kuruluş yılı olan 1186'ya kadar sürdürülür. 1241'de Altın Orda hâkimiyetine giren Dobruca, böylece hem Bizans hem de Bulgarlar'a karşı koyarak bağımsız bir gelişme gösterir. Selçuklu Türkleri'nin Balkanlar'a ve Dobruca'ya geçişleri de bu sıralarda meydana gelir (Bozkurt, 2008: 12).

Güney Dobruca'nın en önemli şehri olan "Silistre", Tırnova Çarı Şişman (Susmanos) tarafından I. Murad'a verilir. Dobruca Hâkimi İvanko tarafından karşı koyulmaksızın, hatta bir rivayete göre gönüllü olarak Osmanlı hâkimiyeti kabul edilir. Silistre valisinin Osmanlı'ya direnmesi üzerine, karışık durumdan faydalanmak isteyen Eflak Beyi Mircea tarafından, 1388'de kısa bir süreliğine Dobruca'nın güneybatı kısmı ele geçirilir. Eflak Beyi, 1394'te Yıldırım Bayezid tarafından yenilgiye uğratılır.

Çelebi Mehmed tarafından, Dobruca kaleleri fethedilerek Mircea'ya Osmanlı hâkimiyeti kabul ettirilir. Osmanlı idaresine giren Dobruca, 460 yıl kadar Türk hâkimiyetinde kalır. "Kazıklı Voyvoda" olarak bilinen Eflak Beyi Vlad Tepeş'in istilasıyla, 40.000 kadar müslüman öldürülür (İnalçık, 1917: 114).

Osmanlılar zamanında askerî, idarî bir üs ve geçit yeri olarak kullanılan Dobruca'nın halkı eşkinci, müselleme, cambaz, tatar gibi sınıflara ayrılır. Halk, askerî amaçlarla istihdam edilir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri, Osmanlı ordusunun önemli yardımcı unsurları arasında yer alır. Baba Sarı Saltuk'un şehri olan Babadağı, XV-XVII. yüzyıllarda kuzeye yönelik seferlerin idarî-askerî merkezi olarak belirlenir. Osmanlılar'ın iskân politikası sonucu, Dobruca halkının büyük çoğunluğunu Müslüman Türkler oluşturur. XV ve XVI. yüzyıllara ait tahrir defterlerindeki kayıtlar, bölgedeki yer adlarının çoğunun Türkçe olduğunu ve yoğun Türk yerleşmesinin meydana geldiğini kanıtlar niteliktedir (Köse, 1999: 536).

Dobruca'ya yerleşimler, Yavuz Sultan Selim döneminde (XVI. Yüzyıl) devam eder. Osmanlı İmparatorluğu'nun kolonize programı çerçevesinde, Türk ve Tatar Müslüman halkları askerî yollar üzerine iskân edilir. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonucu Kırım, Rusların eline geçince, Kırım'dan gelen Kırım Tatar Türkleri Dobruca'ya yerleştirilir. 1783'te Kırım'ın Ruslar tarafından işgali sonrasında, özellikle 1856-1857 yıllarındaki Kırım Harbi'nin akabinde Kırım Tatar Türkleri, Rusların Kırım'da yaptıkları zulümlerden kaçıp kurtulmak için ana vatanlarından koparak, kalabalık kitleler halinde Osmanlı idaresindeki topraklara sığınır.

Kırım Harbi sonrası 1856-1866 yılları arasında, 60.000 kadar Kırım Tatar halkı Dobruca'ya gelir. Sultan Abdülmecit tarafından halkın önemli bir bölümü Karasu (Mecidiye) kasabasına yerleştirilir (Sabit, 1934: 22).

Dobruca'daki Kırım Tatar Türkleri'nin çoğunluğunu Kırım'ın Gözlerve ve Kerç illerinden gelen Kazak ve Kırgız Türkleri oluşturur. Besarabya (Bucak) dan gelenler, Köstence ve Tulça'ya, Kırım yarımadasının güney yalı boyundan ve Bahçesaray şehriden göçüp gelenler, Dobruca'nın Hacıoğlu Pazarcık şehrine ve bu şehrin bazı köylerine yerleştirilir. Dobruca

460 yıl Türk hâkimiyetinde kalır. 1909-1910 yıllarında Dobruca'nın Köstence ve Tolça sancaklarındaki halkın nüfus tablosu Romen ve Bulgar istatistiklerine göre şu şekilde belirlenir:

MİLLİYET	DOBRUCA	KÖSTENCE	TOLÇA
Romen	109.713	58.436	168.145
Türk	7.686	3.351	11.037
Tatar	23.208	2.160	25.368
Bulgar	22.345	29.633	41.978
Rus	15.282	15.784	–
Lipovan	1.601	13.734	15.335
Rum	5.198	4.721	9.919
Alman	4.100	4.110	8.210
Çingene	3.352	1.865	5.217
Musevî	1.557	2.827	4.384
Diğer	1.534	1.350	2.884
YEKUN	183.254	143.223	326.44

(Yağcı, 2002: 12).

Dobruca, aşiretlerin ve bazı tarikat büyüklerinin de sığınma yeri olur. İsakça kasabası adını, Anadolu'dan kaçan İshak Baba'dan alır. Bu kasaba civarındaki köylerde yaşayan halkın büyük kısmını, Anadolu kökenli Kızılbaşlar oluşturur. Bu halk tarafından, 1932-1937 yıllarında Türkiye'ye

göç edilene kadar geleneksel lehçeler, kıyafetler ve yaşayış biçimleri aynen korunur. Dobruca'nın güneyindeki Deliorman'da yaşayan Türk halkının büyük çoğunluğunu da Anadolu'dan gelen Kızılbaşlar oluşturur (Yüksel, 1997: 56).

3. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin Siyasi Durumu ve Göçler

II. Dünya Savaşı öncesinde dönemin Sovyet lideri Stalin tarafından, 1941 sonbaharında, bütün Kırım Türkleri'ni Kazakistan bozkırlarına sürme fikri tasarlanır. Almanlar tarafından ise; Kırım'ın Alman topraklarına dahil edilmesi ve bölgenin Alman subayları için bir tatil beldesi haline getirilmesi planlanır. Bu düşünce doğrultusunda, Kırım'da yaşayan Rusların, Ukraynalıların, Kırım Türkleri'nin sürgün edilmesi gerektiğine karar verilir (Vozgrin, 1991: 137).

II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği topraklarına giren Alman orduları, Ekim 1941'de de Kırım'a girer. Savaşın başlamasından yaklaşık iki yıl sonra Sovyet topraklarını istila eden Alman orduları tarafından, Akyar (Sivastopol) dışında bütün Kırım'a hakim olunur. Sovyet idaresi, askeri kuvvetlerle bölgeden çekilirken, Rus askerlerinin yattığı hastaneler de dahil olmak üzere her yer ateşe verilir. Kırım'a giren Alman orduları, bir kısım halk tarafından kurtarıcı olarak karşılanır (Vozgrin, 1991: 138).

Nefs-i Müdafaa Taburlarında bulunan Kırım Türkleri'nin sayısının genel olarak 20.000 kişi civarında olduğu ifade edilir. Gönüllü Nefs-i Müdafaa Taburları'nda gerçekten gönüllü olarak yer alan Kırım Türkleri'nin amaçları, Alman hakimiyeti altında yaşamak değil, ne şekilde olursa olsun Rus hakimiyetinden kurtulmak ve bağımsız Kırım devletini kurmaktır (Ülküsal, 1976: 1084-1085). Kırım Türklerinden “gönüllü” asker alınmasına, Führer tarafından 2 Ocak 1942'de Ordu Keşif Birliği'nde yapılan bir toplantı sonrasında karar verilir. Bu meseleyle ilgilenmek üzere Ohlendorf idaresindeki D Özel Görev Birliği görevlendirilir. D Özel Görev Birliği'nin görevi; asker alımlarının yürütülmesi, esir kamplarından gönüllü asker toplanması, askerlerin eğitilmesidir. Bu birliğe ayrıca, Kırım'ın kuzeyindeki

Türk köylerinde yaşayan halkın etnografik özellikleri hakkında çalışmalar yapmak gibi askerî olmayan bir vazife verilir (Vozgrin, 1991: 138).

1943'te Alman ordusuna karşı ezici bir galibiyet kazanan Kızıl Ordu birlikleri tarafından ilerleme sürdürülür ve 10 Nisan 1944'te Kırım'a yeniden hakim olunur. Kırım'ın tekrar Sovyet hakimiyetine girmesinin ardından, zafer sarhoşluğu içinde olan Kızıl Ordu askerleri tarafından birçok Kırım Türk'ü katledilir. Sovyet askerlerinin Kırım Türkleri'ne karşı böyle bir tutum sergilemelerinin en önemli sebebi, Almanlarla işbirliği yaparak Kızıl Ordu ve partizan hareketlerine karşı savaştıklarına inandıkları bu topluluktan intikam alma duygusudur (Alaç, 1981, Mart – Nisan, CXX: 26).

Kırım'ın yeniden Sovyet hakimiyetine geçmesinden sonra, Sovyet güvenlik birimleri NKVD ve KGB tarafından bölgenin Alman istilacılardan, Sovyet karşıtı unsurlardan ve Almanlarla işbirliği yapanlardan temizlenmesi için yoğun bir çalışma başlatılır. Sürgün operasyonunun yürütülmesi için Beriya komutasındaki NKVD kuvvetleri görevlendirilerek, 1 Haziran 1944'e kadar bu operasyonun tamamlanması emredilir (Carthy, 1998: 72).

Kırım Türkleri'nin sürgün edilmesine 18 Mayıs 1944'te saat 03:00 civarında başlanır. Yetişkin erkeklerin çoğunluğu Sovyet ordusuna alındığı için, geride kalanların büyük bir kısmını kadınlar, çocuklar ve yaşlılar oluşturur. Sovyet askerleri tarafından gecenin bir vakti, daha önceden tespit edilen evlere zorla girilerek insanlar uykularından uyandırılır. Onbeş dakika içinde meydana toplanma emri verilir.

Kararnamede, sürgün edileceklerin özel eşyalarını, elbiselerini, günlük demirbaş eşyalarını ve erzaklarını, 500 kg'ı geçmemek şartıyla, yanlarına almalarına izin verilir. Kırım Türkleri'nin, kararnamede belirtilenlerin aksine, yanlarına eşyalarını almalarına izin verilmez. Evlerinden çıkarılan halk, nakliye araçlarıyla istasyonlara taşınır. Halk, daha önce de Çeçen ve İnguşları sürgüne götüren hayvan ve yük vagonlarına tıka basa doldurulur. Korku ve endişe içerisindeki halk, bir de askerlerin taşkınlıklarına maruz kalır. Sürgünü gerçekleştiren askerler tarafından, verilen emirleri yerine getirmenin dışında, çaresiz halka karşı insanlık dışı hareketler de sergilenir (Ülküsal, 1969, Mayıs – Haziran, LII: 1).

Askerlik çağında olan 6.000 Kırım Türkü askere sevk edilir. Ayrıca Beriya'nın emriyle Moskova kömür madenlerinde çalışmak üzere 5.000 Kırım Türkü gönderilir. Sürgüne gönderilenler arasında Kızıl Ordu mensubu Kırım Türk askerleri de yer alır. Kırım Türkleri'nden 524 subay, 1392 astsubay ve 7079'u çeşitli rütbelerde olan toplam 8995 Kızıl Ordu mensubu Kırım'dan çıkarılır (Ülküsal, 1969, Mayıs – Haziran, LII: 1).

Kırım Türkleri'yle dolu yük katarlarının yol aldığı sırada, "Arabat" adlı Türk köyünün unutulmuş boşaltılmadığı fark edilir. Köyün boşaltılması emri üzerine iki saat içinde köydeki bütün insanlar, oldukça büyük ve eski bir gemiye bindirilerek mahzene kapatılır. Gemi, denizin en derin yerinde, içindeki insanlarla birlikte batırılır. "Arabat Köyü"nde yaşayan Kırım Türkleri'nden bir kişi bile bırakılmaz (Özcan, 2009: 103).

Sürgün operasyonunun yolda geçen safhasında, Kırım Türkleri açısından, unutulması güç hadiseler meydana gelir. Tıka basa vagonlara doldurulan halk, günlerce aç-susuz bir şekilde, en temel ihtiyaçlarını dahi gideremediği, sonunun ne olacağını bilmediği bir seyahate çıkarılır. Yol boyunca pek çok insan hastalanır. Yaşlılar ve çocuklar açlığa, susuzluğa, vagonların havasızlığına dayanamamaya hayatını kaybeder. Ölenler, vagonlardan indirilerek yol kenarlarına atılır. Sürgün yolculuğu boyunca, 7889 Kırım Türkü'nün hayatını kaybettiği belirlenir (Ülküsal, 1978, Mart-Nisan, CV: 39).

Uzun bir yolculuktan sonra Kırım Türkleri, Sovyet yönetimi tarafından daha önceden tespit edilen yeni yerleşim yerlerine ulaştırılır. Kırım Türkleri'nin bir kısmı Özbekistan'a, bir kısmı da Rusya Federasyonu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilir. Kırım Türkleri'nin vatanlarından sürgününden sonra, onlardan geriye kalan bütün taşınır ve taşınmaz mal varlıklarına Sovyet yönetimi tarafından el koyulur. Kalan malların bir envanteri çıkarılır. Bu envantere göre Kırım Türkleri'nden geriye kalan mal ve mülkün miktarı tespit edilir:

Sığır ve kümes hayvanı 15.740 baş

Tarım ürünleri 40.000 çinko (çinik)

Bina / ev 25.561 adet

Kışlık ve yazlık tahıl ekimi 68.500 hektar

Köy kooperatifi demirbaşları 345.500 adet

Ev eşyası 420.000 adet

Müşadere edilen bütün bu mal-mülk, GKO tarafından yerel yönetimlere devredilir (Vozgrin, 1991: 107).

Kırım'ın Slav ahalisi tarafından Türkler'den kalan mallar yağmalanır, hayvanlara el koyulur, evler işgal edilir, kıymetli eşya bulmak ümidiyle mescitler talan edilir. Kırım'daki Türk varlığının yok edilmesi için yöneticiler ve yerel halk tarafından evlerin yıkılması, bağ ve bahçelerin kullanılmaz hale getirilmesi, Türkler'e ait mezarlıklardaki naaşların da "dirilerin çektikleri ıstırapları çekmeleri" için yerlerinden çıkarılması, hatta mezar taşlarının yerlerinden sökülerek yeni yapılan binalarda inşaat malzemesi olarak kullanılması, Kırım Türkçesi ile yazılan binlerce kitabın yakılması da Kırım'da yapılan tahribatın boyutlarının ne kadar büyük olduğunu gösterir (Vozgrin, 1991: 106).

Kırım Türkleri'ni sürgüne götüren ilk katarlar, 29 Mayıs'ta Özbekistan'a ulaştırılır. Yerleşim bölgeleri önceden tespit edilen Kırım Türkleri, Özbekistan'da şehirlere dağıtılır:

Taşkent 56.362

Semarkant 31.540

Buhara 3983

Fergana 16.039

Andican 19.630

Namengan 13.804

Kaşka-Derya 10.171

TOPLAM 151.529 kişi (Vozgrin, 1991: 107).

Kırım Türkleri bu bölgelerde çoğunlukla fabrika ve işletmelerin bulunduğu köy ve kasabalara yerleştirilir. Kırım Türkleri buralarda uzun bir müddet, çok ağır şartlar altında yaşar. Günlerce, haftalarca at ahırlarında,

kuru toprak üzerinde, çukurlarda hayatta kalma mücadelesi verilir. Son derece çetin olan bu hayat şartları, Kırım Türkleri arasında oldukça ciddi boyutlara varan can kayıplarına neden olur (Ülküsal, 1976: 1151).

Ukrayna'ya bağlı bir bölge olan Kırım, 12 Şubat 1991'de Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kravchuk'un imzasını taşıyan bir kanunla tekrar Özerk SSC haline getirilir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsız bir cumhuriyet haline gelen Ukrayna'ya bağlı özerk cumhuriyet olan Kırım'da 1995 nüfus sayımına göre 2.600.000 kişinin yaşadığı belirlenir.

4. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin Kültürel Faaliyetleri

Asırlarca, gönlündekileri sözlü olarak yaşatan, 19. asırdan itibaren yazılı edebiyatlarının ilk temsilcilerini yetiştiren Dobruca Kırım Tatar Türkleri tarafından, yaklaşık yarım asırlık bir suskunluk döneminden sonra, dil ve unutulmaya yüz tutan gelenekler yeniden canlandırılır.

Dobruca'nın Romanya hâkimiyetine geçmesiyle birlikte, özellikle kültürel varlığın korunması için, birtakım kültürel teşkilâtlar kurulur. 1900'lü yıllardan itibaren kurulmuş olan teşkilâtlardan en önemlileri şunlardır:

Dobruca bölgesinde gerçekleştirilen ilk kültürel teşkilât, şair Mehmet Niyazi'nin de üyesi olduğu ve çoğunluğunu Dobruca Jön Türkleri'nin oluşturduğu "Dobruca Tamîm-i Maarîf Cemiyeti", 1909 yılında Mecidiye ve Hırşova şubeleriyle açılır. Teşkilatın 250 üyesi vardır. Dobruca Tamîm-i Maarîf Cemiyeti tarafından, "Dobruca Sadâsı" gazetesi çıkarılır. Teşkilât, şahsî ihtiraslar yüzünden bir buçuk yıl sonra kapatılır (Aksu, 2005: 15).

1911 yılında kurulan önemli teşkilâtlardan bir diğeri ise, "Mecidiye Müslüman Seminarı Mezunları Cemiyeti"dir. Teşkilâtın tüzüğünde kuruluş amacı olarak, Mecidiye Seminarı'ndan mezun olanların haklarını korumak ve savunmak, bölgede yaşayan Türkler'in uyanışını sağlamak, ileri düzeye ulaşmaları için gazete, dergi ve kitaplar çıkarmak, halkı bilgilendirmek için konferanslar yapmak olduğu belirtilmesine rağmen, tüzükte belirtilenler yerine getirilmez. Teşkilâtın başta müftüler ve Seminar mezunları olmak üzere yaklaşık 200 üyesi vardır (Aksu, 2005: 15).

Müstecip Hacı Fazıl Ülküsal tarafından, Bükreş Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okurken, doğduğu köy olan Azaplar'da Romen okullarında ve Mecidiye Semineri'nde okuyan öğrencilerinden oluşturulan bir grupla "Azaplar Tonguç Kültür Cemiyeti" kurulur. Teşkilât tarafından, özellikle Noel ve Paskalya tatillerinde köy gençlerinin bilgilendirilmesi amaçlanır. Teşkilât, 1929 yılında dağılır (Aksu, 2005: 16).

Tam bir aydın ve kültür adamı olan ve yılmayarak yoluna devam eden Müstecip Hacı Fazıl tarafından, 1930 yılında bu teşkilâtın bir devamı olarak "Dobruca Türk Kültür Birliği" teşkilatı kurulur. Teşkilât halkın dinî inancını ve şuurunu geliştirmek, toplumun millî ideal etrafında birlik ve beraberliğini sağlamak ve halkın siyasî partilerin oyunlarına alet olmalarını önlemek amacıyla kurulur (Aksu, 2005: 16).

Romanya Türk topluluklarının kültür hayatına büyük katkıda bulunan Romanya Türk basını, yayın hayatına ilk Türkçe gazete olan "Dobruca Gazetesi"yle başlar. "Dobruca Gazetesi", 1 Eylül 1888'den 10 Nisan 1894'e kadar yayınlanır. Bu gazeteyi "Sadakat", "Hareket Şark", "Dobruca Sadası", "Teşvik", "Işık", "Mektep ve Aile", "Tuna", "Hak Sözü", "Haber", "Güneş Sahili", "Bizim Sözü", "Türk Birliği", "Yıldırım Halk", "Çardak", "Bora", "Renkler", "Karadeniz", "Caş", "Hakses", "Genç Nesil", "Emel" gibi gazete ve mecmualar takip eder. Yayınlanan gazete ve mecmualarla Türklük kültürü ve şuru yaşatılır (Aksu, 2005: 14).

Bütün Dobruca basın tarihinin en kapsamlı ve en etkili mecmuası olarak "Emel" kabul edilir. Mecmua, idealist genç avukat Müstecip Hacı Fazıl Ülküsal ve arkadaşları tarafından, Pazarcık'ta, Romanya'da yaşayan Müslümanların problemlerini dile getirmek ve çare aramak için çıkarılır. Mecmuaya Mehmet Niyazi Bey tarafından "Emel" adı verilir.

1 Ocak 1930'da Pazarcık'ta çıkmaya başlayan "Emel", daha sonra Köstence'ye taşınır. 1938'de ise yeni harflerle çıkarılır. Mecmua için en önemli dönüşüm, Kırım Tatar Türk halkının büyük önderi Müstecip Ülküsal Bey'in Cafer Seydahmet Bey ile tanışması sonucu meydana gelir. "Emel Mecmuası"nda, bu tanışma sonrasında Kırım'ın meselelerine, tarihine,

edebiyatına, folkloruna önemle değinilir. Mecmuanın başlığının altında da “Kırım Davasının resmi organıdır” ibaresine yer verilir.

Mecmuanın Romanya’da yayınlanan sayıları 5000 sayfalık muazzam bir koleksiyondur. “Emel Mecmuası”, Eylül 1940’a kadar 154 sayı yayınlanır. Müstecip Bey’in II. Dünya Savaşı’nın ortaya çıkardığı ağır bunalıma dayanamayıp Türkiye’ye göç etmesiyle mecmua, Türkiye’de aynı adla yayına kaldığı yerden devam eder.

1944’ten sonra Romanya’da komünist rejim uygulanır. Birçok aydın ve zengin, “Türk milliyetçisi” ve “sömürücü” ithamlarıyla hapis ve idam edilir. Romanya’da yaşayan Türkler’in okulları, dernekleri, gazete ve dergileri kapatılır. Türkçe konuşmak yasaklanır. Dinî faaliyetler ve kültürel çalışmalar engellenir. Türk çocuk ve gençleri Romen okullarında okumaya mecbur edilir. Türk halk müziği, folklor gösterileri ve radyo yayınları kaldırılır. Dobruca’daki Kırım Tatar Türkleri, Türk ve Tatar diye ikiye parçalanır. Müstecip Hacı Fazıl Ülküsal ve arkadaşları önderliğinde düzenlenen “Kırım istiklâlciliği” ve “Türk Birliği” çalışmalarına katılanlar hainlikle suçlanarak, Rus komünist ajanlarının baskısıyla öldürülür. Öldürülmeyenler de 5-20 yıl hapis cezasına ve hatta müebbet hapis cezasına mahkûm edilir (Parmaksızoğlu, 1969: 56). Komünist rejim döneminde Türkçe basında ve Türkçe eğitimde baskıcı politika sürdürülür. Komünist rejim döneminde Türkler’in milli benliklerini eritmek amacıyla, Türkçe gazete ve dergilerin yayımlanmasına izin verilmez. Birleşmiş Milletler Anayasası’nın, İnsan Hakları Beyannamesi’nin vatandaşlara bahsettiği hak ve hürriyetler gasp edilir (Aksu, 2005: 15-16).

Romanya’da 1980-1990 yılları arasında dergi ve gazeteler çıkarılır. Romanya’nın 1989 yılında demokratik yönetime geçmesiyle birlikte, bütün kültürel hak ve özgürlükler, Kırım Tatar Türkleri’ne yeniden verilir. Basın hakları ve kültürel haklar genişletilir. Köstence’de aylık gazete ve mecmualar yayınlanır.

Bugün yaklaşık 50.989 kadar Türk’ün yaşadığı Romanya’da, yasalar çerçevesinde kültürel faaliyetler gerçekleştirilir.

II. EMEL MECMUASI VE KURUCULARI

1. Emel Mecmuası'nın Oluşum Süreci ve Yayın İlkeleri

Çarlık Rusyası tarafından büyük oranda sömürgeleştirilen Türk topraklarındaki Türk halkına esir muamelesi yapılır. Türk halkının her türlü siyasî, kültürel ve ekonomik hakları gasp edilir. Çarlık rejimi yıkıldıktan sonra gelen komünist rejim tarafından, beyanname ile Lenin ve Stalin'in imzaları altında Türk milletine kendi millî devletini kurma hakkı tanınır. Rus esiri milletler ve Türkler, bu ihtilal sırasında millî meclislerini toplayarak, millî devletlerini kurdukları için Bolşeviklerle anlaşabileceklerini umarlar, fakat Bolşevikler kuvvetlenince, kurulan millî devletler kan ve ateş içinde boğularak komünistleştirilir. İdareleri kesin olarak Kremlin'e bağlanır. Milletlerin kendi geleceklerini tâyin etme prensibi, Bolşevikler tarafından hile ve yalan olarak kullanılır (Özkırım, 1964, Temmuz-Ağustos, XXIII: 4)

Bolşeviklere güvenerek kendi millî devletini kuran Rus esiri Türkler, Sovyet Rusya'nın kendileri üzerinde uyguladığı bu politika karşısında, büyük hayal kırıklığına uğrar. Bu hayal kırıklığı sonucunda, millî devlet kurmak, kendi kültürünü yaşamak isteyen Rus esiri Türkleri bilinçlendirmek amacıyla, Müstecip Ülküsal ve arkadaşlarının çalışmaları sonucunda "Emel Mecmuası" çıkarılır.

1917 Bolşevik İhtilali'nden beklenen demokratik ortam oluşmaz. Hedefsiz yaşamaktan bıkan Türkler tarafından, kendilerine fikir ve emel yolunda yürümek için bir ışık bulma ihtiyacı duyulur. Emel birliği oluşturulmaya çalışılır (Karasu, 2012: 1745).

1917 İhtilali yeni bir rejimin, Çin'i de etkisi altına alan komünist rejimin, ortaya çıkmasına neden olur. Mecmuayla buna karşı da mücadele verilir (EM, 1980, Mart – Nisan, CXVIII: 26).

Emel Mecmuası'nda, Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki tehlikeler gündeme getirilir. Her zaman kuvvetli ve dayanışma içerisinde olunması gerektiği, Türklük bilinci etrafında, Atatürkçü ilkeler ve inkılaplar doğrultusunda ilerlemenin kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Emel Mecmuası,

yapılan çalışmalarla Kırım'a ve esaret altında bulunan Türkler'e bağımsızlık mücadelesinde rehber olma gayesiyle yayınlanır (Karasu, 2012: 1745).

1926 senesinin sonbaharında Romanya'nın Kalyakra (Pazarcık) Barosu'na katılan Avukat Müstecip H. Fazıl Ülküsal tarafından, Pazarcık'ta sayısı 20.000'i bulan Kırım Türklerine, bilhassa gençlerine, Türkçülük ve Kırımcılık ideali anlatılır. Çalışmaların sonucu olarak 1929 senesinin Kasım ayında, on iki arkadaş, fikirlerinin yayın organı olacak olan "Emel Mecmuası"nı çıkarabilmek için, aralarında küçük bir sermaye toplar. Pazarcık şehrinde Kırım parlamentosu sabık başkanı Cafer Seyidahmet Bey'in onayı ve idaresiyle, 1 Ocak 1930 günü Emel'in ilk sayısı yayınlanır. Mecmuaya "Emel" ismi merhum şair Mehmet Niyazi tarafından verilir.

İlk yayınlandığı zaman, 1930 ve 1931 yıllarında iki yıl boyunca on beş günde bir defa çıkacak şekilde basılır. 1932 yılının başından itibaren artık ayda bir çıkacak şekilde düzenlenerek okuyuculara ulaştırılır. Bu süre içinde dergi 40 sayfa olarak yayınlanır. 1935 yılında derginin yayın yeriyle alâkalı bir değişiklik olur ve dergi, yayın hayatına Köstence'de devam eder. İlk nüshaları bazen 8 bazen 12 sayfa olarak basılır. Dini ve millî bayramlar münasebetiyle özel sayılar çıkarılır. Mecmuada, 1930'dan 1940'a kadar, 355 siyasî, ilmî ve tarihî makale, 120 şiir ve 56 hikâyeye yayınlanır. Emel matbaasında ayrıca, tarihî, siyasî eserler; şiir kitapları; broşürler de basılır (Karasu, 2012: 1745).

Emel Mecmuası, 1939 Temmuz'undan itibaren şu sloganla yayın hayatını sürdürür: "Edebî, ilmî, içtimaî, iktisadî, siyasî aylık mecmua Emel, Kırım Millî Kurtuluş hareketinin organıdır. Kırım Kırımlılarıdır ve istiklâl haklarıdır." (Petroviç)

1941 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın Romanya'ya sıçramasıyla yayını durdurulur; bütün malzemeler 1942 yılında, geçici olarak Kırım'a, "Azat Kırım Gazetesi" ne gönderilir (Karasu, 2012: 1745).

Emel Mecmuası, çıkarıldığı dönem itibariyle Kırım Ağzı ve Osmanlı Türkçesi'yle yayınlanır. 1917-1940 yıllarındaki Kırım olaylarına ve Kırım Millî Kurtuluş hareketine dair kaynak olma özelliği gösteren Emel Mecmuası, bu açıdan büyük önem taşır. Emel Mecmuası, bu yılların, 5000 sayfalık

muazzam bir arşivi niteliğini taşır. Kırım İstiklâl davasının, Türkçülük mefkûresinin ve 1930-1941 yılları arasındaki millî hareket faaliyetlerinin esas kaynağıdır (Karasu, 2012: 1745).

Emel Mecmuası'nda, Kırım Türkleri'nin aydınlatıcı önderi, Cafer Seydahmet Kırimer'in siyasi, fikri ve edebî yazılarına, Kırım olaylarını bizzat yaşayanların hatıralarına, Kırım ve Kırım Türkleri hakkında pek çok makaleye yer verilir.

Emel Mecmuası'yla Kırım Türkleri'nin kurtuluş ve istiklâl davaları savunulur. Mahkûm Türk ülkelerinin istiklâl hareket ve faaliyetlerine yardımcı olmaya çalışılır. Atatürk inkılâplarını benimseyerek, Kırım Türkleri arasında yayıp kökleştirme düşüncesi, bütün Türklerin "Türkçülük" ideali etrafında birleşerek başlarına gelebilecek her türlü zorluğu yenebilecekleri fikri ve hiçbir şekilde güçsüzlüğe olanak vermeden zorluklara direnebileceği fikri Emel Mecmuası aracılığıyla Dobruca Kırım Tatar Türk halkına aktarılır (Karasu, 2012: 1746).

Mecmuada genellikle tek başına kalan, esir duruma düşen Türkler'in yaşadığı sıkıntılara ve Kırım'da meydana gelen olaylara yer verilir. Kardeş ülkelerin çıkardıkları millî mecmua ve yayınlardan parçalar da yayınlanarak, aradaki kültür ve amaç birliği kuvvetlendirilir. Rus ve Çin mahkûmu milletlerin yayınları da takip edilir. Bu milletlerle dert ve fikir ortaklığı yapılır.

Emel Mecmuası'yla Dobruca'daki Kırım Tatar Türkleri arasında başlayan ve merhum Cafer Seydahmet Kırimer'in dergideki yazıları sonucu kuvvetlenen millî hareket, Kırım Türkleri'nin yaşadığı diğer dış memleketlerde de teşkilâatlanma safhasına girer (Karasu, 2012: 1746).

Emel Mecmuası'yla Kırım Türkleri'nin haklarının geri verilmesi için uğraş verilir. Bu konuya Müstecip Ülküsal tarafından, "Kırım Türkleri'nin Hakları Meselesi" başlıklı yazıda,

"Geniş propaganda araçları ve imkânları ile zayıf karakterli ve menfaat düşkünü insanları avlmasını çok iyi bilen komünistlere ve teşkilâtlarına karşı yürütülen mücadele; ancak şuurlu, milliyetçi ve Türkçü kişilerin, teşekkül ve dergilerin yalnız manevi yardımları ile desteklenmekte ve beslenmektedir." şeklinde değinilir (Ülküsal, 1968, Ocak-Şubat, XLIV: 8).

1917-1940 yıllarını anlatan, 1930'dan 1940'a kadar basımı devam eden mecmuanın, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla yani; 1940 yılının Kasım ayından itibaren yayını durdurulur. Mecmua, 1960'da Ankara'da yeniden yayınlanır. Ankara'dan yayınlanan mecmua aracılığıyla, Kırım Türkleri'nin Sovyet Rusya'ya karşı bağımsızlık mücadeleleri savunulur. Konunun dünya kamuoyunda gündemde kalması sağlanır.

Eylül 1961'den sonra derginin yayın işleri İstanbul'a nakledilir.

29 Ekim 1961 tarihi Cumhuriyetin kuruluşunun 38. yıldönümüdür ve 29 Ekim 1961 aynı zamanda Kırım Kurultay'ının kuruluşunun 44. yılıdır. Bu sebeple Emel Mecmuası'nda bu konuya şu şekilde değinilir:

“26 Kasım 1961 tarihi Kırım Kurultayı'nın kuruluşunun 44. yıldönümünde yani 26 Kasım 1917'de, Kırım Türkleri tarafından demokratik esaslar dairesinde seçilmiş olan milletvekilleri Bahçesaray'daki Hansaray'da toplanmış ve Kurultay (Kurucu Meclis) açılmıştır. Kırım kurtuluş tarihinde çok önemli bir yer işgal etmekte olan Kurultay tarafından, kabul edilen anayasa ile Kırım'ın müstakil bir halk cumhuriyeti olduğu kabul ve ilân edilmiştir. Kırım, bu suretle, 134 yıllık, yani 1783 yılından beri devam etmiş olan Moskof esaretinden kurtulmuştur.” (Ülküsal, 1961, Eylül-Ekim, VI: 9).

Mecmuanın gelir kaynağı, abonelik ücretleridir. Mecmuanın sürekliliğinin, abone ödemelerine bağlı olduğu sayılarda belirtilir. Emel Mecmuası'nda abone sayısının çoğalması için okuyuculardan da rica da bulunulur (EM, 1974, Mart- Nisan, LXXXI: 9).

Mecmuada, gerek konu gerek dil yönünden önemli şiirlere, hikâyelere ve atasözlerine de yer verilir. Şiirler aracılığıyla sürgünle karşı karşıya kalan Kırım Türkleri'nin çektiği sıkıntılar ve acılar aktarılır.

Emel Mecmuası'nda, makalelerin basımında yapılan matbaa hatalarından dolayı, okuyucular uyarılır. Hatalar, sonraki sayılarda verilen ilanlarla düzeltilir ve okuyuculardan özür dlenir (EM, 1974, Mart- Nisan, LXXXI: 5).

2. Emel Mecmuası'nın Kurucuları

Derginin başkurucusu Müstecip Hacı Fazıl Ülküsal'dır. Müstecip Hacı Fazıl Ülküsal tarafından, "Emelciler" yani derginin kurucuları; Rifat Mithat, Tahsin İbrahim, Kazım Seydahmet, Emin Zekeriya Bektöre, Reşit Ali Osman, Musa Abdullah Hacı, Hafız Rıza, Hacı Abdullah, Abdülhamit Hafız Veli, Hüseyin Hacı Abdullah olarak belirtilir.

Ali Kemal Gökğiray'ın, Halil Beşev'in Mahmut Oktay'ın, Niyazi Kırınman'ın evlerinde düzenlenen toplantılarla mecmua hakkında kararlar alınır (Kırımlı, 2010: 103).

2.1. Müstecip Ülküsal

Kırım Türkleri'nin Millî İstiklâl Mücadelesi'nin en önemli isimlerinden Avukat Müstecib Ülküsal, Vatan Kırım'ı terketmek zorunda kalan binlerce Kırım Tatar ailesinden birinin çocuğu olarak, Romanya'nın Mangalya kasabası Azaplar Köyü'nde 15 Şubat 1899'da dünyaya gelmiştir. 1862 yılında Vatan Kırım'ın Canköy civarından göç eden Abdurrahman Bey ile Kerç şehri Kazantüp köyünden göç eden Vefa efendinin kızı Şerife Hanım'ın çocuğu olan Müstecip Ülküsal, bir asra yakın ömrünü Kırım'ın istiklali, Kırım Türkleri'nin ve bu anlamda bütün esir Türkler'in hürriyetleri uğrunda şerefli mücadeleye adanmış vatansever, milliyetçi, realist bir yazar olmanın yanı sıra hukukçu bir fikir adamıdır. Bir asra yakın ömrünün 70 yılını Kırım Türkleri'nin İstiklâl mücadelesine ve Türk dünyasına hizmet etmekle geçiren Müstecip Ülküsal; üç çocuk babasıdır (Kırımlı, 1969, Ocak-Şubat, LVI: 4).

Kırım Türkleri'nin 1917'de Kırım'da İstiklâllerini ilan ederek Kırım Türk Cumhuriyeti'ni kurmaları üzerine, 1918 yılında Kırım'a bir gemiyle gizlice giderek, Kırım Türkleri'nin Milli Mücadelesine fiili olarak katılan Müstecib Ülküsal, Akyar (Sevastopol)da tutuklanmıştır. Kurultay Hükümeti yetkililerince kurtarıldıktan sonra iki yıl, önce Kaytmaz Ağa Köyü'nde sonra Fotisala Köyü'nde öğretmenlik yapmıştır. Müstecib Ülküsal, 1920 yılında

Bolşeviklerin Kırım'ı işgali üzerine Kırım'ı terketmek zorunda kalmıştır (Kırimal, 1969, Ocak- Şubat, LVI: 4).

Lise tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra Romanya'ya dönmüştür. 1926 yılında Bükreş'te Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Talebeliği sırasında Romanya'da çıkan Türkçe gazetelere makaleler yazmıştır.

Ömrü boyunca Türkler'e milliyetçi bir ruh verme çabasında olmuştur. Arkadaşlarıyla birlikte kurduğu "Tonguç" cemiyetinin faaliyetleriyle çalışmalarını yaygınlaştırmıştır (Kırimal, 1969, Ocak- Şubat, LVI: 4).

1 Ocak 1930 yılında, Müstecip Ülküsal ve on arkadaşının yönetimindeki Emel Mecmuası, Romanya'da yayın hayatına başlamıştır. Kırım Kurultay hükümeti Dışişleri bakanı ve Kırım Millî Merkezi başkanı Cafer Seydahmet Kırimer'in isteğiyle Kırım İstiklal Davasının resmi yayın organı olan Emel Mecmuası 1941 yılında, Almanların Dobruca'ya gelmesi üzerine kapatılarak Türkiye'ye taşınmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Kırım Millî Merkezi'nin kararıyla, Müstecip Ülküsal, arkadaşı Edige Kırimal ile birlikte, Sovyet işgalinden kurtularak Alman işgali altına giren halka yardımcı olmak ve Kırım'da Kırım Türkleri'nin bir devlet kurabilmesi için araştırma yapmak üzere Almanya'ya gitmiştir (Kırimal, 1969, Ocak- Şubat, LVI: 5).

Ülküsal, 1942 yılında Türkiye'ye dönmüştür. 1976 yılına kadar avukatlık yapmıştır. Cafer Seydahmet Kırimer'in rahatsızlığı sebebiyle Kırım Millî Merkezi'nin başkanlığını 1955 yılından itibaren vekaleten yürütmüştür. 1960 yılında Kırimer'in ölümü üzerine Kırım Millî Merkezi'nin başkanlığını tamamen kendisi yürütmeye başlamıştır. Müstecip Ülküsal, 1960 yılından sonra Türkiye'de yeniden yayınlanan Emel Mecmuası'nın başyazarlığını, 1986 yılına kadar yürütmüştür (Kırimal, 1969, Ocak- Şubat, LVI: 5).

Müstecip Ülküsal ve arkadaşları tarafından 1986 yılında "Emel Kırım Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı" kurulmuştur (Bozkurt, 2008: 26).

Ölümünden önce bütün kitapları "Emel Kırım Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı"na bağışlanmıştır. Ülküsal 10 Ocak 1996'da İstanbul'da vefat etmiştir.

Ülküsal tarafından “Dobruca ve Türkler”, “Kırım Türk Tatarları”, “II.Dünya Savaşında 1941-42 Berlin Hatıraları ve Kırım'ın Kurtuluş Davası”, “Dobruca'daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler” adlı eserlerin yanısıra “Gagauzların Aslı” ve “Üç Bozkırlı Atilla-Cengiz-Timur” tercüme eserleri yayınlanmıştır (Kırimal, 1969, Ocak- Şubat, LVI: 5).

2.2. Reşit Ali Osman

Bulgaristan sınırları içinde yer alan Hacıoğlu Pazarcık şehrinde 1899 yılında dünyaya gelen Reşit Ali Osman, Pazarcık Ortaokulu'nu bitirdikten sonra baba mesleği olan ticarete atılmıştır. Pazarcık Türk kültür ve spor faaliyetlerinde aktif rol oynayarak bu alanda büyük hizmetler sunmuştur.

Milliyetçi ve yardımsever bir kişiliğe sahip olan Reşit Ali Osman 1940 yılından sonra Türkiye'ye yerleşerek ticaretle uğraşmıştır. 1967 yılında Ankara'da vefat etmiştir (Kırımdar, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 32).

2.3. Emin Bektöre

Emin Bektöre, 1906 Yılında Hacıoğlu Pazarcık şehrinde dünyaya gelmiştir. Romen Ticaret Lisesi'ni bitirdikten sonra ticaret hayatına atılmıştır. Dobruca Türk Hars Birliği üyesinde aktif görev almıştır. Kırım milli oyunları ve folkloru ile ilgilenerek çalışmalar yapmıştır. Aynı zamanda aktör ve yönetmen olan Bektöre, Romanya'da sahneye koyulan pek çok oyunda rol almıştır. 1940'da Türkiye'ye yerleşerek ticaretle uğraşmıştır (Uralgiray, 1977, Eylül- Ekim, CII: 9)

2.4. Ali Kemal Gökgiray

Kırımlı göçmen bir ailenin çocuğu olarak 28 Haziran 1914 tarihinde İzmir'de dünyaya gelmiştir. İlkokulu ve ortaokulu Eskişehir'de bitirmiştir. Kuleli Askerî Lisesi'nde ve Kara Harp Okulu'nda okumuştur. 1938 yılında Piyade Teğmeni olarak göreve başlamıştır.

1960 Yılında Sivil Savunma Uzmanlığı görevini sürdürürken İstanbul Üniversitesi hukuk bölümünü bitirmiştir. Ölüm tarihi olan 1982 yılına kadar avukatlık mesleğini sürdürmüştür.

Ali Kemal Gökğiray, Kırım Türkleri'nin milli işleriyle yakından ilgilenerek, Kırım Tatar Türkleri'nin hizmetinde çalışmıştır. 1972 Yılında Emel Mecmuası'nın yazı işleri müdürü olmuştur. 1978 Yılından 1982 yılına kadar derginin sahipliğini üstlenmiştir. Emel'deki bazı yazılar, "Kırimsar" takma adıyla, Ali Kemal Gökğiray tarafından kaleme alınmıştır (Uralğiray, 1977, Eylül- Ekim, CII: 9)

2.5. Niyazi Kırınman

Bulgaristan'ın Hacıoğlu Pazarcık şehrinde 1911 yılında dünyaya gelmiştir. 1919 Yılında Türkiye'ye göç etmiştir. 1937 yılında ticaretle uğraşmaya başlamıştır. Niyazi Kırınman "Kırım Türk Kültür ve Yardımlaşma Derneği"nin kurucularındandır. Niyazi Kırınman, 1967 yılına kadar Kırım kurtuluş davasına hizmet etmiştir. 1967 yılında vefat etmiştir (Altuğ, 1995: 36).

2.6. Halil Beşev

1896 Yılında Kırım'ın Akmescit şehrinde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta ticari hayata atılmıştır. 1917 Rus İhtilali ile Kırım Tatar Türkleri'nin istiklal ve kurtuluş davasına katılarak aktif bir şekilde görev almıştır. Kırım Muhtar Sosyalist Cumhuriyeti döneminde Kooperatifler Müfettişliği görevini yürütmüştür. Ancak Bolşevikler tarafından milliyetçilikle suçlanarak hapse atılmıştır. 1928 Yılında hapisten kaçıp Ankara'ya yerleşmiştir. 1973 Yılıının baharında trafik kazasında hayatını kaybetmiştir (Yıldırım, 1975, Eylül-Ekim, LXXXVI: 45).

2.7. Seyit Mahmut Okyay

1912 Yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İlkokul eğitimini Eskişehir'de bitirdikten sonra ailesiyle Ankara'ya taşınmıştır. Emel Mecmuası'nın kurucuları arasında yer alan önemli bir isimdir. 1974 Yılında Ankara'da vefat etmiştir (Taygan, 1980, Mayıs- Haziran, CXVIII: 38).

BİRİNCİ BÖLÜM GEÇİŞ DÖNEMLERİ VE AİLE HAYATI

I. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan hayatında yer alan önemli olayların ve durumların, keskin çizgilerle ayrılmış zaman dilimlerini kapsayan doğum, evlenme ve ölüm dönemleri halk kültüründe “geçiş dönemi” olarak adlandırılır. Geçiş dönemlerinde, çeşitli âdet ve inanmalarla yeni yaşantıya hazırlık yapılır.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde, insan hayatının üç önemli geçiş dönemi olan doğum, evlenme ve ölüm çevresinde birçok inanç, âdet, dinsel ve büyüsel ritüel uygulanır. Geçiş dönemleri çevresinde oluşan inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel işlemlerle kişiyi, girdiğine inanılan tehlikeli ve zararlı etkilerden muhafaza etmek ve yeni dönemine hazırlamak amaçlanır.

1. DOĞUM ÂDETLERİ

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, aileyi bütünüyle etkileyen önemli bir süreç ve sevindirici bir olay olarak kabul edilir. Doğum, anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan bir olaydır. Doğum, soyun devamlılığında, ailenin varlığı için en temel öge olarak görülür. Doğum, geçiş dönemlerinin ilk evresini kapsayan, insan neslinin devamını sağlayan, toplumsal pek çok âdet, gelenek ve görenekleri içeren bir süreçtir.

Anne adayı için uzun ve zorlu bir sürecin sonu, yeni birey için ise hayatın başlangıcı olan doğumun sağlıklı, kolay olması, anne ve çocuğun zarar görmeden bu evreyi atlatabilmesi için, Dobruca ve çevresinde inançlara bağlı olarak çeşitli âdetler uygulanır. Doğum ve doğum evreleri, hamilelik öncesinden başlayarak doğum sonrasına kadar birçok âdetle, birtakım geçiş töreleri ve törenleri çerçevesinde gerçekleştirilir.

1.1. Doğum Öncesi

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde doğacak bebeğin kıyafetleri büyük bir özenle hazırlanır. Her türlü iç giyim eşyasının, elbise, hafif ve türlü biçimlerde terlik, çeşitli ipliklerden örülü çorap, başı korumak için ince kumaştan ve çoğunlukla yarı yuvarlak biçimde hazırlanan takke ve yeni doğan bebekler için gerekli olan tüm eşyalar gebelik döneminde hazırlanır. Elbiselerde genellikle beyaz, mavi kırmızı ve pembe renkler, (kızlar için daha çok kırmızı renk, erkek çocuklar için mavi renk) tercih edilir.

Çocuk bekleyen kadınlara çok dikkat edilir. Zor işler yaptırılmaz ve yapılacak işlerde yardım edilir.

Hamilelikle ilgili olarak sadece yakın akrabalar bilgilendirilir. Anne adayını, hamile olduğu artık saklanamayacak duruma geldiğinde, nazardan korunmak amacıyla çok gerekli olmadıkça dışarı çıkarılmaz. Hamile kadının cenazelere katılması, gebelik sürecinin kötü gideceğine olan inançtan dolayı doğru bulunmaz. Benzer şekilde hamile kadına fiziksel engelli insanlara bakmaması tavsiye edilir; şâyet bakarsa, çocuğunun da aynı şekilde dünyaya geleceğine inanılır.

Hamile kadın, çocuğuna kıyafet alır, diker ya da örerse çocuğun ömrünün kısılacağına inanılmıştır. Bu gibi şeyler yeni doğacak çocuk için ya kadının annesi ya da kayınvalidesi tarafından hazırlanır ve doğumdan sonra hediye edilir (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 20).

Hamileliğin başlarında ebeler çocuğun normal doğumu ve sıhhati için anneye tavsiyeler verir. Ebeler, doğacak çocuğun cinsiyeti hakkında kehanetlerde bulunur. Çocuğun ilerideki karakterinin ana hatlarının anne karnındayken yerleşeceğine inanılır (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 22).

Hamile bir kadının kül üzerinde yürümesinin, külün üstünden atlamasının, kirli çamaşır suyuna basmasının gebeliği zora düşüreceğine inanılır. Anneye, doğacak çocuğa geçtiğine inanıldığı için, yalan söylememesi veya herhangi bir şeyi izinsiz almaması tavsiye edilir (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 22).

Hamile kadının, canının çektiği her şeyi yemesi gerektiğine inanılır. Komşular tarafından, evlerde pişen yemeklerden, "kokusu gitmiştir", endişesi

ile anne adayına ikramda bulunulur. Gelin ‐aşarsa‐ (aş erecek olursa) aş eşerdiği şeyi temin edip geline vermek gerekir. Aşeren kadının isteği olmazsa, çocuğun sakat olacağına inanılır (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 22).

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğumda, doğum öncesinden başlayarak birtakım âdetler gerçekleştirilir. Doğum öncesi hamilelik sürecinde doğuma hazırlık yapılır. Bu süreçte, anne ve bebeğin korunmasına yönelik inanışlar doğrultusunda çeşitli ritüeller gerçekleştirilir. Kadının hamile kalmasını engelleyen durumlar ya da hamile kalmasını kolaylaştıracak çeşitli önlemler alınır.

1.2. Doğum

Ne kadar az insan doğumu bilirse doğumun o kadar kolay geçeceğine inanılır. Doğum sırasında hamile kadının yanında genelde annesi ya da en yakını bulunur (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 20).

Çocuk doğar doğmaz, çocuğun göbeği bir iple bağlanır. Göbek bağı bir bıçakla kesilir. Bu operasyon annenin veya ebeye ait terliğin sağ tekinin tabanı üzerinde yapılır. Otlardan yapılan ilaç sürülür. Göbek, dualar eşliğinde bezle sarılır. Kesilen göbek kordonu derin bir çukura gömülür. Bu şekilde köpeklerin kordonu yemesi önlenir. Köpeğin kordonu yemesi durumunda, çocuğun yaşamayacağına veya hayatı boyunca bedbaht olacağına inanılır. Göbek bağını fare yerse, çocuğun hırsız olacağına inanılır. Göbek bağı rastgele atılırsa, çocuğun gözünün dışarda olacağına; denize veya dama atılacak olursa çocuğun zengin olacağına inanılır. Eş ve göbek kordonu, evin iç kapı eşliğine veya dış kapıya gömülür. Aile fertleri için bu uygulama, uğurlu kabul edilir. Göbek bağı, ‐Bu, çocuğun kısmetidir‐ denilerek bir torbaya koyulur ve çocuk büyüyünceye kadar saklanır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 20).

Doğumdan sonra, ebe ana, bebeğin babasına gelir. Çocuğun cinsiyeti ebe ana tarafından haber verilir. ‐Mujde benim‐ (Müjde benim) Bana şunu vereceksin; yoksa söylemem‐ denilir. Bebeğin babası ne zaman, ‐Tamam‐, diye söz verirse, o zaman bebeğin cinsiyeti söylenir. Doğum müjdesi önce

babaya sonra da dede ve nineye bildirilir. Ebe anaya hediye olarak para, tavuk, horoz, elbise vb. verilir. Çocuk erkek ise; soyun devamına verilen önemden dolayı çok sevinilir ve hediye daha büyük olur. Kız ise “Allah verdi sağ olsun” denilir. Kız evladı için de memnuniyet olur; ancak oğlan için daha çok sevinç duyulur. (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 20).

Doğum, hem bireysel hem de toplumsal yaşamda mutlu bir olay olarak kabul edilir, çünkü çocuk aile için gelecek, umut anlamına gelir. Çocuk sahibi olan anne ve baba, hem aile ve akrabalar arasında hem de toplumda saygınlık kazanır. Her doğum ailenin, akrabaların sayısını artırmaktadır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması anlamına gelir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde “kız evladı, el evladı; ul (oğul) evladı, ocak evladı” olarak kabul edilir. “Ocağı tütürecek olan erkek evladıdır” anlayışı hakimdir.

1.3. Doğum Sonrası

Bebek yıkanırken, bebeğin korkmasını önlemek amacıyla, yıkayan kadın tarafından ağıza bir miktar su alınır. Ağızdaki su, çocuğa püskürtülerek dökülür. Bebek ilk gün; yumurta sarısı, para veya altın, yün, şeker karışımı suyla yıkanır. Yumurta sarısı; mikroplardan korunması, kuvvet ve temizlik için, şeker bebeğin tatlı olması için, altın ya da para şanslı ve zengin olması için, yün ise uzun ömürlü olması dileğiyle yıkama suyuna koyulur. Eğer anne hastanede doğum yapmışsa, ne zaman hastaneden eve dönerse, o zaman bebek evde hemen yumurta sarısı, para veya altın, yün, şeker karışımı su ile yıkanır. Bebek, lohusalık dönemi boyunca (kırk gün), her akşam, sabun, şampuan vb. kullanılmadan; sadece yumurta, tuz, ılık su, papatya kullanılarak yıkanır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 20).

Yeni doğmuş çocuk, çok tuzlu suyla banyo ettirilir. Böylece derisi sertleşen ve dayanıklı bir hale gelen çocuğun, kışın buzlu sulardan çekinmeden yüzerek geçebileceğine inanılır. Çocuk doğar doğmaz, dualar eşlinde ılık çok tuzlu suda banyo ettirilir ve kundaklanarak dikkatlice annesinin yanına koyulur. Çocuğun, alnına isle (kurumla) siyah bir işaret yapılır. Kundağa sarımsak asılır. Çocuğun bu şekilde konukların nazarından

korunacağına inanılır. Annenin çocuğunu kendi sütüyle beslemesinin, çocuğu fiziki yönden güçlendireceğine ve anne ile çocuğun manevi bağını arttıracığına inanılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 20).

Doğumdan sonraki ilk hafta genellikle Cuma günü, kadınlar arasında, “lokso toy” adı verilen merâsim düzenlenir. Anne yatakta olduğundan, merâsimde ikram edilecek olan katlanışıklı köbete ve hoşaf, lohusanın annesi, kayınvalidesi, görümceleri, epleri, kardeşleri ve yakın akrabaları tarafından yapılarak konuklara ikram edilir. Bebeğe en güzel kıyafetleri giydirilir. Başına beyaz bir şapka, üstüne büyük bir nazar boncuğu ile küçük bir altın takılır. Bebeğin yatağı süslenir, yüzü tülbent ile örtülür. Misafirler bebeğin bulunduğu odaya alınır. Bebeğin odasına girince; “Selamünaleyküm” diyerek selam verilir. Bebeğin yüzüne örtülen tülbent kaldırılır, bebek görülür. “Maşallah” denilerek hediyeler verilir. Ev sahibine; “Toyunuz kayırlı bolsun” denilir. Ev sahibi tarafından, büyük bir kâse ile şeker ikram edilir. Başka bir odada büyük bir sofrâ hazırlanır. Evin dışında büyük kazanlarla yemekler pişirilir. Yemek için kesilmiş koyun eti ile şehriye çorbası, köbete, cantık, kuru fasulye, sarma, kuskuslu pilav, baklava, hoşaf, büsküvi, elma ve daha sonra kahve ikram edilir. Konuklar tarafından da anneye ve bebeğine hediyeler verilerek iyi dileklerde bulunulur. Lohusanın odasında, çocuğun eşyaları ve hediye olarak getirilen eşyalar merâsimle sergilenir. Lohusa düğünü merâsimlerinde davul ve zurna ile kaytarma ve diğer oyunlar oynanır. Maniler, şiirler söylenir (Naci,1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde anne ve çocuğun, ilk kırk gün boyunca yalnız kaldığı döneme “çille” adı verilir. Çille döneminde, yeni doğan çocuk, anne babası ve yakın akrabaları dışında kimseye gösterilmez. İstisna olarak çocuk doğduktan sonra, on gün içerisinde eve imam çağırılarak çocuğa isim koyulur. Çille dönemini dolduran anne, ilk defa ev ortamından çıkar ve diğer kadınlarla kaynaktan su almaya gider (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Yirmi gün sonra ya da kırkıncı günden önceki süreçte, lohusa ile bebek evden herhangi bir sebepten dolayı çıkmak zorunda kalırlarsa; “yarım kırklama” adı verilen uygulama gerçekleştirilir. Yirmi yumurta kabuğu su,

okunur ve lohusanın yıkanacağı suya katılır. Bu su ile lohusa abdest alır. Bebek yıkanırken yirmi okunmuş yumurta kabuğu su, bebeğin suyuna katılır. Bebek bu suyla yıkanır. Bu şekilde yarım kırklama gerçekleştirilir.

Lohusa, bebekle ilgilenmesi gerektiği için kırk gün yemek pişirmez. Bu durum, simgesel olarak, annenin akraba ziyaretinde kızına kazan hediye etmesiyle ifade edilir. Bu süre zarfında, komşulardan küçük kazanlarla gelene yemek getirilmesi âdet halini almıştır. Lohusa, kırk günlük süreçten sonra evinin eşiğinin dışına çıkabilir ve yemek pişirebilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Kırk gün sona erince çocuk, anne ve iki yaşlı kadın tarafından (kaynana, anne veya akraba) “kırklama/ kırkı çıkması/ kırk dökülmesi” adı verilen işlem; yani anne ve bebeğin yıkanması yaşlı kadınlar tarafından özel yöntemlerle gerçekleştirilir.

Bir yumurtanın içi boşaltılır, kırk yumurta ve kırk kaşık su teker teker okunur ve lohusanın yıkandığı suya katılır. Lohusa yıkanırken kırk okunmuş yumurta suyu, yaşlı bir kadın tarafından, dualarla lohusanın başından aşağı ve ayaklarına dökülür. Kırklanma, kırk basmaması için gerçekleştirilen eski bir inanıştır ancak; içeriğinde İslâmî bir motif de bulunur. Lohusa, kırklanırken boy abdesti alır. Anne, bebeğinin yüzünü, ağzından aldığı suyu başında üç kez dolandırarak yıkar. Okunmuş su, çiğnenmemesi için toprağa gömülür (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Bebeğin yıkanacağı suya, aynı şekilde kırk kaşık su, kırk yumurta kabuğu ve zengin olması niyeti edilerek para veya altın koyulur. Bebek bu su ile yıkanarak kırklanır. Bebek yıkanırken su püskürtülerek, eski bir şaman geleneği yaşatılır. Yıkama yapan kişilere yani ebe ve yaşlı kadınlara, bir miktar para, çember, başörtüsü, maraba, basma verilir. Bebek ve anne kırkıncı gün yıkadıkları için, artık anneye ve bebeğe cin, şeytan gibi varlıkların artık zarar veremeyeceğine inanılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Kırkı çıkan anne ve çocuk ilk kez gezmeye çıkarılır. Bebeğin ilk kez, annenin ise uzun zaman sonra ilk kez dışarı çıkmasından dolayı, genellikle bu gezme için en uzak mesafedeki akrabalar tercih edilir ve gün doğusuna doğru gidilir. Ziyaret edilecek akrabalar tarafından en küçük konuk, hediyelerle

beklenir. Davetlilere pirinç demlenir, tavuk eti ve pılav ikram edilir. Ziyaretine gidilen ev sahibi tarafından, bebek için anneye; yumurta, yapağı, havlu, ekmek verilir. Yumurta gibi temiz olması, kuş gibi hafif olması dlenir. Bebeğin yumuşak huylu olması, üzerinde ağırlık olmaması, için de yumurta verilir. Yumurtalar yapağıya sarılarak verilir. Yapağı ile bebek kız ise saçlarının, oğlan ise sakalının bembeyaz oluncaya kadar yaşaması; yapağının yumuşaklığı ile bebeğin de yumuşak huylu olması dlenir. Yapağı daha sonra bebeğin yastığına koyulur. Havluyla çocuğun uzun ömürlü olması, ekmekle; bereketli, uğurlu ve zengin olması dlenir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Gezmeye gidilirken, bebeğe nazar değmesin diye, babasının ayakkabısının altından, azıcık toprak alınarak bebeğin anına koyulur. Gezmeye gidileceği zaman, bebeğe nazar değmesin diye annesi tarafından bebeğin yüzü yıkanır. Çocuğun sol eli suyla ıslatılır, yüzü çenesinden alınca kadar üç kere yıkanır ve eteğinin arka tarafının iç yüzüyle kurulur. Yıkama, annenin önce ağzına, sonra ağzından sağ eline aldığı suyun bebeğin yüzüne sürülmesi şeklinde de gerçekleştirilir. Anne ağzından eline aldığı suyu önce başının etrafında çevirir. Aynı suyla bebeğin yüzünü yıkar. Bu hareket üç kez tekrarlanır. En sonunda anne, eteğiyle çocuğun yüzünü siler. Misafirlerin ziyaretinden sonra çocuk kaprisli, huzursuz ve ağlamaklı bir hal aldıysa, çocuğun yüzü mutlaka yıkanır. Bu yıkama işlemleri, çocuğun sebepsiz kaprisli ve huzursuz olduğu diğer günlerde de yapılır. Bebekte bir nazar veya huysuzluk varsa; o günün akşamı bebeğin kundağı sofrasıyla yapılır. Bu uygulama sonunda, kundak toplanır ve dışarı çıkarılır. Hangi pencerede ışık görülürse o pencerenin altına gidilir. Üç kere; “Ben çocuğumun ağlamasını atıyorum” denilir. Kundak atılır ve arkaya bakılmadan eve dönülür. Çocuğa nazar değmemesi için, nazar boncuğu takılır ya da alınca ocaktan çıkan is sürülür. Kırk sefer besmele çekilerek bebeğin yüzüne üflenir. Tebbet suresi okunur ve çocuğun yüzüne üflenir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Kırk çıktıktan sonra ilk üç gün içinde, evde “cümbüş” adı verilen merâsim düzenlenir. Bebek temiz giydirilir. Anne de en güzel elbiselerini giyer. Annenin yatağı süslenir. Bebek misafirlere gösterilir. Koyun kesilir,

büyük kazanlarla yemekler hazırlanır. Akrabalar, komşular, yakın olan tüm hanımlar cümbüşe davet edilir. Bir gün önceden bebeğin cümbüşünün olacağı komşu ve akrabalara duyurulur. Lohusaya, çeşitli yiyecekler, pirinç, meyve gibi hediyeler; bebeğe para, giysi gibi hediyeler verilir. Dualar edilir, bebek için iyi dileklerde bulunulur. Gelenlere çorba, et, sarma, kuru fasulye, kuskuslu pilav, baklava ve şerbet ikram edilir. Yenilip içildikten sonra, maniler söylenir. Oyunlar oynanır. Cümbüşe de lohusa toyuna da sağdıç mutlaka hediye ile katılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Çocuğun saçları, ilk defa bir yaşını doldurduğunda tamamen kesilerek saklanır. Böylece derisi sertleşmiş ve dayanıklı hale gelmiş olan çocuğun, kışın buzlu sulardan çekinmeden yüzerek geçebileceğine inanılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Doğum ve lohusalık dönemleri, annenin ve bebeğin başkalarının yardımına en çok ihtiyaç duydukları dönem olarak kabul edilir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde bebeğin ilk kez yıkamasında, annenin ve bebeğin kırklanmasında yapılan pratiklerde ve uygulamalarda, zengin bir inanç sisteminin izleri görülür.

1.3.1. Bebek ve Annenin Korunması

Olağanüstü halleriyle, insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan ruhların varlığına inanılır. Bu varlıkların yaşadıkları yerlerin değirmenler, hamamlar, terk edilmiş, tekin olmayan yerler, örenler, mezarlıklar, hanlar olduğuna inanılır. “Cin, peri” gibi adlarla anılan bu varlıkların bütün işlerini gece yaptıklarına, horoz sesi ya da sabah ezanı duyulur duyulmaz dağılıp konaklarına çekildiklerine inanılır.

Lohusa veya bebek yalnız bırakılacak olursa, kötülük dokunmasın diye, kapının kenarına demir ya da süpürge koyulur. Lohusanın ve bebeğin başucuna Kur'an, yataklarının yanına ise, kötü kokarak kötü ruhları uzaklaştırdığına inanılan soğan ve sarımsak, üzerlik, süpürge, kama, orak, bıçak, masa, makas, çörek otu, at yuları koyulur (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 24).

Lohusa ve bebeğin yastıklarına iğne ve çuvaldız sokulur. Bebeğin yastığının altına, lohusanın başucuna ekmek koyulur. Başucuna at kemiği asılır. Beşiğin altına bir tas su ve bıçak koyulur. Ayak değmedik yere su serpilir. Gece gündüz mum yakılır (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 25).

Yeni doğan çocuğun yaşaması için, yedi evden kumaş parçaları toplanır. Bu kumaş parçalarından yorgan dikilir. Çocuk, bu yorganla sarılır ve yaşaması dilenir (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 25).

Kırkı çıkmamış çocuk evdeyken eve et girmez, girse bile çocuk evden çıkarılır, et yerine koyulduktan sonra çocuk içeri alınır (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 25).

Kötü ruhlardan korumak için, yeni doğan çocuğun çamaşır ve elbiseleri geceleri dışarıda bırakılmaz (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 25).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde doğum sonrası âdetler, genellikle inanış motifleri etrafında şekillenir. Kötülük saçtığına inanılan ruhlara karşı önlemler alınır.

1.3.1.1. Al Karısı

“Al karısı”: Lohusaya musallat olduğuna inanılan kötü ruha al karısı adı verilir. Lohusalara musallat olduğuna ve onları boğduğuna inanılan yaratığa “al karısı” adı verilir. Al karısı şişman, çıplak gezen, sarışın, göğüsleri çok büyük ve göğüslerini omuzuna atarak gezen bir kadın olarak tasvir edilir. İnanışa göre; al karısı tüfek sesinden, gürültüden, ocaklı adamlardan, demirden, Kur'an'dan ve kırmızı renkten korkar. Al basmasına karşı, al renk kullanılır. Bebek ve lohusanın yastıklarına veya başka yerlere al kurdela bağlanır, gelen ziyaretçilere al renkte “lohusa şerbeti” sunulur. Lohusa yatakta iken başına kırmızı kurdeleli altın takılır. Lohusaya kırmızı şeker götürülür. Su kaplarının ağzı kapatılır. Oda, yanmış süpürgeyle süpürülür (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Anne ve çocuk, evde yalnız bırakılırsa bu varlığın yeni doğan bebeği ve anneyi öldüreceğine inanılır.

Altaylı Türk boylarında Erlik'in maiyetinden birisi olduğuna inanılan Alkarısı, loğusa kadınları, yeni doğmuş bebekleri ve aynı şekilde ahırda

bulunan ve haneden sayılan (inek, at gibi) dişi hayvanlarla yavrularını basmasıyla tanınır. Türk Dünyasında yaygın olan diğer adları Albıs, Almis, Abası, Al, Hal, Alperisi, Alanası, Alruh veya Almıştır. Kıbrıs Türkleri'nde "Alanası" ve "Alperisi" olarak adlandırılan, ruh cadı suretinde tasvir edilir. Tüm Türk dünyasında yaygın bir inanış olan Albastı veya Alkarısı gerçeği bazı şekilsel özellikleri ve farklı isimleriyle birbirinden ayrılır. Uluğ Kem nehrindeki Tuba-Urenha Şamani Türklerine göre Albas olarak anılan Alkarısı evlenmeyen bir kızıdan türeme iken, Fergana Özbeklerinde ve Taşkent'te, "pejmürde, dağınık saçlı bir kocakarı suretinde" tasvir edilir. Kazan Türkleri'nde Alkarısı'nın yolcuların yolunu şaşırttığına ve onları uykuda bastığına inanılır. Altaylılara göre Alkarısı, Erlik'in soyundan ve hademelerinden kabul edilir. Yakut Türklerinde ise, lohusanın ciğerini değil, insanın "kut"unu (ruhunu) götürmekle görevli olduğuna inanılır. Türk Dünyasında Alkarısı dişi, hoppa, hilekâr, yalancı bir kötü ruh olarak tasvir edilir. Issız, karanlık, dağlık ve virane yerleri, nehir kenarlarını, kayalıkları ve kumsal yerleri mesken tuttuğuna inanılır.

1.3.1.2. Peri

"Peri": Doğaüstü güçleri olduğuna inanılan ve dişi olarak kabul edilen ruhlara verilen isimdir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin kaynaklarında "kötülük yapan varlık" olarak yer alır. Perilerin lohusanın yanına sadece gece geleceğine ve evde tek başına kalan anne ve bebeğe musallat olacağına inanılır. Lohusa kadınların omuzlarına konarak, kadınlara sonsuz ve çeşitli işkence yapacağına, anneyi istediği yere götüreceğine, annenin ise ona karşı koymaya gücünün yetmeyeceğine inanılır. Eğer odaya elinde Kur'an olan biri girerse, o zaman işkencenin biteceğine, hiçbir şeyin gelemeyeceğine; eğer girmezse gece boyunca işkenceye maruz kalan kadın sağ bırakılarak, perilerin sadece yeni doğan çocuğu kaçıracağına ve ciğerlerini söküp öldüreceğine inanılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Perileri aldatmak için çocuklara gizli bir ad koyulur. Çocuğun ikinci adı yüksek sesle söylenerek perilerin aldatıldığına inanılır. Diğer bir inanca göre erkek çocuklarının saçları uzun bırakılarak, erkek çocuklarına kız, kız

çocuklarına erkek muamelesi yapılarak bebeklerin perilerden korunduğuna inanılır. Perilerden korunmak için, yeni doğan çocuğun kıyafetleri geceleri dışarıda bırakılmaz. Perilerin çocuğu kaçırmamasını önlemek için, bacaya çalı çırpı koyulur (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde Şamanist kalıntılarla birlikte İslâmî motiflerin iç içe yürüdüğü görülür.

1.3.1.3. Kırk Basması

“Kırk Basması”: Lohusa ve çocuğun doğumdan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına halk kültüründe “kırk basması” adı verilir. İlk kırk gün içerisinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için, kırk gün boyunca nazara maruz kalmamaları için anne ve çocuk ziyaret edilmez, dışarı çıkarılmaz. Kırklı bir annenin kırklı bir anne ile ve kırklı bir çocuğun kırklı bir çocukla karşılaşmamasına dikkat edilir. Kırk gün boyunca lohusanın bastığı çimenin kuruyacağına inanılır. Lohusanın getirdiği su haram kabul edilir (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 24).

Kırk basmasını önlemek amacıyla, halk arasında lohusa ve bebeğin korunmasına yönelik inanışların hakim olduğu görülür. Türkmenlerde, kırk basan çocuklar yıllanmış ve sertleşmiş hayvan gübresiyle tartılır ve bu kemre köy çeşmesinin yalağına ıslanır. Islanan gübreler eriyip tükendiğinde, çocuğun rahatsızlığının da sona ereceğine inanılır. Kırk basan çocuk terazide köpek yavrusuyla tartılır. Tartılan köpek yavrusu ölürse; kırk, bebekten köpek yavrusuna geçtiğine ve bebeğin iyileşeceğine inanılır. Kırk basmış ya da kırkları çakışmış çocukların iyileşmesini sağlamak için, birinin bir bezi veya altına sarılmak üzere hazırlanmış toprağın bir kısmı, bebeğin annesinden habersiz olarak alınır ve öteki bebeğin altına sarılır. Kırk basmış, bebekleri iyileştirmek için, anneler birbirlerinin bebeklerini alır, annelerden birisi akarsuyun bir tarafına, ötekisi de diğer tarafına karşılıklı oturarak, birbirlerinin çocuklarını emzirirler.

1.3.1.4. Kayış Ayak

“Kayış Ayak”: Halk muhayyilesinde “eğri bacaklı” olarak tasvir edilen bir yaratıktır. Lohusa ayakta iken, lohusanın omuzlarına yamuk ayakları lohusanın önünde olacak şekilde yerleştiğine ve lohusayı istediği şekilde dolaştırdığına inanılır. Kayış ayağın, hava karardıktan sonra şafak vaktine kadar istediği şeyi lohusanın omzuna binerek yaptırdığına inanılır. Kayış ayaktan korunmak için geceleri dua okunur. 40 gün lohusa dışarı çıkarılmaz (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 24).

Kayış ayaktan kaçınma amacıyla İslâmi motiflerden yararlanılır.

1.3.1.5. Ubır

“Ubır”: İnsanları sahiplendiğine, insanın içinde yaşadığına, inanılan korkunç yaratığa ubır adı verilir. Ubır, tıpkı alev gibi doymak bilmez, azgın, açgözlü, her şeyi yutan bir yaratık olarak kabul edilir. Ubır’ın leşle beslenmeyi çok sevdiğine, istediği an kedi, köpek veya güzel bir kız kılığına girebildiğine, kadınları ve hayvanları emmeyi sevdiğine, hamile bir hayvanın sütünü emerse o hayvanın korkudan düşük yapacağına ya da hayvanın hastalanıp öleceğine inanılır. Ubır’ın, insanlara çeşitli hastalıklar gönderdiğine inanılır. Ubır’ın, hamile kadınları azarladığına ve yeni doğan bebekleri kaçırdığına inanılır. Büyük kafalı, ne kendi uyuyan ne de başkalarını uyutan çocuklar için, “Ubır değiştirmiş” denilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Ubırdan korunmak amacıyla, kırk gün boyunca anne ve bebek yalnız bırakılmaz.

1.3.1.6. Su Anası

Su Anası kadın kılığında, kırmızımsı tenli, uzun kara ya da sarı saçlı, iri göğüslü, kaşsız, siyah ve pörtlek gözlü olarak tasvir edilir. Su Anası’nın su kenarında, iskelede saçlarını altın tarağı ile taradığı zaman gözükteğine ve aniden gelen insanlardan korkup kendisini suya attığına, altın ya da gümüş tarağını da su kenarında unuttuğuna, ancak tarağını çalan insanları asla rahat bırakmayacağına inanılır. Su Anası ismiyle çocuklar korkutulur. Akşamüstü

su kenarına, genç kızlar ve hamile kadınlar yalnız gönderilmez. Su Anası'nın küçük çocuklara düşkün olduğuna, çocukları kendi yanında suya alacağına inanılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 21).

Su Anası

Bir köp Tatar balası, ay
Bilmiy kim su anası
Toktanız men aytayım
Gönlüne nur katayım

Su anası bir köyde
Uzak tuvıl Ak üy de
Tuvgan bir çaş anadan
Bir de köse molladan

Ayşe değen bir kızşık
Kok yüzünde yıldızşık
Aşık bolgan bir çaşka
Burma mıyık cay kaşka.

Molla çaşnı kuvdırgan
Ayşe'ge nikâ kıydırgan
Bir kart acı dostına
Cibergen şay bolsinga...

Ayşa turgan üş küñşük
Bolgan şaylı keliñşik.
Son atlagan Salgır'ga
Bahttan aşuv alırga

Ay Çatırdag'a konganda
Su tirmenler ringanda...

Sudan şıgar şasin sezer tüşünür
 Süvitlerge aytar dertin toginir
 Kökte bulut kaygısından kararır
 Yaş süvütler küzden burun sararır...

Bonın üşün Salgımın şay kurması
 Son kuturup, coşup, taşıp turması...
 Suvında iş ketenimiz arınmay
 Kenarında Tatar köyü barınmay...
 Bonlar hepsi Ayşeciknın ahtıdır
 “Oh bolsın şay” biznin halknın bahtıdır

(Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

1.3.2. Ad Verme

Yeni doğan çocuğa ad koyma merâsimine “ezan merâsimi” adı verilir. Bebeğin yıkanmasıyla ezan merâsimine başlanır. Yıkanan çocuk, beyaz bezlere sarılarak, başı güneye gelecek şekilde yatırılır. İmam, çocuğun işaret parmağını tutar ve dinî inanışa uygun olan formülü yedi defa tekrar eder. Çocuğun sağ kulağı sağ elinin parmakları ile tutturularak “ezan” okunur. Sol elinin parmaklarıyla sol kulağı tutturularak kâmet getirilir. İsmi takılma ânı ise; “unutma senin adın kıyamete kadar .....’dir.” sözünün üç defa tekrar edilmesiyle gerçekleştirilir. İmam gerekli duaları okuduktan sonra çocuğu sol eline alarak kibleye döner ve sağ kulağına ezan okur. Sonra da çocuğun kulağına annesinin ismi ve çocuğa verilen isim söylenir. “Annenin ismi ... , senin ismin ...” şeklinde bebeğin ismi koyulur. Bu ifade, imam tarafından üç kere tekrarlanır. Çocuk sağ ele alınır ve bu sefer sol kulağına kâmet getirilir. Sonra da aynı şekilde annenin ve çocuğun ismi çocuğun sol kulağına söylenir. “Adıyla yaşlansın” denilerek çocuk, anne babaya teslim edilir (Naci, 1969, Mayıs-Haziran: 33).

İsim seçilirken mutlaka nine ve dedelerin düşünceleri de dikkate alınır. İlk torun için genelde çocuğun ismi, kocanın anne babası tarafından

seçilir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde babaanne ve dedenin isimlerinin koyulması doğru bulunmaz (Naci, 1969, Mayıs- Haziran, LII: 34).

Çocuğun kuvvetli ve gösterişli olmasını sağlamak için ismine börük, kurt, temir, ömür gibi ilaveler yapılır. Örneğin: Arslan, Atilye, Aydın, Batır, Bektemir, Beybars, Beyeder (Bahadır), Bolat, Bayram, Dursun, Geray, İnci, Kaplan, Kurt, Sevgi, Sevil, Timur, Togan, Toğrul, Tohtamış, Toktar/Tohtar, Tuncer, Yaşar, Borali, Cantemir, Borsultan, Ömürzade, Borakay, Ömürye, Bortemir, Temircan, Kurtveli, Kurtasan vb. (Gül, 2001: 56).

İslâmiyet kabul edildikten sonra, önce dine ait adlar daha sonra da bu dinle ilgili kişi adları, çocuklara ad olarak koyulur. Allahın çeşitli sıfatları, Hz. Muhammed ve imamlara ait adlar sıkça çocuklara ad olarak verilir. Çocukların doğdukları ayları belirten Arap takviminin ay isimleri de çocuklara ad olarak verilir. Örneğin: İrecep, Ramazan, Muarem, Şaban Abducemil, Abdulvaap, Abduraman, Abdureşid, Abduveli, Adem, Amet, Beytulla, Ebubekir, Hatice, İlyas, İsa, İslam, İslamiye, İzzet, Kerim, Kerime, Kubedin / Kutbedin, Kuddüs, Latif / Latife, Mambet (Muhammed), Mecit, Medine, Memet, Meryem, Muhammed, Musa, Mustafa, Mübarek, Mümine, Mürşid, Mürşide, Müslim, Müslime, Nasibulla, Nebi, Nimetulla, Osman, Resul, Rıdvan, Süleyman, Ubadulla, Umer, Vacip, Veliulla, Yakub vb. (Gül, 2001: 56).

Ayrıca Kur'an'da da geçen ve kutsal sayılan Yahudiliğe ve Hristiyanlığa ait İsa, İlyas, İbrahim, Musa, Süleyman, Meryem, Yakup, Yahya, Yusuf vb. kişi adları da kullanılır.

İyi huylu, güzel karakterli, çalışkan, başarılı olmalarını ve mutlu bir ömür sürmelerini dilemek amacıyla da çocuklara bazı isimler verilir. Örneğin: Alim/Alime, Amit / Amide, Arzı, Asan (haşan), Aydın, Bahti, Bahtişa, Bahtiyar, Baki, Bedi, Bediye, Derman, Devlet, Dilşad, Gül, Gülizar, Gülrıaz, Hayri, İnci, İrfan, Kadri / Kadriye, Kemal, Kerim / Kerime, Kutluhan, Lebibe, Mamut, Melek, Menli, Mesude, Mesut, Muhterem, Murat, Murtaza, Münever, Mürşid, Mürşide, Mürüvet, Nail, Nazlı, Nemdar, Nizami, Nureddin, Reşat, Reşid, Reşide, Sadık, Servet, Sevgi, Sevinç, Sıdika, Sultan, Zarife, Zeki, Zekiye vb (Gül, 2001: 57).

Kahramanlık, kuvvet ve cesaretin sembolü olan hayvan adları da çocuklara isim olarak verilir. Örneğin: Arslan, Ayder, Beybars, Kaplan, Kurt, Kurtali, Kurtmemet, Kurtosman, Kurtseyit, Kurttotay, Şahbaz, Şayin, Togan, Toğrul vb.

Çocukların kahraman, cesur, sağlam yapılı, bilgili ve saygın olması için anlam olarak bu dilekleri karşılayan, tarihî kişiliklerin adları kullanılır. Örneğin: Adil / Adile, Alim / Alime, Amit / Amide, Asib / Asibe, Atilla, Azat / Azade, Aziz / Azize, Batır, Batırşa, Battal, Bektaş Bektimir, Beybars, Beyeder / Behadır, Bolat, Bora, Cebbar / Ceppar, Cingiz, Eskender, Geray / Girey, Hakan, Mansur, Rüstem, Selim / Selime, Serdar, Server, Şamil, Temirşa, Tunçer vb (Gül, 2001: 58).

Çocuklara renk adları da verilir. Örneğin: Akmolla, Akseyit, Aktotay, Karabatır, Karabars, Karamolla, Karahalil vb (Gül, 2001: 58).

Çocukların doğdukları yılın, ayın veya günün öneminden ve doğum vaktinin hatırdan kalması için çocuklara çeşitli isimler verilir. Örneğin: Azat, Azade, Aşir, Aşire, Bayram, Bayramali, Erecep, Muarem, Nevruz, Ramazan, Sefer, Seferşa, Şaban vb.

Çocukların yaşaması, sağlıklı olması ve uzun ömür sürmesi için çeşitli isimler verilir. Örneğin: Dursun, Toktar / Tohtar, Tohtamış, Yaşar vb (Gül, 2001: 59).

Çocuğa isim verilirken düzenlenen ziyafete “at atma toy” adı verilmiştir. “Çille” geçtikten sonra çocuğun anne ve babası tarafından anneanesi ziyaret edilir. Anneanneye hediye götürülür, anneanne evinde kurban kesilir, dua okunur, kutlama yapılır. Bu tören için, imam, akrabalar ve arkadaşlar davet edilir. Çocuk gösterilir. Bu toya davetliler para ve hediyelerle gelir. “Allah bağışlasın”, “Adıyla yaşlansın”, “Allah uzun ömür versin” gibi dileklerle genç anne baba kutlanır. Kesilen kurbandan misafirler için güzel yemekler hazırlanır. Yemek yenildikten sonra at atma toy sona erer (Naci, 1969, Mayıs- Haziran, LII: 34).

Büyük bir coğrafyaya yayılan ve çeşitli kültür daireleri içine giren bir milletin farklı kültürlerden nasıl etkilendiğini ve bu çevreleri nasıl etkilediğini göstermesi bakımından adlar, Türk kültüründe önemli bir yer edinir. Türk kişi

adlarına bakıldığında; Türklerin Şamanizme, Budizme, Maniheizme ve özellikle de İslâmiyete girdikleri ve bu dinî-sosyal çevrelerin etkisiyle birbirinden oldukça farklı adları kullandıkları görülür. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde çocuğun, toplum hayatında olumlanmasına yönelik isim seçildiği görülür.

1.3.3. İlk Diş Toyu

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde, çocuğun ilk dişi çıktığında yapılan toya “mısır toy” adı verilir.

Çocuğun ilk çıkan dişlerini gören kişi tarafından, çocuğa hediyeler alınır. Anne, mısırı suda kaynatarak misafirlere haşlanmış mısır ikram eder. Konuklar tarafından çocuk için “dişleri mısır gibi dizilsin, mısır taneleri gibi sağlam olsun” temennilerinde bulunulur (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Mısır toya çocuklar, genç kızlar ve kadınlar, akrabalar ve yakın komşular davet edilir. Anne bir ağaç dalı hazırlar ve bu ağacın dallarına konuklardan gelen hediyeler asılır. Çocuğa bayramlık elbiseleri giydirilir. Çocuk, daha önceden süslenmiş ağaç dalının altına oturtulur. Misafirlerin hediyeleri bu dalın altına koyulur. Çocuğun ömrü boyunca bolluk içinde yaşaması için çocuğun üzerinden çeşitli yiyecekler serpilir. Çocuğun başından haşlanmış mısır veya patlamış mısır taneleri serpilir. Bu şekilde çocuğun dişlerinin ağrısız büyümesi, patlamış mısır gibi beyaz olması dlenir. Çocuğun üzerinden kuru üzüm, şeker, ekmek hamurundan yapılan lokum, buğday serpilir ve kalanlar davetlilerin çocuklarına ikram edilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Bu merâsim, genellikle öğleden sonra yapılır. Akşamına da yalnız evli kadınların ve genç kızların katıldığı ayrı bir toplantı tertip edilir. Bu toplantıda oyunlar oynanır ve şarkılarla eğlenilir. Delikanlıların, bahçeye kadar girmesine müsaade edilir. Erkeklerin, kızların içinde bulunduğu evin eşliğini aşması doğru karşılanmaz. Bu yüzden, onları gözeten evli ve hürmet edilecek yaşta bir erkek görevlendirilir. Yemekten sonra şarkılar söylenerek

eğlenilir, toyu yapılan çocuğa hediyeler verilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Zamanla düşen süt dişleri evin çatısına atılırken, gelecekte sağlıklı dişlerin çıkması için “İşte sana kemik diş, ver bana altın diş” denilir. Süt dişi düştüğü zaman bir kişi, “Babadan 100 ley ve bir kuzu, anneden bir saat bileziği” şeklinde bağırarak arttırmayı ve hediyeleri ilan eder. Bu arttırmanın ardından eğlenceler düzenlenir. Genç kızlar ve erkeklerin bir arada bulunduğu yemekler verilir. Konuklara haşlanmış mısır, köbete ikram edilir. Romenlerin de katıldığı bu törenlerde davetlilere ve anne babaya şarap sunulur (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 23).

Türk toplumunda ilk diş çıkımı önemlidir. Diş çıkınca buğday ceviz ve soğan karışımından özel bir karışım yapılır. Pişirilen yiyecek yedi eve dağıtılır. Bu sayede dişin kolayca çıkıvereceğine inanılır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde ilk diş için gerçekleştirilen törenlerde genellikle bolluk ve bereketi simgelemek amacıyla saçı geleneğinin izlerine rastlanır. Patlamış mısır serpilerek simgesel olarak çocuğun dişlerinin beyaz ve sağlıklı olması dilenir.

1.3.4. Tay Tay Toy / Kalakay Toy

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde, çocuk yürümeye başladığı zaman, yürüyüşünü kutlamak amacıyla, dost ve akrabalarla “tay tay toy” / “kalakay toy” yapılır. Tay tay toyda eski Türk dininin izleri görülür. Ekmek hamurundan yuvarlak çörek “maylı kalakay” hazırlanır. Maylı kalakay, konuklara ikram edilmeden önce, çocuk düz yürüsün, bacakları sağlam olsun, diye çocuğun bacakları arasından yuvarlatılır. Çocuğun bacakları arasından maylı kalakay yuvarlatıldığı için toya, “kalakay toy” adı da verilir (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 23).

1.3.5. Sünnet

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde çocuğun, biraz kendini bilince; yani okul zamanına gelince sünnet edilmesine özen gösterilir. “Sünnet” geleneğinin toplumsal tarafı olan “sünnet düğünleri”, genellikle Türk

âdetleriyle benzer şekilde yapılır. Sünnet, çocuk ve ailesi için önemli bir merâsim olarak kabul edilir. Bu yüzden hazırlıkların önceden yapılmasına özen gösterilir.

Bir hafta önce sünnet olacak çocuğun yatağı, akrabalar tarafından süslenir. Grepler birbirine bağlanarak karyolanın üstüne bir tak yapılır. Odanın tamamı süslenir ve hep beraber yemekler yenilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 24).

Sünnet genellikle 3 ile 12 yaşlar arasında yapılır. Sünnetin çocuğun tek sayılı yani 3, 5, 7, 9, 11 yaşlarından birinde yapılmasının daha makbul olacağına inanılır. Sünnet öncesinde çocuğa, sünnet âdetinin her Müslüman erkeğe yapıldığı ve sünnetin, toplum tarafından, “erkek olmanın bir simgesi” olarak kabul edildiği anlatılır (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 24).

Odanın ortasına seccade serilir. Seccadenin üzerine çocuk oturtulur. Davetliler tarafından, çocuğun etrafında halka şeklinde toplanılır ve çocuğun eline para sıkıştırılır (Kırimer, 1966, Mayıs- Haziran, XXXIV: 18).

Sünnet merâsiminin üçüncü yani; son günü “koraz tellev merâsimi” yapılır. Kesilen bir horoz temizlenir ve içinden bir tel geçirilmesi suretiyle tellenir, gelin telleriyle süslenir. Horoz, “sini” adı verilen tepsiye yerleştirilir. Süslenen horozun etrafına katlama, lokum, kurabiye gibi hamurdan yapılan pastalar, çeşit çeşit şekerler, meyveler yerleştirilir. Donatılan sini, sünnet çocuğunun yatağının yanına yerleştirilir. Sininin etrafına, misafir çocuklar oturtulur. Çocuklara sinideki yiyeceklerden ikram edilir. Horoz telleme merâsimiyle sünnet çocuğu oyalanır, çocuğun ağlaması önlenir. Merâsimin bitişini kutlamak amacıyla “gözaydın güreşi” yapılır (Çağatay, 1972, Eylül-Ekim, LXXII: 25).

Üç gün boyunca sünnet merâsimleri gerçekleştirilir. Sünnet merâsiminde konuklar çağırılır, dualar okunur, yemekler yenir, şarkılar söylenir, oyunlar oynanır.

2. EVLENME ÂDETLERİ

“Evlilik”, kız ve oğlan tarafının ekonomik durumlarını ortaya koyan, yaşanan çevrenin bu konudaki âdetlerini, göreneklerini, inanç ve pratiklerini gözler önüne seren önemli bir geçiş aşaması olduğu için, evlilik merâsimlerine sosyal ve geleneksel fonksiyonlar yüklenir.

Düğünler, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin kültüründe kutsal bir tören olarak vasıflandırılır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde evlilik âdetleri düğün öncesi, düğün ve düğün sonrası dönemler etrafında şekillenir.

Düğün öncesi dönem; gençlerin tanışmasını, söz merâsimini, nişan merâsimini ve düğün arifesini kapsar. Düğünler, genellikle üç gün sürer. Birinci gün nikâh, süslü horoz merâsimi, konuşma gecesi, kına toy gerçekleştirilir. İkinci gün eğlenceler düzenlenir. Üçüncü gün gelin alma, damat tıraşı eğlencesi, güreş merâsimi gerçekleştirilir. Düğünden bir hafta sonra, yeni evli çift tarafından konuklar kabul edilir.

2.1. Düğün Öncesi

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde evlenme yaşı ortalama olarak kızlarda 16, erkeklerde 26 civarındadır. Genç bir kızla yaşlı bir erkeğin evliliği, yaşlı kocanın kadın kıymetini daha iyi bileceği, düşüncesinden dolayı normal karşılanır. “Ver kızımı yaşlıya, kırk dönsün başında” sözüyle de bu düşünce desteklenir (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 21).

Anlaşarak evlenmek isteyen kişilerin, ebeveynlerinin rızasını alamadığı durumlarda “kaçarak evlenme”ye başvurulur. Kız, evinden kaçırılacaksa birden fazla delikanlının yardımıyla yapılır. Erkek ve arkadaşlarının kızı kaçırmamasının ardından, erkek evinden kız evine, kız evinden erkek evine hediyeler gönderilir (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 22).

Oğlanla kız daha önceden kaçmak için buluşmak üzere anlaştıysa; kız, akşama doğru, su kovalarını alıp su almaya gider ve oğlanla buluşur. Kız, kovaları çeşme başında ters kapatır ve oğlanla kaçar. Anne, evde kızını bekler, kızı gelmeyince çeşmeye gider. Bakır su kapları, çeşme başında kapalı

şekilde bulunursa, kızın kaçtığı anlaşılır (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 22).

Evlenmek istemeyen kızın ya da kızın, oğlanın sevgisinden hiç haberi yokken, oğlan tarafından zorla kaçırılmasına “kavrama” adı verilir. Kaçma veya kavrama gerçekleştirildikten sonra; kız, hocanın evine ya da erkek evine götürülür. Hoca evine götürüldüğünde; hocaya emanet edilir. Kıza hoca tarafından sahip çıkılır. Oğlan tarafından, hocanın evine yemek götürülür. Ertesi gün erkek evinden, kız evine, “kaybınız bizde”, diye haber gönderilir. Herkesin hocaya büyük saygısı olduğundan, kız almak için hocanın evine hiçkimse, jandarma bile gidemez. Hocanın evine gelen olursa da kız verilmez. En geç on iki gün içinde düğün yapılır. Bu süre içerisinde, oğlan hocanın evine gidemez, kızla yalnız kalamaz (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 23).

Kaçırılan kız, erkeğin karısı olarak görülür. Kızın baba evine geri dönmesi, toplumda büyük ayıp olarak karşılanır. Kız ailesi duruma mutlaka razı olur ve hemen “fukara düğünü” yapılır. Kız kavrama veya kaçırma sonucu yapılan düğün, normal düğünler gibi üç gün sürmez, bir günde bitirilir. Fukara düğününde, çalgısız türküler söylenir. Bir kız evden kaçacağı vakit, kukuma kuşu pencereye vurursa, hayra yorulmaz. Evden birisinin çıkacağına, öleceğine inanılır (Önal, 1995: 65).

Eğer aileler arasında husûmet varsa kız kaçırma, bir intikam vesilesi olarak görülür (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 23).

Halk türkülerinde kız kaçırarak evlenme ile ilgili kesitler yer almıştır.

Örnek 1:

Ay karılgaş, karılgaş
Kanatı bar beş kulaş
Özi aruv, özi çaş
Gönlinde bolsa al da kaş

Örnek 2:

Anana barıp calbarmam
Babandan sormam

Boga derler cıgıtlık

Alırman zorman (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 23).

Müslüman Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde din dışı evlilikler (genellikle Hristiyanlarla olan evlilikler), çok defa ebeveynlerin rızası alınmadan yapılır. Bazı anneler tarafından, çocukları bu çeşit bir izdivaçtan vazgeçirebilmek adına, çeşitli büyüsel işlemlere müracaat edilir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde daha çok Hristiyan Türkler olan Urumlarla din dışı evliliklerin gerçekleştirildiği görülür (Anzerlioğlu, 2009: 107).

Yabancılarla evlenmeler, özellikle Köstence'nin kuzeyinde yer alan Babadağ, Tulca, Maçın, İsakca gibi Türkler'in azınlık olduğu bölgelerde daha fazla görülür. Bu evliliklerde geleneksel törenler gerçekleştirilmez. Kendi aralarında, ailelerin katılmadığı resmi nikâhlarla evlenilir. Sadece Müslüman olan Araplar'a verilen kızların düğün eğlenceleri düzenlenir (Önal, 1995: 62).

Din dışı evlilikler toplumda hoş karşılanmaz. Evliliklerde din unsuru milliyet unsurundan daha önemli görülür. Farklı milletten ancak müslüman olan kişilerin evlilikleri toplumda kabul görürken, farklı dinlere mensup kişilerin evlilikleri toplumsal törenler, merâsimler gerçekleştirilmeden sessiz sedasız gerçekleştirilir.

Destan metinlerinde de kahramanların evlenecekleri kızlarda çeşitli özellikleri aradıkları görülür. Alıp Manaş, Ural Batır ve Manas evlenecekleri kızda yüz güzelliği ile huy güzelliğini ararken, Kan Turalı ve Beyrek yiğitliği arar. Oğuz destanının İslamî rivayetinde Oğuz İslamiyet'i kabul edecek bir kız arar. Altın Arığ ise han kızını arar (Sağol, 2002: 265-268).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde evliliklerde gençlerin fikirlerine önem verilir. Kişiler, istemedikleri insanlarla zorla evlendirilmez. Evlilik için kız analarının, gelinlik çağına yaklaşan kızına eş olarak, yakışıklı damadı beklediği, oğlan analarının da oğullarına güzel ve çalışkan bir kız aradığı görülür. Erkek anneleri tarafından kızlar özellikle düğünlerde beğenilir. Seçilecek olan kızın terbiyesine, fitratına çok dikkat edilir.

Son zamanlarda evlenmenin ilk safhası ve en mühimi olan gençlerin tanışıp karar almaları, sadece kendi iradelerine bırakılmıştır; ana - baba ve

akrabaların rolünün bu alanda ikinci plana düştüğü görülür. Evlilik teklifiyle gelen delikanlıyı kız baştan reddedebilir veya tanıdıktan sonra kabul edebilir.

2.1.1. Tanışma Çeşitleri

Evlilik amacıyla genç kız ve erkeğin bir araya gelerek tanışması veya tanıştırılması, evlilik kararı alması genellikle etek cırtaş âdetiyle veya çınlaşma törenleri vasıtasıyla gerçekleştirilir.

2.1.1.1. Etek Cırtaş

Evlenecek kişilerin anne babalarının, kendi aralarında, evlilik için söz vermesine “etek cırtaş” adı verilir. Etek cırtaş gerçekleşmeden önce, evlenecek kişilerin rızaları alınır. Her iki tarafın annelerinin ve babalarının bulunduğu bir yerde evlenecek kişiler, en güzel elbiselerini giyerek hazır bulunur. Anneler ve babalar tarafından, nişan sözünün tutulacağına dair yemin edilir. Oğlanın ana babası tarafından, kızın elbisesinin eteği yırtılır ve kızın, o andan itibaren oğlana ait olduğu ilan edilir. Etek cırtaş ilan edildikten sonra nişan merâsimi yapılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Bugün, gençler kendi arzuları ile nişanlanıp evlendikleri için bu âdet tamamen kaybolmuştur.

2.1.1.2. Çınlaşma

İkişer mısradan teşekkül eden mevzun ve mukaffa ifadelerle “çın”(şın) adı verilir. Çınlar, hemen yaratıldığından, küçük hacimli türler olduğundan, her devrin özelliklerini rahatça aksettirdiğinden dolayı, içtimaî ve siyasî hayatta, bu türe çok sık müracaat edilir. Çınlar (şınlar) hususi bir ritm ile söylenir ve iki satırı geçmez. Çınların büyük bir kısmı hissî ve edebîdir. Çınlaşmayla eğlence ve halkın fikrinin usta bir şekilde ortaya konması amaçlanır. Çınlaşma âdeti halkın zeka ve buluş yarışını, edebi bir halk eğlencesi olarak kabul edilir (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 23).

Çınlar, irticalen ve karşılıklı olarak söylenir. Çınlaşmada kolektiflik esas alınır. Çınlaşmalar, iki veya daha çok kişinin bir araya gelmesiyle

gerçekleştirilir. Çınlarla insanların iç dünyaları benzetmeler yapılarak tasvir edilir (Naci, 1963, Kasım- Aralık, XIX: 9).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri arasında sarı ve sarışın olanlar, köylü ve çirkin olarak görülür. Bu yüzden çınlarda genellikle esmer güzeller tasvir edilir. Sevgililer arasındaki çınlaşmalara, tatlı bir dil ile başlanır ve gittikçe artan bir tatlılıkla devam edilir (Akcar, 1963, Kasım- Aralık, XIX: 9).

Profesyonel, çın söyleyen erkeklere “keday” adı verilir. Kedaylar, halk türkülerini üretmede ustalaşmış kişilerdir. Kedaylar tarafından gençlere, şın yaratmada yardım edilir. Çın söyleyen kadınlara ise “çınçı kız/kadın ya da çınçı” adı verilmiştir. Halkın saygısını kazanmış insanlar arasından çıkan çınçı kızlar ve kedaylar tarafından, sanatkarlar ve halk şairleri temsil edilir. Çınlar, Romanya’da yaşayan Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nin musiki ve edebiyat kaynakları arasında, en zengin haliyle yer alır. (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 23).

Kızlar ve erkekler tarafından aynı sayıda olunacak şekilde, iki grup oluşturulur. Her delikanlıya bir kızın karşılık vereceği şekilde tertiplenilir. Çınlaşmaya erkeklerin kızlara, müzikal bir davetle hitap etmesiyle başlanır. Karşılıklı söyleşmeler, saatlerce sürerek hakiki bir şiir müsabakası halini alır (Dobrucalı, 1964, Mart- Nisan, XXIV: 26).

Çınlaşma, rakip iki grup arasında ise çok keskin bir münakaşa halini alır. İlk çını söyleyen grup tarafından, karşı gruptan cevap almak için bir dakika beklenilir. Çınlarda tenkit edilirken kırıcı konuşmalar yapılmamasına dikkat edilir. Eğer cevap yetişmezse, ikinci, üçüncü mühtehzi çınlar söylenir. Bu şekilde karşı taraf iskat edilmeye çalışılır (Dobrucalı, 1964, Mart- Nisan, XXIV: 26).

Herhangi bir vesile ile köye misafir kızlar geldiği zaman; misafir sahibi (konakbay) tarafından, misafirlerin şerefine bir ziyafet verilir. Bu ziyafete bütün köyün kızları ve hatta komşu köyün kızları da davet edilir. Bu kız toplantılarına “cıyın” veya “kız cıyını” adı verilir. Kız cıyınlarında iki kız grubu oluşturulur. Kız cıyınlarında, kızların duyguları, düşünceleri, sevinçleri, kederleri konu edilir. Mevzun, mukaffa ve manzum ifadeler

halinde hususi bir ahenk ve makam ile karşılıklı çınlaşırlar (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 24).

Düğünlerde, yarış için güzel bir meydan oluşturulur. Düğün akşamları, meşhur çınçılarla ve kedaylarla çın söyleme yarışmaları düzenlenir (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Tanışma Cıyınları Örnek 1:

Kız, gelin olacağı ilk gün, akraba veya yakınlarından birisinin evine diğer kızlarla birlikte ağlaşılarak getirilir. Akşam olunca delikanlılar da evin önünde toplanır. Ağlaşmayı gören delikanlılardan birisi tarafından kızlara şöyle hitap edilir:

Erkek: Allah, Allah ibadet, iman, şahadet
İyilikke cılagan, bu neday âdet

Kız: Kalaylı tava içinde kaz etimiz
İygilikke cılagan âdetimiz (Akcar, 1963, Kasım-Aralık, 19: 11).

Erkek: Kara ker atım iğertlep, köyünden ketçim.
Düşümde senin kolundan, bir kadeh içtim.

Kız: Kar-ker atın üstünde, köyümden geçtin
Kadeh içmey kolumdan, aşıklık içtin (Dobrucalı, 1964, Mart-Nisan, XXI: 23).

Hitap edildikten sonra çınlaşmaya başlanır. Çınlaşmada gençler fırsat kollar. Köyün delikanlılarından birisi başka köyden gelen kıza hitaben, çınlayıp laf atar. Eğer anlaşamazlarsa sıra diğer gençlere geçer. Gençler anlaşırsa; çınlaşmaya devam edilir (Dobrucalı, 1964, Mart- Nisan, XXI: 27).

Tanışma Cıyınları Örnek 2:

Erkek: Avursam ah der kimsem yok, ölsem cılar
Betimni sıypap kozümnü, kim cumdurar.

KIZ: Avursan maga haber ber, men bararman
 Betini siypap kozünnü, cumdurarman (Akcar, 1963,
 Kasım-Aralık, XIX: 12).

Cıyında Sevgililerin Çınlaşması Örnek 1:

Erkek: Kara-ker atım iyertlep, köyünden keçtim.

Düşümde senin kolundan bir kadeh içtim

KIZ: Kara-ker atın üstünde köyümden geçtin

Kadeh içmey kolumdan, aşıklık içtin (Akcar, 1940,
 Mayıs-Haziran, CL: 10).

Cıyında Sevgililerin Çınlaşması Örnek 2:

KIZ: Miyığı sarı, közü kök, aydarı kara

Keç bolganda köy taşlap kayda bara.

Erkek: At değenin murattır, mindi ceter

Konakbayı süymese ayse kater

KIZ: Her bazarda satılır sidane mercem

Boy balaban körüne, kay köysin kencem?

Erkek: Boy balaban körüne tüyemi cılın?

Kay kocadan kalgan edi menday ulun?

KIZ: Ak teriden bolmaz mı ton yakası?

Tolga miner ulum bar mirza akası.

KIZ: Arabça kökke era' der, ema' der cerge

Tahsilce senden sorayman neder celge?

Erkek: Arabça bir kelam eşite kalgan?

Kökmen cerni soragan bu kim bolgan?

KIZ: Minareli caminin kapısı kelbar

Üstünden kuş uçmay içinde ne bar?

Erkek: İçindesin sorasan Cebrail melek

Dört köşede dört dane ak kömelek

KIZ: Sekiz parça, dört carga, eki aylanma

Senden bir şey sorayman köp oylanma

Erkek: Sekiz parça çomaşa, dört cargan moysa
Eki aylanman teğerçik tuvul ını aysa.

Erkek: Altın tuvul moynuna cılıkbaş tak
Men pııslav kişi çıılamay bak

Kız: Aduv bolsan aduvmen, dost bolsan dostman
Pertavından men senin korkmam Osman

Erkek: On ayaklı, beş başlı, dördtür canı
On eki ayda bir damlar mübarek kanı

Kız: Teneşirde beş kişi dördtür canı
On eki ayda bir damlagan kurban kanı

Erkek: Kök köğərçin kökte oynar ada kozlar
Sizler için kelğemen aytulı kızlar

Kız: Aytulı kızlar biz tuvul ozgan çeber
Sizday etken çiğitler cerni teber.

Sual: Yersiz cüğen başsız at boş col kugan
Bu dünyada bir kışı anasız tıgan

Cevap: Yersiz cüğen başsız at köp col cürğen
Adem Atan asası Cennetke kirğen.

Sual: Adem Atan Cennetten ne sürülğen?
Hava Anan mehrine ne berilğen?

Cevap: Adem Ata Cennette salavat değen
Hava Anan mehrine bir bogday berğen

(Akcar, 1939, Temmuz- Ağustos, CXL: 16-17).

Evlenmek isteyen kişilerin tanışması için çınlaşma merâsimleri düzenlenir. Çınlaşma evlilik niyetindeki kişilerin tanışmasına vesile olur. Çınlaşma aynı zamanda rakip iki grup arası atışmalarda, kızlar arasında ve düğünlerde hoşça vakit geçirme amacıyla gerçekleştirilir.

Düğün Cıyınında Çınlaşma Örnek 1

1944 yılı Nisan ayında Çınçı Müslime Korkut'tan derlenen bir cıyın (toplantı) tasvir edilmiştir:

Kız ailesi düğüne başlamış, kızlar, gelin olacak kızını, ilk gün, kızın akraba veya yakınlarından birisinin evine getirmişler. Âdet olduğu üzere, kızlar, buraya ağlaşıyorlar gelmişler. Akşam olunca delikanlılar da evin önünde toplanmışlar. Bu ağlaşmayı gören yabancı delikanlılardan birisi kızlara şöyle hitabetmiş :

Allah, Allah ibadet, iman, şahadet,
İyilikke cılagan, bu neday âdet?

Kızlar cevap verirler :

Kalaylı tava içinde kaz etimiz,
İygilikke olağan âdetimiz.

Çınlaşma bu suretle başlamış. Bir başka delikanlı sokulmuş :

Erkek: Mına selâmmalığım biz de keldik,
Süymegenge süykenip, selâm herdik.

Kız: Aleyküm selâm koş keldin, sen ekesin,
Bakçalarda kokugan gül ekensin.

Delikanlı kızlardan birisine hitabeder :

Erkek: Gengel fesin töbesi kuşkonganday.
Oy bir aruv kız eken dost bolganday.

Kız: Çengel fesim şekemde, kız kedayman,
Canaşa yerge yıldızman, köyüme ayman.

Erkek: Ayday mannay, cayday kaş kün oynar yüzde,
Kidir Nebi suratı bar eken sende.

Kız: Biri fidan, biri dal boylarımız,
Çelebi zade evliya soylarımız.

Erkek: Kaşlarm kalem çekilgen, uçlan cayık,
Dost tutkanın bolmasa, dost bolayık.

Kız: Asildir soyum asildir, yüzüğüne kaş et,
Gönlüne salkın et, sözüne baş et.

Erkek: İki bayram bir kelir, köleksizmen,
Bavuruna baskanday bir öksüzmen.

Kız: Sen de mendiy ekensin, men de sendiy,
Rast keldin aldıma, istegendiy.

- Erkek: Capalakday cangızman, akkuday takman,
Kadirim bilip cakkanga, koş çırakmatn.
- Kız: Ak deryanın üstünde alabalık,
Aytar edim bir cevap, kalabalık.
- Erkek: Ak deryanın üstünde yeşil kayık,
Sen ay bolsan men yıldız, kavuşayık.
- Kız: Şekerim suvga tanıladi, tuz çalmadım,
Ay'nı körüp yıldızga könalmadım.
- Erkek: Şekermen şap sekisi ne fark eter,
Dost dep aytsan bir söznü, düşmanga ceter,
- Kız: Düşman benim özümkü, aytar da tiller,
Yıldızı cank, ayı açık, kalk onu kimler.
- Erkek: Künlegenni kün ursun, aytkannı ay,
Biz kop edik az kaldık, derinden say.
- Kız: Cavunlu çelmen erimem, mmarman tınmam,
Men bir elmas parçası, taş tiyse sınımam.
- Erkek: Caltırap catkan bir pulsun, kim salmaz cepke,
Dünyam teknil deredim, sen kelsen epke.
- Kız: Derya çetten bulanır,, tınar tüpke ,
Aylandırdın akılım, getirdim epke.
- Erkek: Sensin benim sermiyam, gizli kaznam,
Köpten beri cürs edim, cam öttü baznam.
- Kız: Şensin benim sermiyam, bağım, bakçam,
Çık mahalleme boy koster, erten, akşam.

İki genç anlaşmışlar. Çınlamak için fırsat kollayanlar varmış. Delikanlılardan birisi, başka bir köyden misafir olarak gelmiş, beyaz tenli, tombul ve güzel bir kıza hitaben, lâf atar gibi, çınlamış :

- Erkek: Kapıstadan beyazım, kardan ağım,
Koyun cepke salganday tumalağım.

Mağrur kız bu çına sinirlenmiş, hemen şu cevabı yapıştırmış :

Kız: Bucurlangan mışığınız, itniz kotur
 Bir avuç kül közüne, artına tur.
 Beklemediği bu cevap karşısında delikanlı afallamış.

Erkek: Men de barlap karayım, cürse anin,
 Geçermeken tenlerge itibarım.

Erkek: Açılınız, aradan col beriniz,
 Kana bizge sabakdaş kosteriniz.

Kız: Açılayık, aradan col beriyik,
 Mına sizge sabakdaş biz bolayık.

Erkek: Penceresi pervazday, kapısı ay'day,
 Herkes maktay şu kızm, körüyük kayday.

Kız: Ay darın ayday balkıday, tel tozunday,
 İysindir gen iygi Allahım süt kozuday.

Erkek: Buyra saçın belinden, alçak mannay,
 Sansam sağa cılanday, kavuşsam ay'day.

Kız: Aylanayım saçının teli saytın,
 Anası yok da kedaynın, şegemen kaytm.

Erkek: Kırdan şıktı bir arba, ansı kerbar,
 Seni tapkan anayğa cennette cer bar.

Kız: Cennet de bar cehennem de, amelge bağı,
 Avuzun navmet şekeri, tilin yağlı.

Erkek: Cennet de bar cehennem de amelge göre,
 Oy aytasm cevapnı, Elmas töre.

Kız: Cennet de bar cehennem de, al. eken giülü,
 Cevahir eken cevabı, bal eken sözü.

Erkek: Ebubekir, Sıdıyık, Ömer, Osman,
 Süymegenge süykenmem, süygenge do siman.

Kız: Aytayık da kaytayık, söz mrnda kalsın,
 Eşitkenler ak! desin, körgenler cansın.

Erkek: Aklı pasma kaptanın eteği beden,
 Elmas betin sargaygan, elemin neden ?

- Kız: Eki yüzlü pışaksın, kılavlı balta,
Körgenine göz atma, ne yok kalkta.
- Erkek: Alsısı, tavı belli olmaz, bögü, şığı,
Kırılmaz mieken şu kızın teğerşığı.
- Kız: Gereberip görüne göl deryası,
Oynaganım külgenim elvedası.
- Erkek: Kalpten, kıymaz, tutasm, biysinmiysin,
Körgeninni avuşuna cumaman diysin.
- Kız: Koluma moşak geçirdim, alaş mercan,
Sen bolmasan sendiy köp, sav bolsun tek can.

Bu iki genç anlaşılamamışlar. Bir başka delikanlı çınlamaya başlamış:

- Erkek: Al atayım men bir taş, tiymesin kaç,
Hem tezgâhsın kurayım, defterin aç.
- Kız: Senin açkan defterine şertermen kalem,
Gam hesapka oturgan, desm âlem.
- Erkek: Çın demesi ne şikâr, keliştirsən,
Çından örnek oyarman, eriştirsən.
- Kız: Çın demesi ne şikâr, beş on takmak,
Anca benim muradım, seni çakmak.
- Erkek: Al köründü Anapa, Yeşilada,
Cavunday cavdur cevapnı, mıktay kada.
- Kız: Çınlap çınşı tuvulman, haveşli koymay,
Ölecekmen dünyanın zevkine toymay.
- Erkek: Karaldın kapes, kapın ters, lcöralmayıtıan,
Ne kalıpte cürgnin bilâlmayman.
- Kız: Kap aldın kapes, kapın ters, itm keskin,
Düşmanlardan ziyade cüregin öskün.
- Erkek: Sekiz öküz say saban, avdar bsotan,
Zemanede halk yaman, ayırır dosttan.

Kız: Bakma âlem sözüne, ateşke yakar,
Külün kökke savurur, seyrine bakar.
Erkek: Asradım ayvaman, besledim narman,
Sölenşi şavkem, solenşi, sesinden zarman.
Kız cevap vermemiş.

Erkek: Arap kökke semikdar, era der cerge,
Cehennem taşı yüklerler, sizdiylerge.
Bu sırada bir şokta da çına karışmış:

Erkek: Pencerenin pervazı, beş tahtası,
Sen anamn kencesi, men soktası.
Kız: Urba kiysen şuga kiy, iygisi şiyin,
Süygü süysen şokta süy, saygısı köynün.
Erkek: Sevgili sev, şokta sev, ne lâzım tatar,
Eşitgenin elge aytar, âlemge satar.
Kız: Soktanın kalemi şertkeni, tataramn geşi
Evliyalar yoldaşı, melekler eşi.

Kızlardan birisi gençler arasında bir delikanlıyı görür :

Kız: Salıdan sah san altın, sadakası,
Tuvgandan aruv bolaken kudakası.
Erkek: Kudaşamsın, tanımsın, helakinsin,
El kolunda emanet, bir malımsın.
Kız: Kudakaman kudasa; dâva etsen tiyer,
Ecnebi değen bir catnı, can kaytıp süyer.

Bu sırada toy bir delikanlı, büyük bir merakla çınlaşmayı takip ediyormuş. Gençlerin arasında kıpırdanıp duruyormuş.

Kızlar: “Haydi, Seyfullah, sen de bir çın söyle.”

Seyfullah düşünmüş ve sonra büyük bir ciddiyetle: “Çıkar lâmpan meltesin, Çarık cansın” demiş.

Kızlar, hep bir ağızdan: “Olmadı, tekrar söyle” demişler.
Seyfullah yeniden düşünmüş:

“Cuvurup keldim kalavga, dümp etıp tüştüm,
Anav mahallen kızlan karap da turu” demiş.
Herkes kahkaha ile gülerken, kızlardan birisi yapıştırmış:

Kız: Od başında kuman,
Eki gözün şart cumgan
Bundan sonra bilmece faslı başlamış:

Erkek: Celtirmenin çağası nur berekât,
On iki ayın namazı kaç rekât ?

Kız: Evvelki bahar, ilki yaz, saikındır güz,
On iki ayın namazı on dört bin üç yüz.

Erkek: Karanfilli balavuz, dane sakız,
Baş keregi bizlerge nedir a kız ?

Kız: Peygambeni tanımaz, sünnetni saymaz,
Baş keregi bizlerge beş vakit namaz.

Erkek: Topla akim, cıy esm, fikir et de,
Kim kurtarır bizlemı ahirette?

Kız: Açtı cıym kapısm bu sözümüz,
Akarete kurtarır Resulümüz.

Erkek: Adem Ata cennetten ne sürülgen,
Havva anan mehrine ne berügen?

Kız: Eleken, kuman, kol tirmen mehrine tiygen.
Evvelkinin kadirin kimler bilgen.

Erkek: Gökten engen üç elma, nurdan fayda,
Cerge engen ekevi, birevi kayda ?

Kız: Gökten engen dört kitap, Vasiyetname,
Baş keregi bizlerge Tebarek, Âmme.

Erkek: Uyuştu avuz, taldı cak, tutluktu til,
Karataştan tuvgan ne? Oylan da bil.

Kız: Cerge konmaz, gökte uçar, biraz ave,
Karataştan tuvgam, tavusman deve.

Erkek: Ayağından su içer, başından kozlar
Nedir bunun manası, biliniz kızlar?

Kız: Gavun cavsa su içer mübarek aşlık,
Yazığa bozuv bolurmu, ay gidi caşlık.

Erkek: 360 sıyrışık, 48 şil,
12 tavuk, 1 akku mânasın bil?

Kızlar cevap verememişler;

Erkek: Od başında kuman,
İki gözün şart cumgan

Artık vakit geçmiş, kalabalık dağılmış, mahdut kimseler kalmış. Birbirini büyük bir aşkla seven iki genç varmış. Delikanlı, sonsuz bir sabırla beklemiş. Bunu herkes de biliyormuş. Vaktin müsait olduğunu kestirenler, sahneyi onlara bırakmışlar.

Erkek: Sevda boldum sekiz ay, âşık alt'ay,
Kavuşmanın çaresin tapmadık kalkday.

Kız: Adada balık ay sapşı, deryada ziller,
Ekimizni bir cikke atkaydı seller.

Erkek: Deryanın astı bulanık, üstü kimsen.
Birinci derdim askerlik, ekincim sen.

Kız: Askerge ketsen alıp ket, koluna kısıp,
Oturarman köşende torgayday pısıp.

Erkek: Derya tolkun, şu salkın, men ötermen,
Evvelki şen dostlarım men ketermen.

Kız: Suda kördüm suretin, cuvurdum camian,
Gözügenden acizmen, özünden zarman.

Erkek: Sarımsakday sargaydım, soganday soldum,
Bak su kıymaz halime, men neday boldum.

Kız: Kıymaz kıyın bolaken, kıyalmayman,
Sağınganda göz caşım tıyalmayman.

Erkek: Akşam ak! dep cataman, ondan solga,
Dünyam teknil der edim, sen tiysen kolga.

Kız: Akşam ak! dep cataman ay batkaşı,
Esime tüşe cılayman tan atkaşı.

Erkek: Ayttırayım anana, berse alayınr
Canın süygen yerlerge üy salayım

Kız: Karılgaş bolup üyüne yuva tepsem,
Kelin bolup ananmn kolun öpsem.

Erkek: Eki başlap üy saldım, ortası tandır,
Kel anama kelin bol, od tutandır.

Kız: Ak deryanın üstünde yeşil dürgün, .
Sazaganday sarkarman üyüne bir gün.

Erkek: Suday seni şaypamam, kirdiy sıkmam,
Özün bil de özün cür, aldına sıkmam.

Kız: Men tilegim tiliyim, sen kolun cay.
Eki tilek bir kelse, ne bermez Kuday.

Erkek: Kozu etmden kavurma, tüyden pasta,
Senin için catarman altı ay kasta.

Kız: Kozu etinden kavurma, tüyden botka,
Kiremen de şıgaman cangan otka.

Erkek: Tenekeden tegeşik, temirden tayav,
Senin için ketermen, Sibirge cayav.

Kız: Kolumdaki yüzüğüm, halkası tunç,
Tönülmesi mümkünsüz, tözmesi güç.

Erkek: Kolumdaki yüzüğüm, halkası ayn,
Melek bolsa kerekmiy, senden gayn.

Kız: Cavürnü cazık, ince bel, taraz etli,
Köy içinden yar süymek oy nezetli.

- Erkek: Ak ! desem ayar al desem yok, ölsem cılar,
Betimni sıypap gözünüm kim cumdurar.
- Kız: Ak! desen ayar meii barman, ölsem cılar,
Vasi muktar kim bolsa, o cumdurar.
- Erkek: Men ölgende kahirim şilterlep kazdır,
Vasi muktar özün bol, malımm yazdır.
- Kız: Men de ölsem soktalar suselâ aytsın,
Cılay cılay kıymasım kabrimden kaytsın.
- Erkek: Kahve rengi filcandan kave'şemen,
Kasvet ete tura da bazgeçemen.
- Kız: Kasavetim kayaday, derdim üyday,
Şaşırattım akılım, cuvulgan tüyday.
- Erkek: Aklı pasma kaptamn boydan eken,
Senin aruv bolganın soydan eken.
- Kız: Oylanaman oylana, tapmayman ebin,
Ketirgeydi iygi Allah'ın bir sebebin.
- Erkek: Oylanaman oylana, bolaman divan,
Uçkan kuştan sorayman, o da aytmay hayvan.
- Kız: Uçkan kuştan kaber ber, men cetiyim,
Dal fidanım bir tane sen etiyim.
- Erkek: Harman yerde od cana, orman, ferman,
Ras kelirsek sadaka, kavuşsak kurban.
- Kız: Kasavet kayday bola dep, dostuma güldüm,
Tüşübedi başıma, özüm de bildim.
- Erkek: Ar zurnan Kanber, Taharmen Zör, Kökökmen İsak,
Bir anadan tuvganday bolavgaysak,
- Kız: Arzuman Kanber, Taharmen Zör, Kökökmen İsak,
Razı bol bu dünyada kavuşmay kalsak.
- Erkek: Haydi, kıymaz, gayret et, belinni buv,
Bu karanlık günümde ay bolup tuv.
- Kız: Dünya mekân dört duvar, akıret, kabir,
Yazığa buzuv bolur mu, ecelge sabır?

- Erkek: Cennet yolu yedi ayırım, kırk tarama,
Akıretin oylansan, zevk arama.
- Erkek: Ne karaysın kapıdan, ne göresin ?
Ölsem gözüm ketecek, cumulmay açık.
- Erkek: Ne karaysın kapıdan, ne göresin ?
Perçeminday akımını dört bölesin.
- Kız: Sen tişlegen almadan men tişliyim,
Sen bolmagan cıyında men nişliyim.
- Erkek: Bir almam bölüyük, eki etiyik,
Menim üyüm seninki, cür ketiyik.
- Kız: Bur almanı eki etsem, yarıdan bölsem,
Caslansam senin tizine, aldında ölsem.
- Erkek: Kelinsek de Kerime, kız da Rayme,
Bir çarenni görürmen, cılay berme.
- Kız: Cılam akman iş pitmez, cıla m ayım,
Can dost ketse kolumdan, ne cılamayım.
- Erkek: Cılay bra da küle kayt, kapının şeklep,
Men turarman colunda kalentir beklep.

Horozlar ötmeye, ortalık ağarmaya başlamış. Herkes yorulmuş.
İkisinin hüzünlü çınları, cıyında bir durgunluk hasıl etmiş.
Delikanlılardan biri yapmadan edememiş yine :

- Erkek: Şakırdı koraz, attı tan, öt bülbülüm,
Ne sölenmiy turasın gonca gülüm.
- Kız: Şakırdı koraz attı tan, ayan beyan,
Çınşı kenin bileyim, tanga dayan.
- Erkek: Kahve rengi filcandan kahve'şiyik,
Az da bolsa köptiy gör, baz geçiyik.
- Erkek: Cılay bar da küle kayt, kapınm şeklep,
Göz tutkanım bar bolsa, al bazgeçtim

(Dobrucalı, 1964, Mart- Nisan, XXI: 23-32).

2.2.2. Tâlip Olma

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde tâlip olma merâsimine “ayttırıp barmak” adı verilir. Erkek evinden kız evine gönderilen görücü kişilere ise, “cavşı” adı verilir. Her şeyin geleneğe uygunluğu saptandıktan sonra, erkek evinden kız evine cavşı gönderilir. Bu heyetin üyeleri, üç erkek üç kadından oluşacak şekilde yaşlılar arasından seçilir. Cavşının, daima iki tarafın da bildiği ve saygı duyduğu kişiler olmasına dikkat edilir. Cavşılar genellikle uğurlu gün olarak kabul edilen pazartesi günü gönderilir. Cavşı ziyaretleri gündüz kadınlar, akşam ise; erkekler tarafından yapılır.

Cavşı aracılığıyla kızın babasına, damadın kazancı, karakteri, hünnerleri ve nitelikleri hakkında bilgi verilir. Maddi arzular konuşulur (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 17).

Cavşı erkeklerle kız evinin erkekleri akşam saatlerinde bir yerde toplanır. Erkek tarafından, kızın anasına bir miktar başlık parası verilir, bu paraya “süt akkı (hakkı), mendil, batık parası” adı verilir. Erkek tarafından kız için başlık parası olarak, az bir miktarda “süt hakkı” istenir. Süt hakkı kızın annesine aittir. Süt hakkı mehilden fazla olmaz ve miktarına itiraz edilmez, fiyat konuşulmaz. Süt parası bohça içinde getirilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 18).

Eski Türklerde yaygın bir gelenek olan başlık parası günümüzde Kırgızlarda da devam eden bir gelenektir. Başlık parasına Kırgızcada “kalın” denilir. Kalın, kızın ailesine yapılan evlilik ödemesidir. Kaşgarlı Mahmut’a göre “kalın” âdetinin Orta Asya, Kazan, Kırgız ve Özekler’de uygulandığı görülür. Kaşgarlı Mahmud, kalın’ı, öncül mihir olarak kadına verilen çeyiz, olarak değerlendirir. Kalın kelimesi Göktürk yazıtlarında “kalin”; Dede Korkut’ta “kalınlık” şeklinde belirtilir. Göktürk yazıtlarında geçen, “kız” sözünün bir anlamı da “pahalı” demektir. Göktürk kitabelerinde geçen bu ifadeden kız için belli bir miktar ödemenin yapıldığı, bedelin olduğu anlaşılır. (Ögel 1979: 180). Orta Asya’daki Türkler arasında da damadın ailesi tarafından, kız tarafına belirli bir miktar başlık (kalın veya kalıng) ödenir. Oğlan tarafı hayvan vererek, kız evinin hizmetinde çalışarak ya da kızlarını o aileye vererek kalın masrafını karşılar. “Eski Türklerde kalın, kızın eğitimi

için harcanan giderlere katılma usulü olarak sayılır.” (Tezcan, 1977: 254). Türk aile hukukunun temelini “kalın” teşkil eder. Türk tarih kaynaklarının hepsinde kalın geleneğinden söz edilir. Kalın, kızın ailesine verilen bir aile malıdır. Kalın, Türk aile hukukunun temelini teşkil etmiştir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde ise, kız evinin damat adayı hakkında araştırma yapabilmesi için istenen paraya ise “mehil” adı verilir. Kızın babası tarafından, damat adayı ayrıntılı bir şekilde araştırılır. Olumsuzluklar duyulursa, kız verilmez. İki aile arasında baba tarafından yedinci kuşağa, ana tarafından beşinci kuşağa kadar akrabalık devam ettiği için, evlenecek gençlerin akraba olup olmadıkları da tespit edilir. Mehir ve süt hakkı âdetleri, hem İslâmî hem de eski Türk geleneği motifi olarak yaşatılır. Süt hakkı ve mehir ile evlenmeye bir meşruiyet kazandırılır. Nezaket için bir hediye verme ve düğün masraflarına katılma süt hakkıyla gerçekleştirilir.

2.2.3. Söz Merâsimi

Tarafların anlaşmalarına göre genellikle kız istendikten bir hafta sonra “söz kesme” töreni yapılır. Kız babasının yaptığı araştırmalar sonunda, cavşılar/ kaviller (elçi heyet) kız evine tekrar gelir. Kız verilecekse, kızın babası tarafından heyet başkanına el uzatılarak “söz bir Allah bir” cevabı verilir.. Cavşının gelirken getirdiği kahve, şeker, katlama, lokum ikram edilir ve bu şekilde “söz merâsimi / tolga toy / küçük nişan / kavil” gerçekleştirilir. Kız evinin dostları toplanır, sofralar kurulur (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 23).

Söz kesme Türklerde, çok önem verilen bir antlaşmadır (Ögel 1979: 183).

Eski Türklerde ailenin meydana gelmesi söz kesimiyle gerçekleşmiştir. Söz kesme aynı zamanda evlilik için atılan en önemli adım olarak görülmüştür. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde söz kesme, karşılıklı olarak ailelerin birbirlerinden talepleri konuşulacak şekilde gerçekleştirilir. Bu merâsimle kız ve erkek sözlenir. Söz kesme merâsimiyle sözleşme yapılmış olarak görülür. Söz merâsiminin ardından nişanlılık sürecine geçilir.

2.2.4. Nişan Merâsimi

Nişan toyu, geleneksel olarak kız evinde yapılır.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde yakın erkek akrabalara "kuda" adı verilir. Nişan merâsiminde erkeğin yanında kudalar bulunur. Yüzüklerin takılmasıyla nişan toy gerçekleştirilir. Merâsiminin ardından sofraya geçilir. Konuklara "cantık" ikram edilir (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 23).

Yüzük merâsiminin ardından, önceden davet edilen hoca tarafından mevlid okunur, iyi dileklerde bulunulur. Mevlidin ardından, eski türküler söylenir. Eğlenceden sonra konukların tebrikleri ve hediyeleri kabul edilir. Davetliler tarafından, "Dedikodusu yedi köye yayılsın" düşüncesiyle en güzel hediyelerin verilmesine özen gösterilir (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 23).

Erkek evinden kız evine hediye götürülmesine "satuv" adı verilir. Kudaların bokşa (bohça) içinde kız evine getirdiği çeşitli hediyeler kıza ve ailesine verilir. Kız için hazırlanan bohçaya al veya beyaz ipekten gelinlik, iç giysiler, terlik, ayakkabı, çanta, altın takılar, süt hakkı para koyulur. Kız evinde, erkek evinden gelen hediyeleri akrabalara ve komşulara sergilemek için, ayrı bir bölüm hazırlanır (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Kız evinden de damadın kendisine, annesine, babasına, kardeşlerine ve hediye gönderen akrabalarına, kudalar aracılığıyla bohça gönderilir. Erkeğe gönderilen hediyelerin kıymetli olmasına özen gösterilir. Bu hediyelerin üzerlerine, kimlere verilecekse isimleri yazılır (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Nişanla düğün arasında, ramazan bayramı olursa; erkek evinden kız evine, kız için, yeni elbise ve terlik; şâyet kurban bayramı olursa; kurbanlık koyun gönderilir (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Eski Türklerde nişan, evlenme vaadi anlamında görülmüştür. Nişanlı anlamında "adaklı" sözü kullanılmıştır (Ögel 1979: 184).

Dede Korkut Hikayeleri'nde de tasvir edilen evlenme ve düğün âdetlerinde İç Oğuzlardan Kam Püre Bey oğlu Beyrek, Dış Oğuzlardan Pay Püre Bey'in kızı Banu Çiçek'i üç öpüp, bir dişledikten sonra nişan sembolü

olarak altın yüzük takar (Ergin, 2008: 123). Nişan yüzüğü kutlu görülür. Nişan yüzüğünün içinde bin bir nişan olduğuna inanılır (Ögel 1979: 184).

Nişanlılık döneminde, gelin ve damat adayı, aileler birbirlerini yakından tanıma fırsatı bulur, birbirleriyle kaynaşırlar. Nişanlılık dönemi, çeyizlerin, ev eşyalarının tamamlandığı, hazırlıkların yoğun olarak yapıldığı dönemdir. Bohça yeni akraba olan tarafların birbirlerine verdiği değer olmakla birlikte, bu bohçaların komşu ve akrabalara gösterilmesi, halk hukukunun tezâhürüdür.

2.2.5. Düğün Arifesi

Düğünden önceki son geceye “düğün arifesi” adı verilir.

Köyde güneş batmadan evvel, erkek evinden bir çocuk, iyi bir ata bindirilir. Çocuğun köyün her yerinde at üzerinde dörtnala koşturulmasıyla ve damadın babasının adıyla, “... erkek evine bu akşam köbete pişirmeye!” şeklindeki seslenişleriyle bütün köye düğün ilan edilir.

Akşam tandırda köten köbete pişirilir ve parçalanarak konuklara dağıtılır (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Düğün arifesinde, kızlar için “cıym” tertip edilir. Kız evinden bir kadın tarafından, “Kahve dövmeye!” seslenişleriyle, köyün bütün kızları, hazırlık yapmak için kız evine davet edilir. Düğünde konuklara kahve ikram edileceği için, bütün gece kahve dövülür. Düğün baklavası açılır (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Düğünde yemek yaparken kullanılacak etin temini için, düğün arifesinde kesilen büyükbaş hayvana “toy soğumu” adı verilir. Kesilen hayvanın eti, ertesi gün düğün yemeklerinde kullanılacağı için, bir gün önceden hazırlanır. Bütün hazırlıklar tamamlandığında köyün kızlarına “köten köbete” ikram edilir (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Düğün arifesinde düğüne davet, eğlenceli bir şekilde gerçekleştirilir ve davete mutlaka icâbet edilir. Düğün arifesinde, hazırlıklar tamamlanır.

2.2. Düğün

Düğünler genellikle Perşembe günü başlar ve Pazar günü gelinin damadın evine gelmesiyle sona erer. Pazartesi başlayan düğünler ise, Perşembe günü sona erer. Düğünün ilk günü bütün akrabalara, ikinci günü köy cemaatine, üçüncü günü dışardan gelen konuklara büyük ziyafet verilir (Cihan, 1961, Mart-Nisan, III: 15).

Düğünler hem kız evinde hem de erkek evinde yapılır (Cihan, 1961, Mart-Nisan, III: 15).

Düğünlerde mutlaka çalgı bulunur. Düğünün her anında davul zurna eksik edilmez. Çalgı takımının “düğün hayırlı olsun türküsü” ile toy başlar. Düğünü, kutlamaya, hayırlamaya gelenler tarafından düğün evine bahşiş getirilir. Davetliler özel havalarla, çalgıcılarla karşılanır (Cihan, 1961, Mart-Nisan, III: 15).

Türk tarihinin en eski dönemi de dahil, büyük bir kısmında kaynaklarda düğünün karşılığı olarak “toy” sözü kullanılır. Düğün ve orada gerçekleştirilen merasim anlamında Orhun Yazıtlarında “törün” kelimesi kullanılmıştır. Bilge Han Yazıtı’nda: “...Türgiş Kaganka kızımın ertenü ulug törün alı birtim. Türğiş Kagan kızın ertenü ulug törün oğlıma alı birtim...” ifadesi yer alır. Burada “törün” kelimesi düğün merasimi anlamında kullanılmıştır. Törenin oldukça büyük olduğu anlatılmıştır. Bilge Han Yazıtı’na göre, hakanın başka bir hükümdardan kızını alması ve kendi kızını onlara gelin vermesi oldukça büyük bir hadise olarak anlatılır. Merasimin büyük olması kağanın idaresinin de büyüklüğünü vurgulamak için kullanılır. Yazıtta, “başlılara baş eğdirmek, dizlilere diz çöktürmek” ifadelerine ve oldukça geniş bir alana hakimiyetin yayıldığına dikkat çekilir. Türklerde düğün, yeni bir ev açma, aynı zamanda soyun devamı anlamına da gelmektedir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde, evlilik tören ve eğlencelerine “toy”, “üylülük toyu” , “üyken toy” adları verilir. Toy, toymak-doymak fiilinden gelir ve düğünlerde çok sayıda insanı “doyurmak” amacıyla yemekler hazırlanır. Köylerde yapılan düğünlerde, bütün köy cemaati sofraya buyur edilerek doyurulur. Düğünler, küs kişilerin tavırları ve nazlarıyla şenlik ve barış ortamı içinde, bir bayram havasında gerçekleştirilir.

2.2.1. Düğünün Birinci Günü

Düğünün ilk gününe “soğum” (kurban), ilk gecesine “kına toy” adı verilir. Damat evinden, arada küslük olmaması için, biri anne diğeri baba tarafından seçilen iki akrabayla kız evine, düğün yemeklerinde kullanılması amacıyla, tellerle süslü soğum (kesilecek hayvan) gönderilir. Soğum olarak genellikle koç gönderilir. Soğum, süt hakkının karşılığı olarak, kızın annesine de verilebilir. Soğumla beraber geline gerekli olan eşyalar ve bu eşyalarla birlikte gelinliği, ayakkabıları, eldivenleri, elbiseleri gönderilir (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 27).

Soğum karşılama sırasında, gelin olacak kızın yengelerinden biri tarafından, soğuma hafifçe dokunularak “Nerede kaldın şimdiye kadar?” denilir. Yenge için gönderilen hediyeler teslim edilir (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 27).

Birinci gün, toy yemekleri pişirilir. Yemekleri pişiren kişilere “kazanşı” adı verilir. Yemekler, özel dökümden yapılmış büyük kazanlarda pişirilir. Toylarda hazırlanan yemekler daima belirli bir sıra ve titizlikle ikram edilir. İlk önce çorba ardından etli patates kızartması, etli fasulye, yaprak sarması, sütlaç, pilav, hoşaf, baklava, saray burması, tahin helvası sırasıyla ikram edilir. Tatlılar yendikten sonra da kahve ikram edilir (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CCXXVII: 38).

Düğünün birinci akşamı damat gizlice kız evine giderek pencereden kıza seslenir, pencerede kızla konuşur. Kız da, erkeğin eline hediye verir ya da parmağına kına sürer. Bu yüzden düğünün ilk gecesi “kına toy” olarak adlandırılır (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CCXXVII: 38).

Düğünün her aşamasında davul, zurna çalınır. Hediyelerle gelen konuklar, dış kapıda özel çalgı havalarıyla karşılanır. Karşılamanın çalgıcılarının zurnalarına bahşiş sıkıştırılır. Konuklara hazırlanan yemekler sunulur. Evlenecek kız ve erkek pencerede söyleşir. Bu sırada gelin tarafından damadın parmağına kına yakılır.

2.2.1.1. Nikâh

Resmî nikâh düğünden on beş gün önce kıyılır. Dinî nikâh ise; düğünün birinci günü, yani Cuma veya Salı günü kıyılır. İlk gün olarak genellikle Cuma günü tercih edilir. Erkek evinden kız evine on akraba gönderilir. Akrabalar arasında muhakkak damadın amcası ve dayısının bulunmasına özen gösterilir. Cuma namazından hemen sonra kız evinde dini nikâh kıyılır. Dini nikâhta, nişanlıların yerine vekiller konuşur. Gelin ve damat tarafından, vekillere büyük hürmet duyulur ve “vekil baba” şeklinde hitap edilir (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 23).

Nikâh kıyılırken her iki tarafın vekilleri diz çökerek, karşı karşıya oturur. Sağ ellerin işaret parmakları tutuşturulur. Kız vekili tarafından kız verilir, erkek vekili tarafından da kız alınır (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 24).

Kız evine giden akrabalar aracılığıyla kızıdan nikâh için müsaade istenir. Kızın bulunduğu odada ihtiyar bir kadın tarafından Kur'an okunur. Bir perde arkasında, kızın bir koltuğuna Kur'an, bir koltuğuna ekmek, bereket ve kısmet getirsin niyetiyle yerleştirilir. Nikâh sonunda gelinin kız arkadaşları tarafından, kısmetlerinin açılacağı düşüncesiyle, ekmekten alabilmek için yarışılır. Kızın yanına yine bereket getireceği inancıyla un koyulur. Kızın eline bolluk içinde ve şeker gibi tatlı bir yuvası olması niyetiyle şeker koyulur. Yuvasının aydınlık ve mutlu olması temennisiyle, eline ayna verilir. Bereket versin diye, eline tuz koyulur. Aynanın üzerine, bereket getirsin ve kızın çarşıdan aldığı balıkların pulları kadar evlerinde bereket olsun diye, para koyulur. Bu paralar daha sonraları kızın sandığında saklanır (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Kız, bir eliyle bozuk paraları ayna içinde çevirir. Çevirirken “Bir koç aldım ağzı var dili yok” cümlesini nikâh bitene katan sessizce tekrarlar. Bu sözle, kocasının iyi ve sakin olmasını diler. Kızın ayakları altında bir leğen su bulunur. Kız, bu suyla abdest alır. Bu su, nikâh kıyılırken hoca dualar okuyacağı için, nikâh sonunda okunmuş su olarak kabul edilir. Nikâh sonunda su, gül ağacının dibine serpilir. Her iki ayağının parmakları arasına, birer tane mum yerleştirilir. Evliliği aydınlık olsun niyetiyle, mumlar yakılır.

Yeni evli bir kadın tarafından kızın başının üzerinde, üç kez besmele çekilerek Kur'an açılır. "Allah geline ve onun sayesinde burada bulunanlara bereket getirsin, uğurlu olsun" niyetiyle Kur'an kızın başının üstünde çevrilir. Ardından "kısmeti açılsın" diye niyet edilerek kızın başı açılır, örgüleri çözülür, saçları taranır, küpeleri çıkarılır (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Hoca tarafından; kudalar, şahitler ve diğer bulunanlarla birlikte mehir miktarı belirlenir. Mehir anlaşması yapıldıktan sonra, her iki tarafa ayrı ayrı "Siz bu paraya razı mısınız?" diye sorulur. Erkek tarafından "Aldım kabul ettim", kız tarafından "Sattım kabul ettim" denilir (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Nikâh için razılık alma, kudalar tarafından ya da hoca tarafından gerçekleştirilir. Kızdan razılık almaya "kapı bastı" adı verilir. Kudalar tarafından razı olması için kızın yengesine para verilir. Hoca tarafından gelinin adı, damadın babasının adı, damadın adı söylenir. Kıza nikâhlanmaya razı olup olmadığı şu şekilde sorulur: "İmam nikâhı kıyıyoruz, razı mısın?" Kız: "Razıyım" derse; dini nikâh, kıyılır. Çocukların İslamî bir terbiye içinde yetiştirilmiş olmaları, babanın iradesine karşı koyulamayacağını öğrenmeleri doğrultusunda, red durumu hiçbir zaman görülmez (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Nikâhlar köylerde imamlar tarafından tescil edilir. Doğum ve ölümler ise çoğu zaman kayda tutulmaz (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 24).

Nikâh kıyıldıktan sonra kız evinde sofralar kurulur, konuklara ikramlar sunulur. Nikâh merâsiminden sonra, erkek tarafına zengin bir ziyafet verilir. Çeşitli ve etli yemekler açılığa ustalaşan ve "cenge-apakay" adı verilen kadınlar tarafından hazırlanır. Davetliler 15-20 kişilik gruplar halinde "kona" adı verilen yuvarlak bir masanın etrafına oturtulur. Masada ortaya konan müşterek kaptan yemekler yenilir (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 25).

Erkek evinde de ziyafet tertip edilir. Bu ziyafet, bir iki gün önce ücretle tutulan bir şahıs tarafından ilan edilir. Davetliler, "col avası" veya "şarkırtuvanası" havalarıyla karşılanır. Ev sahibi veya ev sahibini temsil eden

kişi tarafından, bahçe kapısında, misafirlerin “Hayırlı olsun” temennileri kabul edilir (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 25).

Salur Kazan’ın Evinin Yağmalanması Hikâyesi’nde nikâh merâsimine yer verilmiştir. Kazan’ın Şökli Melik ile yaptığı savaş sırasında kendisine yardıma gelen diğer beylerin özellikleri sayılırken Eylik Koca Oğlu Alp Eren’in özellikleri anlatılır: “Kâfirleri it ardına bıragup horlayan, ilden çıkup Aygır Gözler Suyından at yüzdüren, elli yidi kal’anun kilidin alan, Ağ Melik çeşme kızına nikâh iden, Sofi Sandal Melik’e kan kusduran, kırk cübbe bürinüp otuz yidi kala biğünün mahub kızlarını çalup bir bir boynun kuçan yüzinde tudağında öpen, Eylik Koca oğlu Alp Eren Çapar yetdi.” (Ergin, 1997: 113–114).

Nikâh, delikanlıyla genç kızın birliktelik kurmasının ve bu kurulan birlikteliğin toplumsal geçerlilik kazanmasının ilk şartıdır. Nikâh işlemi yapılmadan kurulan birliktelikler hem resmî, hem de toplumun kabullenışı açısından bir anlam ifade etmez. Anadolu’da toplumun huzurunda kıyılan nikâhlara çok büyük önem verilir. Nikâhın kıyılmasıyla birlikte, o törene özgü nikâh şekeri adıyla bilinen tatlılar misafirlere ikram edilir. Nikâh merâsimi geleneksel olarak çeşitli inanmalar çerçevesinde gerçekleştirilir.

2.2.1.2. Süslü Horoz Merâsimi

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde gün batmadan evvel, horoz, bıçak yeri belli olmayacak şekilde kesilerek yolunur, içi boşaltılır, haşlanır. Horozun dik durması için, içine tel sokulur ve karnı dikilir. Karnı dikilen horoz şeritlerle, gelin telleriyle, renkli kağıtlarla, damadın erkek arkadaşları, yakınları ve çocuklar tarafından güzelce süslenerek davetlilere gösterilir. Bu merâsimine “koraz tellev” (horoz telleme) adı verilir. Bu sırada “telli horoz havası” çalınır. Horozu süslemekle vazifeli delikanlılar tarafından, “Telli Horoz Türküsü” söylenir.

Koraz Tellev Türküsü

Korazımnı kaşırdılar, damdan damga aşırdılar.

Suvuna pilav pişirdiler.

Ki- ki- ri kigım kık koraz, cı- cı- rı ğım cil koraz.

Korazşığım bekâr edi, avullarda uşar edi.

Şöplüklerde öter edi

Ki- ki- rı..... (Naci, 1967, Mart- Nisan, XXXIX: 27).

Horozu süsleyen çocuklara oyalı mendil, havlu gibi hediyeler verilir.

Süslü horoz ertesi gün de kullanılır. Ertesi gün yatak odasını hazırlamak için kız evinden, erkek evine eşyalar getirilir. Kız evinden gelenler, çocuklar tarafından karşılanır. Çocuklar “Koraz Tellev Türküsü”nü söyleyerek süslü horozla dans eder. Horoz konuşuyormuş gibi taklitler yapılır.

Kişiselleştirilen horozun sözde talepleri mutlaka karşılanır. “Horozum sigara içmek istiyor” denilerek kız tarafından alınan sigara horozun gagasına sıkıştırılır. “Horozum üşür” denilerek şal getirilir. “Horozum susadı” denilerek kız tarafından içki parası alınır. Kişiselleştirilen horozun gelen paraları koyacak cebi olmadığı için, kese getirilir ve verilen paralar bu keseye koyulur (Naci, 1967, Mart- Nisan, XXXIX: 28).

Sakarya, Erzincan, Erzurum’da da horoz taklidiyle oyunlar oynanır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde süslü horoz, erkekliği temsil eder ve sadece evlenen genç erkeğin yemesine izin verilir. Bu sebeple süslü horoz, merâsimler bittikten sonra gerdek odasına koyulur. Horoz, aynı zamanda erkekliğe ilk adım olarak kabul edilen sünnet merâsimlerinde de süslenir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde evlenecek çifti, aileyi ve davetlileri eğlendirme işlevinden dolayı koraz tellev merâsimine büyük önem verilir.

2.2.1.3. Konuşma Gecesi

Evlenecek delikanlının, “delikanlı” sıfatıyla köyün gençleri ile son şenlik, eğlence gecesine, delikanlılığa veda anlamında “konuşma gecesi”, “qonaq gecesi”, “qonaq âdeti”, “kiyev konuşması” adları verilir. Konuşma Gecesi, “şölen” kaynaklı bir gelenektir. Konuşma gecesi, Orhon Kitabeleri’nden Kültigin Abidesi’nde “kurultay”, Dede Korkut Hikayeleri’nde “toy” ve “şölen” adı altında geçer. Dede Korkut

Hikayeleri'nden Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Hikayesi'nde tam manasıyla “şölen” yani “konuşma gecesi” tasvir edilmiştir.

Büyük düğün gününün akşamı için, köydeki her aileden bir delikanlı, damat evine (kiyev katına / kiyev konağına / kiyev tıgüvey yanına) dâvet edilir. Davetliler erkek evinde toplanır (Dobrucalı, 1964, Mayıs- Haziran, XXII: 38).

Eğlence başlamadan evvel damat, özel bir merâsimle ve çalgı havalarıyla tıraş edilir. Tıraş olurken tıraş havası çalınır. Damadın sağında ve solunda yer alan iki çocuğa mum tutma vazifesi verilir. Tıraş bitince, berbere ve çocuklara hediyeler verilir. Damat, akraba ve yakın arkadaşların refakatinde kiyev konağına getirilir (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CCXXVII: 38).

Konuşma gecesinde, bekâr ve yeni evli erkeklerle hep birlikte eğlenilir. O gece için erkek evi tarafından, zengin ve büyük bir sofraya hazırlatılır. Davetliler tarafından ev sahibinin eline 5-100 ley arasında bir kağıt para sıkıştırılır. Bu şekilde, masrafların büyük bir kısmını ödemek için yeterli miktarda para toplanır. Akşam yemeği, damadın, “bekârlığa veda yemeği” olarak kabul edilir (Dobrucalı, Mayıs- Haziran, 1964, XXII: 38).

Toplantıyı yönetecek kişiye “kart ağası” adı verilir. Tecrübeli, oturaklı ve bekâr kişiler arasından “kart ağası” seçilir. Köy delikanlılarının kendi aralarından, belli bir süreliğine seçtikleri kart ağasına, büyük bir saygı gösterilir. Toplantı, kart ağası tarafından, fakir / zengin ayrımı yapılmadan tarafsızlıkla yönetilir. Kart ağası, toplantı idarecileri ve konuklar için ayrı ayrı altı adet mum yakar. Mumlar, sofranın kenarına aralıklı olarak dizilir. Toplantının maksadı ve eğlencenin nasıl bir nizam içinde cereyan edeceği, kart ağasının uzun konuşmasıyla izah edilir. Kart ağası tarafından müşavirlerle danışılarak “Sen on tavuk getir”, “sen de onları kızart” şeklinde emirler verilir. Bu emirler itirazsız yerine getirilir. Toplantının her aşaması konuşma, eğlenme, yeme içme mutlak bir otorite yani “kart ağası” tarafından idare edilir (Naci, 1967, Mayıs-Haziran, XL: 16).

Akşam yemeğinde, Tatar kabilelerindeki teşkilattan ilhamını alan, başlarında otorite sahibi bir reisin (kart ağasının) bulunduğu üç veya dört

kişilik heyet toplanır. Kart ağası için ayrıca üç müşavir seçilir: Kart ağasının sağ tarafında oturana “ong (ön) beyi”, sol tarafında oturana ise “sol bey”, kapıyı bekleyene ise “kapıcı beyi” ismi verilir. Kapıcı beyi, kart ağası tarafından bizzat seçilir. Kapıcı beyi tarafından, konuşma gecesine elleri boş gelenler sofraya alınmaz. Kapıyı çalan konuklara “Atla mı yoksa yaya mı?” şeklinde ne şekilde geldikleri sorulur. Şayet cevap: “Atla geldim” şeklinde ise; bunun manası, verilen vazifenin yerine getirildiğidir. Verilen emir yerine getirildiyse delikanlı, sofradaki yerini alır. Cevap, “eşek sırtında geldim” şeklinde ise, verilen vazife, kısmen yerine getirilmiş demektir. Böyle bir durumda, kart ağası tarafından müşavirlerle danışılır. Delikanlının sofraya kabulüne veya vazifenin tamamlanmasına dair alınan karar bildirilir (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CCXXVII: 38).

Emir olarak verilen, istenen yiyeceklerin getirilmesi vazifesi, “çalma yolu”yla yerine getirilir. Merâsim sebebiyle çalma olayları meşru sayılır. Malını çaldıranlara şikayet etme hakkı verilmez. Merâsimin olduğu köyde, mal sahipleri tarafından, gece yarısına kadar malların başında nöbet tutulur. Malları çaldırmamak için lüzumlu tedbirler alınır. Damadın zifaf odasına götürülmesi, çalınma tehlikesinin geçtiği anlamına gelir (Karakaya, 1962, Eylül- Ekim, XII: 11).

Özel seçilen davulcuya “karatogay beyi” adı verilir. Kart ağasına yardım etmek için seçilen iki yardımcı kişiye “küregici” adı verilir. Meclis, sağ ve sol olarak 2’ye ayrılır: kart ağasının sağında oturan, ong beye bağlı olanlara “sağ cemaat”, solunda oturan, sol beye bağlı olanlara “sol cemaat” adı verilir. Bir küregici beyi tarafından, sağ cemaatin yemek ihtiyacı, bir küregici beyi tarafından da sol cemaatin yemek ihtiyacı karşılanır. Kart ağası veya beylerden biri ayağa kalktığında saygı göstermek amacıyla ayağa kalkılır. Herhangi bir talepte bulunmak ve dışarı çıkmak için kart ağasından müsaade alınır. Dışarı çıkma, içeri girme işleri, kapıcı beyi tarafından tanzim edilir. Kart ağasından müsaade istenirken öncelikle “Kart ağası, ong beyi, küregici beyleri, kapıcı beyi, karatogaybeyi, cümle cemaat” şeklinde yüksek sesle hitapta bulunulur. Kart ağası tarafından, talepte bulunan kişi beylerden

birisi ise “Ayt Beyim!”, cemaatten birisi ise “Aytsın!” şeklinde, kişiye cevap verilir (Karakaya, 1962, Eylül- Ekim, XII: 11).

Usulsüz harekette bulunanlar kart ağası tarafından cezalandırılır. Ceza olarak sofraya yiyecek, içecek getirilir. Merâsimden yaya olarak dışarı çıkarılan cezalıya, at üstünde eli kolu dolu şekilde geri gelmesi emri verilir. Cezalı kişilere, kar üstünde yalınayak yürüme cezası da verilir (Karakaya, 1962, Eylül- Ekim, XII: 12).

Sofranın orta yerine özel pişirilen ve tellenip pullanan süslü horoz yerleştirilir. Damat, başköşeye oturtulur. Orta yerde kurulan sofranın korunmasından, fakirleşmesinin önlenmesinden herkes sorumlu tutulur. Küregici beyleri tarafından ilk olarak kart ağasına ve sağ beyine, daha sonra kart ağası ve sol beyine yiyecek, içecek ikram edilir. İdarecilerin ardından cemaate yemekler ikram edilir. Yemekler, küregici beyleri tarafından kendi cemaatlerine hakkaniyetli dağıtılır. Kart ağası ve beylerden başka birisi sofraya uzanamaz (Karakaya, 1962, Eylül- Ekim, XII: 11).

Kemane, klarnet, tef, davul ve trampetten oluşan çalgı takımıyla, merâsim boyunca konuklar eğlendirilir. Güneş doğarken kartağası tarafından düğünün bittiği ilan edilir. Eğlence sona erdiğinde, konuklar dağılırken “ey gazi yol göründü” şarkısı söylenir. Kart ağasından müsaade alınarak, çalgıcılardan hava ısmarlanılır, geleneksel oyunlar oynanır (Karakaya, 1962, Eylül- Ekim, XII: 12).

Konuşma gecesi eğlencesi sona erince, sabaha karşı kartağası tarafından, damadın, “büyük misafir” olarak adlandırılan geline götürülmesi emri verilir. Ertesi günden itibaren damat, evliler sınıfına dahil edilir ve damada başka haklar ve vazifeler verilir (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CCXXVII: 38).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde düğün âdetleri içerisinde en önemli âdet sayıldığı için, konuşma gecesi âdetine büyük önem verilir. Kurultay geleneğinin izlerine, özellikle kurultaylardaki oturma düzenine simgesel olarak bu âdette rastlanır. Kiyev konuşmasındaki oturma düzeni eski Türk savaş düzenini hatırlatır. Konuşma gecesi âdeti günümüzde Kırım’dan veya

Dobruca'dan Türkiye'ye, muhacir olarak gelen ve bilhassa köylerde ikâmet eden Kırımlılar arasında yaşatılır.

2.2.1.4. Kına Toy

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde gelin adayının, bekârlığının son gecesinde, köydeki kızlarla eğlendiği, vedalaştığı geleneksel merâsime “kına toy” adı verilir.

Gecenin ilerleyen saatlerinde kızlar odaya alınır. İç içe geçmeli iki odanın, içte kalan odasında kızların hepsi bir arada sıkışık vaziyette oturtulur. Gelinin yanında, ev sahibi konumunda bulunan kıza “konakbay kız” adı verilir. Ön oda, gelin kızın en yakın arkadaşları ve konakbay kız için ayrılır. Bu odanın dışarıya açılan küçük bir penceresi bulunur. Dışarı da ise delikanlılar tek tek sıraya dizilir. Aralarında münâkaşa çıkmasını önlemek için, yeni evli adamlar görevlendirilir. Yeni evli erkekler tarafından, sırada bulunan delikanlıların taşkın hareketlerine müdahale edilir. Erkeklerin kına koymasına için seçtikleri kızların isimleri, pencereden konakbay kıza iletilir. Konakbay kız tarafından, sıra gözetilerek, kızlara “kına koyacak mısınız?” sorusu yöneltilir. Kına koyulmasına izin veren kızlar, sırasıyla ön odaya çıkarılır. Ön odanın penceresinin kenarına çıkarılan kızlarla erkekler konuşturulur. Delikanlıların serçe parmağına veya avucunun içine kız tarafından kına koyulur. Erkekler tarafından konuşmayı uzatmak için, “On kuruştan küçük, yirmibeş kuruştan büyük olmayacak şekilde” gibi çeşitli bahaneler türetilir. Delikanlıların ellerine koyulan kınaların üzeri, gelin kızın hazırladığı kına mendilleriyle bağlanır (Naci, 1967, Mayıs-Haziran, XL: 17).

Kınadan sonra, oğlan evinde qırcımanlara güzel bir eğlence sofrası hazırlanır. Davetlilere ikramlar sunulur. Toy sahipleri tarafından, yeni evli erkeklerin eğlenceden memnun ayrılmasına önem verilir (Naci, 1967, Mayıs-Haziran, XL: 17).

Kına yakılarak Türk inanışlarında adak simgelenir. Kına işaretini taşıyan varlıkların mukadesleştiğine inanılır ve zarar verilmez. Kötülüğün, saygısızlığın uğursuzluk ve felaket getireceğine inanılır. Eski Türk inancında kötü ruhların kınalanana dokunmayacağına inanılır.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde kına toyları vesilesiyle genç kızlar ve erkekler arasında tanışmalar gerçekleşir, dostluklar kurulur. Kına toyda tanışma amaçlı çınlaşmalar düzenlenir.

2.2.1.5. Eğlence

Düğün sahipleri tarafından, gençler için, hususi olarak hazırlanmış bir odada veya evin bahçesinde toplantı tertip edilir. Çalgıcılar çağırılır, eğlenceler düzenlenir. Türküler söylenir. Çalgıcılara, davetlilerin arzuları bildirilir. Genellikle “anadan öksüz kalgaman”, “sitosman saray saldırgan” veya “Alişimin kaşları kare” gibi türküler söylenir (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 25).

Bu toplantıya civar köylerden de katılan delikanlılarla köyün kızları arasında çınlaşmalar yapılır (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 25).

Geleneksel güreş müsabakaları düzenlenir. Gençlerin maharetlerini güreşte, oyunlarda, türkü söylemekte göstermeleri için meydanlar hazırlanır. Köyün delikanlılarından bazılarına, misafir gençler için “konakbaylık” yapma görevi verilir. Konuk olarak gelen gençlerin, köyün kızlarıyla tanışmalarına yardımcı olunur. Konuk gençler “pencereye” götürülür. Bu ananevi mecburiyet vesilesiyle, köy gençleri arasında husumet varsa unutulur ya da husumetten dolayı kanlı kavgalar yapılır. Bu husus, halk arasında “Kan çıkmayan toy, toy değildir” şeklinde atasözü haline gelmiştir (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 25).

Kızlar ve erkekler ayrı ayrı duracaksa, iki grup arasına geniş, beyaz bir çizgi çizilir. Evli bir erkek ya da becerikli bir kız, konakbay olarak seçilir. Bu çizgide konakbay dışında birisinin bulunmasına izin verilmez. Konakbayın eline bir sopa verilir. Çizgiyi geçmeye kalkın olursa konakbay tarafından sopayla hudut çizgisine vurulur. Erkeklerin verdiği sigaralar kızlara götürülür. İki tek sigara ve iki kibrit çöpüyle yapılan demet, kıza gönderilir. Bu hediyeyle “sen de benim gibi aşkın ateşiyle yan” anlamındaki mesaj iletilir. Kızların cevapları da erkeklere iletilir (Naci, 1967, Mayıs-Haziran, XL: 17).

Konakbay oynayan kızların alınlarına yapıştırırsın, diye delikanlılar tarafından para gönderilir. Paranın miktarı ile delikanlının ismi yüksek sesle söylenir ya da bizzat delikanlının kendisi tarafından ilan edilir. Para konakbay eliyle yapıştırılırken, delikanlı tarafından yüksek sesle tekerleme söylenir. Örneğin:

Appaz şappaz

Anav keldi bir cambaz.

At bersem azayak, ton bersem tozayak.

Az bergen candan, kop bergen maldan.

Mına menden 10 akşa, corav bolsın çaş kızlarga

(Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 25).

Yapıştırılan paralar, çoğu zaman çalgıcıların hakkı olduğu düşüncesiyle, oyundan sonra çalgıcılara teslim edilir. Bazı delikanlılar tarafından müzisyenlerle önceden paranın yarısının iade edileceği hususunda anlaşılır. Büyük paralar ileri sürülerek cömert gözükmeye çalışılır (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 25).

Düğün vesilesiyle bazı gençler tarafından, bizzat kendi eserleri olan ve mühim hadiseleri konu alan türküler okunur. Bunlara “destan” adı verilir. Bazen sırtından vurularak öldürülen bir delikanlının, bazen de kaza sonucu ölen genç bir gelinin hikayesi anlatılır. Günümüzde de Dobruca Kırım Tatar Türkleri arasında bu gelenek devam ettirilir (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXVIII: 26).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Yaltacuk ile Banu Çiçek’in düğünlerinde zurnacı ve davulcular da bulunur. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde davul ve zurnayla düğünü çevreye duyurmak amaçlanır. Düğünlerin amacı birlikteliği oluşturma töreni olmasının yanında, misafirler ve düğün sahibi için de eğlence merkezi olmasıdır. Düzenlenen eğlenceler, gündelik hayatın gerektirdiği yaşam tarzının yansıtıldığı oyunlarla süslenir. Düğünün ilk gecesinin eğlencesinde davul zurna eşliğinde, milli oyun ve türkülere geniş yer ayrılır. Türkülerde Türkçe ve Tatarca birbirine karıştırılır. Tatarca başlayan türküler Türkçe bir mani ile bitirilebilir.

2.2.2. Düğünün İkinci Günü

Horoz süsleme merâsîmi yapılır. Bu toplantıda sadece kahve, sigara, tatlı ikram edilecekse hususi davet yapılmaz. Sadece köy içine “gönlünde bolgan kelsin” haberi yayılır.

Davul ve zurna kadınların emrinde görevlendirilir. Kaytarma ve karşılama oynanır. Birbirlerini güldürüp eğlendirmek için, oynarken parmak şıkırdatılır, omuzlar oynatılır. Erkek rolüne giren kadınlar tarafından karşılıklı tekerlemeler söyleşilerek “akay avası” oynanır. Bu oyunlar mükemmel bir sanat şeklinde icra edilir (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 27-28).

Düğünün ikinci günü genellikle kadın toplantılarına ayrılır. Düğün sahibi tarafından hususi olarak vazifelendirilen bir kadın aracılığıyla konuklar düğüne davet edilir.

2.2.3. Düğünün Üçüncü Günü

Kadınlar tarafından erkenden gerdek odası hazırlanır. Gelinin çeyizi ve işlemeleriyle duvarlar süslenir. Duvarlar ve yerler, gelinin maharetini sergilemek amacıyla; halılarla, kilimlerle çeşitli kumaşlarla, işlemelerle, eşyalarla kaplanır. Gelinin annesinden, anneannesinden, ninesinden kalma eşyalar sergilenir. Bu eşyalar arasında genellikle atlas elbiseler, bindallı, Kafkas kuşak vs. gibi milli elbiseler ve asırlarca öncesine ait özenle korunan mücevherler yer alır. Bu oda, haftalarca, bazen aylarca muhafaza edilir (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 29).

Düğünün üçüncü günü, erkek evinde, kız evine göre daha büyük bir hareketlilik yaşanır. Yeni evliler tarafından burada komşuların saadet dilekleri kabul edilir.

2.2.3.1. Gelin Alma

Pazar veya Perşembe günü, gelin alma gerçekleştirilir. Erkek evinde, hazırlıklara sabahın erken saatlerinde başlanır. Gelini damat getirmez. Bu yüzden damadın elçileri kız evine gönderilir. Damadın, kız evine giderek gelini getirmesi için seçtiği elçilere “kelinalıcılar” adı verilir. Kelinalıcı heyet,

hem kadınlardan hem de erkeklerden seçilir. Süslenmiş arabalarla kız evine gidilir.

Kız evinde kelinalıcılar karşılanır. Gelinin köyünün girişinde, yol ağzına bir ip gerilerek toprakbastı parası / ayakbastı parası / ballık tahsis edilir. Bu para, köyün gençleri için verilecek ziyafette kullanılır. Gelin istenir. Gelinin yengeleri tarafından, gelin istenirken türküler söylenir. İstemenin ardından misafirlere köbete, katlama ikram edilir. (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 30).

Kıza rengarenk atlastan bir elbise giydirilir. Baş örtüyle kapatılır. Kızın yüzünün bütün tüyleri yaşmakla alınır. Yüzüne allık, kaşına ve gözlerine sürme, dudaklarına ise kırmızılık sürülür. Gelinin yüzünün, günlük görünümüne göre daha pırl pırl ve özenli olmasına dikkat edilir. Saçları iki taraftan örülür. Ayaklarına önceden hazırlanan telli pabuçlar giydirilir (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 32).

Gelinin baba ocağından ayrılırken ağlaması ve esef eder gibi olması için, çalgıcılar tarafından geleneksel “Col Avası” ya da “Bülbül Gülден Men Annemden Ayrıldım Türküsü” vb. ayrılık türküleri söylenir (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 32).

Gelin ağlatmanın son oynama törenine “şadırvan dönme” adı verilir. Orta yere bir tahta ve üzerine bir tas su koyulur. Gelinin yüzü örtülür. Bir yandan şadırvan dönme türküleri söylenir. Yenge tarafından gelinin elinden tutulur. Halka oluşturulur. En önde yenge, ardında gelin yer alır. Böylece 20-30 genç kız ile su dolu olan tasın etrafında, gelin uzun ömürlü olsun diye, üç kere dönülür. Gelin, ağlatılır. Şadırvan etrafında üç kez döndükten sonra gelinin yüzü açılır. Daha sonra bereket, bolluk olsun diye; tas içindeki su, oradakilerin ayaklarına serpilir. Serpilme yapılmazsa gelin, bolluk olsun, kendi yolu aydınlık olsun diye, taşa ayağıyla vurur ve su dökülür. Su döküldükten sonra, gelin, yenge eşliğinde, herkesle sırasıyla vedalaşır. Önce annesinin sonra yakın akrabalarının ve genç yaşlı, çoluk çocuk bütün konuklarının ellerini öper. Ardından vedalaşma gerçekleştirilir. Helallik alınır (Önal, 1995: 108).

Şadırvan Türküsü
 Şadırvanın göbek taşı
 Durmaz akar gözüm yaşı
 Ah vah ile susuz kaldı
 Ah koca evler kızsız kaldı
 Şadırvanın göbek taşı
 Yandı yüreğimin başı (Önal, 1995: 109).

Şadırvan Türküsü
 Şadırvan oldum akarım
 Ah daima yola bakarım
 Hem hasretlik hem gurbetlik
 Ah çekecek ben mi kaldım
 Ah yanacak ben mi kaldım
 Şadırvan oldum akarım
 Ah daima yola bakarım
 Hem hasretlik hem gurbetlik
 Ah çekecek ben mi kaldım
 Ah yanacak ben mi kaldım
 Şadırvan yolu iki
 Kaydı ya pantolonumun teki
 Dostum birdi düşman iki
 Ah ayrılacak ben mi kaldım
 Ah yanacak ben mi kaldım (Önal, 1995: 109).

Gelinin bindirildiği araba, en süslü arabaya “mögedek arabası” adı verilir. Gelin arabası, gelinin amcası tarafından kullanılır. Erkek tarafının temsilcilerinden yaşlı bir erkek tarafından, kıza arabaya binmesi için yardım edilir. Bir kafiye oluşturulan at arabalarının ilkine gelin yerleştirilir. Gelinin yanında erkek evine giden erkeklere “kuda”, kadınlara “kudagıy” adı verilir. Gelinin sağ ve sol tarafında birer kudagıy yer alır. Her iki kadının eline süslü

bir mum verilir. Kuda ve kudayılar, erkek tarafının en saygın misafirleri olarak karşılanır ve ağırlanır (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 28).

Kudayılar tarafından kızın evi döşenir. Gelinin 5-12 yaşlarındaki küçük erkek kardeşinin yada en yakın akrabasının erkek çocuğunun boynuna kap içinde bulunan Kur'an- Kerim asılır. Erkek evine varıldığında çocuğa iyi bir bahşış verilmezse, erkek evine mukaddes kitap teslim edilmez (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 28).

Çoluk çocuk, kadın erkek büyük bir kalabalığın meraklı bakışları arasında erkek evine veya köyüne doğru yola çıkılır. En arkada kızın eşyalarını ve akrabalarını taşıyan arabalar yer alır. Kızın eşyalarının büyük bir kısmı, düğünden birkaç gün önce erkek evine gönderilir (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 28).

Gelin arabasının arkasından bir kadın tarafından, bir bakraç su dökülerek gelinin su gibi kolay gitmesi dlenir. Bir başka kadın tarafından süpürge sağa sola sallanır. Bu şekilde, temsili olarak, genç kızlar için evlenme temennisinin dağıtıldığına inanılır. Gelinin ayrılışı sırasında yağmur yağması, köy için bereket alâmeti olarak görülür. Misafirlere ufak bir ikram verildikten sonra, akşam ziyafetinin hazırlıklarına başlanır. Gelinin baba evinden ayrılmasından sonra kız tarafında düğün merâsimi sona erer (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 28).

Gelin alayının yolunu kesenlere havlu, iç çamaşırı vs şeklinde, dokuz parçadan oluşan "tokız" adı verilen hediye verilir. Damadın köyüne yakın bir mesafede gelin alayı delikanlılar tarafından karşılanır. Gelinden "çaşlar tokızı" alınır. Delikanlılar köye oynayarak döner (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 28).

Gelinin geçeceği yolun üzerindeki pencerelerin perdeleri, evin erkekleri görmesin diye kapatılır. Yedi ile on sekiz yaşlarında gençlerden oluşan atlılar, damadın evine ilk giden olmak için yarışır. Damadın evine ilk gelen atlıya hediye verilir. Gelini karşılayanların atlarının kulaklarına renkli bezler bağlanır. Büyük bir gürültüyle düğün alayı karşılanır (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 29).

Damat, gelin alayı köyün sınırlarından geçerken gelin arabasının etrafında üç kere döner, gelin kızın hazırladığı “kiyev tokızı” damada verilir. Damat tokızına gömlek, çamaşır, çevre, şerbenti, gırep, çorap, şal, uçkur ve kese koyulur. Gelin alayı erkek evine yaklaşırken, köyün çocuklarının karşılayıcı olarak yola çıkmasına “toyaldı” adı verilir (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 29).

Arabadan önce Kur’an taşıyan küçük erkek çocuk indirilir ve çocuğa bahşiş verilir (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 29).

Gelin, erkek evine girerken saç geleneği gerçekleştirilir. Yaşlı bir kadın tarafından bir tas dolusu kuru yemiş, bir avuç ufak para, yağda kızarmış ufak lokmalar gelin arabasının üstünden önce arkaya, sonra sağa sola birer avuç dolusu saçılır. Çocuklar tarafından saçılanlar toplanır. Gelin, arabadan indirilirken nazardan korunması amacıyla örtü tutulur. Kız evinden bir erkek tarafından, gelin kucaklanarak indirilir. İhtiyar bir kadın tarafından, beyaz bir tavuğun başı, tavuğun bir kanadının altına sokulur. Gelinin başında tavuk üç kere çevrilir. Buna “kakma” adı verilir. Kakma şaman geleneklerinde de görülür. Kakma yapılarak gelinin etrafındaki kötülüklerin kovulduğuna inanılır. Gelin, evin bahçesine alınırken, gelin havası çalınır. Gelin, evin içinde, bir köşede hazırlanan yere bırakılır. Gelinin bırakılmasına “kelin tüştü” ya da “toy tüştü” adı verilir. Akrabalarından iki kadınla birlikte gelin, yatağının bulunduğu odaya götürülür. Gelin, burada perdenin arkasına oturtulur. Akrabası kadınlar da gelinin sağında ve solunda yer alır. Geline, kocasını nasıl kabul edeceği hususunda bilgiler verilir. Kur’an muhafızlığı yapan çocuktan mukaddes kitabı almak için, çocukla pazarlık yapılır. Neticede pazarlıkta uyuşularak, Kur’an gelin odasına koyulur (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 30).

Başka bir yerden gelen, anasız, babasız, belli başlı bir işi olmayan erkeklerin kız evine yerleşmesine “iç kiyev” adı verilir. İç güveyi kişiler, fakir görülür. Halk arasında durumu zayıf olan kişilere “nasılsın” diye sorulduğunda, “iç kiyevden allıcemen” cevabı alınır (Naci, 1967, Mart-Nisan, XXXIX: 30).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde erkeğin kız evine yerleşmesi, erkek için bir nevi şahsiyetsizlik olarak görülür. Tokız, Orta Asya'dan gelen eski bir Türk geleneğidir. Erkek evinin, gelin evi tarafından “tokız” alması âdet halini almıştır. Gelin bırakıldıktan sonra geleneksel güreş müsabakaları ve at yarışları düzenlenir. Kazananlara hediyeler verilir.

2.2.3.2. Kiyev Tıraşı

Düğünün üçüncü günü, damadın tıraş olma merâsimine “kiyev tıraşı” adı verilir. Damat tıraşı töreni, damadın akrabaları, dostları, arkadaşları, köy delikanlıları ve yeni evlenmiş olan akranları arasında gerçekleştirilir (Naci, 1967, Mayıs-Haziran, XL: 16).

Orta yaşlı ve tecrübeli birisi, damada kılavuzluk yapmakla görevlendirilir. Bu kişiye “sağdıç” veya “kiyev başı” adı verilir.

Damat tıraşı kış mevsiminde kapalı, geniş bir yerde, yaz mevsiminde açık havada yapılır. Damat, bir iskemle üzerine oturtulur. Damadın etrafında, kollarında mendil bağlı dört tane delikanlı yer alır. Bu delikanlılardan ikisinin eline, yanmış vaziyette mumlar, üçüncüsünün eline ayna verilir. Dördüncüsü ise sağdıçtır. Sağdıca “kiyev başı” adı verilir. Diğer delikanlılar tarafından, grubun etrafında bir çember oluşturulur. Berbere ve çalgıcılara yardım edilir (Naci, 1967, Mayıs-Haziran, XL: 16).

Damat tıraşında yük, berberin omuzlarında olur. Herkesin isteği yerine getirilir. Bütün oyunlar berber üzerine kurulur. Berbere oyun oynatılır, türkü söylenir. Berber, ağzında makasla oynatılır. Berberin üzerine damat oturtulur ve bu şekilde berber oynatılır. Berber tek ayak üzerinde bekletilir. Berber sandalye olur, üzerine damat oturtulur. Berberden kurbağa istenir (Karakaya, 1977, Temmuz- Ağustos, CI: 28).

Berber, damadın saçlarını kesmeye başlayınca ortaya bir miktar para koyulur. Gençlerden biri tarafından “ava bar traş yok, şal...(falan) avanı” şeklinde teklif ileri sürülür. Sağdıç parayı alır. Bu sırada, berber tarafından tıraş durdurulur. İstek türküler çalınarak merâsime katılanlar eğlendirilir (Karakaya, 1977, Temmuz- Ağustos, CI: 28).

Bir süre sonra sağdıç tarafından, “Abdülkelam kiyevnin yakın kısmı yok mı?” şeklinde bir soru yöneltir. Bu soru üzerine, damadın akrabalarından bir genç tarafından daha yüksek miktarda bir para ortaya koyulur ve “traş bar, ava yok” denilir. Çalgılar susar ve tıraşa devam edilir. Tam bu sırada, bir üçüncü delikanlı tarafından ortaya daha büyük bir para koyularak teklif verilir. Tıraş tekrar durdurulur. Sağdıca, damada ve berbere çalgının havasına uyarak oynamaları teklif edilir. Sağdıç, damat ve berber hiç itiraz etmeksizin oyuna kalkar. Damadın babası büyük bir para ortaya koyuncaya kadar oyun oynamaya devam edilir. Böylece tıraş merâsimleri aralıklı olarak saatlerce sürdürülür. Tıraş bittikten sonra damat sandalyesiyle birlikte üç kere havaya kaldırılır (Karakaya, 1977, Temmuz- Ağustos, CI: 28).

Merâsim boyunca toplanan paranın bir kısmı çalgıcılara, kalan kısmı da yeni evlilere sağdıç aracılığıyla teslim edilir (Karakaya, 1977, Temmuz- Ağustos, CI: 28).

Kiyev tıraşı merâsimi, Dobruca Kırım Tatar Türkleri arasında eski önemini kaybetmiştir.

Kiyev Traşı Merâsimi Örnek 1:

Merâsim meydanında toplanılır. Sağdıç toplantı yerine gelir.

Kiyev Başı: -Büyük, küçük, kart, yaşlı cümleten koş keldiniz.

Misafirler hepsi birlikte söyleşir.

Misafirler: - Koş bulduk; toyunuz kayırlı bolsun!

Sağdıç merâsimin başladığını bildirir.

Kiyev Başı: -Cıyınımız tamam, traşka başlayabiliriz.

Bir kişi seslenir ve damat meydana çağırılır.

Bir Kişi: -Çağırınız kiyev yaşını.

Çalgı çalmaya başlar ve misafirler tarafından türkülere eşlik edilir.

Misafirler: Kelsin kelsin, kiyev kiyev yaş kelsin! Kelmicek bolsa keber bersin.

Müzik eşliğinde ve makamla bu davet, üç kere tekrarlanır. Damat gelir.

Kiyev: -Selâmün-aleyküm cümleten koş keldiniz! Toyuma şeref bedriniz! Sav bolunuz!

Damat, sağdıçına döner.

Kiyev: -Men keldim; kana berber kayda?

Kiyev Başı: - Çağırınız şu berberni!

Çalgılar çalınmaya başlar. Misafirler toplu halde ve makamla üç kere şunları söyler.

Misafirler: - Kelsin, berber kelsin. Kelmicek bolsa kabersin!

Berber, merâsim alanına gelir.

Berber: - Selâmün- aleyküm; koş keldiniz misafirler!

Berber damada yönelir, damatla tokalaşır.

Berber: -Toyun kayırlı bolsun.

Berber, çantasından tıraş takımlarını çıkarır, ortadaki masanın üzerine koyar ve sağdıca döner.

Berber:- Kana balaçıklar kayda? Karangıda tıraş etecekmiiz mi?

Kiyev Başı: - Çağırınız şu balaçıklarını!

Misafirler hep birlikte, müzik eşliğinde söyleşirler.

Misafirler: - Kelsin, kelsin, balaçıklar kelsin! Kelmicek bolsalar kabersin!

Bu sırada meydana on ile on iki yaşlarında dört çocuk gelir.

Sağdıç, çocuklarla söyleşir.

Kiyev Başı: - Kayda kaldınız keratalar?

Çocuklar, birbirlerine bakarak gülüşür ve fısıldaşır.

Bir Çocuk: - Pencerege bardık.

Sağdıçın yüzü şaşkın bir ifade alır.

Kiyev başı: - Pencerege mi? Pencerede ne işiniz bar sızın?

Balalar: -Kızlarga kına koyduracak edik...

Sağdıç, çocuklardan aldığı cevaba şaşırır ve ensesini kaşır.

Kiyev Başı: - Vay anam, ne kunlerge kaldık? Pencerege delikanlılar barar; sizler taa balasınız, ne işiniz bar pencerede? Sızın ışınız mında çıkarak tutmak!

Mumlar ve işlemeli mendiller çıkarılır, mumlar yakılır. Tülbentler çocukların kollarına bağlanır.

Berber: - Buyur kiyev!

Damat, iskemleye oturur. Tıraşa başlanır.

Kiyev Başı: - Misafirler! Traşka başlayalım. Kana, tranşı kaysı saygılı, süygülü misafir açacak?

Bir kişi, elinde tabak tutarak, misafirlerden paraları toplar.

Bir misafir, elinde para tutmuş vaziyette ayağa kalkar.

Misafir : -Çabaş, hava da bar traş ta bar!

Tıraşa devam edilir.

İki üç dakika sonra başka bir misafir tabağa para koyar.

Misafir : -Çabaş başta, hava bar traş yok!

Berber durur, çalgı devam eder. Sağdıç, cemaate seslenir.

Kiyev Başı: - Ey cemaat! Bu kiyevin dostu yok mu? Nege bekletesınız onu şay?

Bir başka misafir tabağa para koyar.

Misafir: -Çabaş başta; traş bar, hava yok!

Tıraşa devam edilir ve çalgı susturulur.

İki üç dakika sonra bir başka misafir tabağa para koyar.

Misafir: -Çabaş başta; traş ta bar hava da bar!

Bu şekilde, tıraşa saatlerce devam edilir (Karakaya, 1977, Temmuz-Ağustos, CI: 28-30).

.....

Damat tıraşı eğlenme, hoşça vakit geçirme amacıyla merâsimle gerçekleştirilir. Bu merâsimde toplanan para, damadın maddi durumu iyi değilse damada verilir. Bu şekilde düğün masraflarına yardımcı olunur. Durumu iyi ise; sosyal hizmet için, para bir yardım cemiyetine teslim edilir. Günümüzde kasaba ve şehirlerde berber gelir, güveyi traş eder veya güvey gider traş olur.

2.2.3.3. Güreş Merâsimi

Güreş müsabakaları, düğünün dördüncü günü, gelin geldikten sonra gerçekleştirilir. Güreşlerde kazananlara gelinin çeyizinden beyaz renkli keten gömlek, şal çevre, mendil, şerbenti, çerik gibi hediyeler verilir. Bu eşyalar, ağaçtan kesilmiş, budakları olan büyük bir dala bağlanır. Hediyelerle donatılan bu dala “cülde” adı verilir (Yurtsever, 1972, Temmuz- Ağustos, LXXI: 25).

Öğleye doğru başlayan güreş müsabakalarına akşama kadar devam edilir. Müsabakalardan önce güreş havaları çalınır. Eski güreşçilerden yaşlıca bir erkeğin başkanlık ettiği bir hakem heyeti tarafından güreş esnasında kaidelere riayet sağlanır. Civar köylerin gençleri de bu müsabakalara katılır. Sırtı hiç yere gelmeyen, birinci olarak müsabakaları tamamlayan kişiye düğün sahibinin ortaya koyduğu koç verilir. İkinci olan kişiye “cülde” verilir (Naci, 1967, Mart- Nisan, XXXIX: 30).

Düğün sahibi tarafından, güreşecek yiğitlere verilmesi için koç, koyun, kuzu ve para ortaya koyulur. Baş pehlivan için daha büyük bir hediye olarak dana ortaya koyulur. Düğünün üçüncü günü kız tarafında da aynı şekilde güreş müsabakaları düzenlenir.

2.2.3.4. Gerdek

Konuşma gecesinin sonunda, delikanlılar refâkatinde, çalgılarla eğlenilerek damadın gerdeğe götürülmesine “kiyev kapama” adı verilir. Gerdekten önce, damat ve sağdıç tarafından iki rekât namaz kılınır. Çoğunlukla saadet konulu ve yeni evliler için bol çocuk dileyen, bir nevi ilahi şeklinde “gerdek türküsü” söylenir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 17).

Gerdek Türküsü

Bir ilahi sohbet olsun bu gece
Haneler nur ile dolsun bu gece
Döne döne caziplensin ışıklar
Cümle irfan takdim olsun bu gece

Halka olup zevk ile zikredelim
 Ahir meclis aşka gelsin bu gece
 Seyr edenler bundan mahrum kalmasın
 Dost iken bunda bulunsun bu gece (Önal, 1995: 134).

Toplu halde gerçekleştirilen gerdek yürüyüşünde, damadın sabrını denemek amacıyla, çok yavaş adımlarla yürünür. Damadın, zifaf odasının kapı eşiğinde keçe basmak için bir ayağını kaldırmasıyla keçeyi kapmak için yarışılır. Damat, keçeye basmayarak ayağını havada tutar. Keçeyi kapmak için yarışanların haliyle keyiflenilir. Damat, birden keçeye bastığında, yirmi el birden keçeye uzanır. Delikanlılar kendi aralarında ganimeti almak için tartışırken; damat da sağ ayağını eşikten içeri atarak yanında kiyev başıyla birlikte gerdek odasına girer. Sağdıç, damada pratik nasihatlerde bulunur. Gerdek odası perdeyle ikiye ayrılır. Sağdıç, görevini tamamladığında, damada diğer tarafında gelinin bulunduğu perdeye yaklaşma izni verilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 17).

Gelinle damadın odasına iki adet mum koyulur. Mumlardan biri gelinin ömrünü, diğeri damadın ömrünü temsil eder. Kimin mumu erken sönerse onun daha çabuk öleceğine inanılır (Önal, 1995: 139).

Ellerinde mumlarla gelinin iki yanında bekleyen kadınlara damat tarafından hediyeleri verilir. Hediyeler alındıktan sonra “muhabbet ola” temennisiyle oda boşaltılır. Gelinin yüzündeki örtünün kaldırılması için damat tarafından önceden konuşulan, anlaşılan vaadler yerine getirilir. Bununla birlikte gelinin yüzünü açabilmek için; ayrı bir hediye vaadinde daha bulunulur. Aralarında anlaşma sağlandıktan sonra, damat erkekliği simgeleyen telli horozdan bir parça yer (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 18).

Ertesi sabah, şafaktan evvel damat, pencereye gelen arkadaşları tarafından çibörek yemeye davet edilir. Çibörek eğlencesi öğlene kadar sürdürülür (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 18).

Nikâh kıyılırken gelinin ayak parmaklarının arasına mum sıkıştırılarak ve düğünden sonra gerdek odasına mum yerleştirilerek evliliğin aydınlık

olması, ışık saçması temenni edilir. Aynı zamanda mumların, yeni evlenen çiftin ömrünü simgelediğine inanılır.

2.3. Düğün Sonrası

Yeni evliler için, genellikle baba evine birkaç oda ilave edilerek mütevazi bir ev yapılır. Bu evler alçak damlı olduğu için kapısından eğilerek içeri girilir.

“Contayıp kırer üyün bolsın, catıp aşar aşım bolsun” (Eğilip girecek evim, yatıp yiyecek aşım olsun) tabiri de buradan ileri gelir.

Baba ocağında bulunmaya “törkün” adı verilir. Yeni evli çiftin evi, ilk altı aylık sürece -evliliği hayırlamaya gelen misafirlerin kabul edilme sürecine- uygun şekilde hazırlanır (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 17).

Düğünden sonraki ilk pazartesi sabahı, “tanış merâsimi” olarak adlandırılır. Yeni gelin kayınbabası, kaynanası ve kocasının akrabaları ile tanıştırılır. Gelin tarafından, çocuklar da dahil olmak üzere kocasının bütün akrabalarının elleri öpülür, hediyeler kabul edilir. Tanış merâsiminde, kız tarafının temsilcileri tarafından getirilen hediyeler, alınan talimatlara göre, oğlan tarafının aile fertlerine ve akrabalarına dağıtılır. Sonraki günlerde yeni evli çiftin, kız tarafını ziyareti ve dünürler arası ziyaretler gerçekleştirilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 18).

Kadının kocasına ismiyle hitap etmesi, terbiyesizlik olarak görülür. Damattan bahsedilirken “çocukların babası” şeklinde hitap edilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 18).

Düğünden bir hafta sonra, damadın ziyarete gelen arkadaşları tarafından, geline iş çıkarmak maksadıyla, çekirdek yenilerek ev kirletilir. İlk altı aylık süreçte, en iyi ve en süslü giysilerle konuklar karşılanır. Gelini ziyaret eden akraba ve dostlara gelin tarafından akrabalık ve dostluk derecesine göre, bir çevre, şelbenti, şal veya tokız hediye edilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 18).

Türklerde ailenin bölünmemesine büyük önem verilirdi, bu nedenle oğlan, evlendikten sonra babasının izni olmadan evinden ayrılamaz. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde de yeni evlilere baba evine odalar eklenerek yeni bir

ev yapılır. Geline yeni evinde mutlu yaşaması temennisinde bulunulur. Süslenen odalar dikkatle gözlemlendikten sonra, geline övgüler yağdırılır. Gelin tarafından yeni ailenin sırları saklanır, endişeleri kimseye açıklanmaz.

3. ÖLÜM ÂDETLERİ

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde yerine getirilmediğinde ölüm getireceğine inanılan birtakım uygulamalar görülür. Ölüm korkusundan kurtulmak, ölümü uzaklaştırmak, saptırmak, kaçınmak, etkisiz kılmak için çeşitli uygulamalara başvurulur.

Ölüm çevresinde kümelenen inanmalar, âdetler, törenler ve kalıplaşmış davranışlar, ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak; onun hem geride bıraktıklarının gözünde hem de öte dünyada mutlu ve saygın bir ölü olmasını sağlamak, ölenin geri dönüşünü engellemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını önlemek, ölenin yakınlarının ruhsal durumlarını düzeltmek ve onları yeniden topluma dahil etmek amaçlarıyla gerçekleştirilir.

Bu uygulamalar sırasıyla; ölünün gömülmeye hazırlanmasıyla, gömülmesiyle, mezarıyla, geride bıraktığı eşyalarıyla, ölü yemeğiyle, ölünün ardından tutulan yasla ve onun belirli dönemlerde anılmasıyla ilgilidir ve genellikle ölü evinde ve mezarlıklarda yerine getirilir.

3.1.Ölüm Getireceğine İnanılan Uygulamalar

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin halk inanmalarında ölümü önceden haber veren belirtiler arasında hayvanlarla ilgili inançlar, büyük bir yer kaplar. Ev, eşya ve yiyeceklerle ilgili birtakım inançların temelinde de ölüm korkusu vardır. Ay, güneş tutulması, yıldız kayması, gök gürlemesi gibi olaylar da halkın inançlarında çoğu zaman ölümle yorumlanır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan: 18).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde, cenaze çevresinde cereyan eden olayların ölüm habercisi olabileceğine inanılır. Bununla ilgili olarak, cenaze çıkan evin kapısı daima açık bırakılır. Cenazeyi toprağa verinceye kadar üç gün; sadece büyük kapıdan girilir çıkılır. Cenaze evden çıkarıldıktan sonra, evin küçük kapısından çıkan ilk insanın öleceğine inanılır. Daima açık kalan

kapı arkasında, yaşlı bir kadın tarafından tespih çekilir. Cenaze çıkarıldıktan sonra evin büyük kapısı kapatılmazsa; evden cenaze çıkacağına inanılır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan, X: 18).

Arkaya doğru yürümek, evde ıslık çalmak, birinin omzuna yaslanmak, birisinin topuğuna veya sol ayağına basmak, el ile çeneyi desteklemek, Ay'ı parmakla göstermek gibi davranışların; anne babanın ölümünü getireceğine inanılır. Bu hareketlerin arkasından, omzuna yaslanılan kişinin öbür omzuna da yaslanılır. Ayağa basan kişinin ayağına basılır. Ökçesine basılan kişi tükürür. Ay'ın gösterildiği parmak ısırılır. Bu şekilde anne babanın ölümünün önleneyeceğine inanılır. Evin tavanını destekleyen direğin kırılıp düşmesi de, "evin erkeği evin direği" sayıldığı için, evin erkeğinin ölümüyle yorumlanır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan, X: 18).

Mezarlıktan çilek ve çiçek toplamanın ölüm getireceğine inanılır. Mezarlığın yanından geçerken el sallamanın ruhları inciteceğine inanılır. Akşam mezarlığa gidilirse, giden kişinin ömrünün kısılacağına inanılır. Mezarlık parmakla gösterilirse; ölümcül bir hastalık çekileceğine inanılır. Mezarlığın parmakla gösterilmesi durumunda, "Ben göstermedim, şeytan gösterdi" denilir ve parmak ısırılır. Mezarlıkta hakkında konuşulan insanın öleceğine inanılır. Mezarlıkta bir ağaç kırılarak düşerse; cenaze çıkacağına inanılır. Mezarlıkta yeraltı delikleri açılırsa; mezarlığı hortlakların sahiplendiğine inanılır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan, X: 19).

Cami minaresine kuzgun kuşu konup öterse, ölenin bedeni yumuşak olursa, ölenin gözü açık kalırsa, ölünün üzerine hapsirilirse, ölü üzerine gülüşülürse, ölü üzerinden el uzatılıp tokalaşılırsa, ölenin giysileri serilirse, cenaze evinde gece kelebek öldürülürse, ölünün arkasından ölü evinin ahırında teke ölürse, cenaze çıkan evden toprak kokusu gitmiyorsa, cenaze arkasından köpek havlarsa, cenazeyi götürürken evde kimse kalmazsa, cenaze çıkan ev başköşeden çıkışa doğru temizlenirse, evden yeni bir cenazenin çıkacağına inanılır. Bir köyden iki cenaze çıktığında mutlaka üçüncü cenazenin de çıkacağına inanılır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan, X: 19).

Kırmızı kanatlı bir kelebek, dış taraftan pencereye vurarak içeri girmek isterse, ölen kişinin kelebek olarak döndüğüne inanılır. Eve yanlışlıkla

bir kuşun uçup girmesi, köpeğin yere bakarak uluması, bir evin üzerinde baykuşun veya kuzgunun ötmesi, bir kuşun acele gelmesi, kanatlı karıncaların evin önünde birikmesi ölüm habercisi sayılır. Ayrıca, kirpinin ayaklarını gören kişinin, cenaze arkasından giden atları sayan kişinin de yakında öleceğine inanılır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan, X: 19).

Herhangi bir ev eşyasının kırılması, duvar sıvasının düşmesi, yanan ocağın uluması, saat camının veya aynanın kırılması, evde birinin akşamüstü aynayla oynaması, evin yanındaki kayın ağacının birdenbire kırılması, omuz damarının atması, birinin eve boş kovalarla girmesi, gece yarısı sanki ağaç kesiliyormuş gibi bir ses duyulması, “melekler kabir için ağaç kesiyor”, denilerek ölüm habercisi olarak kabul edilir. Komşuların avluları, başka komşulara geçmek için kullanıldığında veya komşulardan ödünç alınan balta, omuzda götürüldüğünde de o evden cenaze çıkacağına inanılır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan, X: 20).

Bir kimse tarafından bir-iki yıl önce saksıda yetiştirilen sardunyalardan solması, kuruyan bir fidanın dikildiğinde tutması da ölüm habercisi sayılır. Evin önünde veya bahçesinde büyüyen kayın ağacının gövdesi nemlenirse, üzüntü olacağına inanılır. Evin yanındaki kayın ağacının birdenbire kırılması, ölüm habercisi sayılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Halk arasında kuyruklu yıldızın görüldüğü veya Şubat ayının 29 gün geçtiği yıllarda ölümün daha fazla olacağına inanılır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan, X: 20).

Rüyada, evin yanına gök renkte bir atın geldiğini görmek, ağaç gövdesinden olan bir evin dört duvarının örüldüğünü görmek, öküzün saldırdığını görmek, karanlık bir tünele girip geri çıkamadığını görmek ölüm işareti olarak yorumlanır. Rüyada ölen birinin çağırdığını ve rüya görenin ölen kişiyle gittiğini veya ölen kişinin rüya göreni kendisi ile götürdüğünü görmek de ölüm işareti olarak yorumlanır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan, X: 21).

Hasta kişi “yol” sözcüğüyle sayıklarsa, “geliyorum” gibi sözler söylerse, yüzünü duvara dönüp yatarsa, helalleşmek için birilerini yanına çağırırsa; kişinin ölümünün yaklaştığına inanılır. Ölüm döşeginde yatan

kimse uzun zaman can çekişip ölemediğinde, görmek istediği bir kişi olduğuna ve bu kişi gelmeden can veremeyeceğine inanılır. Perşembe ve Cuma günü ölen kimse toprağa verildikten sonra yağmur çiselerse veya kar yağarsa bu insanın iyi, Allah'a yakın biri olduğuna inanılır (Kırimer, 1962, Mart-Nisan, X: 21).

Türk kültüründe insanın yaratılış cevherinin toprak kabul edilmesiyle bağlantılı büyü niteliği taşıyan bu uygulamalar, ölenle ilgili araç-gerecin, davranışın ve durumun, ölüm getireceğine dair duyulan korkudan kaynaklanır. Doğa ve eşyayla ilgili bazı belirtiler; inanışların gelenekselleşmiş şekilleri, ölüme dair bilinçaltının varlığı ve insanoğlunun bazı gözlemlerinin de şekillendirilmesiyle ölümlü veya uğursuzlukla ilişkilendirilir. Çağrışım yoluyla ölümlü hatırlatan, ölüm için önbelirti sayılan belli olayların, eşyanın, düşlerin, psikolojik ve fizyolojik değişikliklerin yanında, yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan işlemler ve davranışlar görülür.

3.2. Defin Merâsimi ve Tâziye

Defin merâsimi ve taziye sırasında cenaze evine gelen yakınlar, akrabalar, komşular tarafından cenaze hazırlıkları yapılırken destek olunur. Tâziyeye gidilerek, geride kalanların acısı paylaşılır.

İlk olarak, cenazenin gözleri kapatılır, çenesi bağlanır, başı kibleye çevrilir, ayakları yan yana getirilir, üzerindeki çıkarılır, karnına bıçak ya da demir eşya koyulur, odası temizlenir, başucunda Kur'an okunur. (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 20).

Cenazenin yıkaması, defnedilmesi ve cenaze namazının kılınması geleneksel şekilde uygulanır. Teneşir tahtasının ölü evine getirilmesiyle, defin merâsimlerine başlanır. Cenaze, bu tahta üzerinde yıkanır. Cenazenin vücudu yıkanır, guslettilir. Beyaz bir örtüye sarılır. Bu örtüye "savan" (kefen) adı verilir. Elinin altına, dua metinleri bulunan kağıt ya da tespih, başının altına ölenin durumuyla ilgili bazı duaları içeren kağıtlar koyulur. Ayaklar geniş bağlarla bağlanır. Üzerine siyah bir örtü örtülür (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 36).

Ağız açık ölen birinin çenesi, mendille bağlanarak kapatılır. Ölünün şişmemesi için göğsüne, demirin kötü ruhları kovduğuna inanıldığından bıçak veya makas gibi demirden yapılan bir nesne, taş, ekmek ya da bir poşet tuz koyulur. Ekmek, daha sonra köpeklere verilir (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 36).

En yakını tarafından, ölen kişi kadın ise; yüzü tülbentle, erkek ise; havluyla örtülür. Ölünün üzerine, yıkayana verilmesi için, başka bir yazma, havlu veya kumaş da koyulur. Bu geleneğe “Östenä Yabu” yani “üzerini örtmek” adı verilir (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 37).

Büyük aynaların, “ölünün sureti kalır”, düşüncesiyle üzerleri örtülür. Ölen kişinin her gün kullandığı el aynaları toprağa gömülür. Kova ve kaplarda bulunan sular dökülür. Saka sırığı ile su getirilirken birinin ölüm haberi alınır veya cenazeye rastlanırsa kovadaki sular dökülerek yeniden doldurulur. Saka sırığındaki su, dökülüp yenilenmeden eve getirilirse; eve ölüm gireceğine inanılır (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 37).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde, insan ölünce evde diz boyu kan olduğuna, bu kanın yiyeceklere sıçradığına ve üzerine kan sıçradığına inanılan yiyeceklerin, yeni bir can, yeni bir cenaze beklediğine inanılır. Bu yüzden biri can verirken, kan sıçramasın diye, evdeki bütün yiyecekler ve yataklar toplanır, üzerleri örtülür (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 37).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde cenaze olan evin tüm kapıları açık bırakılır. Cenaze, yalnız bırakılmaz. Cenazenin başında Kur’an okunması için yaşlı kadınlar gecelemek üzere çağırılır. Ölenin başucunda Kuran okunur, tespih çekilir, münacaatlar söylenir. Bu âdete “üle saqlav” yani “öleni bekleme” adı verilir. Ölenin başucunda geceleyenlere madenî para, kaşık, sabun, kumaş gibi hediyeler verilir. Cenaze çıktığı gün, kurban kesilir. Cenazenin çıktığı gün tâziyeye gelenlere yemek verilmesine “aş meclisi” adı verilir (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 37).

Cenaze, Müslüman kaidelerine göre yıkanarak kefene sarılır. Kefenlerken, başı örtmek için, kadınlarda duvak, erkeklerde sarık kullanılır. Bedenin alt kısmını örtmek için ayrı bir kumaş parçası kullanılır. Defin için lâzım olan kefen, bayanlar tarafından hazırlanır. Kefen, düğüm atılmadan,

iğne dışarıya doğru tutularak dikilir. Cenazeye gelen her bayan tarafından, bir kere de olsa kefene iğne geçirilir. Kefen dikilen iğneler tekrar kullanılmaz. İğnelerin toprağa gömülmesi gerektiğine, bu iğnelerle ve ölünün yıkandığı suyla insanlara ölümcül büyü yapılabileceğine inanılır (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 36).

Erkek cenaze erkekler tarafından, bayan cenaze bayanlar tarafından yıkanır. Yıkama için, iki kova su, kimseyle konuşulmadan, üzeri tülbentlerle örtülerek getirilir. Ölü yıkanırken su, kepçenin sol tarafından su dökülür. Su, kepçenin sağ tarafından dökülürse, ölüm getireceğine inanılır (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 19).

Ölü, ağaç kabuğundan yapılan leğende yıkanır. Ölüyü, yıkarken hoş koku versin diye ve ölü kötü ruhlardan korunsun diye ardıç, ardıç ağacı yetişmeyen yerlerde ise ağaç mantarı yakılır, tütsülenir. Ölüyü yıkama leğeninin içine ev sahibi tarafından gümüş para koyulur. Ölünün yıkandığı odaya kucak kucak ısırgan otu getirilerek dağıtılır. Ölünün yıkandığı su, basılmayacak bir yere dökülür. Ölüyü yıkayanlara gömlek, elbise, ayakkabı; ölümün yedinci gününde ise sadaka verilir. Ölen, kadın ise; yıkarken üzerine çarşaf tutulur. Ölü yıkanırken su döken kişiye ve ölenin üzerinde çarşaf tutan kişiye kaşık, tabak, fincan verilir. (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 19).

Cenaze, tabuta yerleştirildikten hemen sonra, “su selası” okunur:

Su Selâsı

Yüce yüce kaçır isen
Bir kuş olup uçar isen
Yedi derya geçer isen
Ecel koymaz alır gider

Lailahe illallahu

Lailahe illallahu

Ey Allah’ım lutfet şuna

Kabrine vardığı zaman

Döndür yüzün Hakk'tan yana
Kabrine vardığı zaman

Lailahe illallahu
Lailahe illallahu

Kabrin şuna dar eyleme
Mekânını dar eyleme
Şeytan ile yâr eyleme
Kabrine vardığı zaman

Lailahe illallahu
Lailahe illallahu
Kabri nurlu çırağ eyle
Cehennemden irak eyle
Cennetinde durak eyle
Kabrine vardığı zaman

Lailahe illallahu
Lailahe illallahu

Suallere bu neylesin
Cevabı yok ne eylesin
Rabbim şuna lutfeylesin
Kabrine vardığı zaman

Lailahe illallahu
Lailahe illallahu (Önal, 1995: 211-212).

Tabutun etrafında baltayla daire çizilir. Tabut üç kere dolaşılır. Balta, güneşin doğduğu tarafa atılır. Canlı bir tavuk, tabutun üzerinden üç kere

atlatılır. Tavuk, yalnız yaşayan, yardıma muhtaç, yaşlı bir kadına verilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 21).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri arasında ölünün hayatının son devresindeki günahlarının affettirilmesi için, karşılıklı oturan şahısların icra ettiği ilahilere “devir” adı verilir. Evde hazır bulunanlar tarafından edilen dualar, söylenen ilâhiler ekseriyetle ertesi güne kadar sürdürülür (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 21).

İlahi

Yüce yüce kaçır sen

Bir kuş olup uçar isen

Yedi derya geçer isen

Ecel koymaz alır bir gün... (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 20).

Defin işi, ölümün ertesi günü öğleden sonra yapılır. Ertesi gün, İslâm dinine göre, cenaze namazı kılınarak tabut, cemaat tarafından mezarlığa götürülür.

Ölen kişinin karakterinin, itikatının mezarı kazılırken belli olduğuna inanılır. Kabir toprağı kolayca kazılırsa, yumuşak olursa, kaymazsa, taş ve su çıkmadan açılırsa, ölen kişinin imanlı biri olduğuna inanılır. Mezar toprağı kayarsa, su ve taş çıkarsa, kazma işi zorlaşırsa ölen kişinin imansız biri olduğuna inanılır. Mezar kazılırken toprak üç kere kayarsa, mezara koyulacak kişinin, toprağı dâhi lâıyk olmadığına inanılır. Mezar kazılırken kar veya yağmur yağarsa, ölenin hayırlı biri olduğuna; fırtına ve rüzgâr çıkarsa ölenin çok günahkâr biri olduğuna inanılır (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 20).

Cenaze düz bir tahta üzerinde, siyah örtü ile örtülmüş vaziyette, ilahiler okunarak, erkekler tarafından mezarlığa taşınır. Cenazenin taşınmasına yardım etmenin “ölenin hatırasına yardım etmek” olduğuna inanılır. Mezar başında erkekler tarafından, yüzler güneğe dönük vaziyette üç sıra halinde sıralanılır. Kadınların cenaze törenlerine katılmaları uygun görülmez. Kadınlar ertesi gün mezarlığa giderek, mezarın başında eğilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 20).

Cenazeler, tabutsuz olarak mezara gömülür. Ölen kişinin, ömrü boyunca biriktirdiği dökülen saçlarından yaptığı yastık, başının altına koyulur. Yaşamı boyunca düşen dişleri ve kestiği tırnakları kendisiyle birlikte gömülür. Dualar okunduktan sonra dar kuşaklarla ölünün vücudu, başı batıya gelecek şekilde mezara koyulur. Tahtalar yerlerine yerleştirildikten sonra, önce imam tarafından üç avuç, müteakiben hazır bulunanlar tarafından birer avuç toprak atılır. Mezar sonuna kadar doldurulur. En sonunda toprakla örtülü mezarın etrafı taşlarla çevrilir. Bu taşların sayısının ikiye bölünmeyen tek rakamlı olmasına dikkat edilir. Mezardan ayrılma yani “vedalaşma merâsimi”, herkesin sağ eliyle mezara dokunmasıyla ifade edilir. Definden sonra sadaka dağıtılır. Merâsim sonunda merâsime iştirak edenler dağıldıktan sonra, imam tarafından ölüye, meleklere cevap verirken yardım olsun diye, Kur’an ve son dua okunur. Bu sırada yerin sarsılarak meleklerin geldiğine, sadece hayvanlar tarafından bu sarsıntının sezildiğine inanılır (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 18).

Ölünün kimliği ve cinsi mezar taşlarının üzerine yazılır. Yaşlıların mezar taşlarında kişilikleriyle ilgili özelliklere yer verilir. Gençlerin mezar taşlarına dünyaya doyamadıklarına dair sözler yazılır (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 20).

Yas tutmayla, acı çeken kişiyi belirli bir süre yeni duruma alıştıрма, kişinin acısını azaltma ve yavaş yavaş bu durumdan çıkmasına yardımcı olma amaçlanır. Yas süresince, birtakım şeyleri yapmaktan kaçınılır. Renkli ve süslü giysiler giyilmez, gezmeye ve eğlenceye gidilmez, yıkanılmaz, tıraş olunmaz. Yası olanlara saygı gösterilir, acıya ortak olunur. Bu müddet zarfında cenaze evinde bütün aynaların üstü örtülür. Kadınlar başörtüsü bağlar. Yas tutmaya kırk gün devam edilir. Bazı köylerde meslekten ağlayıcılara başvurulur. Ağlayıcı kişilere “bozlavcı” adı verilir. Ölenin yaşına, cinsine göre ağlama formülleri değiştirilir (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 36).

Ağıt

Azrail keldi erekke

Ne kaşmadın tereke?

Akıtkaydın kozını
 Akşaytkaydın tışını
 Bermegeydin Azrailge canını
 İhî, ihî, ihî...

Otka ketti oyıldı
 Suga ketti coyıldı
 Ahmet'nın adı bu dünyadan coyıldı.
 İhî, ihî, ihî... (Naci,1967, Mayıs- Haziran, LII: 19).

Cenaze çıkan ev temizlenerek evin duvarları, sıcak su ile silinir. Perdeler yıkanır, yerler temizlenir, ölenin yatağı ve giysileri yıkanır. Ölenin giysilerinin yıkandığı su, sol taraftan akıtılır. Giysileri düz bir şekilde, ters tarafi çevrilmeden kurutulur (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 36).

Cenazenin defnedilmesinin ardından yakınları, akrabaları, konukomşuları ve çevrelerindeki insanlar tarafından ölenin ailesine taziyeye gidilir. “Başın sav bolsın” temennisinde bulunulur. Ölenin ailesi tarafından da gelenlere “Dostlar da sav bolsın” cevabı verilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 21).

Cenaze kaldırıldıktan sonra “ölü yemeği” verilir. Cenaze defnedildikten sonra mezarlıktan eve dönen kişilere, cenazeye katılanlara, uzak yerlerden gelenlere lokma, elwa, şerbet veya yemek verilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 21).

Cenaze arkasından kırk günlük süre içinde tabağa her gün birer kaşık un koyulur. Kırk gün biriken un; ölen kişinin kabrinde Kur'an okuyan kadına ya da hasta ve yardıma muhtaç yaşlı bir kadına verilir (Naci, 1969, Mayıs-Haziran, LII: 37).

Cenaze günü helva pişirilir, mayalı hamurdan “kıykaç” yapılarak üzerine helva koyulur. Bu ikramlara “Bismilla etmek” adı verilir. Bu ikramı yiyen kişiler tarafından, “ölülerin canına değsin” temennisinde bulunulur (Naci, 1969, Mayıs- Haziran, LII: 37).

Ölümün gerçekleştiği andan ölünün gömülmesine kadar geçen sürede, sırasıyla dinsel ve geleneksel âdet ve inanmalardan oluşan bir dizi işlem

uygulanır. Cenazenin yıkaması, defnedilmesi ve cenaze namazının kılınması geleneksel şekilde uygulanır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde de cenaze merâsimlerinde, merhumun yakınları tarafından duyulan üzüntü; yas tutularak yansıtılır. “Yas”, sevdiği bir kişiyi kaybeden insanın acısını, içinde yaşadığı topluluğa karşı davranışlarıyla, giydikleriyle belli etmesidir. Vefât eden kişiler, ölümlerinin 3. 7. 37. 40. 52. günlerinde, 6. ayında, sene-i devriyesinde törenle ve yemeklerle anılır. Belli sayıların karşıladığı bu tür günler söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı önemsenmişler, giderek bir takım âdetlerin bünyelerine ana öge olarak yerleşmişlerdir. Mevlid ve Kur'an okutulur, yemek verilir. Un, bereket simgesidir, saflığı, paklığı ve iyiliği temsil eder. Geleneksel yas törenleri sırasında un dolu tabaklar dağıtılır. Anadolu'da da ölünün dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Cenaze kaldırıldıktan sonra gerçekleştirilen diğer bir uygulama da ölü yemeğidir. Ölümle ilgili âdet ve inanışların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek, bir yanıyla ölenin öte dünyada sürdürdüğü başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğu tasarımı vurgulanır. Ölünün öte dünyaya uğurlanışının tam ve geçerli olabilmesi için dinsel kuralların ve işlemlerin yanı sıra geleneksel âdetler yerine getirilir. Aksi hâlde ölenin ruhunun geride bıraktıklarını tedirgin edeceğine inanılır. Bu âdet İslâmiyet'ten önce de Türkler arasında uygulanmıştır. Tarihî süreç içerisinde Türk toplulukları arasında inanılan dinler çerçevesinde mezar kültleri ve defin merasimleri ortaya çıkmıştır. İslâm öncesi dönemde kült ve merasimler bir dinden diğerine geçilirken terk edilmeyerek, yeni dine uyumlu hâle getirilmiştir. Ölünün kefenlenmesi, tabuta konması, mezarın baş ve ayak ucuna taş dikilmesi, mezar anıtları yapılması, mezar başına ağaç dikilmesi, ölünün ardından yas tutulması, belirli günlerde çeşitli anma törenlerinin yapılması, ölü ardından yemek verilmesi, karalara bürünme gibi âdet ve gelenekler yaşatılmıştır.

II. AİLE HAYATI

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde aile, en yaşlı erkeğin yani kartbaba veya babanın idaresi ve otoritesi üzerine kurulur. Dede, baba idaresi ve otoritesi bulunmayan ailelerde hüküm ve otorite, yaşlı kadınlara yani nineye, anneye verilir. Ailevi kuruluşlarının, patrikal aile tipinin izlerini taşıdığı görülür. Müşterek bir atadan gelen kalabalık grupların bir arada yaşadığı aile sistemine “koranta” adı verilir. Korantada aile reisine “babay” ya da “kartbabay” adı verilir. Bu büyük aile teşkilatlarında, erkek soyundan en yaşlı kimsenin münakaşa edilmez otoritesi altında, iktisadî bir birlik meydana getirilir. Yaşlı zat tarafından, bütün aile adına kararlar alınır. Gerekirse ailenin diğer yaşlı erkekleriyle istişare edilir (Kırimer, 1961, Ocak-Şubat, II: 8).

Haneden ayrılmaya “kazan ayırma” adı verilir. Kazan ayırma toplumda hoş karşılanmaz (Kırimer, 1961, Ocak-Şubat, II: 8).

Nikâhsız yaşama, zina ve boşanma gibi olumsuz durumlara çok az rastlanır. Bu fiiller, silinmez bir leke olarak telakki edilir. Genel olarak uysal tabiatlı olarak görülen Dobruca Kırım Tatar Türk erkeğinin, karısının veya kızının böyle bir hatası karşısında en büyük şiddeti gösterecek ruh haleti içine düştüğü görülür. Bu sebeple pek çok toplumda sıkça rastlanan bu tarz olaylara Dobruca Kırım Tatar Türkleri arasında daha az rastlanır. Irza tecavüz veya zina fiilinin olması durumunda aileler arasında nesillerce sürüp giden düşmanlıklar oluşur; böyle durumlarda intikam alma, babadan oğula intikal eden mukaddes bir vazife olarak kabul edilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 18).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin ahlâk ve saygı kurallarının bazıları hala daha muhafaza edilir (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 22).

Çiftçi aileler için tarlanın geniş ve bol olması, hayvan sürülerinin çok olması gibi durumlar söz konusu olduğundan, varlığı idare etmek amacıyla kol ve kafa kuvvetine, düşünmeye ihtiyaç duyulur. Bu düşünce ve alışkanlık geleneği içinde olan ailelerden meydana gelen topluluklar, köylerde yaşayan yaşlı ve ihtiyar erkekleri içeren meclisler tarafından idare edilir. Meclisin üyeleri köyün namuslu, şerefli, doğru, akıllı, okumuş, tecrübeli ihtiyarlarından seçilir. Meclisin kararlarına itiraz edilmez. Yaşlılara karşı

büyük bir saygı gösterilir. Misafirlikte, toplantılarda, evin en iyi yerine köyün hocası, öğretmeni, yanına misafirler, misafirlerin yanlarına yaş sırasına göre yaşlılar oturtulur (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 19).

Gençler tarafından, yaşlı erkek ve kadınların elleri öpülür. Yaşlı kişilerin yanında bağırılmaz. Yüksek sesle konuşulmaz, gülüşülmez. Yaşlı zât, tabakasını uzatarak “cak bir leten” veya “cak bir cıgara” deyinceye kadar yaşlıların yanında gençler tarafından sigara içilmez, içki içilmez. Sigara, içki içmek ayıp karşılanır. Yaşlıların bulunduğu toplantılarda arka sıralarda oturulur. Ayakta kalanlara gençler tarafından yer verilir. Söz sırası gelmedikçe konuşulmaz, konuşulduğu zaman ise yaşlılara karşı saygı ve nezaket göstererek konuşulur (Naci, 1967, Mayıs- Haziran XL: 19).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri, tarafından âdet ve geleneklere özel önem verilir. Halk dilinde yaşatılan atasözleri; en kuvvetli vecizeler ve prensipler olarak saygıyla yaşatılır. “Kartlar sözü, kitap sözü” atasözünü yaşatan Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde aynı zamanda bu ve bunun gibi atasözleriyle toplumun saygı, sevgi ve ahlak anlayışı ortaya koyulur. Doğruluğa, ciddiliğe, çalışkanlığa ayrı bir önem verilir, tembellik hoş karşılanmaz (Naci, 1968, Ocak- Şubat, XLIV: 27-28).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde, toplu halde kadın ve erkek bir arada eğlenmeye, millî müzik ve oyunlarla neşelenmeye önem verilir.

İlkbaharda tarlalar sürülür, tohumlanır; mısır, bostan ekimlerine başlanır; toprak çapalanarak yabanî otlardan temizlenir, koyunlar kırkılır, koyunlar kuzular, kısıraklar yavrular, inekler buzağılar vb. köy işlerine başlanır. Bu işlerden dolayı akrabalar ve dostlar arasında, kış mevsiminde ziyaretler yapılır. Kasım ayından Mart ayına kadar süren dört aylık kış mevsimi, çiftçi köylülerin işsizlik, rahatlama, misafirlerleşme ve evlenme mevsimi olarak kabul edilir. Kış mevsiminde eğlenceler, toplantılar, düğünler yapılır (Naci, 1968, Ocak- Şubat, XLIV: 27-28).

Misafire, ev sahibi tarafından, düşmanı dahi olsa, çatısının altında misafir sıfatıyla olduğu müddetçe hürmet ve hizmet gösterilir. En fakir köylü tarafından da misafir ağırlayacak ufacık bir odanın bulunmasına önem verilir. Misafirin ağırlandığı gün, yemeklerde mutlaka et kullanılır. “Misafir kelse et

pişer, et pişmese bet pişer” darb-ı meselince yemekte et ikram edilmemesi, ev sahibi erkek için yüz kızartıcı bir eksiklik olarak kabul edilir. Misafirlere mutlaka “çibörek”ve “tatarası” ikram edilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran XL: 19).

Cafer Seydahmet Kırimer, “Hatıralar”ında içinde yaşadığı toplumu şu şekilde tasvir etmiştir:

“Köyüm Kırım’ın Nis’i denilen Kızıltaş’tır..... Ufak tefek kavga ve çekişmelerden sarf-ı nazar edilirse halkımız birbiriyle iyi geçinirdi. İhtiyarlara hürmet büyüktü. Dine ve âdetlere bağlılık kuvvetli idi. Yalnız ben değil, babam ve köyümüzün ihtiyarları da bizim köyde ve komşu köylerde bir cinayet işlendiğini hatırlamayız. Zaten bizim taraflarda bıçakla adam vurmaya âdilik, kahbelik sayarlar. Aile hayatı son derece önemlidir. Talâk ve boşanma hâdiseleri çok nadirdir.” (Kırimer, 1961, Ocak-Şubat, II: 8.)

Eski Türklerde devletlerin pekçoğunda aile yapısı aynı şekilde meydana gelmiştir. Baba otoritesi geleneksel yapının temeli olarak görülmüştür. Ataya ve babaya karşı gelmek, onların sözünden çıkmak suç olarak görülür. Ailenin bölünmemesine önem verilir, bu nedenle oğlan evlendikten sonra babasının izni olmadan evinden ayrılamaz. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde aile hayatı ve bağlılığının çok sağlam olduğu görülür. Ana ve babalarının sağlığında evlenen gençlerin, aile topluluğundan ayrılmasına seyrek rastlanır. Millî vasıfları korumak ve kurtarmak için, gelenekleri büsbütün yok olmadan korumak için en faydalı tedbirler alınır.

1. Kadın

Çocuklara ilk milli ve dini duyguları aşıl原因an, bu kutsal görevi üstlenen kişi “anne”dir. “Kadınlarımızın Tahsil ve Terbiyeleri” adlı yazısında Edip Mehmet Ali tarafından, milletlerin medeniyet seviyesinin; kadınların vaziyetine bağlı olduğu, bir kızın dünyaya ilk olarak “annelik” vasfıyla geldiği ve ilk vazifesinin annelik olduğu belirtilir (Ali, 1935, Mayıs-Haziran, XXXIII: 14).

Müstecip Ülkusal tarafından, Türkler’in tarihte büyük kadınlar yetiştirdiği, Türk kadınlarının da en az Türk erkekleri kadar ülke yönetiminde

ve savaş alanında başarılı olduğu belirtilir. Bunun en güzel örneği, Suyum Bike'dir. Suyum Bike, çocukluğunda iyi bir eğitim alır. Kazan Hanı Ali Ağa Han ile evlendikten sonra ülke yönetimine de katılır. Suyum Bike, Ruslara karşı çetin mücadele veren, vatansever, milliyetçi ve uzak görüşlü bir Kırım Tatar Türk kadınıdır (Ülküsal, 1935, Mayıs-Haziran, XXXIII: 14).

Türk dünyasının nadir yetiştirdiği kadınlardan biri olan Gürşadna Hatun da Ruslara karşı çetin bir mücadele vererek, elli bin kişilik ordusuyla, yüz binden fazla askeri olan Rus ordusunu yenilgiye uğratarak, adını tarihe yazdıran bir Kırım Tatar Türk kadınıdır (Soysal, 1974, Eylül- Ekim, LXXXIV: 12).

Türk dünyasının öncü ışıklarından İsmail Gaspıralı tarafından, kadınların kötü olduğuna hükmedilmesi halinde dünyanın yarısının kötü olarak kabul edilmesinin, kadınların iyi olduğuna hükmedilmesi halinde de dünyanın yarısının iyi olarak kabul edilmesinin gerektiği bildirilir. Dünyada ne kadar kadın varsa, bir o kadar da erkek vardır ve bir milletin kadınları cahil ise, toplumun da yarısı cahil kabul edilir. “Biz kadınız; bizde ne iş ne ehemmiyet vardır” şeklindeki düşüncelerle umutsuzluğa düşmenin çok yanlış olduğu vurgulanır. Dünyanın tam yarısı olmanın dışında, kadınların bazı konularda erkeklerden daha büyük derecede buldukları, doğum yaptıkları, doğumdan sonra çocuklarını büyüttükleri, besledikleri, dil öğretip, terbiye ettikleri, bilgi ve ahlak güzelliği olarak güzelleştirdikleri belirtilir. Toplum tarafından; bir milletin kadınları sağlam vücutlu, namuslu, çalışkan, bilgili olursa, bütün milli yapının da sağlam, namuslu, gayretli ve âlim olacağına kanaat getirilir. Kadınların üç büyük görevi: kadınlık, analık, zevceliktir. Kadınların toplumun hem yarısını hem de esasını yani temelini teşkil ettikleri belirtilir. Kadınların “insancık” olarak görülmemesi gerektiğine, aksine insanlığa hizmet eden, büyük varlıklar olarak görülmesinin önemine değinilir (Ülküsal, 1979, Mart- Nisan, CXVII: 17).

Dobruca Kırım Tatar Türk kadınlarının, “eşitlik” prensibi içerisinde yaşadıkları görülür. Gerekirse, erkeğin yerine geçilerek at binilir, kılıç kuşanılır, ok ve yay kullanılır. Erkek, ava ve cenge gittiği zaman evin intizamı sağlanır (Karakaya, 1968, Ocak-Şubat, XLIV: 28).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde erkeğin liyakatı, karısının liyakatı ile ölçülür. Evini iyi idare eden bir kişinin, bir memleketi de iyi idare edeceğine, evinin içini temiz tutmasını bilen bir kişinin, bir devleti de hırsız ve eşkiyadan temizleyebileceğine inanılır (Karakaya, 1968, Ocak-Şubat, XLIV: 28).

Günlük hayatta “kadın” tarafından, ev işleri yapılır, çocuklar büyütülür, giyecekler dikilir, yiyecekler hazırlanır, erkeğin bütün işlerine yardım edilir (Karakaya, 1968, Ocak-Şubat, XLIV: 28).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde kadınlar tarafından kıyafet olarak genelde ev içinde “şalvar”, “uzun entari”, “basmalı peştimal”, yani önlük tercih edilir. Dobruca Kırım Tatar kadınları tarafından baş süslenmesine büyük önem verilir. Saçlar özenle ikiye ayrılarak örülür. Örne saçların ucuna dikdörtgen şeklinde nazarlık takılır. Bu dikdörtgenin içinde “saç duası” bulunur ve bununla nazardan korunulduğuna inanılır. Baş için genellikle bordo rengi olan ve gümüş ya da altın iplerle nakışlanan, bazen küçük akçelerle süslenen, kadife “fes”ler tercih edilir. Fes üzerine ince, beyaz, uzunca bir eşarp atılır, bu eşarba, “baş marama” adı verilir. Baş marama ve fes dışında, büyük yün başörtüsü olan “şal”, hafif ince başörtüsü “çember”, renkli desenli başörtüsü “baş yavluk”, “bayırbaş” veya “cülbez” adı verilen beyaz veya krem rengi ipekle işlenen ince ve zarif örtü da kadınlar tarafından çok kullanılır (İbrahim, 1932, Mart- Nisan, XIV: 5).

Sokağa çıkıldığında genellikle kara, pembe, yeşil renkli feraceler veya çarşaf tercih edilir. Kadınların, dışarıda bir erkek görünce yüzlerini kapattıklarına dair bilgilere rastlanır. Dışarı için, uzun bir entari tercih edilir ve bu entariye, “paşalı” adı verilir. Paşalının üzerine ipek kenarlı gömlek ve üstüne uzun, dar, kollu, uzun etekli, göğsü açık, kenarları ipek veya sırmalı kumaştan dikilen bir entari giyilir, bu entariye “kaftan” adı verilir. Yakaları altın veya gümüş şeritli olan pembe kaftan ve zıbinlar üst giyim olarak kullanılır. Kaftanlar, boydan boya yırtmaçlı, dar yenli, bilekleri birkaç düğmeli olacak şekilde dikilir. Vücudu şişmanca göstermek için pamuk kaftanlar tercih edilir. Yakadan aşağı, üzeri küçük altın akçelerle süslü “göğüslük” kullanılır. Bele, gümüş ve altınla süslü, büyük gümüş plakaları

olan, desenli, geniş kemer bağlanır, buna “yipişli kuşak / kavkaz kuşağı” adı verilir. Bunun üzerine “bel yavluk” adı verilen yünden örülen şal, üçgen şeklinde arkadan kemere bağlanır. Kaftan üzerine kenarları kürkten yapılan, kırmızı veya yeşil kumaştan dikilen, kısa “cübbe” giyilir (İbrahim, 1932, Mart- Nisan, XIV: 6).

Ayakkabılar kırmızı, sarı veya siyah sahtiyandan dikilir. Kadın ayakkabı çeşitlerinden “sahtiyen çizmeler” kışın ev içinde giyilir, sivri uçlu ve arkası olmayan gümüş ve altınla süslenen papuçlar yaz mevsiminde evde giyilir. Dışarıda normalde terlik, kötü hava şartlarındaysa “katırlar” (galoşlar) giyilir. Merâsimlerde altınlarla süslü güzel ayakkabılar tercih edilir. Yağmurlu havalar için güzel işlenen ve ayakları çamurdan koruyan “nalın” ve “tabaldırık” kullanılır. Ev içinde, yünden örülen “kalçin” veya renkli, desenli “sırlı çoraplar” giyilir (Özenbaşı, 1935, Mayıs-Haziran, XXXIII: 14).

Birinci Dünya Savaşı’na kadar giyim kuşam şekli muhafaza edilmiştir. Zaman ilerledikçe modern kültür ve âdetlerin yayılması ve genelleşmesiyle eski kıyafetlerin değişime uğradığı görülür.

Eski Türklerde kadın için “avrat” ve “uragut” kelimelerinin kullanılır. Türk aile yapısında otorite sahibi olarak baba, evin sahibi kadın görülür. Ev kadını için “evci” tâbiri kullanılır. Kadın, evin dayanağı, eşinin yardımcısı olarak görülür. Dede Korkut hikâyelerinde, kadının kocasına yardımcı olduğu görülür. Eski Türklerde görülen bu özelliği taşıyan Türk kadını, her daim kocasına yardımcı olmaktadır. Eski Türklerde kadına ve aileye büyük önem verilmiştir. Kadın, ailede çocukları yetiştiren, erkeği kollayan, toplumun geleceğine yön veren kişi olarak görülür. Eski Türklerde bir kadın hiçbir surette mal gibi alınıp, satılamaz. Göktürkler de kadına önem verir ve “eş” olarak hitap edilir. Göktürklerde kadına verilen önem Orhun Kitabeleri’nden kolaylıkla anlaşılır. Yazıtlardan kağanların hatun adı verilen eşleriyle birlikte tahta çıktıkları anlaşılır. Ayrıca kağan öldüğü zaman çocukların velayet hakkı annelerine verilir. Kutluk Kağan’ın ölümünden sonra oğullarının velisi anneleri Bilge Hatun olmuştur. Orhun Kitabeleri’nden Bilge Kağan’ın babası öldüğünde annesinin devlete ve kardeşine sahip çıktığı anlaşılır. Evin idaresi kadına bırakılır. Kadın erkeği gibi cesur ve savaşçı olmalıdır, kocası savaşa

gidecekse onun savaş elbiselerini, silahlarını ve atını hazırlar. Kadının güzel ve şanslı olması tercih edilir (Ögel, 1979: 173). Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde kadının toplumsal ve dini hayatta önemli rollerinin olduğu görülür. kadınlığın, analıkla kemal bulacağı, analıkla güzelliğe ereceği toplum tarafından benimsenen bir genel kabuldür. Bu yüzden toplum hayatında, “kadın evin gülü ise, ana cennettir” denilir. Çocuğuna bakmak, terbiye etmek, dünyada öncelikle bilinmesi gerekenleri öğretmek, anne olmanın en önemli gereklilikleri olarak kabul edilir.

2. Çocuk

Dobruca Kırım Tatar Türkü çocukların dış tesirlere karşı dayanıklı olması için, daima açık havayla temas halinde büyütülmesine, küçük yaştan itibaren ata bindirilmesine önem verilir. Bir çocuğun; karanlıktan, soğuktan, kardan ve yağmurdan korkması hoş karşılanmaz. Küçük yaşlardan itibaren çocuklar, yorgunluğa ve soğuğa alışmaları için, soğuk suyla yıkanır (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 23).

Çocuklar biraz büyüyünce, hayvanlara baktırılır, delikanlılık çağına gelince avlara ve seferlere gönderilir. Bu şekilde, aileye ve topluma yardımcı olmaları sağlanır (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 23).

Dobruca Kırım Tatar Türkü çocukların eğitimi üzerine Rus pedagoglar ve eğitimde faydalanılan halk kültürü ürünleri üzerine Türkologlar tarafından incelemeler ve derlemeler yapılmıştır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin halk kültürü ürünlerinden bazıları; yırlar, maniler, çınlar, masallar, beyitler, efsaneler, tapmacalar, tapışmalar, cumaklar, atasözleri, şıbırtmalar, ırımlar, hikayeler, fıkralar çocukların eğitiminde kullanılır (Karakaya, 1968, Ocak-Şubat, XLIV: 28-29).

Halk kültürü ürünleriyle çocuklara sevgi, merhamet, vatanseverlik gibi duygular aktarılır. Bebeklerde daha beşikteyken söylenen ninnilerle, güven duygusu oluşturulur. Bilmecelerle ve oyun tekerlemeleriyle, çocuklara ana dili doğru kullanma alışkanlığı kazandırılır. Masallarda daha çok batır, cığıt, zâlim hanlar, devler, ejderha, cin, obır ve kayışayaklarla olan

mücadeleler ile Edige, Çorabatır, Haydamak Alim gibi tarihi şahsiyetlerin serüvenleri anlatılır.

2.1. Çocuk Oyunları

Mektep çağında koşmak top, mirt oyunu, sokır teke, uzun eşek, çaşın evmak, kadı tura, oşaklarım ottan ot, beş taş, kaçışlı, uniki tayağı, ebek, bitmes kuyan, karavılçılar hem kuyannar, ak ayu, büri hem sarıklar, kum kalaç, tülki bilen tavıklar, avçılar hem tülkiler, itli-tiyinli, ajdaha bilen yırtkılar, güçlü yılan, kece, miyav miyav nindi tüs, tıçkan bilen pisi, mişilar, kul beyleş, çikirtkeli, kısıla, çayka, buş urınlı, bükenli, bagana, alpavıtın üyde mi, sin yügir, iki uramlı, ütirişli, hat tasuçu, bavlı tögerek, çölmek satış, ciz büken, tak karavıl, saklan, kevişçi, can alışlı, stup kulukul, çık yügir, ukıtıçılı, ataka, bürene üstinde küriş, engil bilen şaytan, kırçın, elmendirik, burçak çeçiş, tukmaç, altın kapka, ine çip tüyin, kılıçlı, indiyitslar biyuyi, külese sutu, çinalı, zenget bilen taş atu, keşeke, şar sugu, kala alu, peki uyini, cir alış, bay hem yarlı, aşık, çirta, çabata, çipçık, yun ürü, as, lakiy, tüyinçik, yumurka utışlı, yumurkalı, tübetey alış, zapaslı, tuplı iki uram, urdek atış, çukır tup, yaşirin tup, şandr, kulunlı, keceli, yumırka, ülten tup, tögerektegi tup, tup yürtiş, keriya zekeriya, yifek ildim çitenge, yavlık birişli, yavlık alkış, yüzük yaşiriş, mekler, bu duştın bilen küriş, şalkan, açık avız, yulçı babay, karavılçı, esir alış, zimçeçek, duslar tarı çeçtik biz, biz sulular çeçebiz, kükte kükte niler bar, han yulı, kabırgalı kamçılı, ak tirek, kit kirek kim kirek, aldır çişme tamçılıy, hapıy babay kız surıy, naza, tam tam tamçı tam, yifek satuçu, yavlık salış, yaşirem yavlık, yüzük salış, eylen bi seylen bi, mekal eytiş, şunnan sun niçik, may çölmegi, vatık tilifun, puçta, sıyır satış, güldiriş, uklavlı, kap ta kup, uçtı uçtı, biz de, mügiz mügiz, pisiyim pisiyim, dingiz dulkınlana, yabalak, aşhane, cibigen, yar-su, kün-tün, izlep tap, kimnin yurtı, kaçışlı tabışlı, kimde yaşirilgen, deşme söyleşme, tirsekli, patşa, sıbızgı, isim tabış, mesele çişü, çapkı, astan heber, üstin al, buzau ayagı, küz kısış, tasma tartış, seyahetçi, kümek yazu gibi oyunlar oynanır. “Bo tutkan, bo Saygon” oyunuyla, küçük yaştaki çocuk eğlendirilerek eğitilir. “Dambur dumbur

daniye” oyunuyla, çocuk eğlendirilirken bacak jimnastiği yaptırılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’inde çocuklar, daha çok eğitim ve gelişim açısından, eğitsel faaliyet niteliği gösteren, beden ve zihin becerilerinin sergilendiği oyunlara yönlendirilir.

İKİNCİ BÖLÜM BAYRAMLAR VE ŞÖLENLER

I. BAYRAMLAR

Bayram kavramı ilk defa Kaşgarlı Mahmud'un XI. yüzyılda kaleme aldığı "Divan"da görülür. Kaşgarlı'ya göre, kelimenin aslı, "bedhrem"dir, bu kelime Oğuzlar tarafından "beyrem" şekline çevrilir. Kaşgarlı Mahmud'a göre bayram "eğlenme, gülme ve sevinme günüdür". Kazak Türkçesinde "meyram", Kırgız Türkçesinde "maryam", Azeri, Başkurt, Özbek, Tatar, Türkmen ve Uygur Türkleri arasında "bayram" biçiminde kullanılır (Artun, 2011: 1). Halk kültüründe bayramlar, dinî bayramlar ve yılın belirli günlerinde düzenlenen mevsim bayramları olmak üzere ikiye ayrılır. Bayramlarda "bir arada olma" ve "eğlenme" gibi toplumsal işlevler yerine getirilir.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde Ramazan ve Kurban bayramları dinî kaidelere uygun olarak âdet ve inançlarla zenginleştirilerek kutlanır. Bu bayramlarda dinî görevler yerine getirildikten sonra, akraba, eş dost ziyaretleri gerçekleştirilir. Eğlenceler düzenlenir.

Nevruz, Hıdrellez, Ekim bayramı, Tepreş, Ey Şuval Bayramı gibi mevsim bayramları ise; ihtiyaçlar doğrultusunda, geleneklerle şekillendirilerek, daha çok eğlence merkezli olarak gerçekleştirilir.

1. Dinî Bayramlar

Ramazan ve Kurban Bayramlarında gerçekleştirilen çoğu gelenekle; eski Türk inanç sistemi ve yaşam tarzı ile İslam dininin bütünleştiği görülür. Dinî bayramların en önemli ortak noktası, "toplanma" ve "eğlenme" işlevlerinin yerine getirilmesidir. Gelenekleri oluşturan, şekillendiren ve değiştiren eğlence, folklorun dört temel işlevi arasında yer alır. Dinî bayramlarda gerçekleştiren gelenekler, kutlama, bayramlaşma, ziyaret, anma ve oyun kavramlarının hepsi eğlence işlevine dayanır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin hayatında önemli bir yere sahip olan dinî bayramlar yani; Ramazan ve Kurban Bayramları aracılığıyla, geleneklerle, inançlarla, ibadetlerle, folklor sahalarında zengin bir kültür birikimi sağlanır.

Ramazan ve Kurban Bayramları'nda dini görevler yerine getirilir. Eş dost, akraba ziyaretleri yapılır. Eğlenceler düzenlenir. Köylerde güzel giysilerini giyen genç kızlar tarafından, köyün belirli yerlerinde harman yerinde, köy meydanında; kış mevsiminde ise büyük salonu olan bir evde toplanılır. Türküler, maniler söylenir. Ramazan Bayramları'nda, Kurban Bayramları'na göre daha fazla eğlenceye yer verilir.

1.1 Ramazan Bayramı

Mübarek Ramazan ayı boyunca halk şairleri, ozanlar, kedaylar tarafından halk edebiyatı ürünleri icra edilir. Bunların en çok bilinen örnekleri: Şeremezan, Elvida, Sarı Eşkî / Keçi, Ey Şuwal, Teravi Cırı'dır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 24).

Ramazan ayının 15. gecesine kadar, teravîh namazından sonra, gece yarısında gençler tarafından, gruplar halinde, ev ev yürünerek Şeremezan söylenir. Bu şekilde Ramazan ayının girdiği duyurulur. Şeremezanlarla, müminler dua etmeye teşvik edilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 24).

Şeremezan

Şeremezan ayları tuwdı ferman

El köterip duwa kılmak canga derman.

Ol Muhammed Mustafa'ga bizden selam.

Ya, Muhammed, Medine'de ya Şeremezan

(Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 25).

Şeremezan

Şeremazan ayta keldik şaşu baynın eşigine.

Ak pamıktay, kök pamıktay bir bala tuvsın beşigine.

(Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 25).

Ramazan ayının son haftalarında, iftardan sonra, 10-15 genç tarafından ev ev dolaşılır. Güzel bir ses ve edâyla “Elvida” okunur. Örneğin:

Besmelemen keldin bizge
Elvedayla ketesin.
Elveda, elveda, hepinize birden elveda

...

Konuk idin bize bir ay
Şimdi bizi terk ittin
Zikir, tesbih hem teravi
Elveda, artık gittin. (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 25).

Teravih, Temeş gibi şiirler, Ramazan ayı boyunca, davul, zurna eşliğinde, müminleri sahura uyandırmak için söylenir (EM, 1966, Eylül-Ekim, 36: 25).

Ramazan ayında ilahiler, camilerde genellikle ağır ve sanatkarane bir şekilde okunur. İlahilerde hareketlilik ve canlılık özel bir unsur olarak ele alınır. İlk on beş gecede okunanların “Merhaba”, daha sonra okunanların ise “Elveda” nakaratını taşıdıkları görülür (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 26).

Ramazanın bitiminden üç gün önce, Kadir Gecesi’nde, namazlar kılınır, dualar okunur, Allah’a yalvarılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 26).

Ramazanın son günü yani arife günü, baklavalar, tatlılar yapılır, sarmalar sarılır, kavurma ve etli patates yemekleri yapılır, hamurdan “kıygaşa” ve “ulkum” pişirilir. Bayram için önceden temizlik yapılır, tatlılar hazırlanır. Mezarlıklar ziyaret edilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 26).

Şevval ayının ilk üç gününde Ramazan Bayramı kutlanır. Bayram sabahı erken kalkılarak kızlar tarafından erkenden kuyudan veya çeşmeden su alınır. Erkekler de bayram namazı için camide toplanır. Namaz bitene kadar oruçlu durulur. Erkekler namazdan çıkınca iki üç el tabanca veya tüfekte ateş

edilir. Bu şekilde, namazın bittiği ilan edilir. Camilerde bayramlaşılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 26).

Bayram sabahı erkekler camiden eve gelince evde bayramlaşılır, hep birlikte kahvaltı edilir. Eğer evin damadı varsa; tatlı ilk olarak damat tarafından tadılır. Akrabalar, komşular ve hastalar ziyaret edilir, bayramlaşılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 25).

Çocuklar tarafından, “şeremazan”, “elvida”, “şıyıldamay” gibi şarkılar söylenerek, ev ev dolaşılır. Ev ziyaretlerinde verilen yemişler büyük torbalarda ya da “cavluk” adı verilen büyük mendillerin içinde biriktirilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 26).

Ramazan bayramlarında gerçekleştirilen geleneklerle; eski Türk inanç sistemi, yaşam tarzıyla İslam dininin bütünleştiği görülür. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde de Ramazan ayı boyunca halk şairleri, ozanlar, kedaylar tarafından halk edebiyatı ürünleri icra edilir. Bayramın ilk günlerinden başlayarak son günlerine kadar maniler ve türküler söylenir. Ramazan ayı gelenekleriyle folklorun eğlence işlevi yerine getirilir. Söylenen mani ve türkülerde tarihî, siyasî, edebî pekçok özelliğe açıklık getiren mısralara yer verilir.

1.2. Kurban Bayramı

Kurban edilecek hayvan, birkaç gün önceden hazırlanır. Kurbanlar, arife günü ölümler için, bayram günü diriler için kesilir. Ölümler için kesilen kurbanın hepsi dağıtılırken diriler için kesilen kurbanın 7 parçası fakirlere dağıtılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Bayram günü, kurban edilecek koçlara kına yakılır, koçlar gelin telleri ve kurdelelerle süslenir. Kesilecek hayvanın gözü, kim için kesilecekse o kişi tarafından bir havlu ya da tülbentle bağlanır. Bıçak hayvana vurulmadan önce hayvanın sahibinden üç kere helallik istenir. Adına kurban kesilecek kişi tarafından, kurbanın duası okunur. “Allahu Ekber” denilerek kesim işlemi başlatılır. Dini vecibeleri yerine getirmek için kesilen kurbanların fakirlere dağıtılmasına büyük önem verilir. Kurban kesiminin tamamlanmasının

ardından, büyüklere el öpme ziyaretleri yapılır. Konuklara kurban eti yedirilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 24).

Mübarek bayramın ilk günü çocuklar tarafından, ellerinde torbalarla ev ev gezilir. Ev sahiplerinin bayramı kutlanır. Yaşlıların elleri öpülür. Çocukların torbalarına meyve, para, şeker, ceviz, elma koyulur (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 24).

Eski Türkler'de çoğunlukla Gök Tanrı dinine inanılmıştır. Gök Tanrı için kurbanlar kesilmiştir. At, Tanrı'ya sunulacak en değerli kurban olarak görülmüştür. Manas destanında, at kurban edildiğine dair bilgiler verilir. Manas'ın oğlu Semetey, Bayoğlu Bakay'ı ziyaret eder, Bakay sevinir. Tanrı yoluna atlar kurban eder. Manas öldükten sonra, dokuz gün bekletilir. Doksan kısrak kesilir. Dokuz-kat kumaş halka dağıtılır. Altmış sayısı rol oynamaya başlar. Altmış gün bekletilir. Altmış kısrak kesilir ve ölü mezara koyulur. Ak, boz, sarı renk atlar kurban edilir. Beyaz renkteki kurbanların iyi ruhlara/Tanrılara sunulduğuna inanılır. Beyaz atla beyaz öküzün Gök Tanrısı'na kurban edilmesi, bir şehir zaptedildikten sonra, beyaz bir atla koyunların kurban edilmesi çok eski Türk-Moğol âdetlerinden kaynaklanır. Sarı at veya sarı inekle sarı devenin kesilmesi, Türk mitolojisinin motiflerindedir. Şaman ayinlerinde açık bir renk at kurban edilir. Et, ayine katılanlara dağıtılır. En iyi parça şamana ayrılır. Kurban edilen atın ruhunun şamanla birlikte gökyüzünde dolaştığına ve üçüncü cennete ulaştığına inanılır. Eski Türkler'de at kurbanının dışında; sığır, keçi, koç, kuzu ve öküz de kurban edilir. Sığır kurbanı, Kazak-Kırgızlar ve Kırgızlar arasında yaygındır. Sığır (özellikle öküz) kurbanının günümüze yansması Çankırı ili Ilgaz ilçesi Şeyh Yunus köyünde yapılan ve yedi yılda bir tekrar edilen yedi öküz kurban etme merasiminde görülür. Yakutlar'da şamanlığa giriş törenlerinde yapılan dualarda; kafasının yarısı kara olan beyaz inekle kızıl inek, kurban olarak sunulur. Eski Türklerdeki kurbanların renkleri hususunda gösterilen hassasiyet, günümüzde kurbanlıkların süslenmesi, kınalanması şeklinde devam ettirilir. Göktürkler zamanında, her yıl belli bir zamanda "Ecdat Mağarası"nda atalara kurban kesilmiştir. Göktürklerde, Hunlarda olduğu beşinci ayın ikinci yarısına "Gök Tanrı" ve "Kutsal Yer ve Su" için

kurbanlar kesilmiştir. Kurban kesiminden sonra topluca eğlenceler düzenlenmiştir (Koca, 2002: 51). İslamiyet'e geçiş ile birlikte İslamiyet öncesine ait inanç ve davranışlarını tamamen terk etmeyen Türkler, yeni yaşam biçimini, bayram ve kutlamalarla birleştirmiştir. İslâmiyet'e geçişle kurban ritüeli, Müslüman Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde "Büyük Bayram" olarak kutlanır. Kutlaması dört gün süren Kurban Bayramı için özel yemekler, tatlı yiyecekler hazırlanır. Bol miktarda bayram şekeri, meyve ve kahve temin edilir. Çocuklar için yeni elbiseler satın alınır. Kurban bayramları eğlenceler yönünden, Ramazan bayramlarına göre daha sönük kutlanır.

2. MEVSİM BAYRAMLARI

Bir yıl içerisinde tabiatın yeniden canlanması, hayvansal ve bitkisel bereketin yeniden temini gibi doğada mutluluk veren her değişiklik, çeşitli tören, ayin ve bayramlarla kutlanır. Törenlerle yeni bir yıla erişmenin, geçim için gerekli olan hayvansal, bitkisel bolluk ve berekete kavuşmanın, eğlenmenin tadı çıkarılır. Dileklerin kabulü için, sihri-dini bir zemin yaratılır.

Türklerde, Hunlardan bu yana bayram ve festival türünde birçok tören düzenlenir. Hunlar zamanında, ilkbaharda "Lung-cıng"da topluca bayramlar yapılmıştır. Bu bayramlarda inançlarla ilgili adetler yerine getirilerek aynı zamanda çeşitli müsabakalar düzenlenmiştir (Eberhard, 2002: 51). Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde, dinî-büyüsel pratiklere, İslamî renkler verilerek "yağmur duası törenleri" gerçekleştirilir. Eğlence merkezli olarak; Nevruz, Hıdrellez, Ekim Bayramı, Tepreş, Ey Şuval Bayramı, Kantar günü kutlanır.

2.1.Nevruz

İranlılar tarafından "Nevrûz" adı verilen, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin konuştuğu şiveye "Navrez" şeklinde giren nevruz günü; yani 21 Mart, "sevinç günü" olarak kutlanır. 21 Mart'tan itibaren, günler uzamaya ve geceler kısaltmaya başladığı için, bugüne aynı zamanda "gündönümü" adı verilir.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri nevruzda Asanşı, Nurbat Ormanları'nda toplanır. Nevruz meydanına yiyecek, içecek getirilir. Nevruz, çeşitli çocuk oyunları ve müzik eşliğinde; neşe ve eğlenceyle kutlanır. Naldöken Tahtacıları tarafından, bu bayramda, mezarlıklar ziyaret edilir. Ateşin üzerinden atlanırsa, günahlardan arınılacağına ve dileklerin kabul olacağına inanılır. Bu amaçla Yenigazi Köyü, Pırsak Köyü ve Dikme Köyü'nde ateşler yakılır (Yurtsever, 1973, Mart- Nisan, LXVV: 32).

Nevruz günü erkenden kalkılır. Güneşte parlayan sabanlar, her evin önünde hazır vaziyette bulunur. Avlunun bir köşesinde güneşe çıkarılan, iş hayvanlarına – öküzlere, beygirlere- bol bol yem verilir (Yurtsever, 1973, Mart- Nisan, LXVV: 32).

Nevruz gününde bol bol yumurta yenir. Naldöken ve Dobruca'da her evde, kazanlar dolusu yumurta kaynatılır. Yumurtalar kaynarken; yaz mevsiminde, mahsullerin bol olması dilenir. Artık yumurtlamayan, kart; fakat semiz tavuklar kesilir, büyük kazanlarda kaynatılır. Yağlı ve lezzetli etin suyuyla “kalca şorpası” pişirilir. Kalca çorbasının kazanda kaynarken taşması, iyi bir alâmet olarak görülür. O yılki bereketin de taşacağına inanılır (Yurtsever, 1973, Mart- Nisan, LXVV: 33).

Nevruzda, çocuklar ve bazı köylerde gençler tarafından, üç veya sekiz kişilik gruplar halinde, “Narvez” türküsü söylenir. Evler, bir nizâm dahilinde ziyaret edilir. Ziyaretlerde özellikle, aile reislerinin yaşı ve vazifesi dikkate alınır. Üç gün boyunca ev ev dolaşılır. Toprak bir çanak içinde, çiğdem çiçeklerinden bir buket ve yanında birçok budağı nevruz çiçeğiyle donatılan, büyük bir ağaç dalından yapılmış “akbardak çiçek / navrez çiçeği / nawrez çiçeği / nervüz çiçeği / naverez çiçeği” taşınır. Varılan her evde, güzel bir makamla “nevruz türküsü” söylenir. Ev sahiplerine nevruz çiçeği verilir. Saçların uzaması, gönüllerin daima genç kalması ve yaşantıların ilkbahar gibi neşeli olması için, nevruz çiçeği saçlara takılır. Ev sahipleri tarafından da ilkbaharı temsil eden ağaç dalına; havlu, mendil, çevre, kıyışka, şember bağlanır. Nevruzculara meyve, şeker, para ve yumurta ikram edilir (Yurtsever, 1973, Mart- Nisan, LXVV: 34).

Nevruz'da baharın gelişi münasebetiyle söylenen şiirlere “nevruziyye” adı verilir. Nevruz türkülerinde tebrik ve kutlamalar konu edilir. Nevruz türküsünün birkaç şeklinin, halk arasında daha yaygın olduğu görülür (Yurtsever, 1973, Mart- Nisan, LXVV: 34).

Nevruzun baharı müjdeleyen önemli bir gün oluşu, büyük ozan Pir Sultan Abdal tarafından da dile getirilmiştir:

Nevruz - Pir Sultan

Sultan nevrüz günü cemdir erenler
 Gönüller şaz oldu ehl-i imanın
 Cemâl yâri görüp doğru bilenler
 Himmeti evince Nevruz Sultan'ın
 Cümle eşya bu gün destur aldılar
 Aşk ile didara karşı yandılar
 Erenler ceminde bâde sundular
 Himmeti erince Nevruz Sultan'ın
 Erenler dergaha ruşen bu günde
 Doldurmuş badeyi, sunar elinde
 Susuz olan kanar kendi gölünde
 Himmeti erince Nevruz Sultan'ın
 Sultan Nevruz günü canlar uyanır
 Hal ehli olanlar nura boyanır
 Muhip olan bu gün ceme dolanır
 Himmeti erince Nevruz Sultan'ın
 Pir himmet eyledi bu gün kuluna
 Cümle muhip bu gün cemde bulana
 Cümle eşya konar kudret bulana
 Himmete erince Nevruz Sultan'ın
 Âşık olan canlar bu gün gelürler
 Sultatı Nevruz günü birlik olurlar
 Hallak-ı cihandan ziya olurlar
 Himmeti erince Nevruz Sultan'ın

Pir Sultan'ın eydür, erenler cemde
 Akar çeşmim yaşı her dem bu demde
 Muhabbet ateşi yanar sinemde
 Himmeti erince Nevruz Sultan'ın

(Öztelli, 1971: 298).

Nevruzziyye

Evvel bahar oldu açıldı güller
 Nağmesaz olmuştur bütün bülbüller
 Yüz göstermiş bize lale, sümbüller
 Nevruz bayramımız mübarek olsun
 Dünyaya gelmiştir bu günde Ali
 Budur erenlerin kararı, kavli,
 Bu demdir cemi'i müşkilin halli
 Nevruz bayramımız mübarek olsun
 Bakın asumana nurlar saçıyor,
 Azdaki çemanzar çiçek açıyor
 Cümle âlem gamı atıp kaçıyor,
 Nevruz bayramınız mübarek olsun
 Emevi gurulu bilmiez bu zevki,
 Ali'yi sevenler gösterir sevki,
 Mes'adet demedir bu denier saki
 Nevruz bayramımız mübarek olsun
 Hüsnü Baba hamdel erdik bu deme
 Gönüller girmiştir bağ-ı İrem'e
 Verilmiş zevk ile safa ademe
 Nevruz bayramınız mübarek olsun (Öztelli, 1971: 295).

Baharla birlikte tabiat canlanır ve baharın gelişi Türkler tarafından bir bayram havasında kutlanır. Bu kutlama, genellikle yeni yılın başlangıcında yapılır. Yeni yılın ilk ayına "baş ay" adı verilmiştir. Eski Türklerde bayramlar "baş ay"da yapılmıştır. Kaşgarlı'ya göre, bayram yapılan gün "yeni gün"

(yengi/yanğı kün) şeklinde adlandırılır. Bu ifade, Türk halkları arasında Nevruz, Bahar Bayramı, Yeni Kün, Yeni Gün, Gündönümü gibi adlarla anılır (Koca 2002: 53-54). Baharın gelişi Nevruz ateşi ile kutlanmıştır. Nevruz törenlerinde ateşle ilgili çeşitli inanışların hâkim olduğu görülür. Nevruz ateşinden atlayanların hastalıklardan arınacağına, bütün sene boyunca hastalanmayacaklarına inanılır (Pirverdioğlu 2002: 47). Nevruz, Türklerin Ergenekon'dan çıkışının da yıldönümüdür. Bu yüzden Nevruz günü örs üzerinde demir dövülür. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde nevrüz, kıştan kurtulma ve bahara kavuşma günü olarak karşılanır. Nevruz öncesinde hazırlıklar yapılır, evler temizlenir, yeni elbiseler alınır ve en önemlisi de kırlara çıkılır. Nevruzziyeler söylenir.

2.2. Hıdrellez

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde, yaz mevsiminin başlangıcı olarak kabul edilen 6 Mayıs gününe, "Kıdırlez Bayramı" adı verilir. Hıdrellez'de, Hızır Peygamber ile İlyas Peygamber'in buluştuğuna ve onların bastıkları yerlerde yeşilliğin hâsıl olacağına inanılır. Bu buluşma, baharın başlangıç göstergesi olarak kutlanır.

Eski takvime göre sene başı, hicrete göre hesaplanır. Bu usul, zirai çalışmalarda istikrarı sağlayamadığı için de şu yola başvurulur: Sene, ikiye taksim edilir. Senenin mühim günleri olarak Kasım ve Hıdrellez belirlenir. Kasım, zirai senenin birinci günü, Hıdrellez de ikinci devrenin başlangıcı kabul edilir. Yapılan işlerde bu tarihlerden birisi başlangıç, birisi sonuç olarak belirlenir. Çırac veya çoban olarak çalışan alınacaksa; "Kıdırlezden Kasım'a kadar" diye sözleşilir. Bu tarihler, altı ay için bir sözleşme olarak görülür. Anlaşmalar bir sene için yapılacaksa "Kıdırlezden kıdırleze" ya da "Kasım'dan Kasım'a" şeklinde sözleşmeler yapılır. Düğün ve nişan günleri de benzer bir şekilde, "Kıdırlez'in haftasına" veya "Kasım'dan iki hafta evvel" vb. şekillerde kararlaştırılır (Yurtsever, 1973, Temmuz- Ağustos, LXXVII: 41).

Kadınlar ve çocuklar tarafından, Hıdrelleze onbeş gün kala, sabahleyin çok erken saatlerde, bir yamaçta toplanılır. "Avurluğum qazaqqa,

cengilligim özüme” diyerek yamaçtan yuvarlanılarak eğlenilir (Aygördüler, 1997, Eylül-Ekim, CCXXII: 38-39).

Öğle namazından evvel camiye gidilir, kurbanlar bağışlanır, dualar edilir, af dilenir. Hıdrellez için özel beslenen kuzular kesilir. Hazırlanan yemekler, cami önünde cemaatle birlikte yenilir. Cami avlusunun bir köşesinde, yeşil çimenler üzerinde oturulur. Hayır için camiye gönderilen semiz kuzu eti, kuzu soppası, kürpe botkası, sütlaş ve maylı kalakay yenilir. Verdiği nimetler için yüce Mevlâ’ya şükür duaları edilir. Zenginler tarafından, yardıma muhtaç insanların evlerine, Allah’ın verdiği nimetlerden bol miktarda gönderilir. Hıdrellez duasına ve sofrasına, okullardan öğretmenleri eşliğinde gelen öğrenciler de eşlik eder. Çocuklara ilahiler okutulur (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CXXVII: 40).

Hıdrellezde, evlerde soğan kabuğuyla yumurta kaynatılır. Bol bol yumurta yenir. Bereket temennilerinde bulunulur. Maylı qalaqay tıgırtılır. Delikanlılar tarafından, kızlara hediye olarak mendil veya qalaqay gönderilir. Nurbat veya başka yerde bulunan kırlara ve ormanlara çıkılır. Yemekler yenilir, eğlenceler düzenlenir. Hıdrellezden bir gün önce hazırlanan kalakay, köbete, cantık ertesi gün dost ve akrabalarla birlikte yenilir (Yurtsever, 1973, Temmuz- Ağustos, LXXVII: 41).

Hıdrellezde buğday tarlasına koyulan bir ibrik, buğdaylar arasından görünmezse, bereketin taşkın olacağına inanılır (Yurtsever, 1973, Temmuz- Ağustos, LXXVII: 41).

Hıdrellez, Türklerin İslamiyeti kabul etmelerinden önce de kutlanan önemli bir gündür ve kaynağı yüzyıllar öncesine dayanır. İslamiyetin kabul edilişinden sonra islami motiflerle de zenginleşerek Türk kültüründeki yerini almıştır. Türk Dünyası’nda Hıdrellez kutlamaları esnasında, adet ve gelenekler ortaya çıkmıştır. Kırlara çıkma, eğlenme, temizlik yapma, giyim kuşamda yapılan özel değişiklikler, hediyeleşme, akraba ziyareti, ateş yakma ve üzerinden atlama, kabir ziyareti, kurban, dua ve diğer dini motifler Hıdrellez’de yaşatılır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde, Hıdrellez günü, dinî bir bayram gibi kutlanır. Hıdrellez günü işlenen hayırların, yürekten kopan yalvarışların mutlaka Allah indinde kabul edileceğine inanılır. Hıdrellez günü

ölüler ziyaret edilir, dualar okutulur, yoksullara para dağıtılır. Mezarlıklarda kıldırlez duası yapılır.

2.3. Ekim Bayramı

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde, eski takvime göre; ilkbaharın ilk ekimi, Kasım'ın yüz onuncu (Şubat'ın yirmi altıncı) gününden hemen sonra "Saban toy, ekim bayramı, arman tüp toyu, harman sonu bayramı" adları verilen bayram kutlanır. "Yüzon, tarla başına kon" tabiri ile de ifade edilen yüz onuncu gün, Şubat'ın yirmi altısına tekâbül eder (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CXXVII: 39).

Ekim Bayramında arabalar ve arabaları çeken hayvanlar, mendil ve şeritlerle süslenir. Şarkılar söylenerek, oyunlar oynanarak, eğlenilerek, önceden kararlaştırılan tarlaya gidilir. Önceden kararlaştırılan yere gelince, köyün en önemli şahsı tarafından, sabanla yere sembolik olarak bir iz açılır. İzin içine, bol bir mahsul olması temennisiyle, birkaç avuç tohum saçılır. Zengin köylüler tarafından, sabanla açılan ilk ize, para saçılır. Ziraat işçileri tarafından bu paralar toplanır. Sabanın açtığı izde, köyün fırınlarında pişirilen maylı kalakaylar döndürülür. Maylı kalakay, müşterek sofrada yenir (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CXXVII: 39).

Harman sonunda, zengin bir sofraya hazırlanır. Sofrada Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin çok sevdikleri yemekler, özellikle de şibörek, köbete, salma mutlaka bulunur. Hazmı kolaylaştırmak için, yemeklerin yanında cacık içilir (Yurtsever, 1973, Temmuz- Ağustos, LXXVII: 41).

Yemekten sonra, bereket duası yapılır. Ziraat işçilerinin hakları ödenir. Aile reisinin kararı ve takdiriyle; mahsulün bir kısmı yaşlılara, hastalara, engellilere, yetimlere, köy idaresine tahsis edilir (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CXXVII: 39).

Buna benzer bir merâsim de harman başlangıcında yapılır. Harman başlangıcında ilk demetin biçilişinden sonra bir yığın yapılır. Bu yığının tepesinden maylı kalakay yuvarlatılarak eğlenilir (Yurtsever, 1973, Temmuz- Ağustos, LXXVII: 42).

Harmanın bitişi, her aile için aynı zamana rastlamadığından bu kutlama, daha çok aile içinde yapılır. Ekim bayramı günü, büyük gruplar halinde tarlaya çıkılır. Tarla ekilir hale getirilir. Ekim bayramıyla toplumda, kıvanç, hizmet ve çalışma günleri temsil edilir. Ekim bayramı, türkü, mani söylenerek, zevk ve şenlik içerisinde davul, zurna eşliğinde geçirilir.

2.4. Tepreş

Arapça'da kırlara çıkarak gezinti yapmak, ferahlamak, toprağın uyanması, kırların yeşillenmesi, çiçeklerin açması anlamlarında kullanılan "teferrüc" sözü, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde kıştan bahara geçişin sevincini dile getiren bahar bayramı anlamında, "tepreş-tepreç" şeklinde kullanılır.

Mayıs ayında, Hidrellezden sonra gelen ilk Cuma günü, halk arasında "Tepreş" günü olarak kararlaştırılır (Yurtsever, 1973, Temmuz- Ağustos, LXXVII: 42).

Tepreşten bir gece evvel, yüksek yerlerin tepelerinde büyük ateşler yakılır. Bu şekilde halk, ertesi günkü bayrama davet edilir. Hidrellezin Cuma gününe rastlaması, güzel bir alâmet olarak kabul edilir. Bu yüzden bugüne "Hidrellez Cuması" adı verilir. Tepreş günü çocuklar tarafından, "Avurluğum kazakka, cengillığım özüme" sözü tekrar edilir. Aynı gün ecdat ve tarihî şahsiyetlerin mezarları da ziyaret edilir (Yurtsever, 1973, Temmuz- Ağustos, LXXVII: 42).

Dobruca'da, birçok yerde tepreş düzenlenir. Bunlardan en meşhurları Murfatlar (Nurbat) Korusu, Tatlıcak Köprüsü, Azaplar Obası, Acemler bayırı tepreşleri olarak kabul edilir. Murfatlar Köyü'nün yakınlarındaki bir orman, tepreş merkezi olarak kabul edilir. Bu mntıkadaki bütün Dobruca Kırım Tatar Türkleri bu ormanda toplanır (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 23).

Tepreş şenlikleri, gençler tarafından sabırsızlıkla beklenir. Genç kızlar tarafından, haftalar öncesinden işli ve geniş tekli "klapdan" adı verilen elbiseler hazırlanır. Bayramdan birkaç gün evvel kaş ve kirpikler karaya

boyanır. Parmaklara kınalar yakılır (Yurtsever, 1972, Temmuz- Ağustos, LXXI: 25).

Fakirler bu törene,
 “Anan tat, baban tat
 Nene kerek balaban at

Min eşeğin corgalat” darb-ı meselinde de bahsedildiği gibi zayıf atların çektiği arabalarla ve eşeklerle katılır. Şehirde oturan halk, tepreş yerine trenle, otomobille katılır. Tepreş sabahı, yeşillik, mendil ve renkli şeritlerle süslü atların çektiği arabalarla konvoy halinde yola çıkılır. Arabalara en iyi atlar koşulur. Yolda arabalar arasında yarışlar yapılır (Yurtsever, 1972, Temmuz- Ağustos, LXXI: 25).

Tepreş Şarkısı
 Kara kara kıblada
 Koş obada tepreş bar
 Otlar çağıp kırgılar
 Kartnı çaşnı şakıra
 Binlerce halk toplana
 Bala şaga zevklana... (Cihan, 1961, Mart- Nisan, III: 17).

“Tatar Kuşak Güreşi” müsabakası yapılır. Ata sporu olan güreş bu vesileyle hatırlanır (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 23).

Güreş alanı etrafında toplanan izleyiciler tarafından, güreşin galibi merakla beklenir. Güreşi idare etmek için bir heyet ayrılır. Eski ünlü güreşçilerden birkaç ihtiyara da bu heyette mutlaka yer verilir. Güreşçiler üç boya ayrılarak yapılır. Güreş, heyetin bildirdiği şartlara riayet edilerek gerçekleştirilir. Güreş müsabakaları, özellikle çocuklar ya da gençler arasında yapılır. Farklı köylerden gelen güreşçiler arasında da güreşler yapılır (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 23).

Hediyelerin toplandığı direğe “bayrak” adı verilir. Güreş müsabakasında birinci gelen güreşçiye at, boğa, inek, dana, koç hediye edilir (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 23).

Güreşte muhakkak davul zurna bulunur. Güreşin başından sonuna kadar güreş havası çalınır (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 23).

Güreş müsabakalarının ardından çocuklar için yumurta, çuval ve ip atlama yarışmaları düzenlenir. Birinci olanlara ödüller verilir (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 23).

“Kalakay Tıgırtması”, tepreş şenliklerinin en önemli, en beklenen anı olarak kabul edilir. Mayasız hamur, yağ ve sütle yoğrulur. Hamura tekerlek şekli verilir. Hamurun üzerine çizikler, desenler çizilir. Tıgırtmak, Kırım Tatarcası’nda “yuvarlamak” anlamına gelir. Tepreş öncesinde bir beze sarılan Maylı Kalakay tıgırtılır. Maylı Kalakay, çizgili üst yüzeyi havaya bakacak şekilde düşerse, halk arasında o yıl mahsulün bereketli olacağına inanılır. Bu ekmeğin şans getireceğine inanıldığından, ekmekten bir parça alabilmek için yarışılır (Cihan, 1961, Mart- Nisan, III: 17).

Tepreş günü yemek yarışması yapılır. Yapılan yemekler, tepreş meydanındaki kalabalıktan seçilerek oluşturulan bir komisyon tarafından değerlendirilir. En güzel yemek seçildikten sonra yemeği yapan kişiye ödül verilir. Genellikle çibörek, katlaşıklı köbete, sarıburma, kıygaşa, tögerek, cantık, tavalokum maylı kalakay, kuzu kızartması, pilav, kırde gibi Tatar yemeklerinin geleneksel örnekleri sergilenir. Tepreş şenliklerindeki yemek yarışmalarıyla, geleneksel yemekler genç nesle öğretilir. Yemek ve sofrası kültürü geleceğe taşınır. Büyüğe saygı, küçüğe sevgi, aile kavramı, aile içi disiplin ve günlük yaşama ait birçok alışkanlık da sofrası kültürüyle aktarılır. Bu yüzden Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde yemek yemek sıradan bir iş olarak değil, ciddi bir sorumluluk olarak algılanır (Kırimer, 1965, Mayıs- Haziran, XXVIII: 39).

Hıdrellez, bütün Türk dünyası içerisinde canlılığını koruyan mevsim bayramlarından biridir. Hıdrellez ve hıdrellezle ilgili inançlar Türkiye, Balkanlar, Kazakistan, Kırgızistan, Altaylar, Özbekistan, Azerbaycan ve Gagauz Türkleri arasında yaşatılır. Hızır ile ilgili inanmalar ve pratikler Türk insanının ortak bir zaman çevresinde toplanmasını sağlar. Altay Türkleri’nde “Kidirellez”, Kırgız ve Kazak Türkleri’nde “Kidirellez” ve “Kizirellez” şeklinde adlandırılır. Hıdrellez, zaman değişiminin, yeşillenmenin, canlanmanın, baharın ve bereketin sembolü olarak görülür. Hıdrellez, bir bayram olarak bütün Türk topluluklarında topluca kutlanan, birtakım törelerin

yerine getirildiği bir bahar bayramıdır. Yüzyıllardır kültürümüz içinde var olan ve günümüzde de devam eden Hıdrellez geleneği, manilere, ninnilere, atasözlerine, bilmecelere, halk şairlerinin şiirlerine de yansımıştır. Tepreş bayramı, bugün de Dobruca'daki Kırım Tatar Türkleri'nin en mühim halk bayramı olarak Mayıs'ın ilk yarısı içinde, bir Pazar günü kutlanır. Tepreş günü şarkılar söylenir, oyunlar oynanır. Tepreşlerde milli oyunlar da oynanır, sportif müsabakalar tertip edilir ve muhtelif eğlenceler yapılır. Tepreşle, sosyal ihtiyaçlara cevap verilir. Bu şenlikte, gençler arasında yeni dostluklar kurulur. Burada başlayan ilişkiler, genellikle evlilikle sonuçlanır.

2.5. Ey Şuval Bayramı

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde delikanlıların, mahsulün kaldırılmasından sonra, ev ev dolaşarak, köyde geçen hadiselerle ve şahıslarla ilgili, genellikle hiciv tarzında, eğlenceli sözler söyleyerek, ev halkını eğlendirmesiyle kutlanan bayrama “Ey Şuval Bayramı, Hey Kapşık Bayramı” adları verilir. Gençlerin yanında şuval / kapşık bulunur. “Şuval oyununda”, bir gencin başına şuval / kapşık geçirilir. Arkasına geçen bir başka gencin etrafı, geniş bir örtüyle örtülür. Çuvalın görünüşü küçük çocuklarda korku ve panik yaratır. Dört ayakla korkunç sıçrayışlar yapılır. At kafası, korkutucu şekilde sallanır, toprak üstüne yuvarlanır. Türlü türlü hareketler yapılarak ev halkı güldürülür ve eğlendirilir.

Ey Şuval Bayramı'nda “Sarı Eşki / Sarı_Keçi” ve “Sıyıldamay” yırları, Ey Şuval Bayramı Şarkısı söylenir. Bu yırlar, bahar aylarında, hayvanların yavrudıkları haftalarda erkek çocuklarına söylettirilir (Naci, 1966, Temmuz-Ağustos, XXXV: 25).

EY ŞUVAL

Şuval keldi korkmanız, ey şuval ey,
 Şokmar alıp sıkmanız, ey şuval, ey!
 Şuval keldi eşikke, ey şuval ey,
 Ballar kaştı töşekke, ey şuval, ey!
 Şuval, şuval bo şuval, ey şuval ey,

Kapşık şıval şo şıval, ey şıval, ey!
 Arpa işinde bir biday, ey şıval ey,
 Tan işinde konakay, ey şıval ey!
 Bota, bota, botalarey şıval ey,
 Aylanıp keldi soktalar, ey şıval ey!
 Korada kökiş şavk ete, ey şıval ey,
 Kızlar oga zavk ete, ey şıval ey!
 Şıval ketti borağa, ey şıval ey,
 Ballar piskan koraga, ey şıval ey!
 Korada kızlar körinse, ey şıval ey,
 Nazlanıp oynar bo şıval, ey şıval ey!
 Aranda kızlar körinse, ey şıval ey,
 Aylanıp oynar bo şıval, ey şıval ey!
 Küнге karşı penciren ey şıval ey,
 Kümüş terek ornasın, ey şıval ey!
 Köy işinden kız süysen, ey şıval ey,
 Er gün barıp çoklarsın, ey şıval ey!

(Naci, 1966, Temmuz-Ağustos, XXXV: 25).

Mahsul sonunda gerçekleştirilen Ey Şıval bayramıyla çocuklar eğlenmenin yanı sıra, evcil hayvanlara bakmaya ve evcil hayvanları yetiştirmeye teşvik edilir. Ey Şıval bayramı, günümüzde sadece çocuklar tarafından, bilhassa Ramazan ayında tatbîk edilir.

2.6. Kantar Günü

21 Aralık tarihinde gece ve gündüz, terazinin kefelерinin denk olduğuna inanılır. Bu yüzden 21 Aralık günü, Dobruca Kırım Tatar Türkleri tarafından “Kantar / Terazi Günü” olarak kabul edilir (Naci, 1966, Temmuz-Ağustos, XXXV: 26).

22 Aralık günü yani, kantar gününün ertesi günü, çocuklar pencerelerin önünde toplanır. Evlerin pencere önlerinde “Kalender, kalender,

kalender bahşış versen oğlun doğsun, vermesen taş kızın doğsun” denilir. Ev sahiplerinden bahşış alınır (Naci, 1966, Temmuz-Ağustos, XXXV: 26).

21 Aralık ekinoks tarihinde, Güneş ışınları Güney Yarımküre’ye gelebileceği en dik, Kuzey Yarımküre’ye en eğik açılarla gelir. 21 Aralık, Güney Yarımküre’de yaz, Kuzey Yarımküre’de kış mevsiminin başlangıcıdır. Kuzey Yarımküre’de en uzun gece yaşanır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde kışın başlangıcı sayılan 21 Aralık gününde 22 Aralık’ta yeni gelin evine kömür verilir. Kantar gününde, kışın zor şartları altında yardımlaşmalar gerçekleştirilir.

II. ŞÖLENLER

Şölenler ve kutlamalarla, toplumsal hayatta bütünleştiricilik işlevi gerçekleştirilir. Eski Türklerde potlaç, hediyeye vermenin törensel olarak uygulandığı muhteşem bir ziyâfet, bir gelenektir. Ziyafette, misafirlerin yiyebileceklerinden çok fazla gıdalar, giyebileceklerinden çok fazla elbiseler yığılır. Davet sahibi, bütün bunların davetliler tarafından kaldırılıp götürülmesi teklif edilir. Davetliler götürmezlerse, yığılan eşya, sahibi tarafından tahrip edilir. Bu yüzden bu ziyafet davetlilere yapılan bir meydan okumadır. Eski Türklerde bu ziyafetin karşılığı “şölen” olarak ifade edilmiştir. Eski Türklerde şölenler, yağma şeklinde gerçekleştirilmiştir. Şöleni yapan bey, davetlileri yedirip içirdikten, giydirip donattıktan ve borçlarını ödedikten sonra, hatununun koltuğuna girerek otağdan çıkar, davetliler davet sahibinin otağını, sürülerini, mallarını yağma ederler (Tezcan 1989: 31). Şölenlerde hakanların, hanların, beylerin, varlıklı kimselerin malları yakılıp yıkılmayıp yoksul tabakalara dağıtılır. Düzenlenen şölenler sayesinde fakirler de güzel yemekler yer, güzel giysiler giyerler. Eski Türklerde sosyal hayatın, yardımlaşma ve dayanışmanın emsili olarak şölenler düzenlenir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde de önemli günlerde kurultay ve şölenler düzenlenir.

Düğünler, sünnetler, tepreşler ve çeşitli eğlenceler şölenlerle kutlanır. Şölenlerle eğlence işlevi yerine getirilir. Havalar ısınmaya başladığında güreşler düzenlenir, yaylalarda toplanılarak kalakay çevrilir, eğlenilir. Kışın

soğuk akşamlarında ise daha çok kapalı alanlarda, gece toplantıları düzenlenir. Bu toplantılarda sohbetler edilir, ikramlar sunulur, önemli meseleler konuşulur, hoşça vakit geçirilir. Folklor gösterileri düzenlenir. Türküler söylenir, kaytarma oynanır.

1. Folklor Gösterileri

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde eğlence ve hoşça vakit geçirme amaçlı toplantılarda folklor gösterilerine geniş yer verilir.

Folklor gösterilerinde, “Kaydan İndim Türküsü”, kızlar ve erkekler tarafından karşılıklı icra edilir. “Kırım Çiftetellisi” kızlar arasında oynanır. Kırım çiftetellisinde akordeon ve tef çalınır, “Boztorgay ve “Kaynana” türküleri söylenir. “Yüksek Minare” türküsünde kızlar tarafından, cami ile minarenin inşası ve onarılması, dini hislere hitabedecek şekilde canlandırılır. Çeşitli figürlerle “Limana oyunu”, “Tuv ak horonu” oynanır. Koro halinde “Karadeniz”, “Kazanlı Kazan” ve “Bülbül” türküleri söylenir. “Bahçesaray Kaytarması”, kızlar ve erkekler tarafından çok hızlı ve çevik bir şekilde oynanır. “Ahır Hava Kaytarma”, kendine özgü şekli ve hareketleri ile farklı anlamlara sahip olan bir oyundur. “Çoban Oyunu”nda, geniş Kırım ovalarında sürüsünü kaybeden ve bu yüzden çok üzgün olan çobanın, uzun süre sürüsünü aradıktan sonra bulması ve sevincini arkadaşlarıyla paylaşması canlandırılır. “Çoban Oyunu”nda aslında, esir düşen Kırım'ın, bir gün tekrar kurtulacağı ve halkın bu kurtuluş karşısındaki sevinci sembolize edilir. “Dört Kız Oyunu”, dört kız tarafından oynanır. Bu oyunla bir goncagülün, açılıp büyümesi ve etrafa güzel kokular saçması canlandırılır (Yurtsever, 1973, Mart-Nisan, LXXV: 36).

Folklor gösterileri, Kırım Türkleri'nin milli oyunları, elbiseleri ve müziği eşliğinde gelecek kuşaklara aktarılır.

2. Gece Toplantıları

Dobruca Kırım Tatar Türkleri arasında akşam yemeğinden, bazen yatsıdan sonra, köyün ileri gelenlerinden birinin evinde onbeş-yirmi bazen daha fazla insanın bir araya gelmesiyle gece toplantıları gerçekleştirilir (Kırimer, 1961, Eylül- Ekim, VI: 45).

Zengin- fakir ayrımı yapılmadan evlerde toplanılır. Gece toplantılarında ihtiyarlar ve orta yaşlılar ayrı bir odaya oturtulur. Toplantıların başlangıcında gazeteler, bir kişiye yüksek sesle okutturulur, izah ettirilir (Kırimer, 1961, Mayıs- Haziran, VI: 27).

Bu toplantılarda daha çok Türkiye, Hac, Arabistan, köy dertleri, siyasi sorunlar, ünlü güreşçiler, atlar ve bilhassa avcılık konuşulur. Kahveler, çaylar içildikten sonra her evin çatı arasında samanlar üzerinde saklanan kışlık elmalar, armutlar, çatı kirişlerine asılmış salkım salkım taze üzümler, kuru yemişler, kışlık kavunlar ve çibörek misafirlere ikram edilir. Çiböreklerden birinin içerisine para veya bir fasulye tanesi koyulur. Buna “nasip” adı verilir. Nasip kime çıkarsa; o kişi şanslı sayılır. Kadınlar arasında “keten helvası” partileri yapılır. Aile toplantılarında “yüzük çadırı”, “indemez” gibi oyunlar oynanır (Naci, 1967, Mayıs-Haziran, VI: 19).

Soğuk kış gecelerinde düzenlenen bu toplantılarla hoşça vakit geçirilir, çeşitli konularda sohbetler edilir, sunulan ikramlar yenir, oyunlar oynanır.

3. Yayla Şölenleri

Yılın belli zamanlarında yaylalarda şölenler tertip edilir. Bu şölenlerde güreşler yapılır, yenilir içilir, eğlenilir, güreş müsabakaları düzenlenir. Çocukların da en büyük eğlencelerinden biri güreştir. Çocuklar, küçüklükten itibaren güreşe alıştırılır. Güreşin usul ve kaideleri çocuklara öğretilir. Gençler tarafından da boş vakitlerde, harmanlık ve samanlıklarda, yeşil çimen üstünde güreş müsabakaları düzenlenir. Tecrübeli ve yaşlı olanlardan güreş dersleri alınır (Kırimer, 1961, Eylül- Ekim, VI: 45).

Güreşecek gençler, oturdukları köyler göz önünde tutularak, ikiye ayrılır. Genellikle halkın kalabalık sayıda taraf tuttuğu büyük güreşlerde,

kible “güney” tarafı köyleri, sırt “kuzey” tarafı köyleri olarak ayrılır. Halkın az sayıda bulunduğu güreşlerde ise, güreşçiler üç boya ayrılır. Heyetin bildirdiği şartlara uygun olarak güreş müsabakaları gerçekleştirilir. Güreşte mutlak surette davul, zurna bulunur ve güreşin başından sonuna kadar “güreş havası” çalınır (Yurtsever, 1972, Temmuz-Ağustos, LXXI: 25).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin kendine mahsus bir güreşme tarzı vardır. Soyunulmaz, yalnızca ceketler ve ayakkabılar çıkarılır. İki güreşçi, ellerinde yün dokuma kuşakla, halkanın ortasına doğru yürür, karşılaşır, selamlaşır, bel bağlar ve güreş müsabakasına bu şekilde başlanır (Kırimer, 1961, Eylül- Ekim, VI: 45).

Yayla şöenlerinde çoban hayatının izlerine de rastlanır. Çobanların reisine “odaman”, ağıla ise “koş” adı verilir. Odamanların her sözü, emir olarak kabul edilir. Koşun mesuliyeti, odamanların idaresi altındadır. Yaylada, odamana, mutlak bir hükümdar hakimiyeti verilir. Koşa; yani bütün ağıla kırbaçla girmek ve burada ıslık çalmak en büyük hatalardan sayılır, çünkü bunun gibi hareketlerin koşa felaket getireceğine inanılır. Kırbaçla girenlerin eline bir maşrapa tuzlu su verilir. Bu tuzlu su içilirse; uğursuzluğun sona ereceğine inanılır (Kırimer, 1961, Eylül- Ekim, VI: 45).

Yayla şöenlerinde güreş müsabakaları düzenlenir. Çocuklara güreş öğretilir. Kırım'ın meşhur odamanlarının başlarından geçen vakalar ve masallar anlatılır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM HALK BİLGELİĞİ VE İNANÇLARI

I. HALK BİLGELİĞİ

Doğru ve faydalı bilginin, hayata dair öğeler üzerinde kullanılmasına “halk bilgeliği” adı verilir. Bilinenden (algılanabilenden) hareketle, bilinmeyene (algılanamayana) ulaşılır. Halk muhayyilesinde halk hekimliği ve halk inançları çevresinde çeşitli pratikler uygulanır.

Türk mitolojisine göre en büyük bilge “Tanrı” kabul edilir. Gök Tanrı’nın da üstünde bir yaratıcının varlığı kabul edilir. Gök Tanrı’nın da üstünde olan Tanrı, Kang-Tanrı yani Ulu-Yüce Tanrı olarak anılır. Eski Türkçe’de “Tengri” şeklinde adlandırılan "gözle görünen gök" ve "Allah" anlamları ifade eden bu kavramla, ilahî başlangıç simgelenir. Türklerin hayat felsefesine göre, Tanrı ve onun kut verdiği varlıkların düşünceleri önemli görülür. Türk mitolojisinde bilgi büyük bir güç, bilgelik ise bu gücün kullanılması ve aktarılması şeklinde algılanır. Türklerde bilgelik; doğru ve faydalı bilginin hayata dair öğeler için kullanılmasıyla meydana gelmiştir. Halk bilgeliğinde sözlerden çok uygulamalara ve uygulamaların sağladığı faydalara önem verilir.

1. Halk Hekimliği

Yaraların dağlanması, kızgın demirle doğrudan yarayı yakarak ya da keçe yardımıyla yapılır. Yaranın büyüklüğüne göre bir keçe kesilir. Kalınlığının yarısına kadar ateşle yakılır, sonra kızgın haldeki bu keçe, doğrudan yaraya basılır ve yara bezle sarılır (Karakaya, 1977, Kasım-Aralık, CIII: 8).

Şarbon, kara yanık, kara kabarcık hastalığının tedavisinde de ateş kullanılır. Kara yanık çıbanı, insan derisi üzerinde ilk görüldüğünde, kızgın demir veya sigarayla yakılır (Karakaya, 1977, Kasım-Aralık, CIII: 9).

Boğaz düşmesi, boğaz üşütmesi tedavisinde, ocakta yanan tezek korları, bir leğenin içine koyulur ve maşayla ezilir. Üzerine az miktarda ve yavaş yavaş su dökülerek söndürülür. Sıcak bir haldeyken, havlunun içine dökülür ve boğaza sarılır (Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 12).

Mide ekşimesi olduğunda kuru et yenir. Rakının içine zencefil gibi kokulu ve tadı sert nebat kabukları, kökleri koyularak “zaparna” yapılır. Zaparna, iştah açmak için kullanılır (Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 12).

Ufak zedelenmelerde, incinen bölgeye zeytinyağı sürülür. Zedelenen bölge, çirışlenir. İnce tahtayla sarılarak tedavi edilir (Kırimer, 1961, Mart-Nisan, III: 17).

Hastalıklara karşı okumalar ve yüzü iğne ile kaplı muskalar yapılarak tedavi yoluna gidilir (Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 12).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde de türbelerin ziyaretine özel bir önem verilir. Mezarlarda dualar edilir, hastalıklar bildirilir. Evliyalara ait mezarların çeşitli hastalıkları tedavi etme gücüne sahip olduğuna inanılır. Bu tür mezarlara gidilerek kurbanlar kesilir, dualar edilir, sadakalar bırakılır, çitlere havlu, tülbent vb asılır (Kırimer, 1961, Temmuz- Ağustos, V: 24).

Ulu kişi mezarlarına “türbe” adı verilir. Kabirlerine gidilir, dualar edilir. “Ulu kişi” aracılık ederse, Allah’ın duaları kabul edeceğine inanılır. Zamanla, bu gibi inançlarla türbe, yatır, makam, evliva gibi isimlerle anılan din ulularının mezar ve türbeleri önemli birer ziyaretgâh haline getirilir. Hastalıklar geçtiği takdirde dua edilirken, dilek dilenirken adanan adaklar kesilir. Bu şekilde, evliyaya yaptığı iyilik için teşekkür edildiğine inanılır.

Geleneksel halk hekimliği uygulamaları, atalarımızın tabiat olaylarını, çevrelerini algılama, anlamlandırma ve etkisinde kaldıkları olay ve durumlara karşı tepkide bulunma ve toplumsal yaşam içindeki etkileşimleri sonucu meydana gelmiştir. Geleneksel halk hekimliğinde yaşanan, denenen uygulamalar ve bu uygulamalar çevresinde gelişmiş inançlar etkili olmuştur. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nin halk hekimliği uygulamalarında, kişinin günlük yaşamında birtakım maddî ve manevî etkilerden korunması; bedenî, zihnî ve ruhî birtakım özürlünün, hastalıklarının, rahatsızlıklarının giderilmesi amaçlanır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde “tabiat” üzerine kurulu bir mitoloji anlayışı hakim olduğu için, halk bilgeliği tabiat ile iç içe olan insan hayatında önemli bir yer edinir.

2. Halk Mutfağı

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin mutfak kültüründe, genellikle et yemekleri ve hamur işleri ön planda tutulur.

Bitkisel besinlerin başında buğday gelir. Buğday; un, yarma, bulgur vb. şekillerde kullanılır. Undan elde edilen hamur, saç veya tandırda pişirilerek yufka, bazlama vb. yapılır (Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 11).

Bazı meyve ve sebzeler taze yenmenin dışında, kurutulularak kış yiyeceği olarak saklanır (Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 11).

Özel günler için hazırlanan yemekler arasında toy şorbası, omaç şorbası, alişke şorbası, kuru fasulye, bakla ile fırında pişirilen koyun ve dana eti, kapama, sarma, kuskus veya pirinç botkası, qaşıqbörek, çibörek, tataraş, qalaqay, köbete, tavaloqum, kirde, sarıburma, qarışma, cantıq, tabaqbörek, qıyğaşa, keşmeşe, laqşa hoşaf, baklava, saraylı, minune, pasta, kahve, sigara ikram edilir (Aygördüler, 1997, Eylül-Ekim, CCXXII: 38).

Çok eski zamanlarda da yapılan “Kalakay Tıgırtması” geleneği yaşatılır. Akşamdan “kalakay” pişirilir. Ertesi gün ekinlerin baş verdiği tarlalarda, tekerlek gibi tıgırtılır. Kalakay, ön yüzü yukarı gelecek şekilde düşerse, hasatın bereketli olacağına inanılır (Yüksel, 1998, Temmuz-Ağustos, CCXXVII: 40).

Misafirperverliğe büyük önem verilir. Misafirler için, yemekler bazen 15-16 çeşit hazırlanır. “Misafir kelse, et pişer; et pişmese bet pişer.” (Misafir gelirse, et pişer, et pişmezse yüz pişer.) atasözüyle misafire hazırlanan sofrada, et yemeğinin bulunmamasının, yüz kızartıcı bir durum olarak karşılandığı belirtilir (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CCXXVII: 40).

Tatarası, türkülere de konu edilir.

Sen şalaşka kelgende

Tay soyarman

Tatarası pışırıp

May kuyarman (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 19).

Koyun, sığır, keçi etinin yanında at eti de tüketilir. Uzun yolculuklarda başlıca gıda olarak; at eti ve at sütü tüketilir. Atlar, işe yaramaz hale geldikten sonra kesilir. Sefere çıkıldığında bir at, artık yürüyemez hale geldiyse kesilir. Savaş şartlarında her askerin yanında beş okka “talkan” bulunur. Zor şartlar altında kalındığında, talkan kanla karıştırılarak bir nevi sucuk yapılır. Ekşimiş sütün veya yoğurdun kurutulmuş haline “kurt” adı verilir. Bu besleyici yiyecek de sefere giden askerler için hazırlanır (Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 12).

Kesim için beslenen hayvanlara “soğum” adı verilir. Dönemin şartlarında, kesilen etler, uzun süre muhafaza edilmek üzere fiçıya koyulur. Bozulmaması için tuzlanır. Et, güneşte veya ateşin yakınına asılarak kurutulur ve buna “kakaş” adı verilir. Sonbaharda kesilen hayvanlar, yağlarıyla birlikte pişirildikten sonra küplere doldurulur. Bu şekilde etler, uzun süre muhafaza edilir. Etler, “tandır” adı verilen toprak kuyuda veya ateş üstünde pişirilir (Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 12).

“Qarışma” adı verilen geleneksel yemek, hayvan kesiminin hemen ardından yapılır. Hamur, mantı hamuru gibi açılır, kesilir, suda haşlanır. Hamurun üstüne önceden suda haşlanıp soğanla kavrulan baş eti dökülür. “Qarışma”, taze etle hazırlandığı için, ancak soğum soyğanda yani hayvan kesildikten hemen sonra pişirilir (Naci, 1967, Mayıs- Haziran, XL: 19).

12 Mart tarihi “amel günü” olarak kabul edilir. Amel gününde arışke pişirilir. Arışke patates, cıvık hamur ve tavukla pişirilen çorbanın içine, yumurta eklenerek yapılır. Amel günü vesilesiyle ilkbaharda, kışa hazırlık için peynirler, tarhanalar yapılır. Kuskus ovulur, lakşa kesilir, salça, turşu yapılır (Karakaya, 1975, Kasım-Aralık, XCI: 5).

Elma ve armut, pekmez yapmak için dövülür. Büyük kazanlarda kaynatılır. Kazanlarının üzerinde biriken tortuyla, “şah şekeri kaymak” yapılır, çocuklara verilir (Cihan, 1961, Mart- Nisan, III: 11).

Şaraba tuz katılarak oluşturulan karışım, sirke yerine kullanılır (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CCXXVII: 40).

Bal ile bir çeşit alkollü içecek yapılır (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CCXXVII: 40).

Bereketin artması için, sofraya oturulduğunda, “sofra duası” yapılır. Sofra duası yapılırken, sofradaki tuz, acı biber gibi acı yiyeceklerle, bıçak gibi kesici nesnelere sofradan kaldırılır. Sofranın böylelikle tatlı olacağına inanılır. “Toy Duası”nda da ikram masasındaki biber ve benzeri acı tat veren besinler kaldırılır. Sofra duasının yapılabilmesi için, “Ekmeksiz yaşam olmaz.” inancı gereği ekmeğe kudsiyet atfedildiğinden, sofrada sadece ekmeğin kalması yeterli görülür (Yüksel, 1998, Temmuz- Ağustos, CCXXVII: 40).

Türkler, ilkçağdan bugüne kadar birçok milletle yiyecek-içecek kültürü alışverişinde bulunmuştur. At ve koyun sürülerine sahip olan Türkler’in ilk besinleri buğday unu, süt ve süt ürünleri, at ve koyun eti, içkileri de kısrak sütünden hazırladıkları kımızdır. Türkler, göç ettikleri yörelerde doğal yetişen hayvan ve bitkilerden yararlanmışlar, şartlara uygun olanları yetiştirmişler ve yetiştirdiklerini basit tekniklerle işleyerek daha sonraları için saklama şekilleri geliştirmişlerdir. Türk mutfağı, Türklerin tarih sahnesine çıktıkları Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar uzanan geniş ve etkili bir coğrafya üzerinde oluşmuştur. Türk mutfağının kökleri Orta Asya’ya kadar uzanır.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nin mutfak kültüründe, genellikle et yemekleri ve hamur işleri ön planda tutulur. Mutfaklarda sebze yemekleri de yer verilir. Kabak, biber, patlıcan, patates, ıspanak yemekleri yapılır. Musakka, pilav ve çeşitli sarmalar da sofradan eksik edilmez. Özel günlerde, türlü türlü yemekler yapılır, büyük sofralar hazırlanır. Yaş günlerinde, diş veya sünnet düğünlerinde, evlilik törenlerinde, çınlaşmalarda, Ramazan ayında iftarda, sahurda, bayramda ve çeşitli vesilelerle okutulan dua ve mevlidlerde konuklara geleneksel yemekler sunulur.

3. Halk Takvimi

Yöre insanları tarafından, uzun zamana dayanan doğa gözlemlerinin sonucu olarak, her yıl aynı dönemlerde yaşanan aynı doğa olayları kaydedilir. Doğayla mücadele edilirken bu kayıtlardan yardım alınır. Faydalanılan bu kayıt sistemine “halk takvimi” adı verilir. Sayısı ve süresi nesiller öncesinden

tespit edilerek miras bırakılan ve mevsim özelliklerini yansıtan günlere “Ana-Baba Hesabı”, “Eski Hesap”, “Çoban Hesabı”, “Sayılı Günler” ya da “Hesaplı Günler” adları verilir.

Halk takviminde yıl; sıcak günler için Hızır, soğuk günler için Kasım olarak ikiye ayrılır. Bu ayırım, eski takvim anlayışına dayanır. Milâdî 6 Mayıs'taki Hıdırellez toyunun yılbaşı kabul edildiği günden, 7 Kasım akşamına kadar olan 186 günlük kısım, Hızır devresi olarak kabul edilir. İlkbahar'ın ikinci yarısı, Yaz'ın tamamı, Güz'ün ilk yarısını kaplar. Yılbaşı olarak bâzı Türk halklarında 21 Mart kabul edilmiştir. Kasım devresi, Milâdî 8 Kasım'dan, 5 Mayıs akşamına kadar olan 179 ya da 180 günlük kısımdır. Sonbahar'ın ikinci yarısı, Kış'ın tamâmı, İlkbahar'ın ilk yarısını kapsayan Kasım devresinin 50 günlük olan hamsin dönemi, soğuktur. Kasım 46'sında (Milâdî 21 Aralık) erbain başlar. Kasım 86'sında (Milâdî 31 Ocak) hamsin başlar. 186 günlük Hızır ve 179 günlük Kasım devrelerinin toplam günü, tam 1 yıl olan 365 gün eder (Altan, 1965, Mayıs-Haziran, XXVIII: 39).

Halk takvimi, millî ve resmî takvimlerden farklıdır. Coğrafyanın iklim, tabiat ve hayât biçiminden dolayı, her coğrafyanın kendine has bir halk takvimi olabilir. Yeni bir zaman dilimine girilirken giyecek, yiyecek, barınak, yakacak gibi unsurlarda düzenlemeler yapılır. Yaylak ve kışlak yaşam biçimleri de halk takvimine göre şekillenmiştir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde, yılın belli günleri için, çeşitli inanışların hakim olduğu görülür.

3.1. Amel Günü

Eski (Rûmi) takvime göre, Eski Mart'ın 12'si, Milâdî takvime göre 22 Mart, “Amel Günü” olarak kabul edilir. “Amel”: iş, çalışma, din emirlerini yerine getirme işi anlamındadır (Karakaya, 1975, Kasım-Aralık, XCI: 6).

Amel gününde, o günün yumurtası pişirilir. Pişirilen yumurta soyulur. Eğer yumurta kısmen boş veya yarım çıkarsa, o yıl kıtlık olacağına inanılır. Amel gününde hamur ve yeni kesilen hayvan etinden “arışke” pişirilir. Arışke patates, cıvık hamur ve tavukla pişirilen çorbanın içine, yumurta eklenerek yapılır. Arışke pişirilirken ocaktaki ya da sobadaki ateşten ıslık sesi çıkarsa,

havanın bozacağına, ateşten kıvılcım fırlarsa, misafir geleceğine inanılır (Karakaya, 1977, Kasım-Aralık, CIII: 9).

Amel gününde çiftçiler, yeniden toparlanıp çalışmaya hazırlanır. Çalışma başlangıcı amel gününde kutlanır. Halk arasında amel günü ile ilgili olarak, “Amel bolmay, amal bolmaz” yani “Mart’ın 12’si gelmedikçe havalar işe girişmeye müsait değildir.” sözü kullanılır (Karakaya, 1975, Kasım-Aralık, XCI: 6).

Amel günü vesilesiyle ilkbaharda, kışa hazırlık için peynirler, tarhanalar yapılır. Kuskus ovulur, makarna kesilir, salça, turşu yapılır.

3.2. April Beşi

Bahar günlerinin güzelliği arasında, bir anda meydana gelen, aşırı soğuk ve fırtınalı geçen, Rûmi takvime göre 5 Nisan, Milâdi takvime göre 18 Nisan gününe “April Beşi” adı verilir. Halk muhayyilesinde, Nisan ayında, havanın bozularak çiftçiyi tedirgin ettiği günler “korkulu günler” olarak kabul edilir. Rûmi 5 Nisan, bu korkulu günlerden birisidir. Bu gün için, “Kork Aprilin beşinden öküzünü ayırır eşinden” sözü kullanılır. Nisan ayıyla ilgili olarak, “Abırlını aklanız, altı arık cem saklanız.” yani “Nisan’ı aklınızda tutunuz ve hayvanlarınız için hiç olmazsa altı arık yem saklayınız” sözü kullanılır (Karakaya, 1975, Kasım-Aralık, XCI: 6).

Nisan ayında, bulut çıkınca, güney rüzgarı da çıkar. Rüzgara rağmen yağmur yağarsa, “yağmur, rüzgarı yedi” diye sevinilir. Rüzgar, yağmur bulutlarını dağıtırsa, insanlar korkuya kapılır. “Bulut çıkar, yel eser, yıl harabı; baba dururken oğul konuşur, ev harabı.” şeklindeki sözlerle de bu durum ifade edilir.

3.3. Sitte-i Sevr

Güneşin boğa burcunda bulunduğu zaman içinde vukua gelen, 20-25 Nisan tarihleri arasındaki altı günlük fırtınaya “sitte-i sevr” adı verilir (Karakaya, 1975, Kasım-Aralık, XCI: 8).

En faydalı yağmurun Nisan’da yağdığına inanılır. “Martta bir tammasın, Nisanda baka siysin.” (Karakaya, 1975, Kasım-Aralık, XCI: 9).

Martta bir damla yağmur düşmese de olur; Nisan ayında, kurbağa idrarı kadar yağmurun dahi, faydasının olduğuna inanılır. Nisan yağmuru suyuyla yıkanan saçların, kuvvetlendiğine, gürleştğine inanılır. İncinin oluşmasını da nisan yağmuru sağladığı için, nisan yağmuruna çok kıymet verilir.

3.4. Hıristiyan Paskalyası

Halk takvimine göre tarlaya mısır ve karpuz ekmek için, “Hıristiyan paskalyası”nda toprağın kâfi derecede ısındığına inanılır. Bununla ilgili olarak “Cerge kızıl cımırta kabığı tüşmiy cer alınmaz”, yani yere kızıl yumurta kabuğu düşmeden topraktan mahsul alınmaz, denilir (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 25).

Toprağa kırmızı yumurta kabuğu düşmeden; yani paskalya zamanı gelmeden, toprağa ekim yapılmaz.

3.5. Berd’ül- Âcuz

Perdalez (berd’ül âcuz) günlerinde, havanın beklenmedik anda bozabileceğine ve fırtınanın çıkabileceğine inanılır. Bu yüzden çobanlar köyden çok uzaklaşmaz. Berd’ül-âcuz günleri için, “Kayda bolsan onda bol, perdalezde üde bol” sözü söylenir (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 26).

Gök gürültüsü eski (rûmi) takvime göre “Kasım Günü”nden sonra duyulursa, uzun bir sonbahar ve yumuşak bir kışın yaşanılacağına inanılır (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 25).

Rumî takvime göre, Şubat’ın 7’sinde hava iyiye doğru giderse, havanın iyileşmeye ve yumuşamaya doğru gideceğine, aksi olursa, kışın daha sert olarak geri geleceğine inanılır. Bununla ilgili olarak “80 deluv, 90 kantar, 100 uvut, yakşı bolsan mırzuvut, bir kun suvut; yaman bolsan mırzuvut yirmibeş kun suvut” denilir (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 26).

Leyleklerin yağmurlu havada, tüyleri ıslak şekilde gelmesi de zengin ve bereketli bir mahsul senesinin olacağına alâmet kabul edilir. Halk inanışına göre, leylekler 8 ile 18 Mart tarihleri arasında gelir. Leyleklerin eski takvime

göre (Rûmi takvime göre), “yüz yirmige barmam, yüz otuzga kalmam.” diye söyleştiğine inanılır (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 25).

Sayılı günlerin dışında, şafak vakti güneş doğmadan ortalığı kızılık kaplarsa günün iyi olacağına, şayet aynı kızılık güneşin batışından sonra görülürse, ertesi günün hava şartlarının kötü olacağına inanılır. Örneğin:

Ertengı tanın kızarsa

Kelının ul taptı bıl

Kesegı tanın kızarsa

Üyinnı cav şarptı bıl (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 26).

Yeni ayın iki ucunun aşağı şekilde olması, kuraklık alâmeti olarak kabul edilir (Karakaya, 1975, Kasım-Aralık, XCI: 9).

İlkbaharın ilk gökgürültüsü duyulduğunda, hemen üç defa el ile cebe vurulur. Bu şekilde simgesel olarak bolluk, bereket ve “cepler para ile dolsun” temennilerinde bulunulur.

II. HALK İNANÇLARI

Halk inancı kavramı, inanç kavramına yüklenen “kabullere dayanma ve bir çeşit bilgi olma” anlamlarını içerir. Halk inançları, halkın yaşanan gerçek dini hayatını yansıtır. Halk inancı, dinin halka göre algılanış ve hayata geçiriliş biçimidir.

Halk inançları sürekli yenilenmekle birlikte, halk inançlarının kökleri ilk inanç sistemlerine kadar ulaşır. Halk inançları, yaşayan canlı malzemeler olarak görülür (Kalafat, 1999: 88). Halk inançları, halkın toplumda geçerli dini kavrayışı, hayata yansıtma şekli olarak kabul edilir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde, halk inançlarına bağlı olarak kaçınmaya ve korunmaya yönelik pek çok pratik uygulanır.

1. Kaçınmaya Yönelik İnançlar

Dobruca Kırım Tatar Türklerinde “Karabugayı bıçağı ötürmek” inancına rastlanır. Kesilen kara boğanın başı, gövdesinden ayrılmadan hayvan soyulur. Eti pişirilir. Yaşlı erkekler tarafından, gövdeden ayrılmamış halde

baş ve ayaklarıyla birlikte derisi, en önde Kur'an-ı Kerim tutan kişi olmak üzere, köyün etrafında dolaştırılır. Bu ritüel, korunma büyüsü olarak uygulanır (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 26).

Kapı eşiğinde tokalaşılmaz, konuşulmaz, eşik üzerinden bir şey alınıp verilmez. Tokalaşmanın eşiğin içinde veya dışında yapılmasına özen gösterilir. Eşikte kötü ruhların bulunduğu inanılır (Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 25).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde ateşin kutsiyetini gösteren halk inançları görülür. Çok eski zamanlarda, ateş büyük zahmetlerle yakıldığı için ateşin söndürülmesi doğru bulunmaz. Eski zamanlardan beri yanan ateşin söndürülmesi uğursuzluk sayılır.

Akşam saatlerinden itibaren komşulardan gelen ateş isteği karşılanmaz. Ateş almaya gelen komşu, kendi çirasını getirir ve çıra yakılarak komşuya geri verilir. Bu ateş, ödenmek üzere, yani ödünç olarak verilir. Ocağın başındayken kadın ölürse, kocasına “ocağı söndü”, erkek ölürse karısına “çırağın / ışığın söndü” denilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Dobruca'da, Kırım'a ait rivayetler arasında en çok “Sönmeyen Ateş” anlatılır. Vaktiyle ataların Kırım'dan ateş alarak çıktığına ve yüzyıllardan beri bu ateşin söndürülemediğine, Dobruca'da bu ateşin hala yandığına inanılır. Bu ateşin Dobruca'nın pek çok yerinde olduğu söylendiği gibi, sadece Azaplar (Tatarul) Köyü'nde olduğu da söylenir. “Allah ocağını söndürmesin” hayır duasında ve “Allah ocağını söndürsün” bedduasında da ateşin kudsiyeti bildirilir (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

Korunmak için, kötü ruhlarla karşılaşmamak için, evden çıkınca, hemen bir ağacın altına veya uygun bir yere taş atılır. Fena olarak bilinen kimsenin geri gelmemesi için, ardından taş atılır. Atılan taş, atıldığı yerde kalıp geri gelemeyeceği için, fena bilinen kimsenin de dönemeyeceğine inanılır. Bu uygulama halk arasında “cadılık” olarak bilinir. Kara şeylerden korunmak için, ağaç altına taş atılır. Kayın dallarından yapılan süpürgeyle, yeni doğan bebekler veya gelin olacak kızlar yıkanır. Kayın ağacı dikenin kaygılı olacağına, evin önüne kayın ağacı dikmenin üzüntü getireceğine

inanılır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde, korunma amaçlı olarak, "kurt" kelimesi doğrudan telaffuz edilmez. "Kurt" için genelde "böru", "kaşkir" veya kur kaşkir adlandırmaları yapılır. Karaoğuz'un varolduğu her yerde, kurdun da varolduğuna inanılır. Bu yüzden "kurt" kutsal olarak atfedilir.

2. Korunmaya Yönelik İnançlar

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin halk inançlarında İslâmî motiflerin yanında Şamanist kalıntıların iç içe yürüdüğü görülür. İslamiyet çok erken dönemde kabul edildiği halde, halk belleğinde asırlarca korunan iyelere, mitolojik yaratıklara, kara ruhlara, ilginç ve gizemli varlıklara olan inanç sürdürülür. "Kara" kelimesi Türk mitolojisinde yön tayin edici sıfat, şiddetin ve gücün simgesi, erk, soyluluk ve asalet sembolü gibi farklı olumlu ve olumsuz anlamlarda kullanılır. "Kara şeyler" ifadesi, kötü ruhlar için kullanılır. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde İslamiyet çok erken dönemde kabul edildiği halde, halk belleğinde asırlarca korunan kötü ruhlara yani "kara şeylere" inanç sürdürülür.

2.1.Ubır

İnsanları sahiplendiğine, insanın içinde yaşadığına inanılan, korkunç yaratığa "Ubır" adı verilir. Ubır, tıpkı alev gibi doymak bilmez, azgın, açgözlü, her şeyi yutan bir yaratık olarak kabul edilir. Ubır'ın leşle beslenmeyi çok sevdiğine, istediği an kedi, köpek veya güzel bir kız kılığına girebildiğine, kadınları ve hayvanları emmeyi sevdiğine, hamile bir hayvanın sütünü emerse o hayvanın korkudan düşük yapacağına ya da hayvanın hastalanıp öleceğine inanılır. Ubır'ın, insanlara çeşitli hastalıklar gönderdiğine inanılır. Ubır'ın sahiplendiğine inanılan insanlara, "Ubırlı Keşe" denilir. Ubırlı insanın koltuk altında veya başucunda bir delik olduğuna ve bu delikten Ubır'ın insanın içine devamlı girip çıktığına inanılır. İçinde Ubır bulunduğu inanılan kişilerin Ubır'a benzemeye başladığına, özellikle yemeğe doyamadığına, çok yese de zayıf kaldığına, yediği yemeklerin kendi vücuduna değil de Ubır'a sindiğine inanılır. Ubırlı insanların gece kalkıp yemek aradığına, yemek bulamayınca alev yumağı

halini alıp, bacadan çıkararak başka insanların yemeğini çaldıklarına inanılır. Ubırların, erkeklerden korktuğuna, bu yüzden genelde kadınları sahiplendiklerine inanılır. Hamamda iki kez yıkanan insanın Ubır'a dönüşeceğine inanılır. Ubır'ın, hamile kadınları azarladığına ve yeni doğan bebekleri kaçırdığına inanılır. Yeni doğan bebeğin, 40 gün boyunca yalnız bırakılmamasına dikkat edilir. Büyük kafalı, ne kendi uyuyan ne de başkalarını uyutan çocuklar için, "Ubır değiştirmiş" denilir. Ubır'ın girip çıktığı yer olarak, ocak bacası düşünüldüğünden, geceleyin bacalar mutlaka kapatılır. Ubırlı kabul edilen insan uyuyunca, Ubır'ın onun içinden ayrıldığına ve alev yumağı olup bacadan dışarıya çıktığına inanılır. Bir insan, kendi kendine bağırmaya ya da durup dururken kendi kendine konuşmaya başlarsa, Ubır'ın o insanı sömürdüğüne inanılır. Bu durumda, ter içinde gelen atın hamutu çıkarılır, hastalanan kişinin boynuna geçirilir. İçine Ubır yerleşen insan ölse bile içindeki Ubır'ın ölmediğine inanılır. Ubır'ın, insan gömüldükten sonra kefeni yemeye başladığına, mezarda bir delik açıp dışarı çıktığına, açtığı delikten gökteki yağmur bulutlarını kendisine çekip kuraklığa neden olduğuna, insanları huzursuz ettiğine inanılır. Uzun süre yağmur yağmaması, halk arasında, Ubır'ın mezardan çıkıp bulutları kovalamasıyla açıklanır. Uzun süre yağmur yapmazsa, mezarlığa gidilir, delik bulunan mezar aranır, bulunur. Deliğe önce on kova kaynar su, sonra da on kova soğuk su dökülür. Delik, at gübresi ile doldurulur. Meşe veya kavak ağacından yapılan kazık, mezardaki deliğe çakılır. Bu şekilde Ubır'ın dışarı çıkıp doğayı ve insanları rahatsız etmesinin engellendiğine inanılır. Ubır'ın çeşitli yollarla yakalandığına inanılır. Ubır gören kişinin gömleğinin yakası aniden yırtılır, çatal ağacının veya kuş kirazı ağacının çatallanan budağı ikiye ayrılır. O an, alev yumağı olan Ubır'ın, insanın ayakları altına düştüğüne inanılır. Ubır'ın anında insan kılığına girerek, merhamet istemeye başladığına, Ubır'ın dövülmesi gerektiğine inanılır. Köyde biri yaralanıp yatağa düşerse, bir gün önce yakalanıp dövülen Ubır'ın o insanın içine yerleştiğine inanılır. Ubır'ın kime musallat olduğuna ancak bu şekilde karar verilir. Hıristiyan bayramlarında Ubır eve girmesin diye, çocukları korumak

için, kapı ve pencerelere sarımsak sürülür, evde kurşun dökülür (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 20).

2.2.Peri

Doğaüstü güçleri olduğuna inanılan ve dişi olarak kabul edilen ruhlara “Peri” adı verilir. Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nin kaynaklarında “kötülük yapan varlık” olarak yer alır. Perinin, insanların yanına sadece gece geleceğine ve evde tek başına kalanlara musallat olacağına inanılır. Eğer odaya elinde Kur’an olan biri girerse, o zaman işkencenin biteceğine, hiçbir şeyin gelemeyeceğine; eğer girmezse kişinin gece boyunca işkenceye maruz kalacağına inanılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 23).

Perileri aldatmak için çocuklara gizli bir ad koyulur. Çocuğun sahte adı yüksek sesle söylenerek, perilerin aldatıldığına inanılır. Erkek çocuklarının saçları uzun bırakılır. Erkek çocuklarına kız, kız çocuklarına erkek muamelesi yapılır. Perilerin eve girmesini önlemek için, bacaya çalı çırpı koyulur. Korunmak için, yeni doğan çocuğun çamaşır ve elbiseleri geceleri dışarıda bırakılmaz (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 27).

2.3.Kayış Ayak

Halk muhayyilesinde “eğri bacaklı”, “kayış ayak” olarak tasvir edilen yaratığın; kişi ayakta iken, kişinin omuzlarına, yamuk ayakları kişinin önünde olacak şekilde yerleştiğine ve kişiyi istediği şekilde dolaştırdığına inanılır. Kayış ayağın, hava karardıktan sonra şafak vaktine kadar, istediği şeyi insanların omzuna binerek yaptırdığına inanılır. (Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI: 24).

Kayış ayaktan korunmak için, geceleri dualar okunur

2.4.Su Anası

Su Anası, kadın kılığında, kırmızımsı tenli, uzun kara ya da sarı saçlı, iri göğüslü, kaşsız, siyah ve pörtlek gözlü olarak tasvir edilir. Su Anası’nın su kenarında, iskelede saçlarını altın tarağı ile taradığı zaman gözükütüğüne ve aniden gelen insanlardan korkup kendisini suya attığına, altın ya da gümüş

tarasını da su kenarında unuttuğuna, ancak tarasını çalan insanları asla rahat bırakmayacağına inanılır. Su Anası ismiyle çocuklar korkutulur. Akşamüstü su kenarına, genç kızlar ve hamile kadınlar yalnız gönderilmez. Su Anası'nın küçük çocuklara düşkün olduğuna, çocukları kendi yanında suya alacağına inanılır (Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 21).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM HALK EDEBİYATI

Çocuk edebiyatından, büyüklerin kahramanlık konulu destanlarına kadar mensur ve manzum halk edebiyatı ürünleri, Dobruca Kırım Tatar Türkleri tarafından kuşaklar arasında aktarılmıştır (Önal, 2010: 209).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin millî karakterleri, örf, âdet ve gelenekleri, medeniyetleri, sosyal, siyâsî ve iktisâdî durumları, arzu ve ümitleri, dünya görüşleri çok eski zamanlardan beri yırlarla, çınlarla, manilerle (manelerle), atasözleriyle, tapmacalarla, beşik yırlarıyla, alkışlarla, kargışlarla ve destanlarla, efsanelerle, halk hikâyeleriyle, masallarla, fıkralarla nesilden nesile geçerek günümüze kadar ulaştırılmıştır.

I. MANZUM ESERLER

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin asırlar boyunca gelecek kuşaklara aktarılan manzum halk edebiyatı ürünlerinden atasözleri, bilmeceler, çınlar, dualar ve beddualar, maniler, ninniler, tekerlemeler ve türküler Emel Mecmuası'nın satır aralarında sık sık görülür.

Çalışmamızın bu bölümünde, geçiş dönemleri esas alınarak, manzum eserlere yer verilmiştir.

1. Ninniler

Ninni Dîvânü Lügati't-Türk'te: “balu balu” şeklinde yer almıştır. Bu terim; “kadınlar beşikte çocuğu uyutmak için söylerler” şeklinde tanımlanmıştır.

Şükrü Elçin ninniye annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için söyledikleri manzum ve mensur sözler şeklinde tanımlamıştır (Elçin, 1986: 589).

Ignacz Kunoş tarafından ninni, sadece evlat sevgisiyle oluşan ve sevimli bir ahengi olan şiirler olarak görülür (Kunoş, 2013: 75).

Ahmet Talat ninnileri, annelerin çocukları uyutmak için söyledikleri, sabit şekli ve edebi kıymeti olmayan, edebi bir tür olmayan türküler olarak tanımlamıştır (Onay, 1928: 8).

Esmâ Şimşek'e göre ninni, ağlayan çocuğu susturmak veya uyutmak için hanımlar tarafından hususi bir nağmeyle söylenen ve sonunda "Eee...uyu yavrum uyu, ninni yavrum ninni, hi hu hu...vs" bulunan; bazen bir bazen de daha fazla bent /dörtlüklerden meydana gelen manzumelerdir. Ninnilerin en önemli özelliği, hüküm sözleri ve nidalar içermesidir (e e e! piş piş piş! gibi) (Şimşek, 1987:33).

Ali Berat Alptekin'e göre ninniler, ağlayan çocuğu susturmak veya uyku saati gelen çocuğu uyutmak için anne kucağında, dizinde veya beşikte söylenen ezgilerdir (Alptekin, 1990: 23).

Nilüfer Zeynep Özçörekçi anne, nine, teyze, hala, abla vb yakınlar tarafından çocukları uyutmak bazen de sevmek için söylenen, başında "hu hu" sonunda "ee ee" , "ninni ninni" gibi nakaratların yer aldığı ezgileştirilmiş sözler olarak tanımlar (Özçörekçi, 1993: 36).

Cem Dilçin'e göre ninniler, annenin çocuğunu kucağında, salıncakta ya da beşikte uyutmak için, kendine özgü bir besteye söylediği basit sözlü türkülerdir (Dilçin, 1983: 55).

M.Nasuh Güngör'e göre, dört mısrası yahut birinci, ikinci ve dördüncü mısraları aralarında kafiyeli, bir veya iki bendi bulunan veya birbirleriyle kafiyeli üçer mısralık parçalardan sonra yine bir ve ya iki mısralık bentler taşıyan, 8'li veya 7'li (4+4=8, 4+3=7) vezinlerle yazılan, en çok anneler ve bazen de babalar tarafından söylenen halk edebiyatı manzûmeleridir (Güngör, 1945: 75).

Amil Çelebioğlu tarafından, en az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak, ağlamasını önlemek amacıyla özel bir besteye söylenen ve o andaki hâlet-i ruhiyyesini yansıtan, mani türünde dörtlükten meydana gelen türküler şeklinde tanımlanır. Bazı ninni örneklerinde tekerlemelerin de yer aldığı görülür.

Amil Çelebioğlu tarafından ninniler konularına göre şu şekilde tasniflendirilir:

- a. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler
- b. Dilek ve temenni mâhiyetinde ninniler

- c. Dinî, kutsî ve fikrî mâhiyette ninniler
- d. Efsane ve ağıt türünden ninniler
- e. Övgü ve yergi mâhiyetinde ninniler
- f. Sevgi ifade eden ninniler
- g. Şikayet ve teessür ifade eden ninniler
- h. Tehdit mahiyetinde olan ninniler
- i. Vaad mahiyetinde olan ninniler
- j. Vatan sevgisine dair ninniler (Çelebioğlu, 1982: 171).

Doğan Kaya, “Anonim Halk Şiiri” adlı çalışmasının ninniler bölümünde, Amil Çelebioğlu’nun tasnifini esas almakla birlikte içerik bakımından bazı eklemelerde bulunarak yeni bir tasniflendirme yapmıştır. Bu tasnif şu şekildedir:

- 1. Yapılarına göre ninniler
- 2. İhtiva ettiği konulara göre ninniler
- 3. Söylenilen kişilere göre ninniler
- 4. Söylenme zamanına ve ortamına göre ninniler
- 5. Yapılarına Göre Ninniler
  - a. Hecelerine göre ninniler (beş heceli ninniler
yedi heceli ninniler
sekiz heceli ninniler
on bir heceli ninniler)
  - b. Mısralarına göre ninniler (ikilik şeklinde ninniler
üçlük şeklinde ninniler
dörtlük şeklinde ninniler,
bentlerden meydana gelen ninniler
beş-sekiz-on mısralı ninniler)

(Kaya, 1999: 346-352).

Geleneksel ninniler giriş kalıpları, asıl ninni mısraları ve bitiş kalıplarından oluşur.

Hecelerine göre ninniler, 7'li, 8'li, 11'li hece vezinleriyle mani tipinde kâfiyelenir. Ölçü genellikle sağlam olmakla birlikte kimi zaman duraksız örnekleri de görülür.

Mısralarına göre ninnilerin büyük çoğunluğu dörtlüklerden meydana gelir. Ancak temeli ikilik ya da üçlük şeklinde olup “ninni yavrum ninni” veya “ninni gülüm ninni” gibi sözlerin eklendiği ninniler de görülür. Ninniler on sekiz mısraya kadar çıkabilir.

Söylenilen kişilere göre ninniler kız çocukları için söylenenler, erkek çocukları için söylenenler, hem kız hem erkek çocukları için söylenenler, ebedî uykuya vatan ölümler için söylenen ninniler şeklinde tasniflendirilir.

Söyleme zamanı ve ortamına göre ninniler, çocuk uyuturken söylenenler, hoppalama, okşama mâhiyetindekiler, çocuk uyandıktan sonra onu severken söylenenler, bebeğin emeklemesi, yürümesi, koşmaya başlaması, dişinin çıkması hususlarında söylenen ninniler olarak sınıflandırılır.

Anne ile çocuğun ahengini, birliğini, yakınlığını ve uyumunu sağlayan ninniler, her toplumda varolan müzik değeri taşıyan edebi örnekler arasında gösterilir. Ninnilerle çocuğun kimliği belirlenir. Ninnilerde kısmen mizah unsurlarına, benzetmelere yer verilir. Mısra sayıları iki ve on sekiz arasında değişir. Kendilerine has ezgileri vardır. Ninniler genellikle klişe sözlerle başlar. Zincirleme şeklinde olabilirler.

Aile yapısı, örf, âdet ve gelenekler, dinî inanış, yaşam şartları, aile içindeki ilişkiler, bebeğe duyulan sevgi ninniler vasıtasıyla çocuklara aktarılır. Ninnilerin görünüşte bebekleri uyutmak, dinlendirmek ve pasif hâle getirmek gibi bir fonksiyonu olduğu düşünülür. Aslında ninniler ile yeni doğanın dil, düşünce, müzik/ritmik, sosyal, kişilik gelişimleri şekillendirilir. Ninnilerle bebeğin dil, düşünce, müzik/ritmik, sosyal, kişilik gelişimleri şekillendirilir.

Jan Assmann'ın “Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik” adlı eserinde belirttiği gibi, geçmişle ilişki için, geçmişin “geçmiş” olarak bilince yerleşmesi ve yaşatılması gerekir. Hatırlama figürleri, belli bir mekanda cisimleştirilmek ve belli bir zamanda

güncelleştirilmek ister; her zaman somut bir mekan ve zamana ihtiyaç duyar (Assmann, 2001: 36). Yeni yetişen nesillerde millî bilinci uyandırmak ve manevî değeri yüksek olan vatan, bayrak gibi kavramların öğrenilmesini sağlamak amacıyla hatırlama figürleri Dobruca Kırım Tatar Türkleri ninnilerinde özellikle kullanılır. Bağ, bahçe, yayla, dağ ve deniz gibi tabiatta sıradan gibi gözükken yerler, özellikle Sovyet Rusya zamanında, sürgün sebebiyle, vatan Kırım'ı hatırlattığı için yasaklanan manevî kavramlar arasında yer almıştır. Ninnilerde “Vatan Kırım, Tarak Tamgalı Gökbayrak” gibi manevî kavramlar, farklı tabiat unsurlarıyla birlikte verilir (Işıқтаş, 2012: 262).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin aklında ve kalbinde Çadırdağ, Kırım gibi özel yer adları hiçbir zaman unutulmamış kavramlardır. Bu yüzden bilinçli bir şekilde, ninnilerde bu kavramlar konu edilerek, yeni nesillerin bu adları öğrenmeleri sağlanır.

Çalışmamızda Emel Mecmuası'nda geçen ninnilere, Amil Çelebioğlu'nun konularına göre ninniler tasnifine göre yer verilmiştir.

1.1. Dilek ve Temennî Mâhiyetindeki Ninniler

- 1.1.1. Gel balam bana gel
Uyutagım seni
Gel sana oyuncak vereyim
Konfeti vereyim uyu, büyü

(Naci, 1966, Eylül- Ekim, XXXVI :22).

1.2. Sevgi İfade Eden Ninniler

- 1.2.1. Ayga desem yaraşır, ay neni
Gül başkalardan daşır, ay nenni
Gül başkanın işine, ay nenni
Altın beşik yaraşır, ay nenni
Kazan kaynar kaşık yok, ay nenni

Bala cilar, beşik yok, ay nenni

(Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 22).

1.3. Vatan Sevgisine Dair Ninniler

1.3.1. Yuquğa daldı Çadırdığ,
Qarğa örtüldi.
Meyvağa toldı, bağça-bağ,
Dallar bükildi Tamğalı,

Aziz yurtum, Vatanım,
Mübarek yerim.
Er bir sub yutumiñda
Elâldir Qırım.
Ay-ya, ay-ya, ay-ya...

Batır kibi yürü, qozum,
Ana yurtuñ Qırımda
Sensin canım ve közüm
Sensin benim yırım
Ay-ya ay-ya ay-ya...

İstegim, bar- ös, alim ol, evlâdım,
Tüşüñe kelsinler
Gürdeli ve altın zamanlar, kelsin
Avada dalğalansın

Şüretli kök sancaq
Bağrında balalar
Kelecek nesiller
Büyüsün, köklerde qanat kesrin

Vatanım-yurtumnu saqlaycaq
 Yerniñ kökniñ gizli sırn örgen, baq,
 Bahtlı ol bu dünyada, ay-nenni,
 Seniñdir yeşil ada güzel Qırım,

Qartlığında ayatıma direksiñ
 Sen em maña, em Vatanğa kereksiñ
 Namuslı ol, aқиqaten cesür ol,
 Vataniñda saña, oğlum açiq yol

(Ülküsal, 1981, Mart- Nisan, CXXIII: 3).

2. Bilmeceler

11. yy'da bilmece hakkında bilgi veren “Divânü Lügati't-Türk”e ve 14. yy'da eseri “Codex Cumanicus”a göre, bilmece türüne “tabuzgu”, “tabuzgun nen”, “tabuzguk”, “tabzug”, “tabzuguk”, “tamızıg” adları verilmiştir. “Bilmece” teriminin yanında “askı”, “atlı hekat”, “atlı mesel”, “bağlama”, “muamma” ve “lugaz” terimleri kullanılmıştır. “Muamma”, âşık edebiyatı geleneğinde âşıkların sorduğu manzum bilmeceleri karşılayan bir terimdir. “Lugaz” divan şâirlerinin yazdıkları manzum bilmeceleri karşılayan bir terimdir (Sakaoğlu, 1983: 227-228).

Türk toplulukları arasında bilmece için, “tapmaca”, “cumbak”, “matal”, “tapçan nımah”, “taabın”, “tabışmak”, “tıvızık” gibi terimler kullanılmıştır. Tabiat unsurlarıyla bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı, akıl, zekâ veya güzellik gibi kavramlarla dinî konu ve motifleri kapalı bir şekilde yakın-uzak çağrışımlarla düşünce, muhâkeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözler (Elçin, 1993: 607) Şükrü Elçin tarafından bilmece olarak adlandırılır.

Âşıklar tarafından söylenen manzum bilmecelere “muamma” veya “askı” adı verilir. Divan şâirlerinin de yazdığı muamma örneklerine rastlanır. Lugazlar ise genellikle divan şâirleri tarafından yazılan manzum bilmecelerdir. Bilmeceler, manzum da mensur da olabilir. Anonim

bilmeceler, nazım ve nesir şeklinde olabilir. Âşıklar tarafından söylenen ya da yazılan muamma ve lugazlar ise manzumdur. Mensur bilmeceler, seci karakteri gösteren metinlerdir (Elçin, 1993: 603-604). Manzum bilmeceler ise, vezin, kafiye ve nazım özellikleri gösteren metinlerdir. Bilmecelerde belirli duraklardan söz etmek mümkün değildir. Manzum bilmecelerde aliterasyonun yanı sıra yarım, tam, cinaslı, zengin kafiye ve redif görülür (Sakaoğlu, 1970:16). Bilmecelerin dili anlaşılır, sade bir dildir. Her konu hakkında bilmece yazılabilir. Bazı bilmecelerde kalıplaşmış doldurma kelimelerden sonra soru cümlelerine geçilir (Sakaoğlu, 1982: 32). Çok sorulu ve çok cevaplı bilmecelere de rastlanır. Bilmece metinlerine masal, halk hikâyesi, fıkra, tekerleme gibi halk edebiyatı türlerinde rastlanabilir (Sakaoğlu, 1972: 11).

Sami Akalın, bilmeceleri şekil özelliklerine göre sınıflandırmıştır:

- a. Mani bilmeceler,
- b. Beyit bilmeceler,
- c. Mısra bilmeceler (Akalın, 1954: 56).

Şükrü Elçin bilmeceleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a. Anonim mahsuller (manzum bilmeceler, mensur bilmeceler)
- b. Ferdî eserler (muamma, lugaz) (Elçin, 1993: 607-620).

Konularına göre bilmeceler

- a. Tabiat ve tabiat hadiseleri ile ilgili bilmeceler,
- b. Bitkiler ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler,
- c. Hayvanlar ve onların mahsulleri ile ilgili bilmeceler,
- d. İnsan ve insan uzuvları ile ilgili bilmeceler,
- e. Eşya ile ilgili bilmeceler,
- f. Manevi-dinî unsurlarla ve diğer kavramlarla ilgili bilmeceler

(Elçin, 1970: 81-88).

Andreas Tietze ile İlhan Başgöz bilmeceleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a. Tek karşılığı olan bilmeceler
- b. Karşılıkları birden fazla olan bilmeceler
- c. Bilgi ölçen bilmeceler
- d. Sözcüğün parçası üzerine kurulan bilmeceler
- e. Şaka, alay bilmeceleri (Başgöz-Tietze, 1999: 23).

Amil Çelebioğlu ve Yusuf Ziya Öksüz bilmeceleri konularına göre, Doğan Kaya da yapılarına ve konularına göre sınıflandırmıştır.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde "tapmaca" olarak adlandırılan bilmeceler, insanların günlük hayatından, nesnelere, yiyecek ve içeceklerden, tabiattan, iş ve uğraşılardan hareketle şekillenir. Bilmecelerde basit ve düz bir anlatım kullanılır. Bilmeceler manzum veya mensur biçimde söylenir. Kolektif bilinçaltının en eski yansıması olan bilmecelerle, insanların akli ve pratik zekâsı test edilir.

Çalışmamızda, Emel Mecmuası'nda yer alan Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin bilmecelerine, Şükrü Elçin'in konularına göre bilmeceler tasniflendirmesine göre yer verilmiştir.

2.1. Bitkiler ve Yiyeceklerle İlgili Bilmeceler

- 2.1.1. Özü kamış başı gümüş. (Arpa)
- 2.1.2. Bir kıçkene petnas, cerge tüşse sıgamaz.
Yapıcılar yapamaz kuyumcılar kıyamaz koz. (Ceviz)
- 2.1.3. Su üstünde sarı perik. (Çibörek)
- 2.1.4. Konarımın el bilir, toktarımın cel bilir. (Deve dikeni)
- 2.1.5. İğiri mığırı hendeklerden tıgırı. (Deve dikeni)
- 2.1.6. Col boyunda vay vay. (Diken)

- 2.1.7. Ay alâmet alâmet içi dolu kıyamet
Suvlap saldım kurutup aldım. (Ekmek)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1968, Mayıs- Haziran, XLVI: 26).
- 2.1.8. Bir kiçkene pılatır, cümle alemni cılatır. (Ekmek)
- 2.1.9. İçinde ballı dan. (İncir)
- 2.1.10. Kalavdan atladi, kaz yumurtladı. (Kabak)
- 2.1.11. Allah yapar yapısın, temır açar kapısın. (Karpuz)
- 2.1.12. Sürülü koyum kuyuga tüştü. (Kaşık börek)
- 2.1.13. Tabmaçam tabı yok kaşığım sabı yok. (Kaşık börek)
- 2.1.14. Üy löbesı oyuldu, üyden sofı coyuldu. (Köbete)
- 2.1.15. Kat kat katlançık, katlamadan appaçık. (Lahana)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1981, Mart- Nisan, CXXXIII:8).
- 2.1.16. Bir küçük fıçıcık
İçi dolu turşucuk. (Limon)
- 2.1.17. Bir kesecik fildişi
İçinde beyler aşı
Anı pişirsen aş olur
Ellezinin paltosun elli kışı kisetalmay. (Mısır)
- 2.1.18. Cer astında kırmızı bakır. (Pancar)
- 2.1.19. Cer astında çıpçeli tavuk. (Patates)
- 2.1.20. Alçacık boylu, katife donlu. (Patlıcan)
- 2.1.21. Kadife tonlu. (Patlıcan)
- 2.1.22. Uzun uzun uzalır, ot içinde buzavlar. (Salatalık)
- 2.1.23. Arşındır boyı, yeşildir soyı,
Aktır kam, savdır cam. (Salatalık)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1940, Ocak- Şubat, CXLVII: 15-17).
- 2.1.24. İğnesiz, ipsiz dizilgen moşak
Tanrı tüzgen, kul üzgen. (Salkım Üzüm)
- 2.1.25. Tışı kara, toprak tuvul, içi ak un tuvul
Kuyruğu bar sıçan tuvul. (Turp)

- 2.1.26. Tavga bardım dal kuş tuttum,
Etin aşadım, süyegin cuttum. (Üzüm)
- 2.1.27. İki türlü suyu var. (Yumurta)
- 2.1.28. Bir kuyum bar eki türlü suvu bar. (Yumurta)
- 2.1.29. Pişirmesen kuş olur. (Yumurta)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1968, Mayıs- Haziran, XLVI: 26).
- 2.1.30. Ay körüldü körüldü, altın saray kuruldu
Oy artında bakıra çakıra, barıp karasam bir top gumuş
tıgıra. (Yumurta)
- 2.1.31. Bir ak meti, avızı keti
İşinden şıgar bir karaboti. (Yumurta)
- 2.1.32. Bir kesecik fildişi
İçinde beyler aş
Anı pişirsen aş olur
Pişirmesen kuş olur. (Yumurta)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1940, Ocak- Şubat, CXLVII: 15-17).

2.2. Eşyalarla İlgili Bilmeceler

- 2.2.1. Sarıdır zafran gibi, okunur kurân gibi
Bilmem şifâlı, bilmem zerdali. (Altın)
- 2.2.2. Dağa varsa kuturur.
Eve gelse oturur. (Balta)
- 2.2.3. Beş kardaş avul çevire. (Çorap şişi, mil)
- 2.2.4. Bir etiğim bar tizden. (Çorap)
- 2.2.5. Adı İsmail, şamarga kail
Arkası deriden, kulakları temırdan (Dare)
- 2.2.6. Alçacık damdan kar yağar. (Elek)
- 2.2.7. Tuverek aran astı boran. (Elek)

- 2.2.8. Alçacık boylu
İtten alçak
Attan yüksek (Eyer)
- 2.2.9. Erten keter ellezi,
Akşam kelir ellezi
Allah, Allah alâmet

İçi dolu kıyamet
Ak saldım, kırmızı aldım
Salli alâ Muhammet (Fırın)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1968, Mayıs- Haziran, XLVI: 27).
- 2.2.10. Üy içinde üyüm bar bir avuç tüyüm bar. (Fırın)
- 2.2.11. Bir kışkene pılandır üy üyden tılandır. (İğne)
- 2.2.12. Minareden attım sınımadı suvga attım sındı. (Kâğıt)
- 2.2.13. Kara blut kelip kapladı. (Kapak)
- 2.2.14. Tımrı kelip çokladı. (Kaşık)
- 2.2.15. Bir tahtanı oyarlar, içine mane koyarlar,
Mane yalan söylerse kulakçıgın burarlar. (Keman)
- 2.2.16. Bir ağacı oymuşlar
İçine nağme koymuşlar
Eğri büğrü söylemiş
Kulağım burmuşlar. (Keman)
- 2.2.17. Bir balam var:
Elime alsam ağlar,
Aşağı koysam suslar. (Keman)
- 2.2.18. Ababi kelip bir kaba,
Çontuk tay kelip bir tebe. (Kerpeden ve çekik)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1981, Mart- Nisan, CXXIII:8).
- 2.2.19. Astı tahta üstü tahta, ortasında zalim softa. (Kılıç)
- 2.2.20. Yeşil saldım kırmızı aldım. (Kına)
- 2.2.21. Bir kışkene dükancık, içi dolu softacık. (Kibrit)
- 2.2.22. Altın kantar et tartar. (Küpe)

- 2.2.23. El ile yapılır
Kulakka takılır. (Küpe)
- 2.2.24. Avuçka tolar, üyge sıymaz. (Lamba ışığı)
- 2.2.25. Eki cıgıt küreşe tabanları tireşe. (Makaslık)
- 2.2.26. Başı var, kolu yok
Gövdesi var, ayağı yok. (Mezartaşı)
- 2.2.27. Babası arık başında sarık. (Mih, çivi)
- 2.2.28. Vucudu içinde, başı tışında. (Mih, çivi)
- 2.2.29. Bir karış boyu bar, sığırda soyu bar
Öz boyun özü aşar ne acaib huyu bar. (Mum)
- 2.2.30. Bir alçacık oturgan, bütün üynı toldurgan. (Mum)
- 2.2.31. Ötemiş akay ölüyatır, üç akay köteryatır. (Ocak)
- 2.2.32. Bir etiğim bar belden. (Pantolon)
- 2.2.33. Bir kişkene metiçik, içi tolu tetiçik. (Parmak ve oymak)
- 2.2.34. Et meti, temir kırşav. (Parmak ve yüzük)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1940, Ocak- Şubat, CXLVII: 15-17).
- 2.2.35. Üyde desem üyde tuvul,
Tışta desem tışta tuvul it. (Pencere)
- 2.2.36. Anav üyde elek, mınav üyde çeltek
Onu bilmegen tentek. (Pencere)
- 2.2.37. Anav üyde bir şeltek, mınav üyde bir yeltek
Onı bilmegen tentek. (Pencere)
- 2.2.38. Bir kişkene bilektaş, hanga beyge yoldaş. (Saat)
- 2.2.39. Çın çınlamam, burması tamam bir kızım bar babası
imam. (Saat)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1940, Ocak- Şubat, CXLVII: 15-17).

- 2.2.40. Tavda taliman suda suliman,
künge pişken aş kördüm,
suda irigen taş kördüm. (Sabun)
- 2.2.41. Bir kelinim bar kelgende, kucaklay ketkende. (Soba)
- 2.2.42. Belçiğecin bek bu var bezgelek havasmada oynar.
(Süpürge)
- 2.2.43. Bir kelinim bar eşikmen törde cüre. (Süpürge)
- 2.2.44. Dabur dubur dörtev, Ereceb ulu ekev,
Ay biz edik biz edik otuz eki kız edik
Attım taş, tuttum kuş, atkanım taş tuvul,
Tutkanım kuş tuvul, özu er tuvul, başkanı cer tuvul.
(Tezgâh)
- 2.2.45. Öguz okurdu, uzakka tukurdu. (Tüfek)
- 2.2.46. Bir kıçkene balaçık alsam cılay salsam toktay. (Zincir)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1968, Mayıs- Haziran, XLVI: 28).

2.3. Hayvanlarla İlgili Bilmeceleler

- 2.3.1. Mini mini kuşlar, kafesde kışlar
Kendisi için çalışır ellere bağışlar. (Arı)
- 2.3.2. Dört lap lap kiyiz kaplap, eki oturguş, bir bilgavuş.
(Devenin 4 ayağı, 2 örkeçi, 1 kuyruğu)
- 2.3.3. Et başlı er kördüm. (Horoz)
- 2.3.4. Bir delikte bin softa. (Karınca)
- 2.3.5. İnce belli kara tay. (Karınca)
- 2.3.6. Col canında vay, vay büldürgendi kaynay. (Karınca)
- 2.3.7. Bir kuyum bar, bin koy siya,
Bir avuç toban simay.(Karınca yuvası)
- 2.3.8. Filday semiz bir süyksüz. (Kene)
- 2.3.8. Sıra sıra odalar, içi tolu softalar. (Kertenkele)
- 2.3.9. Kakraga kona keter, kak, su körse içe keter. (Kelebek)

2.3.10. Bir kıkçene meşere yedi deryanı geçre. (Kırlangıç)

2.3.11. Kara pasma kigen bellen kemli
İnce ince söyli dilleri kemli. (Kırlangıç)

2.3.11. Bir karasan dört ayak, bir kamsan tomalak
Oy artında kuşağım kaldı
Elen elen eter, eki kolun caya keter
Dıgır dıgır dıgırman, dıgırmanın kızımın
Üy içine üy saldım, babasız çotsız. (Kırlangıç yuvası)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1940, Ocak- Şubat, CXLVII: 15-17).

2.3.12. Arkasında bin tayak. (Kirpi)

2.2.47. Bir karasañ dört ayak,
Bir karasañ tomalak, arkasında bin tayak. (Kirpi)

2.2.48. İndi gitti pindi gitti karaldıga sindi gitti.
Eğer çıksa görürsünüz küle küle ölürsünüz. (Kirpi)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1981, Mart- Nisan, CXXIII:8).

2.2.49. Türlü türlü kumaştan tüyme tüyer ellezi. (Koyun)

2.2.50. Tav onun anası, temir onun cüregi. (Kurt)

2.2.51. Ana kelyatırğan fil, arkasında tasma tıl
Aklın bolsa oylanda bil. (Öküz)

2.2.52. Cafer ulu cangız, eki çarık yıldız.
(Öküzün dört ayağı, iki boynuzu, bir kuyruğu, iki gözü)

2.2.53. Cumak aytıp cuturttuk
Cümle alemni kuturttuk. (Pire)

2.2.54. Ababi başlı elmas taşlı. (Sinek)

2.2.55. Col boyunda maylı kayış. (Yılan)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1968, Mayıs- Haziran, XLVI: 28).

2.4. İnsan ve Uzuvarlarıyla İlgili Bilmeceler

- 2.4.1. Astı carı üstü carı ortasında
Bir avuç aldında kursağı artında. (Baldır)
- 2.4.2. Yedi teşikli tokmak
Onu bilmeyen ahmak. (Baş)
- 2.4.3. Avlu içinde kızıl tana katalay. (Dil)
- 2.4.4. Üstü can, astı can
Bir tavuğum bar otuz iki yumurtası bar. (Diş)
- 2.4.5. Eki tahtaga tızıldık, birer birer üzüldük. (Diş)
- 2.4.6. Aran tolu ak perik. (Diş)
- 2.4.7. Kel kel desem kelmi, kelme desem keke. (Dudak)
- 2.4.8. Bir tokmağım bar yedi delikli. (İnsan başı)
- 2.4.9. Ürpen sarpar, kalem sızar,
Çarık yıldız, calmap cutar,
Tutup berer, cuvurup ceter.
(İnsanın başı, kaşı, gözü, ağzı, kolu ve ayakları)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1968, Mayıs- Haziran, XLVI: 27).

2.5. Maddi, Mânevi ve Diğer Konularla İlgili Bilmeceler

- 2.5.1. Selâmaleykum ey kışı, ne biri bir, ne beşi
Bir koydan kuzu tudu, anası erkek, balası dişi.
(Adem ve Hava)
- 2.5.2. Men ketemen o kala. (Ayak izi)
- 2.5.3. On ayaklı, beş başlı, dörttür canı. (Cenaze)
- 2.5.4. Allah dep bakıra cümle alemni çakıra. (Ezan)
- 2.5.5. Ayazla gúnú ayamaz, ayağın ğerge tayamaz. (Gemi)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1981, Mart- Nisan, CXXIII:8).
- 2.5.6. Alaman ayak, altın tayak
Guvursan getalmazsm galanga yak. (Gölge)

- 2.5.7. Kök yüzünden alışıdı, cümle alemge yapışdı. (İsim)
- 2.5.8. Kat kat katlançık, içi dolu kımırkaçık. (Kuran)
- 2.5.9. Moynum tolu moşakka bolat baynın kızıman. (Kuyu)
- 2.5.10. Col boyunda kirtlı sandık. (Mezar)
- 2.5.11. Bir teregım bar beş elması bar
Ekısı kün köre üçü kün körmi. (Namaz)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1968, Mayıs- Haziran, XLVI: 28).
- 2.5.12. Dört dört derilen dört köşesi kermen,
Bey tuvul han kelse turup çerim bermem. (Namaz)
- 2.5.13. (S) nin başı girer limana,
O adamın ismi çıkar meydana. (Süleyman)
- 2.5.14. Karanlık üyden kelin kele, beş kolga karşı kele
Aldım ele vurdım yer, Allah belasını vere. (Sümük)
- 2.5.15. Elteşe melteş sallab ursam cer teşe. (Sümük)
- 2.5.16. Ben giderim o gider, önümde zon zon eder. (Sakal)
- 2.5.17. Attan yüksek, itten alçak (Şah)
- 2.5.18. Dem ile dane yedim, Nuh ile tufana girdim
İki kere dünyaya geldim, bir daha gelsem gerek. (Şeytan)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1940, Ocak- Şubat, CXLVII: 15-17).
- 2.5.19. Bir kuyum var
Pazarda satılmaz, ondan tatlı şey bolmaz. (Uyku)
- 2.5.20. Cemaati bar camisi yok yolu bar izi yok. (Vapur)
- 2.5.21. Hazret Ali'nin kılıcı, dünya tutar bir ucu. (Yıldırım)
- 2.5.22. Bir cavlukta bin tüyme. (Yıldız)
- 2.5.23. Bu karga gak dedi guk dedi
Bu dünyada üç şey yok dedi.
(1. Denize kapak 2. Göğe merdiven 3. Mezara kilit)

- 2.5.24. On eki turna, kırk sekiz çil
Aklın bolsa oylanda bil. (12 ay, 2 bayram. 48 hafta)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1968, Mayıs- Haziran, XLVI: 28).

1.6.Tabiat ve Tabiat Hâdiseleriyle İlgili Bilmeceler

- 2.6.1. Avlu avuzunda ak tana arumen dep maktana. (Ay)
- 2.6.2. Canı tungan bir bala kırk künge cetmi
Öldü desem dünyadan hiçte ketmi (Ay)
- 2.6.3. Çim çımırdamısın, appak yumurtamısın
Hanımlar gezmeye çıktı sen hala burada mısın.
(Bahçedeki kar)
- 2.6.4. Mavi atlas iğne batmas,
Terzi dikmes, makas kesmes.(Gök)
- 2.6.5. Ay saldı, kün aldı. (Kırağı)
- 2.6.6. Ana kelyatır alp, eki kulak salıp
Ay ketirip saldı kun köterip aldı. (Kırağı)
- 2.6.7. Biz biz edik biz edik, otuz eki kız edik.
Tahtaçıkka tızıldık, Tan atkanda coyulduk (Yıldız)
(Seyfeddin-Abdülaziz, 1981, Mart- Nisan, CXXIII:8).

3. Tekerlemeler

Tekerlemeler, ses ve sözcük benzerliğinden yararlanılarak oluşturulan anlamsız ya da yarı anlamlı, ahenkli söylenen, çocuk oyunları ve masalarda sık sık başvurulan halk edebiyatı ürünleridir.

Tekerlemeler, Türk coğrafyasında; cır, takmak, takmaza, ölen, ırım, arbav, beşik cırı, beşik nağmesi, acıtma, arzulama, besleme, cımatma, sabiy-beşik cırla, ohşama, ezizleme, eylendirme, layla, imtım, aydım, yaremazan, carapazan olarak adlandırılır (Duymaz, 2003: 205-206).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri arasında masal tekerlemesi anlamında “sayma” ve “tez aytuv” terimleri kullanılır (Duymaz, 2003: 205-206).

Şükrü Elçin’e göre tekerlemelerin kökeni, uydurma sözler ve olaylar, gerçek maceralar ve sihir güçlerini kaybeden şaman dualarıdır (Elçin, 1993: 590).

Boratav’a göre, oyun tekerlemelerinin kökeninde başka türlerdeki metinlerin tekerlemeye dönüştürülmesi ve şaman duaları etkili olmuştur. Masal tekerlemelerinin kökeninde ise bilinç altının ifadesi olan düşler etkili olmuştur. Âşıkların ve tekke şâirlerinin şiirleri de tekerlemelere kaynaklık etmiştir (Boratav, 1958: 32-43).

Ali Duymaz, tekerlemelerin kaynaklarını şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a. Çocukların zihin serbestliği
- b. Hayal ve düşler
- c. İçki, esrar, vb. içme
- d. Şamanlık esrimesi
- e. Tasavvufi aşkınlık
- f. Yalan
- g. Olağanüstülük ve abartma
- h. Mizah (Duymaz, 2003: 208-212).

Ali Duymaz’ın tekerleme sınıflandırması şu şekildedir:

- a. Belirli bir oyun, tören ya da metne bağlı tekerlemeler
- b. Çocuk oyunları tekerlemeleri
- c. Tören ve inanç tekerlemeleri
- d. Halk edebiyatı türlerine bağlı tekerlemeler
- e. Seyirlik oyunlar ve halk eğlencelerine bağlı tekerlemeler (Orta oyunu, Karagöz Meddah tekerlemeleri)
- f. Yazılı ya da gelişmiş edebiyat tekerlemeleri
- g. Âşık edebiyatı tekerlemeleri
- h. Tekke-tasavvuf edebiyatı tekerlemeleri
- i. Edebî metinlerin değiştirilmesiyle oluşmuş tekerlemeler

- j. Diğer tekerlemeler (Mektup tekerlemeleri, iş ve mesleklerle ilgili tekerlemeler) (Duymaz, 2003: 219-220).

Tekerlemeler şekil özellikleri bakımından şu şekilde tasnif edilir:

- a. Manzum tekerlemeler
- b. Yarı manzum tekerlemeler
- c. Mensur tekerlemeler (Duymaz 2003: 215-217).

Tekerlemelerde, belirli bir ana konu bulunmaz. Tekerlemeler, mânâdan çok işlevleriyle değerlendirilir. Mısra başı, sonu kafiye, aliterasyon ve secilerle sağlanan ses oyunlarıyla ve çağrışımlarla bağlanarak, belirli bir nazım düzenine kavuşturulur. Tekerlemeler, birbirini tutmayan hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelir. Duygu, düşünce ve hayaller tezat, mübalağa, şaşırtma, tuhaflık ve güldürmeye dayalı birtakım söz kalıpları içinde sıralanır. Düşünceye sadece nazım unsurları kılavuzluk eder. Muhteva diğer halk edebiyatı türlerine göre tutarsızdır. Karşılıklı soru ve cevap şeklinde veya zincirleme diyalog halinde tekerleme örnekleri de görülür (Duymaz, 2003: 213-215).

Tekerlemelerle, şaşırtma, eğlendirme ve keyiflendirme, masallarda ve halk hikâyelerinde dinleyiciyi hazırlama, oyunlarda ebe ve tarafların seçimi, doğa güçlerini harekete geçirme, doğa olaylarını kontrol altında tutma, özellikle de yanıltmacalarla çocuğun dilini geliştirme işlevleri yerine getirilir.

Çalışmamız boyunca Emel Mecmuası'nda bir tekerleme örneğiyle karşılaşmıştı. Ali Duymaz'ın konularına göre tekerlemeler tasnifine göre bu tekerleme, belirli bir oyun, tören ya da metne bağlı tekerlemeler grubunda yer alırken; yapılarına göre tekerlemeler tasnifinde ise manzum tekerlemeler grubunda yer alır.

3.1. Tekerleme Örneği

Appaz şappaz

Anav keldi bir cambaz.

At bersem azayak,

Ton bersem tozayak.

Az bergen candan, kop bergen maldan.

Mına menden on akşa, corav bolsın caş kızlarga

(Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXVIII: 25).

4. Çınlar

İkişer mısradan teşekkül eden mevzun ve mukaffa ifadelerle “çın”(şın) adı verilir. Çınlar, hemen yaratıldığından, küçük hacimli türler olduğundan, her devrin özelliklerini rahatça aksettirdiğinden dolayı, içtimaî ve siyasî hayatta, bu türe çok sık müracaat edilir. Çınlar (şınlar) hususi bir ritm ile söylenir ve iki satırı geçmez. Çınların büyük bir kısmı hissî ve edebîdir. Çınlaşmayla eğlence ve halkın fikrinin usta bir şekilde ortaya konması amaçlanır. Çınlaşma âdeti halkın zeka ve buluş yarışını, edebi bir halk eğlencesi olarak kabul edilir (Naci, 1967, Ocak- Şubat, XXXVIII: 23).

Çınlar, irticalen ve karşılıklı olarak söylenir. Çınlaşmada kolektiflik esas alınır. Çınlaşmalar, iki veya daha çok kişinin bir araya gelmesiyle gerçekleştirilir. Çınlarla insanların iç dünyaları benzetmeler yapılarak tasvir edilir.

Emel Mecmuası’da yer alan çınlar umûmî çınlar, aşk çınları, bilmece tarzında söylenen çınlar, cevabı yetiştiremeyenlere dair çınlar, hayat felsefesine dair çınlar, istihza ve cevaba dair çınlar, karşılıklı söylenen umûmî çınlar, rakip grup ve taraflar arasında söylenen çınlar olarak tasniflendirilmiştir.

4.1. Aşk Konulu Çınlar

4.1.1. Maşallah kardaş saçına, boyga posga
Maktamaga layıksın, eşge dostga

4.1.2. Songı sözümler selâmım, aytaman sağa
Seni körsem hiç tözümler tabılmay mağa

- 4.1.3. Sarışınlı tomlak, şaylı bala
Korgen sayın başımdan aklını ala
- 4.1.4. Üyden çıksam karçıgan korüne tura
Kaytan kaşman kömür köz moynım ura
- 4.1.5. Kaşların senin kaytanday, bel kemane
Hem dilberlik bar sende, hem zemâne
- 4.1.6. Haveslendım dalfıdan bir işine
Ten terbetip kol sil tep cürüşüne
- 4.1.7. Adın aytıb çıgaman tan atkaçı
Akşam ah dep cataman, ay batkaçı
- 4.1.8. Sende dilber sini bar, manlayın cayık
Dost tutkanın bolmasa, dost bolayık
- 4.1.9. Kasavetmen kararmam, dertmen ölmem
Sen kara yer cabınmay, men tönülmem
- 4.1.10. Kavuşmasaın men sağa, dünyada cürmem
Halk day beter avırıp, töşekle ölmem
- 4.1.11. Sen ketkende arkandan karap kaldım
Kayt artına demeğe, halktan yaldım
- 4.1.12. Ūmürüm senin elinde, çıksa canım
Razıman men sen için tögülse kanım
- 4.1.13. Senin közün karası, benim bahtım
Kordü közüm süydü can, iridim aktım

4.1.14. Sen tişlegen elmadan, men tişleyim
Sen bolmagan yerlerde, men nişleyim

4.1.15. Toben karap kol siltep, cürüşün süydüm
Karap kaldım artından, küneşsiz küydüm

4.1.16. Dünya bir yak sen bir yak, şay sanaman
Karamağa közümden kızganaman

4.1.17. Aşıklıknın aldı aru, sonu yaman
Bermesin düşman başına, rabbim, rahman

4.1.18. Eşitemen haberin, alaman elden
Kızganaman men seni, esken celden

4.1.19. On parmağın hünerin kızganma menden
Bir kisemen bir cavlık, tilimen senden

4.1.20. Kaşına göre kirpiğın, boyma saçın
Kavışı senmen korgeydim, bir kuvañın

4.1.21. Men içimmen bek süydüm, sen ne daysın
Tögerekke yıldızsın, köyine aysın

4.1.22. Artka taşlap saçın süydiresin
Curegimni her vakit küydüresin

4.1.23. Kaşın kara kaytanday, beyaz betin,
Kayda ketsem unutmam kıyafetin

4.1.24. Aylanaman kara İdin, ay batkan son
Aylanır da bararman, halk catkan son

- 4.1.25. Kara kaşın altında, kaltray közün
Malın, mülkün kerekmey, yalnız özün
- 4.1.26. Karagan közün seveyim, aytkan sözün
Kuyup cavgan cavmday şuvulday sözün
- 4.1.27. Men ölgende atınnı ayamay çap
Cılap kel de üstümnü çiçekmen cap
- 4.1.28. Ketecekmen köyünden, bulutday kaynap
Endi kimmen cürersin çiçekday cayrap
- 4.1.29. Kadife peşin töbesi, çember çember
Gök gögercin bolayım kolundan cem ber
- 4.1.30. Sevdalıktan derdini çekken bilir
Sekirip otga tüşkenday künler kelir
- 4.1.31. İkimizge bir ölüm bir teneşir
İki kalib bir bolsa kim kirişir
- 4.1.32. Bir kiçkene üyüm bar, çayda totur
Kogerçin day gürüldep içinde otur
- 4.1.33. Kaşların kalem sızılğan, közlerin kömür
Sensiz keçken künlerim, saymayman ömür
- 4.1.34. Kıyık kıyık közlerin kabak aşday
Men esmen sen beyaz, kuramışday
- 4.1.35. Manlayım ayday balkıday, közlenil küdday
Dünyada daha barmeken güzeller senday

4.1.36. Cılamayım, canmayım, desem de bolmay
Sensiz benim dünyada, eksiğim tolmay

4.1.37. Ah değende yüreğim, tek canlmay
Can süyğenden fayda yok, ten sardmay

4.1.38. Sensiz mağa zevk haram, künler keçmey
Ölecekmen derdinden, aş, su içmey

4.1.39. Suretin korgen sırtından, aylanıp ketmez
Senday etken dilberge kim köz etmez

(Akcar, 1940, Mayıs- Haziran, CL: 17-18).

4.2. Bilmece Tarzında Söylenen Çımlar

4.2.1. Çengel fesin töbende, altının çüyde
Cavınsız, künsiz kız öser, salkın üyde

4.2.2. Araplar kökke sema der, arz der gerge
Tahsilge senden sorayman, ne der gelge?

4.2.3. Ay garığı devlettir gol gürgenge
Gaşlık başka cennettir zevk sûrgenge.

4.2.4. Altmış eki eabil, kırk sekiz çil
Öneki turna, eki akku, mânasın bil.

4.2.5. Akli koynın işinde alaca sûrkan
Öneki aynın ezanı kaştane bolgan?

4.2.6. Karçıgasız töbeli kabir-meken
Oga kirgen öz özün, tamr-meken

4.2.7. İki egiz koçanay emdi anasın
Cayrap catkan çeçeknin her manasın?

4.2.8. Manalı çın aytaymi, manasın tap
Karçığasın kalamay töbesin cap
(Akcar, 1940, Mayıs- Haziran, CL: 20).

4.2.9. Ayak betten suw işer, baştan kozlar
Manalı şın aytayım, tabınız kızlar.

4.2.10. Başı kaşka, kanatı ak, mûyuzi şıbar
Ayağı san kartal kuş, o kimden tuwar?

4.2.11. Onbeş onun yansı, otuzdan kaytar
Manasın bilgen ğigit “Ay” der de aylar.

4.2.12. Ay onbeşte balkıldar, alkası tolar
Yigirmibeşni geşken son sargayıp solar.

4.2.13. Aydır onun mânası, bilgenler aytar
Kırkma cetmey otuzda, daima kaytar

4.2.14. Agu derler, zer derler, ğaşlık derler
Ayağından suw işken aşlık derler.

4.2.15. Yapraksız yeşerir, cavınsız öser
Nedir onun manası ? küneşsiz pişer

4.2.16. Akır zaman akır şer, yevm-i beter
Akranıman kulmegen “ah” diy keter.

4.2.17. Bugün tuvgan bir bala, kırkma cetmey
Ölgen desem kıbırday, dünyadan ketmey

4.2.18. Asıl ata balası gıgılsa ölmez.
Şemidani bek bolsa, şıragı sönmez.

4.2.19. Aklı koynın guninden bastım kiyiz
Öneki aynın ezani bin sekiz yüz.

4.2.20. Baş kaşka, Ay'dır o, şıbarı yıldız,
Ağanıp atkan Tan'dır o, sansı kunduz.

4.2.21. İki egiz koçanay, gece men kunduz
Cayrap catkan çeçeknin, manası yıldız
(Ülküsal, 1981, Mart- Nisan, CXXIII: 6).

4.3. Cevabı Yetiştiremeyenlere Dair Söylenen Çınlar

4.3.1. Yazda açkan güllerin men bolayım
On tizine yaslanıp, şay solayım

4.3.2. Avellep uçkan çet kongan
Cangızga çala kop bolur, aruge düşman

4.3.3. Başın, saçın sap sarı, çoraga tartkan
Mevlam sağa boy bergen, akıldan kıtkan

4.3.4. Açılıp turgan bir güslün, tek solmasan
Men dünyanı kaltiyim, sen bolmasan

4.3.5. Misafirge hoş geldi, odağa tüşşün
Misafir siyi çay kahve, o da pişsin

4.3.6. Çınlaçı keday çınlaçı, karşıma çıkıp
Cıyınğa kelip turmaçı, dilini sıkıp

4.3.7. Kaldınız kasır altında toz basılıp
Ölür edim siz bolsam, cipge asılıp

4.3.8. Baban sağa fes algan, borçka batıp
Çın bilmesen ne geldin, yer kapatıp

4.3.9. Derin kuyuga taş atsan, şingirday keter
Dostun belleb söz aytsan duşmanga ceter

4.3.10. Ay-day manlay yay-day kaş, çolpan-day göz
Oymaçık day ağızdan, şekerday söz

(Akcar, 1940, Mayıs- Haziran, CL: 13-14).

4.4. Hayat Felsefesine Dair Çınlar

4.4.1. Ay karşıda, kun bulutta, betim talda
Şimdi ğigît sayiamnay, itibar malda.

4.4.2. Aydandı malda közüm yok, süruwmen koyda
İlle benim meramim selwi boyda.

4.4.3. Ay katında bir yıldız, ay balası
Altın tastan suw işer bay balası.

4.4.4. Ay katında bir yıldız, ayga tartık
Bay balası bolganda kimden artık?

4.4.5. Altın taksam tagarman, pan eş takmam
Senday etken golanga aylanıp bakmam.

4.4.6. Köterildi koy-kuzu, savdı arman
Awla tolu malım bar, kızdan zarman.

4.4.7. Menim babam bay kişi, saylatırman
Al-toru atın şaşakka bayla tırman.

4.4.8. Men bir baynın kızımın, kafeste kusman
Kapıdan başım şıgarsam, erkez düşman.

4.4.9. Aramızda bir ğol bar, üyümüz yakın
Malsız ömür bolur mı, aytma sakın.

4.4.10. Garlı bolsın, ğaş bolsın, tul bolmasın
Körgeñ sayın ğüregim kül bolmasın.

4.4.11. Kün yavirnin, mal baynın, kateceksin?
Zamet şegip askerlik eteĝeksın.

4.4.12. Akranınnı tapmadın köyden saylap
Sattılar seni mollaga kozin baylap.

4.4.13. Menim babam bay kişi ğigît saylar
Yüz ğûmuşhık kuşakni belime baylar.

4.4.14. Menim babam bay tuvul, orta karar
Otuzekı altınnı cawlıkka sarar

(Ülküsal, 1981, Mart- Nisan, CXXIII: 5).

4.5. İstihza ve Cevaba Dair Çınlar

- 4.5.1. Arman-arman ot çaktım, ocağında
Menim Canım çıkıyadı, kucağında
- 4.5.2. Yertlep çıksam atımnı, tüşsem colga
Tapsam senin bavmnı alsam kolga
- 4.5.3. Üzüp canım berermen okuganga
Ay top keten, top keten tokuganga
- 4.5.4. Yazdım sızdım bir kağıt, yaş kedayga
Kara közlü, cayık kaş, ken manlayga
- 4.5.5. Teşekkürler Leninge, arkadaşka
Bugün bizim yaşayış, zapsem başka
- 4.5.6. Sen odada şoktasın, köyde molla
Menden sağa fayda yok, başkasın kolla
- 4.5.7. Ayda ketsen keteyık, min atıma
Dost ekenin bileyim, kel katıma
- 4.5.8. Atın terin ayama, zahmetin sayma
Yarem köyü uzak dep, hiç mugayma
- 4.5.9. Gel ilahi merhamet et biz fakirnin halına
Vatanını hiç denişmez bu dünyanın malına
- 4.5.10. Mıskılını püskül et, tak başına
Çetlevikni küydürüp, cak kaşına

- 4.5.11. Çengel fesin töbende avıb tura
Kız devranın başından savıb tura
- 4.5.12. Karaga kara caraşmaz, al bolmasa
Suvukta buzlap kalırsın, şal bolmasa
- 4.5.13. Cüma künü başın cuv, saçın telle
Akşam kapın kagılsa, sen, men belle
- 4.5.14. Ketsem ketti dep cürme, savlıgım tile
Koruşurmuz bellimen, oynay-küle
- 4.5.15. Bağa vardım üzüme, çubuk vurdu gözüme
Candan sevgen yarcıgım ne darıldın sözüme.
- 4.5.16. Yıkka cavın timez, kar timese
Tevekel şımar bolurmu? Can süymese
- 4.5.17. Cavımı capkan ciren saç, külte, külte
Dost ekenin bileyim, cavlıgın şilte
- 4.5.18. Bu ne kadar sevişmek, bir körüşte
Ya eren bar soyunda, ya ferişte
- 4.5.19. Buzavlar sığır, kozlar koy, kunnar biye
Dünyaya evlat kelgenin, herkes süye
- 4.5.20. At aşamaz tereknın yaprağını
Bek sağındım köyümün, toprağını
- 4.5.21. Karap kaldım artından, kün ötkençi
Taşlar tavlar ketkeydi, sen ketkençi

- 4.5.22. Biyazlı pasma anterin, vay örneği
Sen bir evnin çeçegi, men teregi
- 4.5.23. On kolunda kalemin, solunda kolçak
Bir yerine sözüm yok, boyun alçak
- 4.5.24. Kaya dibi çokrak, sen gül olsan men yaprak.
Kel ekimiz kavuşayık, düşman gözüne toprak.
- 4.5.25. Kökte turna sesi bar, çerde tuzak
Kalpler cuvuk bolsada, köyler uzak
- 4.5.26. Yaraşıklı Kırımın, yeşil terek
Stalin bizge babalık, kolhoz cürek
- 4.5.27. Bir çanaktan çorba içtik, taşlaşıp kaşık
Bir korgende can süydü oldum men âşık
- 4.5.28. Beş kün bolgan dünyanı, kırk eteyik
Oynayık ta küleyik, zevk eteyik
- 4.5.29. Kimi aç, kimi çıplak, kimisinin kocası yok,
Ayrı düşmüş kocasından bir taraftan ümidi yok
- 4.5.30. Altın taksam tagarman, pan hiç takmam
Senday etken soyuna aylanıp bakmam
- 4.5.31. Çınlap çinçi tuvulman, çmlasam yalmam
Çinçılarga baş koşup arkada kalmam
- 4.5.32. Aylanayım başından, kıldırlez lâlem
Sırım sağa aytaman, ah bir danem

4.5.33. Kalıp derya koz cüyrük koylarda gezmem
Dambırdap davul kelgeçi, damamnı üzmem

4.5.34. İçken suvum dört böldüm, aşagan aşım
Sen esime tüşkende aylana başım

4.5.35. Ay canayım, vay canayım.
Canay Cancığmdan aylanayım.

4.5.36. Canay Senin cürgen yollarındayım.
Canay Yatıp yuvarlanayım.

4.5.37. Ak değende göz yaşım, manlay terim
Yaktın meni kap-kara, can süyerim

4.5.38. Ufak kesken lakşaga, piriñç koydum
Oga sorav ne kerek, ayta koydum

(Akcar, 1940, Mayıs- Haziran, CL: 12).

4.5.39. Acı bekir acı kolunda kokarka curdum
Savetskiy kelgen son bir kün kordum

4.5.40. Molla tuvul kart babam, erensiz soyum
Kayda koysam yaraşır, fidan boyum

4.5.41. Kulaklardan kurtulup, kolhozga kirdüm
Her bir işte bir örnek, önde yüzdüm

4.5.42. Avdarıl kaya bas meni, kormesın közüm
Ölsem özüm ölüyüm, ölmesin sözüm

4.5.43. Hakikat benim kalibim, aktır kardan
 Senin içim özümnü atarman cardan

4.5.44. Cavun cavsa su akar, araba ızından
 Barem bahtın bolgaydı köy kızından

4.5.45. Ufak kesken lakşaga, el loragan
 Senden bayram kaçan dep, kim soragan

4.5.46. Her yerlere telegraflar, telefonlar urulgan.
 Binlerce can, sabiy, sübyan sanke mahşer kurulgan,

4.5.47. Evimizin tepesi mor Süleyman
 Maşallah sabrına ey müsülman !

4.5.48. Avursam ah dep cataman, ölecekmen
 Kaçan senden merhamet, korecekmen?

4.5.49. Çınlaçı keday çınlaçı, bir nam kalsın
 Eşitkenler ah, desin, korgenler cansın

4.5.50. Tögerekte yıldızsın, köyümde aysın
 Men akıldan kurtuldum, sen kalaysın?

4.5.51. Aylanaman karaldın, sayaman taşın
 Kısmet etse aşarman, pişirgen aşın

4.5.52. Böten aytkan onmasın, cav çapsın tilin
 Ulu kiyev bolmasın, kızı kelin

4.5.53. On kolında kogerçin, solma konsun
 Var lutkan dep eşittim, kayıtlı bolsun

4.5.54. Ketecekmen köyünden, can cıraklap
Akranını tapmadın, köyden saylap

4.5.55. Takdirini pitirgen çegertki aşap
Cinevizden kalgansın, cermen çaşap

4.5.56. Avursam seni aytarman, sandıraklap
Sattılar seni mollaga, közünnü baylap

4.5.57. Dalgalanır ak derya, suv oktalır
Ayta ayta halk bizni, bir toktalır

4.5.58. Avzın senin mögedek, moynın Macar
Tut betine cavlıgın timesin nazar

4.5.59. Büyük, küçükü, sabiy, sübyan figan edip ab çeker,
Ağlayarak gözlerinden yaş yerine kan döker.

4.5.60. Çalışkanlar aç kalmaz, ayva tişler
Selikam sağa salgaman, bahtım nişler?

4.5.61. Sabır tübü sar-altın, sabanız hayır
Ya isindir, ya tönült, arasın ayır

4.5.62. Cavın cavsı cer cımşar, ot hürlenir
Kızga inan hiç bolmaz kırk türlenir

4.5.63. Kar boranı, soğuk yel her taraftan esiyor,
Hayatından, vatanından halk ümidin kesiyor

4.5.64. Kaya dibi saz olur, gül açarsa yaz olur.
Ben sana gül diyemem, gülün ömrü az olur.

4.5.65. Kaşın kara kaytanday, közlerin kömür
Sağa savlık tilimen, özüme ömür

4.5.66. Mına selâmaleyküm mende keldim asabay
Atım başım acımay cibereberdim asabay

4.5.67. Çoban değen İmansız. Tonu mayü, asabay
Ahrette onun imam ırğağına bağlı, asabay.

4.5.68. Tonum mayü bolsa da cıllı tutar, asabay.
Sekizi değil bir menden özünü kurtar, asabay !.

4.5.69. Boynunu burup turmaçı, kaday
Boynunu burup yar sevsen kaday

4.5.70. Nedir onun kuvançı kaday.
Bay tonumun yırtmaçı, kaday

4.5.71. Bay kızıman dost bolsan kaday
Altın yüzük kolda oynar caday.

4.5.72. Ah değende, cüregim carılganday
Korgen say tın bolaman, sarılganday

4.5.73. Aleyküm selâm hoş keldin ah birdanem allay
Atım kayda baylayım hıdırles Alin allay

4.5.74. Alay mı eken, bulay mı eken, şulay mı eken allay
Menim yarım meni ay tıp cılay mı eken allay

4.5.75. Canay Al koyan canay, çal koyan canay,
Ay yankta çölde oynay canay !

4.5.76. Etlı çorba, ak ötmek biz aşaymız
Savetskiy ulastan tok yaşaymız
(Temircili, 1963, Mayıs- Haziran, XVI: 9-14).

4.6. Karşılıklı Söylenen Umûmî Çımlar

4.6.1. Kâra bolsa ne bola, toprak ta kara
Satsan sanki etmez mi? yüz bin para

4.6.2. Keçme kapım önünden, kayta kayta
Senin için halk mağa neler ayta

4.6.3. Keçmez edim kapından, col burula
Bizim için bu halklar ne yorula

4.6.4. San bolsa ne bola, altın da sarı
Karadan artık bolurya, itibarı

4.6.5. Olay desen kurbanın men bolayım
Gel kon bizim fidanga, boztorgayım

4.6.6. Avursan mağa haber ber, men bararman
Betinni sıypap közünü, cumdurarman

4.6.7. Ciber atın otlakga, kavdan çalsın
San mıyık kök kozun otka cansın

4.6.8. Men babamda bir tane, kapeste kuşman
Aldımda cetken akam bar ta bek çaşman

4.6.9. Sağ kolumda portakal, solumda ilman
Özüm bilip aylaman ey Müslüman

4.6.10. Men bu yerge bir keldim, coldan tayıp
Kaysınızga konayım kanatım cayıp

4.6.11. Sağ kolunda portakal, solunda nar
Özün bilip aytmaysin, üyretken bar

4.6.12. Avursam ah der kimsem yok, ölsem cılar
Betimni sıypap közümnü, kim cumdurur

4.6.13. Derya çetden bulanır, ortadan tınar
Kararın bilmey talpınsan, kanatın sınar

4.6.14. Asıl atay balası, kara bolur
San mıyık gök kozlu çora bolur

4.6.15. Mingen atım al ayak, kestane toru
Bermez yerden kız alır, cigitnin zoru

4.6.16. Mına selâm aleykûm, kız değen naz
Defterinnin çetine bizni de yaz

(Akcar, 1940, Mayıs- Haziran, CL: 16).

4.7. Rakip Grup veya Taraflar Arasındaki Çınlar

Kızlar: Haydınız kızlar çınlayık, alt eteyik
Ya cılatıp ya cılap, son keteyik

Erkekler: Kop korüşken tuvulmız sır bilişken
 Kana kalay bola - ken, sizge ilişken
 Kızlar: Bizge ilişken sağ kalmaz, tilin tişler
 Çın bilmegen çiğitler, bugün nişler
 (Akcar, 1940, Mayıs- Haziran, CL: 12).

4.8. Umûmî Çınlar

- 4.8.1. Tögerek yıldız töbemde, Ay karşımda;
 Türlü kasavetler bar garib başımda.
- 4.8.2. Oturada cılayman üy sırtında
 Kuş yuvada kalırmı, kız curtunda
- 4.8.3. Alekim selâm koş keldin, kon bizim dalga
 Talpindirip taşlama müşkül halga.
- 4.8.4. Arpa şapka koy ğaydim, boydan boyga
 Kel ekewmiz şinlayık toydan toyga.
- 4.8.5. Gonyik dep turaman kibladan sirtka
 Seni lâyık köremen biznin ğurtka
- 4.8.6. Lâyık körsen barar edim siznin ğurtka
 Ozin aruv gitsin, anan kurtka.
- 4.8.7. Kana kaltip canmayım cayganına
 Cigit bolub sözünden tayganına
- 4.8.8. Cetegen yıldız Ülker'den kabir sora,
 Ten mezarga kirgende can kayda tura?

4.8.9. Bu ne kadar süyüşmek, bir görüşte.

Ya eren bar soyunda ya ferişte.

4.8.10. Oturğanım turgamm, peçnın artı

Men garipte baba çok, cüregim cartı

4.8.11. Aydıniz kızlar şınlayık, şın aytayık

Ya ğılatıp, ya ğüap, son kaytayık.

4.8.12. Mina selâm alekim biz de keldik

Ğaşni, karini, tokta tıp selâm berdik.

4.8.13. Bahçe baylık bir aylık, ekin tokluk

Çaşlıkta ölüm körneyim, kartlıkta yokluk

4.8.14. Cavçı deĝen onmasın, bergem babam

Yazık boldu balama, demedi anam

4.8.15. Çınılap çınçı tuvulman, çınlasam yalmam;

Çınçılarga baş koşup karap ta kalmam.

4.8.16. Halk ayta dep mugaymam, küle dep yatmam

Bin bir alem bir bolsa, sözümnden taymam

(Ülküsal, 1981, Mart- Nisan, CXXIII: 4).

4.8.17. Aytkan sözden hiç dönmem, karardan kaytmam

Taş cavsada başıma dost mugaytmam

4.8.18. Alekim selâm koş keldin ak bir tanem

Atını kayda bayladın kidirlez lâlem?

- 4.8.19. Ah dedim, vah dedim tizimni kaktım,
Kimden körüyüm, yok eken bahtım.
- 4.8.20. Oynaganım külgenım, dünyada kârım
Ak neyleyim men garîb, okuvdan marım
- 4.8.21. Mina selâm alekim, men de keldim
Seni kördim, beğendim, gonül berdim.
- 4.8.22. Öneki şıval şınım bar, birsin şeştım.
Şaytan mindim, gin gektim, derya geştım
- 4.8.23. Molla tuvul kartbabam, erensız soyum;
Kayda bolsa çaraşır fidan, boyum.
- 4.8.24. Peygamber Efendimiz kadım başkan,
Kudretinden eşyanı cipsiz askan
- 4.8.25. Cevabından zar boldum, koralmayman.
Bir tüsünnü bermesen cüralmayman.
- 4.8.26. Kız değenin kıdırlez, lâlesi eken
Okuv değen cigitnin kalesi eken
- 4.8.27. Dünya malı dünyada kalır dimen
Oynaganım külgenim, kâr bellimen
- 4.8.28. Şından yana men seni alt etermen
Gurtuna saban sürer de son ketermen
- 4.8.29. Şın değen şiy nedir o, belirtirsın
Şından şekmen yaşarman eriştirsın

- 4.8.30. Şın değenin ne şikâr, keliş tirşen
Şından saray salmnan, eriştirsen.
- 4.8.31. Kız değenin cangan ot, cakkan calın
Bir cigitnin yok ete (ediyor), kazangan malın
- 4.8.32. Eki kara koçanay emdi anasın,
Cayrap catkan çeçeknin ber mânasın.
(Bektöre, 1977, Mart- Nisan, XCIX: 33-34).
- 4.8.33. Aydî niz kızlar şinlayık, gürdelensin
Düşman közi kör bolsun, perdelensin.
- 4.8.34. Karama halknın sözüne, aldatırlar
Tübsüz kara deryaga caldatırlar
- 4.8.35. Gawın ğawsa ger gimşar, kar gawsa buzlar
Hayirü bolsun toyiniz, ûy saibi, kızılar.
- 4.8.36. Mîna selâm alekim karaköz dulber
Eğer başın boş bolsa cawlığın ciber.
- 4.8.37. Gawun gawsa kak turar, sokaklar seller
Oynayık ta kûliyik akran, tenler.
- 4.8.38. Siz kelgen bir mûsapir, aybet, kiybet
Yaraşıklı şeşeksiniz, gıyınca zinet.
- 4.8.39. Yıldızıma karayman, külmey yüzü
Kuvantmay eken dünyada düşman sözü

- 4.8.40. Öz köyümnun zevki artık, kışı yazday
Toprağı aitm-day, taşı elmazday
- 4.8.41. Çaşlık başka musibet, avesli koymay,
Ölecekmen dünyanın zevkına toymay.
- 4.8.42. Her gîlda bir bola kuz, bahar, kiş, yaz
Şakirsin, koraz, atsin tan, şinlayık biraz.
- 4.8.43. Caşlık başka bir kelir, iki kelmez
Bu caşlıkım kadirin, kop kişi bilmez
- 4.8.44. Asıl atay balası cığılsa ölmez
Şemidani bek bolsa, çırağı sönmez
- 4.8.45. Kadifege su tamsa temkillenmez (lekelenmez)
Böten (bühtan) aytkan sözlermen, ad kirlenmez
- 4.8.46. Caşlık başka bir kelir, eki kelmez,
Kaytıp kelip dünyanın zevkin sürmez.
- 4.8.47. Ah di, vah di cürer de ölermiz,
Çer bavuru suyuktur, tönülemiz.
- 4.8.48. Eki kara koçanay, tüsleri kunduz;
Cayrap catkan çeçeknin mânası yıldız.
(Akcar, 1940, Mayıs- Haziran, CL: 19).

5. Maniler

Yedi heceli dört dizeden oluşan, “aaxa” biçiminde kafiyelenen nazım şekline “mani /mane” adı verilir. “Mani” için “mâna”, “me’âni”, “hoayat”, “karşı-beri”, “bayatı”, “malım”, “hoayat”, “aytıpa”, “aytıspa”, “kayım ölen”, “ülenek”, “çinik”, “çinig”, “çink”, “şın”, “mane”, “koşuk”, “aşule”, “tört sap”, “tahpak” terimleri de kullanılır (Akalin-Şimşek, 2003: 256).

İlk iki dize, asıl söylenmek istenen son iki dizeye hazırlığı sağlayan doldurma dizelerdir (Gözaydın, 1989: 3). Giriş dizeleri S. Karabaş’a göre, anlamsız değildir (Karabaş, 189: 11). Dörtten artık dizeden oluşan manilere, dizeleri 4, 5, 8, 9, 11 heceden oluşan manilere, Karadeniz kıyılarında ve İstanbul semaî kahvelerinde söylenen “baca” biçiminde kafiyelenmiş manilere rastlanır. Dört dizeli, yedi heceli, “acuca” biçiminde kafiyeli manilere “tam mani” ya da “düz mani” adı verilir. Fakat, bunun dışında “kesik mani”, “artık mani” ve “deyiş” denilen çeşitleri de vardır.. Dört dizeden oluşan manilerin yanı sıra, daha çok sayıda dizeden oluşan mani örneklerine de rastlanmaktadır (Kaya 1999: 39-42). Maniler genellikle yedi hecelidir; fakat 4, 5, 8, 10, 11 ve 14 heceli maniler de rastlanır (Dizdaroğlu, 1969: 57-58).

Gözaydın’ın yapılarına göre maniler sınıflandırması şu şekildedir:

- a. Düz (Tam) Mani: Yedi heceli dört dizeden oluşan, birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri kendi aralarında kafiyeli olan manilerdir.
- b. Kesik (Cinaslı) Mani: Dört, beş dizeden oluşan, ilk dizesi yedi heceden daha az ve cinaslı manilerdir.
- c. Artık (Yedekli) Mani: Dört ya da beşten artık dizeye kurulan manilerdir (Gözaydın, 1989:13).

Maniler, çeşitli ezgiler eşliğinde söylenir. Maniler ezgili olarak, düşünlerde, bayramlarda, hıdrellez şenliklerinde, ramazan gecelerinde, kahvelerde, kızlarla erkekler arasındaki söyleşmelerde söylenir.

Boratav, manileri söylenmesine vesile olan yerlere ve şartlara göre şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a. Niyet, fal (yorum) manileri
- b. Sevda manileri
- c. İş manileri
- d. Bekçi ve davulcu manileri
- e. İstanbul'da bazı sokak satıcılarının manileri
- f. İstanbul meydan kahvelerinin cinaslı manileri
- g. Doğu Anadolu'da hikâye manileri
- h. Mektup manileri (Boratav, 1988: 176-178).

Doğan Kaya yapılarına göre, hazırlanış ve uygulanışlarına göre, konularına göre manileri sınıflandırmıştır.

Yapılarına göre maniler:

- a. Hece sayılarına göre maniler
- b. Dizelerine göre maniler

Hazırlanış ve uygulanışlarına göre maniler:

- a. Niyet manileri
- b. Katar manileri
- c. Karşılıklı maniler
- d. İş yaparken söylenen maniler
- e. Saya manileri
- f. Bayraktar manileri
- g. Soru-cevaplı maniler

Konularına göre maniler:

- a. Sevda manileri
- b. Şehir manileri
- c. Cinsel konulu maniler
- d. Ramazan manileri
- e. Millî hislerle söylenmiş maniler

- f. Mektup manileri
- g. Hayvanlarla ilgili maniler
- h. Askerlik manileri
- i. Gelin-kaynana manileri
- j. Tatlı manileri
- k. Öğüt manileri
- l. Sosyal konulu maniler
- m. Felek için söylenmiş maniler (Kaya, 1999: 31-32).

Maniler, Ramazan gecelerinde, bayramlarda ya da bir iş için kendi aralarında toplanan genç kızlar tarafından, daire şeklinde bir araya gelinerek, tek tek veya hep bir ağızdan samimî duygu ve düşünceler esas alınarak icra edilir. Çalışmamızda, Emel Mecmuası'ndaki manilere, Doğan Kaya'nın konularına göre mani sınıflandırması esas alınarak yer verilmiştir.

5.1. Gelin- Kaynana Manileri

- 5.1.1. Arpa ektim şollerge
Sir bermedim ellerge
Mewlâm kismet etkeydi
Kaynanasız yerlerge

(Ülküsal, 1981, Mart- Nisan, CXXIII: 3).

5.2. Ramazan Manileri

- 5.2.1. Karadeniz boyunda
Kalaylarız kazanı
Ey kız, senin derdinden
Tutmadım Ramazan'ı

(Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 25).

5.2.2. Mübarek olsun sultanım
 Ramazan-ı şerefiniz
 Şad oldu sevindi canım
 Geldi mah-ı Ramazanım

(Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 25).

5.2.3. Ne uyursun, ne uyursun
 Şu uykudan ne bulursun?
 Al abdestin, kıl manazı
 Cennet-Ala'yı bulursun

(Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 25).

5.2.4. İşte geldi Ramazan ayı
 Hazırlayın maramayı
 Allah kabul eder bu ay
 Okunan her bir duayı

(Naci, 1966, Eylül-Ekim, XXXVI: 25).

5.3. Sevdâ Manileri

5.3.1. Altın satıñ koluñda
 Üyiñ bazar golunda
 Gaktıñ meni kuydurdıñ
 Melek barmı soyıñda

(Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 21).

5.3.2. Altın küpe takmalı
 Pengireden bakmalı
 Gani-ösmerli gaşlarının
 Cûreklerin yakmalı

(Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 21).

5.3.3. Anasının bir kızı

Yanakları kırmızı

Men yaremni taniyman

Kostenginin yıldızı

(Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 21).

5.3.4. Altın yüzük tagarman

Men güzelge bar arman

Güzel meni almasa

Ortalıkni gagarman

(Ülküsal, 1981, Mart- Nisan, CXXIII: 3).

5.3.5. Al yeşil kiyinesin

Koz kıssam silkinesin

Alem seni “şirkin” diy

Mağa hoş korinesin

(Ülküsal, 1981, Mart- Nisan, CXXIII: 3).

5.3.6. Alşaşık beton duvar

Boyı boyıma uyar

Eki gönül bir bolsa

Ayırmaga kim kıyar

(Ülküsal, 1981, Mart- Nisan, CXXIII: 3).

5.3.7. Derya túbü saz olur

Gül açılsa yaz bolur

Men sana gül diyalman

Gülnün ömrü az bolur

(Ülküsal, 1981, Mart- Nisan, CXXIII: 3).

5.3.8. Koy aldında konakay
 Boyi bolsın kamıştay
 Onı korıp kuwansın
 Tawık, pepiy em torgay

5.3.9. Arpa işinde bir biday
 Tarı işinde konakay
 Suygulimni sorasan
 Uyken toyda konakbay

(Karakaya, 1968, Mayıs-Haziran, XLVI: 21).

6. Türküler

Türküler, toplumun kültürel değerleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Yaşama dair önemli öğeler, acı, özlem, sevinç, öfke vb duygular türkülerle dile getirilmiştir.

Türküler, bölgelerine, konularına, ezgi ve sözlerinin çeşitlenmesine göre “şarkı”, “deyiş”, “deme”, “hava”, “ninni”, “ağıt”, “yır” gibi başka isimlerle de adlandırılmıştır (Boratav, 1988: 150). Boratav, “türkü” kavramı içerisine ninni ve ağıtları da dahil etmiştir. İsmail Görkem de söz ve müzik bakımından kuvvetli ve güzel olan ağıtların zamanla “türkü” haline geldiğini savunur (Görkem, 2001: 29).

Öcal Oğuz’a göre türkü, Türklere mahsus ezgilerdir. Bir nazım şekli veya türünün adı değildir (Oğuz, 2001: 16). Öcal Oğuz tarafından türkü, halk şiirinin türleri içerisinde, “ezgi ağırlıklı tür” olarak tanımlanır.

Boratav tarafından türküler, konuları göz önünde tutularak iki grupta toplanmıştır:

1. Konularına göre türküler:

a. Lirik Türküler (Ninniler, aşk türküleri, gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapisane türküleri, ağıtlar, çeşitli duygulardaki konular üzerine türküler)

b. Taşlama, yergi ve güldürü türküleri

c. Anlatı türküleri (Efsane konulu türküler, bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler, tarihlik konuları olan türküler)

2. Kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesilelere göre türküler:

a. İş türküleri

b. Tören türküleri (Bayram türküleri, düğün türküleri, dinlik ve mezheplik törenlere değin türküler, ağıt töreninde söylenen türküler)

c. Oyun ve dans türküleri (Çocuk oyunlarında ve büyüklerin oyunlarında söylenen türküler) (Boratav, 1998 :151).

Türküler, belli bir nazım biçimine sahip olmayan hece ölçüsüyle meydana getirilmiş anonim ürünlerdir. Türküler, hece ölçüsünün her çeşitiyle meydana getirilebilir.

Pertev Naili Boratav tarafından, bir türküyü belirleyen unsurun ezgisi olduğunu ifade edilir. Boratav tarafından ezgilerine göre türküler şu şekilde sınıflandırılmıştır:

a. Düzenli biçimler (Dört dizeli bentlerden meydana gelmiş türküler üç dizeli bentlerden meydana gelmiş türküler iki dizeli bentlerden meydana gelmiş türküler beş dizeli bentlerden meydana gelmiş türküler mani düzenindeki bentlerin sıralanmasıyla meydana gelen türküler) (Boratav 1988: 159-167).

b. Düzensiz biçimler (Sayışlı türküler, söyleşme biçiminde efsane konulu türküler, oyun havaları, ne ölçüsüyle, ne de kafiye düzeniyle hiçbir kararlı, kurallı biçime ve “düzensiz tipler”den hiçbirine uymayan bazı metinler)

(Boratav,1988: 167-170).

Hece ölçüsünün beşlisinden başlayarak on altılısına kadar hemen her kalıpla türkü söylenebilir.

Gözaydın, yapılarına göre türküleri şu şekilde tasnif etmiştir:

- a. İki dizeli türküler (iki dizeli bağlantısı bir dizeli türküler, iki dizeli bağlantısı iki dizeli türküler, iki dizeli bağlantısı üç dizeli türküler, iki dizeli bağlantısı dört dizeli türküler, iki dizeli bağlantısı beş dizeli türküler, iki dizeli bağlantısı altı dizeli türküler)
- b. Üç dizeli türküler (üç dizeli bağlantısı üçüncü dize olan türküler, üç dizeli bağlantısı bir dize olan türküler; üç dizeli, bağlantısı iki dize olan türküler; üç dizeli bağlantısı üç dize olan türküler; üç dizeli bağlantısı iki+dört dize olan türküler; üç dizeli bağlantısı dört dize olan türküler; üç dizeli bağlantısı beş dize olan türküler)
- c. Dört dizeli türküler (dört dizeli türküler mani dörtlüklerinden kurulan türküler dörtlüklerle kurulan, bağlantısı bir dize türküler dörtlüklerle kurulan, bağlantısı aynı türküler dörtlüklerle kurulan, bağlantısı iki dize türküler dörtlüklerle kurulan, bağlantısı üç dize türküler dörtlüklerle kurulan, bağlantısı dört dize

türküler

dörtlüklerle kurulan, bağlantısı beş dize

türküler

dörtlüklerle kurulan, bağlantısı altı dize

türküler

d. Altılıklarla kurulmuş olan, bağlantısı dört dizeden oluşan türküler

e. Bağlantısı başta yer alan türküler (Gözaydın, 1989: 53-104).

Nevzat Gözaydın, ezgileri bakımından türkülerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a. Usullü türküler (Kırık havalar)
- b. Usulsüz türküler (Uzun havalar) (Gözaydın, 1989: 27).

Türküler, bir “türkü yakıcı” tarafından çeşitli olaylara, deprem, savaş, ayrılık, ölüm, sevgi vb. bağlı kalınarak yakılır.

Gözaydın konularına göre türkülerini şu şekilde tasnif etmiştir:

- a. Çocuk türkülerini
- b. Askerlik türkülerini
- c. Oyun türkülerini
- d. İş türkülerini
- e. Tören türkülerini
- f. Aşk türkülerini
- g. Tabiat, kahramanlık veya eşkıya türkülerini
- h. Karşılıklı konuşmaları içeren türküler (Gözaydın, 1989: 27).

İnsanların iç dünyaları, düşünceleri, sevinçleri, kaygıları, arzuları, örf ve âdetleri eski dönemlerden beri türküler vasıtasıyla dile getirilir.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde toylarda gelin alma, gelin ağlatma gelin düşmesi merâsimleri sırasında türkülere sık sık yer verilir. Erkekliği temsil eden koraz tellev merâsimi sırasında koraz tellev türküsü söyleyen çocuklar aracılığıyla konuklar eğlendirilir, hoşça vakit geçirilir. Koraz tellev türküsü hem sünnet hem de düğünlerde icra edilir. Nevruz’da “navrez cırı” (nevruz türküsü) söylenerek ev ziyaretleri yapılır.

Emel Mecmuası'nda yer alan türkölere, Nevzat Gözaydın'ın konularına göre türköl tasnifi göz önünde bulundurularak yer verilmiştir.

6.1. Tören Türköleri

6.1.1 Gelin Ağlatma Türkölü

Cilama kelin cilama, kıymasım
Avurlık basar.
Bargan yerde kazanra, kıymasım
Kaynanan asar.

Ezan taşta bir molla, kıymasım
Caz tayaklı
Baba curtta müsafir, kıymasım
Kıskayaklı

Ketecekmen köyümden, kıymasım
Bayrak aşip
Men cilamay kim cılar, kıymasım
Cüregi taşip

Ketecekmen üyümden, kıymasım.
Davullu toyday
Akranlarım kalacak, kıymasım.
Manraşkan koyday

(Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXIX: 32).

6.1.2 Gelin Ağlatma Türkölü

Artık gelin oluyorsun
Başı telli duvaklı kız
Artık gelin oluyorsun
On parmağı kınalı kız
Artık gelin oluyorsun

Elma gibi yanaklı kız
Artık gelin oluyorsun

(Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXIX: 33).

6.1.3. Gelin Ağlatma Türküsü

Evimizin önü, be yârim, taşlık değil mi?

Aman aman, taşlık değil mi?

Aman aman, gençlik değil mi?

Evimizin önü, be yârim, taştan kaldırım

Aman aman, taştan kaldırım

Kaldırımdan düştüm, be yârim, beni kaldırın

Aman aman, beni kaldırın

Mavi çorap sıkmış, be yârim, beyaz baldırın

Aman aman, beyaz baldırın

(Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXIX: 33).

6.1.4. Gelin Ağlatma Türküsü

Gelin yüzünde ipekli duvaklar

Hani adadığın bunca adaklar

Sultani kiraze benzer dudaklar

Kız iken sevgilim sen değil miydin?

Onbirinde mah yüzüne bakılır

Onikide kızın kahrı çekilir

Onüçünde al gül olur açılır

Ondördünde yavaş yavaş sarılır

Onbeşinde akli gelir başına

Onaltıda kalem çeker kaşına

Onyedide gice girer düşüne

Onsekizde yalan söyler eşine

Ondokuzda çapkınlaşır yar olur

(Naci, 1967, Mart-Nisan, XL: 35).

6.1.5. Gelin Ağlatma Türküsü

Horoz öttü sabah oldu

Yengeler kapıya doldu

Uyur isen uyan Ali'm

Sabah oldu nazlı yârim!

Bir incecik çırağ yaktım

Yârimin yüzüne baktım
Uyur isen uyan, Ali'm
Sabah oldu nazlı yârim!

Gökte yıldız sayılır mı?
Çiğ yumurta soyulur mu?
Yeni yâre doyulur mu?
Uyur isen uyan, Ali'm
Sabah oldu nazlı yârim!(Naci, 1967, Mart-Nisan, XL: 34).

6.1.6. Gelin Alma Türküsü

Demirciler demir döver tunç olur.
Sizden gelin alması güç olur.
Demirciler demir döver tuç olur
Sevip sevip ayrılmamız güç olur

(Naci, 1967, Mart-Nisan, XL: 27).

6.1.7. Gelin Alma Türküsü

Has bahçemde telli turnam ötüyor
Ötme de turnam benim derdim artıyor
Bir gemim var salıverdim engine
Şimdiki rağbet güzel ile zengine
Has bahçemde siyah duman tütüyor

(Naci, 1967, Mart-Nisan, XL: 27).

6.1.8. Gelin Alma Türküsü

Aynasını almış diz üstüne
Yazı yazar buz üstüne
Şimdiki rağbet kız üstüne
Ah alayım mı vah sarayım mı
Ben sarmazsam kim saracak seni

(Naci, 1967, Mart-Nisan, XL: 31).

6.1.9. Gelin Alma Türküsü

Dökülür yaprağı, be yârim, kalır yosması
Aman aman, kalır yosması

Sana aldım, be yârim, atlas basması
Aman aman, atlas basması.

Evimizin önü, be yârim, milver ağacı
Aman aman, milver ağacı

Dökülür yaprağı, be yârim, kalır dalları
Aman aman, kalır dalları

Bekliyorum, be yârim, her gün yolları
Aman aman, her gün yolları

Evimizin önü, be yârim, yaban asması
Aman aman, yaban asması

Aç yârim yüzünü, be yârim, gençlik değil mi?

(Naci, 1967, Mart-Nisan, XL: 35).

6.1.10. Koraz Tellev Türküsü

Korazımnı kaşırdılar, damdan damga aşirdilar.

Suvuna pilav pişirdiler.

Ki- ki- ri kigim kık koraz, cı- cı- rı ğım cil koraz.

Korazşığım bekâr edi, avullarda uşar edi.

Şöplüklerde öter edi.

Ki- ki- rı... (Naci, 1967, Mart-Nisan, XL: 27).

6.1.11. Tâlip Olma Türküsü

Ay karılgaş, karılgaş

Kanadı bar beş kulaş

Özi aruv, özi çaş

Gönlünde bolsa al da kaş

Anana barıp calbarmam

Babandan sormam

Boga derler cıgıtlık

Alırman zorman (Naci, 1967, Ocak-Şubat, XXXIX: 23).

6.1. 12. Nevruz Türküsü

Bismillahi vessafa Ne yatasın atay kart

Doksan çıktı, girdi Mart
 Çık to çölge tuhum at.
 Navrez, navrezım mübarek...

Tarlalarını sürüyük,
 Arpa, mısır egıyık,
 Terek, fidan tigiyık
 Navrez, navrezım mübarek...

Bereketli yıl olsun
 Küzde ambarlar tolsun
 Her şeyimiz bol olsun
 Navrez, navrezım mübarek...

(Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 22).

6.1.13. Nevruz Türküsü
 Fahri alem Mustafa
 Ümmetine kıl vera
 Haza nevrızum mübarek

İşte keldi ilkbahar...
 Ne buz kaldı ne de kar
 Boş kalmasın koralar
 Navrez, navrezım mübarek...

(Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 22).

6.1.14. Nevruz Türküsü
 Bismillah dep başlaymız
 Sizge navrez kutlaymız
 Kıvançlımız, cırlaymız
 Navrez, navrezim mübarek..

Navrez keldi körünüz.
 Körümlüğün berınız.
 Cennet olsun yerinz.
 Navrez, navrezım mübarek..

Gökte güneş cıltıray.
 Çalışayık hiç turmay.

Navrez, navrezım mübarek...

Kalk totam, kalk totam,

Pencereden bak totam

Navrezge çevre tak, totam

Navrez, navrezım mübarek

(Yurtsever, 1973, Mart-Nisan, LXXV: 33).

6.1.15. Nevruz Türküsü

Nevruz keldi, körınız

Körümnügün beriniz;

Cennet bolsun ceriniz

Ana nevrüzüm mübarek

Yaz keldi yaban

Tıgıldı yerge saban...

(Naci, 1966, Temmuz- Ağustos, XXXV: 22).

6.2. Tabiat Türküleri

6.2.1 Gawin Giri

Gaw, gaw gawinim

Ay mal tabar, mal tabar,

Altun yüzük kolda bar,

Gözünü seveyim gazi beyim

Karangıda yol tabar.

Balaban bolsın kawínim.

Tizden bolgan otlakni

Galdap ğursun sawínim.

Kaya, kayaya bakar

Kayadan seller akar

Eski Kırım yaş kızları

Çıkmiş gaziya bakar.

Gawin gawsın tarlaga

Tari, biday, arpağa

Tizden bolgan otlakni
Babam orak şalganda.

Gawin gawsın koraga
Gemiş, şeşek, soganga
Eki kartop bir minsin
Bolişkende okkaga.

Kóy aldında konakay,
Boyı bolsın kamiştay
Onı korip kuwansın
Tawik, pepiy em torgay..

(Karakaya, 1968, Mayıs- Haziran, XLVI: 21).

7. Dualar ve Beddualar

Dua ve beddunun en güzel örnekleri, Dede Korkut Kitabı'nda görülür. İyi dileği, iyiyi ve güzeli yansıtan sözlere “dua” veya “alkış” adı verilir. Kötü dileği, kötüyü, çirkini ve öfkeyi yansıtan sözlere “beddua” veya “kargış” adı verilir. Dualar ve beddualar, söylendiği andaki duyguları ifade etmesi bakımından, o anki hâlet-i ruhiyeyi yansıtan halk edebiyatı ürünleridir.

Dualar; iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. Dualar, genellikle görülen bir iyiliğe karşılık söylenir. Beddualar ise, genellikle, aile ve toplum tarafından hoş karşılanmayan yüz kızartıcı hareket üzerine söylenir.

Şükrü Elçin'e göre dua, iyiyi ve güzeli meydana getirebilecek güçleri harekete geçirme arzusunun da bir ifadesi olarak tanımlanır (Elçin, 1993: 662).

Dualar İnanç, sihir, büyü ve fallardan beslenir. Sağlık ve hastalık durumlarında, mahsulün bereketli olmasını dilemede, yağmurun yağmasını dilemede, tehlike ve felâketten korunmada, doğumdan ölüme kadarki merasimlerde dualar edilir (Elçin 1993: 662).

Elçin'e göre beddua, “duanın tersi lânet, bela ifade eden sözlerdir. Beddua, insanın kendisine, ailesine, topluma ve dine zararı dokunacak

şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı şiddetli bir tepkisi” şeklinde tanımlanır (Elçin, 1993: 662-663).

Pertev Naili Boratav, Doğan Kaya ve Erman Artun dua ve beddualar üzerine çalışmalar yapmıştır.

7.1. Dualar

7.1.1. Yağmur Duası

Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde, kuraklık zamanlarında yağmur yağması için, toplu bir halde Tanrı’ya yalvarılır. Yağışsız geçen yaz aylarında, yağmur duasına çıkılır. Yağmur duası törenleri, genellikle mezarlıklarda, kırdan veya cami avlularında gerçekleştirilir. Diğer dinî âdetlerde olduğu gibi, yağmur duasında okunan duaların Arapça olmasına dikkat edilir. Hep bir ağızdan, ilahi şeklinde dualar edilir. İlahilerin giriş kısmı, mukaddime şeklindedir (Naci, 1966, Temmuz-Ağustos, XXXV: 26).

Mevlaye salli ve sellim dahi men ebeda,

Alâ habibike hayril halki küllihimi...

(Naci, 1966, Temmuz-Ağustos, XXXV: 27).

Hocaların, yağmur dilemek için ellerini havaya kaldırarak dua etmesiyle törene başlanır. Cemaat de ellerini, yere bakacak (el ayaları toprağa bakacak), şekilde kaldırır. Eller bu şekilde tutularak yağmurun yağmasını belirten dilekler ifade edilir. Yağmur duası edildikten sonra evlerden getirilen yiyecekler ve içecekler bir yere toplanır. Sofra kurulur. Sofra duası okunduktan sonra evlere dönülür (Naci, 1966, Temmuz-Ağustos, XXXV: 28).

Dobruca’nın bazı köylerinde, yağmur duası farklı bir şekilde gerçekleştirilir. “Süt Kadım” adı verilen âdet, genellikle 10-12 yaşlarında erkek çocuklar tarafından uygulanır. Çocuklar tarafından, akşama yakın saatlerde, türlü renkte el işlemleriyle süslenen bir ağaç dalıyla, ev ev gezilir. “Süt Kadım Türküsü” söylenir. Yır bittikten sonra, ev sahibi tarafından, çocukların üzerine su serpilir. Çocuklara para, meyve, hediye verilir (Naci, 1966, Temmuz-Ağustos, XXXV: 28).

Kurak dönemlerde, yağmur yağdırma amaçlı yapılan bu törenlerle, hep birlikte hareket etme, ortaklaşa yemek yeme, dua etme, topluluk içinde birlik ve beraberlik duygularını pekiştirme amaçlanır.

7.1.2. Sofra Duası

Tanrım!

Astır, tastır; camanlardan adaştır.

Caksılara ulaştır; aç öltürme, tok öltür.

Carlı öltürme, tok öltür; casta öltürme, kartta öltür.

Konakbay!

Bereket bersin asına; Devlet konsun basına.

Bödeneday corgalap saginganın kelsin karsına.

Buzday bolsun indirin; bultka cetsin serenin

Cılışıp cilan ötküsüz nomay bolsun azığın.

Omurganın may bolsun; balan bolsa ul bolsun.

Cavga şabar er bolsun... Fatiha

(Bektöre, 1977, Mart- Nisan, XCIX: 32).

7.2. Beddualar

7.2.1. Beddua

Alak aytkan aranasın; er cigitke çala capkan canmasm.

Moynuzu çontuk, kuynıgu tanka oğuzun ölsün.

Botalaylamay tüyen ölsün; kulunlayamlay biyen ölsün.

Ulaklayalmay eçkin ölsün; kozulaylamay koyun ölsün.

Özün de öl, balan, biken de ösün.

Kumaş corkanım otka cansın.

Men algış ta bilmimen, kargış ta; şunday bir matuvinen

(Bektöre, 1977, Mart- Nisan, XCIX: 32).

7.2.2. Beddua

Kazarmalar yıkılsın,

Çubukçunun beli bükülsün.

Bahçesaraylı Hacı İbrahim mezarında öksürsün.

(Özenbaşı, 1979, Ocak- Şubat, CX: 28).

8. Atasözleri

Bir milletin atalarının deneyimleriyle oluşturulan temel yargıların, toplum tarafından benimsenerek gelenekselleştirildiği kalıp sözlere “atasözü” adı verilir.

Türk boylarında atasözü yerine “hohonoo”, “samahı”, “takmak”, “takpak”, “üleger comok”, “söspek”, “makal”, “çomak” gibi terimler kullanılır (Elçin, 1988: 335).

Atasözleri Şükrü Elçin tarafından, “Nazım, nesir, her iki şekliyle, eski tecrübeleri “tam bir fikir” kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezâd... gibi edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bâzen açık, mecazsız hususuyla yetişecek gençlere aktaran” sözler olarak tanımlanır (Elçin, 1993: 626).

W. Ong tarafından, sözlü kültür bağlamında edinilen deneyimin gelecek kuşaklara aktarılmasının yazılı kültürlerdeki gibi analitik olamayacağı, bunun yerine ezberlemeyi kolaylaştırıcı birtakım secili şiirsel kalıplarla bunun sağlandığı atasözlerinin de böyle bir sürecin ürünü olduğun savunulur (Ong, 1995: 22).

Atasözlerinin en eski örnekleri Orhun Yazıtları’nda, Divânü Lügâ-ti’t-Türk’te ve Uygur dönemi yazılı metinlerinde “sav /sab” şeklinde yer alır. İlerleyen dönemlerde “atalar sözü” ile birlikte İslamlaşmanın ve Arap-Fars kültürlerinin de etkisiyle “mesel”, “emsâl”, “durub-ı emsal” terimleri kullanılır (Oy, 1972: 225-241).

Aydın Oy’a göre atasözleri, bağımsız bir edebiyat türü değildir. Türkü, masal, destan, koşma gibi türlerin içinde ya da günlük konuşmalarda söz arasında geçtiği için, sanat gücü yönünden önemli bir özellik kazandıkları için ayrı tür gibi incelenir (Oy, 1972: 53).

Boratav'a göre, atasözleri, masal ya da türkü gibi, durup dururken tek başına söylenmez. Bir atasözünün söylenmesi için, tıpkı fıkrada olduğu gibi, bir sebep olması gerektiği savunulur (Boratav, 1988: 119).

Atasözleriyle sosyal olayların, tabiat olaylarının, inanışların, töre ve geleneklerin, yol gösterici düşüncelerin meydana gelişi, uzun bir gözlem ve deneme sonucu, tarafsız, ahlak çerçevesinde, ders çıkarma ve öğüt verme amaçlı olarak bildirilir (Aksoy, 1984: 21-22).

Atasözlerinde az kelimeyle çok şey anlatılır. Bu bakımdan atasözleri yalın, kısa, kesin ve açıktır. Atasözlerinde genellikle âhenk sanatı, akis sanatı, aliterasyon, belâgat, cinas, fesâhat, icaz, intak, kinâye, mecaz, mübâlağa, seci, tenâsüp, teşbih, tevriye ve tezat sanatları kullanılır. Atasözleri kalıplaşmış, donmuş bir biçimdir. İçindeki kelimeler değiştirilemez, cümle kuruluşu bozulamaz. En çok geçmiş zaman kipi, bazen kipi kullanılır (Aksoy, 1984: 19-21).

Atasözlerinde en çok yiğitlik, mertlik, ağırbaşlılık, babalık, konukseverlik, aile, akrabalık, komşuluk, dostluk, görgü kuralları, sağlık, ölüm, ekonomi, tarım, hayvancılık, iklim, takvim, hayvanlar, din, milliyet konuları işlenir.

Türk atasözleri açısından Dede Korkut Kitabı, son derece önemli bir hazinedir. Kitabın "Mukaddime" bölümünde yoğunlaşan bu atasözlerinden bazıları şunlardır: Nasibinden artuğın yiye bilmez. Urlaşuban sular taşsa deönemli bir hazinedir. Er malına kıymayınça adı çıkmaz. Kız anadan görmeyinçe öğüt almaz, oğul atadan görmeyinçe sufra çekmez. Yiynisin at bilür. Ağır yükler zahmetin katır bilür. Ne yirde sızılar var ise çeken bilür (Ergin, 1989: 73-75)

Atasözleri, anlatıları zenginleştirmek amacıyla folklorun her türü içinde kullanılır. Şekil bakımından kısa ancak, anlam bakımından derin olan atasözleri, halkın zekâsı ve söz ustalığına bağlı olarak şekillenir. Asırlar boyunca nesilden nesile zenginleşerek geçen atasözleriyle, halkın hayat tecrübesi aktarılır.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin halk edebiyatında atasözleri, destanlardan da çok önce meydana gelip şekillenmiştir. Destanlarda da pek

çok atasözüne yer verilir. Çora Batır Destanı'nda geçen “Güzel, güzel değildir, can sevgeni güzeldir”, “Terek teprenmesi yeldendir” gibi atasözleri, destandan yıllar önce şekillenmiştir. Çalışmamızda Emel Mecmuası'nda geçen atasözlerine alfabetik sırayla yer verilmiştir.

A

- 8.1. Abaylamay sölngen, avurmay ölür.
(Dikkat etmeden konuşan, hastalanmadan ölür.)
- 8.2. Abrili abrin saklasa, abrisiz men cendim der.
(Şerefli kişi saklanır, şerefsiz kişi ben yendim der.)
- 8.3. Acele işke şaytan karışır.
(Acele işe şeytan karışır.)
- 8.4. Acındırsan arsız, acıktırsan kırsız bolur.
(Acırsan arsız, acıktırsan kırsız bolur.)
- 8.5. Adam bolganga bir söz ceter.
(Adam olana bir söz yeter.)
- 8.6. Adamakman mal tükenmez.
(Adamakla mal tükenmez.)
- 8.7. Ağacak kan tamırda turmaz.
(Akacak kan damarda durmaz.)
- 8.8. Ağaştan maşa bolmaz.
(Odundan masa olmaz.)
- 8.9. Ak akşa kara kün üşün.
(Ak akşa kara gün için.)
- 8.10. Akıllı düşman akılsız dostan iygidir.
(Akıllı düşman akılsız dosttan iyidir.)
- 8.11. Akıllı köprü tapkaşı akılsız suvnu geşer.
(Akıllı köprü buluncaya kadar akılsız suyu geçer.)
- 8.12. Akıllı balaga mal ne kerek, akılsız balaga mal ne kerek.
(Akıllı çocuğa mal ne gerek, akılsız çocuğa mal ne gerek.)
- 8.13. Akılga kelmegen başka kelir.
(Akla gelmeyen başa gelir.)

(Vani, 1939, Kasım- Aralık, CXLIV: 18-20).

- 8.14. Aklı caşta tuvul baştadır.
(Akıl yaşta değil baştadır.)
- 8.15. Aksak karga aldın uşar.
(Aksak karga önden uçar.)
- 8.16. Akşam bolsa kon, tan atsa koş.
(Akşam olunca dur, sabah açılınca yürü, göç.)

8.17.Akşamın kayırından sabahın şerri.

(Akşamın hayırından sabahın şerri.)

8.18.Akşamdan son cürgenni ya it kabar, ya aş.

(Akşamdan sonra gezeni ya it kapar, ya aç.)

8.19.Aldın bargan orun kabar.

(Önden varan mevki yer kapar.)

8.20.Alet işler kol maktanır.

(Alet işler el övünür.)

8.21.Al kigen alınır, sarı kigen salınır.

(Al giyen alınır, sarı giyen geri kalır.)

8.22.Allah'tan korkmagandan korkulur.

(Allah'tan korkmayandan korkulur.)

8.23.Alla berse taşka piter.

(Allah verirse taşta biter.)

8.24.Alla catkızıp kapıga karatmasın.

(Allah yatırıp kapıya baktırmasın.)

8.25.Alla kardaşnı kardaş yaratkan ama kisenı ayrı.

(Allah kardeşi kardeş yaratmış ama keseyi ayrı yaratmış.)

8.26.Allah'ın ongarmaganın kul ongarmaz.

(Allah'ın mutlu etmediğini kul edemez.)

8.27.Alla uydurmasa üy bolmaz.

(Allah uydurmazsa ev olmaz.)

8.28.Altın cerge tüşmekmen kıymetten tüşmez.

(Altın yere düşmekle kıymetten düşmez.)

8.29.Aman degenge kılış tiyemez.

(Aman diyene kılıç değmez.)

8.30.Amelsiz âlim cemişsiz terekke uşar.

(Amelsiz âlim yemişsiz ağaca benzer.)

8.31.Analı cetımnın avuzu oynar, babalı öksüzün közü oynar.

(Analı olup babası olmayan yetimin ağzı oynar, babası olup anasız olan çocuğun gözü oynar.)

8.32.Analı kuzu kuyruklu bolur.

(Anasını emen kuzunun kuyruğu yağlı olur.)

8.33.Anan tat baban tat, ne kerek saga balaban at, mın eşegın corgalat.

(Anan fakir baban fakir , ne gerek sana büyük at, bin eşeğine git.)

8.34.Apa kayman akay arasına esı ketken karışır.

(Karı ile koca arasına akli gitmiş karışır.)

8.35.Apakay tili uzasa akayın kamşısı uzar.

(Karının dili uzarsa kocanın kamşısı uzar.)

8.36.Apakay malı arkanlasan turmaz.

(Karı malı ayağından bağlansa bile durmaz.)

8.37.Apırıp şapırgannın eşi sonradan kelir.

(Malını yiyenin akli başına sonradan gelir.)

8.38.April keldi abıştı tuvar otka cabıştı.

(Nisan geldi apıştı hayvan ota yapıştı.)

8.39.Aprili aklanız, alti aylık cem saklanız.

(Nisanı hatırlayınız, altı aylık yem saklayınız.)

8.40.Aprilde alti arık, eş bolmasa cartı arık.

(Nisanda altı sepet, hiç olmasa yarım sepet.)

8.41.Aptalın karnı toysa közu colda bolur.

(Aptalın karnı doyunca gözü yolda olur.)

(Vani, 1939, Kasım- Aralık, CXLIV: 18-20).

8.42.Ar etken kar etmez.

(Ar eden kâr etmez.)

8.43.Ar insanga, yar civanga caraşır.

(Ar insana, yar civana yakışır.)

8.44.Ar közden kar yüzden belli bolur.

(Ar gözden kar yüzden belli olur.)

8.45.Aranı kim bızar! Ürpek şaşlı kız bızar.

(Arayı kim bozar! Dağınık saçlı kız bozar.)

8.46.Araba awdarılğan sen col köstergen köp bolur.

(Araba devrildikten sonra yol gösteren çok olur.)

8.47.Arabanın ald tegerşigi kayerden cürse ard tegerşigi de o yerden cürer.

(Arabanın ön tekerlegi nereden yürürse arka tekerlegi de oradan yürür.)

8.48.Arabanın taldasında cürgen it arabanı men süyrimen der.

(Arabanın gölgesinde yürüyen köpek arabayı ben sürüyorum der.)

8.49.Arık atka kuyruğu avır.

(Zayıf ata kuyruğu bile ağır gelir.)

8.50.Arpa aşamagan at kamşıman cürmez.

(Arpa yemeyen at kamçıyla yürümez.)

8.51.Arpa tarlasından biday alınmaz.

(Arpa tarlasından buğday alınmaz.)

8.52.Arpa, kurpe aş eken altın kumuş taş eken.

(Arpa, bulgur aş imiş altın gümüş tas imiş.)

8.53.Arefe kunu yalan aytkannın bayramda beti kızarır.

(Arefe günü yalan söyleyenin bayramda yüzü kızarır.)

8.54.Arsızın betine tukursen cavun cawa der.

(Arsızın yüzüne tükürsen yağmur yağıyor der.)

8.55.Aru kıyım boy östürer, aru aş, akıl östürer.

(Temiz giyim boylu gösterir, iyi aş akli büyütür.)

8.56.Asıl azmaz kema tozmaz.

(Asil azmaz, kumaşı eskimez.)

8.57.Asılı caman, alğanın camannar.

(Asılı kötü aldığı zemmeder.)

8.58.Asılın çaşırğan aramzade.

(Asılını gizleyen haramzade.)

8.59.Asılın yüksek terekke asıl.

(Asılırsan yüksek ağaca asıl.)

8.60.Aş ayu oynamaz.

(Aç ayı oynamaz.)

8.61.Aşawı camannın kekirivi caman.

(Yiyişi kötü kişinin geçirmesi de kötü olur.)

8.62.Aş börü arstanga şapşılır.

(Aç kurt arslana saldırır.)

8.63.Aş ne aşamaz tok ne aytmaz.

(Aç insan ne yemez tok insan ne söylemez.)

8.64.Aş toknun közune karamakman taymaz.

(Aç tokun gözüne bakmakla doymaz.)

8.65.Aşk cırlatır, dert cılatır.

(Aşk türkü söyler, dert ağlatır.)

(Vani, 1939, Kasım- Aralık, CXLIV: 18-20).

8.66.Aşka kazan astırma tonganga od caktırma.

(Aça kazan astırma, üşüyene ateş yaktırma.)

8.67.Aş kekirir tok sekirir.

(Aç geçirir, tok zıplar.)

8.68.Aş tavuk tüşünde tarı körer.

(Aç tavuk düşünde darı görür.)

8.69.Aşın berme kaşın ber.

(Aşını verme kaşını ver.)

8.70.Aşık er zaman alşı turmaz.

(Âşık her zaman oturmaz.)

8.71.Aşık oynagan azar, top oynagan tozar, ok congan alayın ozar.

(Âşık oynayan azar, top oynayan hırpalanır, ok yontan hepsini geçer.)

8.72.Aşman eceli kelgen talaşır.

(Aç kişiyle eceli gelen dalaşır.)

8.73.At avnagan cerde tugu kalır.

(Atın yuvarlandığı yerde tüyü kalır.)

8.74.At barlıktan kız carlıdan.

(At varlıklıdan kız yoksuldan.)

8.75.At borcuman kız borcun Tanrı öder.

(At borcuyla kız borcunu Tanrı öder.)

8.76.At alsan avuluman kız alsan uruvuman.

(At alırsan cinsiyle kız alırsan soyuyla aramalısın.)

8.77.Atka arpa cigitke sorpa.

(Ata arpa yigite et suyu.)

8.78.At mıngennın ton kiygennin.

(At binenin kürk giyenin.)

8.79.Atka dostay kara düşmanday min.

(Ata dost gibi bak düşman gibi bin.)

8.80.Atadan körgen ok conar, anadan körgen ton pişer.

(Atasından gören ok yontar, anasından gören kürk biçer.)

8.81.Atan altmışka kelgende alda, sulda gönulun al.

(Baban altmışına geldiğinde onu okşa, gönlünü al.)

8.82.Atasın tanımayan balasın buvar.

(Babasını tanımayan çocuğunu boğar.)

8.83.Atay balası altmışta akıl- balık bolur.

(Babanın şımarık çocuğu altmışında âkil balığ olur.)

8.88. Atay balası altmış kişiye yastık bolur.

(Babanın yiğit çocuğu altmış kişiye dayanak olur.)

8.89. At tuyagın tay basar.

(Atın ayağının tırnağını tayı basar.)

8.90. At bar meydan çok, meydan bar at çok.

(At var meydan yok meydan var at yok.)

8.91. At ölür meydan kalır, ciğit ölür şan kalır.

(At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.)

8.92. At minmegen at minse şaba şaba öttürür, ton kiymegen ton kiyse kaga kaga tozdurur.

(Ata binmeyen ata binse koştura koştura öldürür, kürk giymeyen kürk giyse silke silke eskitir.)

(Vani, 1939, Kasım- Aralık, CXLIV: 18-20).

8.93. Atın karagan artına karamaz.

(Atına güzel bakan arkasına bakmaz.)

8.94. Atın aruvu arkanda, kızın aruvu Tarhan'da bolur.

(Atın iyisi kazığı bağlanmış olanlar, kızın iyisi Tarhan'dakiler arasında olur.)

8.95. Atlar tebişir arada eşek ezilir.

(Atlar tebişir arada eşek ezilir.)

8.96. Atman apakay ciğitnin bahtına.

(Atla kadın yiğidin bahtına.)

8.97. Avcı avında, colşı colunda kerek.

(Avcı avında, yolcu yolunda gerek.)

8.98. Awdarılğan car bolur aşikközler bar bolur.

(Devrilen dere olur açık gözler var olur.)

8.99. Awlaknın atı ozgaşı köyumun tayı ozsun.

(Uzaktaki kişinin atı koşuyu kazanacağına köyümün tayı kazansın.)

8.100. Awratnı arı saklar penerni carı.

(Avratı arı saklar peyniri deri.)

8.101. Awurmagan başına cawluk baylama.

(Ağrımayan başına mendil bağlama.)

8.102. Awur kumaş keş öter.

(Ağır kumaş geç satılır.)

8.103. Awurup catkan ölmez ökurup cürgen ölür.

(Hastalanıp yatan ölmez böğürüp gezen ölür.)

- 8.104. Awuzu kıyış bolsa da bay balası söleñsin.
(Ağız eğri de olsa zengin çocuğı konuşsun.)
- 8.105. Ayagın corkanına köre uzat.
(Ayağıını yorganına göre uzat.)
- 8.106. Aylak kişi at kırsılar.
(Aylak kişi at çalar.)
- 8.107. Aylanşıklı bolsa da col iygi, kart bolsa da kız iygi.
(Dolambaçlı da olsa yol iyi, kart da olsa kız iyi.)
- 8.108. Ayrılğannı ayu aşar, bölüngenni börü aşar.
(Ayrılanı ayı yer, bölüneni kurt yer.)
- 8.109. Ayrılamam degen apakay ayrılmay kalmay, şıgaman degen ırgat şıkmay kalmaz.
(Ayrılaçağıım diyen kadın ayrılmadan kalmaz, çıkacağıım diyen ırgat çıkmadan kalmaz.)
- 8.110. Ay bolur cılını besler, kün bolur aynı besler.
(Ay olur yılı besler, gün olur ayı besler.)
- 8.111. Aytmağan awuzda sır bar.
(Konuşmayan ağızda sır var.)
- 8.112. Ayu kertme koşmay cırlamaz.
(Ayı armut koşmadan yırlamaz.)
(Vani, 1939, Kasım- Aralık, CXLIV: 18-20).
- 8.113. Az da bolsa köp kör.
(Az olsa da çok gör.)
- 8.114. Az konuş kop tınla.
(Az konuş çok dinle.)
- 8.115. Az kolnu aşta, köp kolnu işte kör.
(Az eli aşta, çok eli işte gör.)
- 8.116. Az yaşa köp yaşa, kelir ölüm er başka.
(Az yaşa çok yaşa, gelir ölüm her başa.)
- 8.117. Aznı bisinmegen köpten kuru kalır.
(Azı beğenmeyen çoktan mahrum kalır.)
- 8.118. Azıksız colga şıkkannın közu el torbasında bolur.
(Yola yiyeceksiz çıkanın gözü başkasının el torbasında olur.)

B

- 8.119. Baba borcu kalay ödenmez.
(Babaya borç kolay ödenmez.)
- 8.120. Baba bergeni ömürlük koca bergeni körümlük.
(Babanın verdiği ömürlük kocanın verdiği görümlük.)
- 8.121. Babadan mal miras kalır adamlık kalmaz.
(Babadan mal miras kalır adamlık kalmaz.)
- 8.122. Bahar celine kelinim küz celine kızım şıksın.
(Bahar yeline gelinim güz yeline kızım çıksın.)
- 8.123. Bahar kelse ot bürlenir, pürsat tüşse halk türlenir.
(Bahar gelse ot yeşerip çıkar, fırsat düşerse halk değişir.)
- 8.124. Bahşış atın tişine karalmaz.
(Bahşış verilen atın dişi sayılarak, yaşı aranmaz.)
- 8.125. Bal tutkan parmagin calar.
(Bal tutan parmagını yalar.)
- 8.126. Bal bulduğundan bal sızar.
(Bal kavanozundan bal sızar.)
- 8.127. Bal bal demekmen awuz tatlılanmaz.
(Bal bal demekle ağız tatlılanmaz.)
- 8.128. Balnı parmak tavsir.
(Balı parmak eksiltir.)
- 8.129. Bala eşitmese aytmaz it körmese urmez.
(Çocuk eşitmese söylemez, it görmese ürümez.)
- 8.130. Bala üşün bawga, curt üşün cawga.
(Çocuk için bağlanmalı, yurt için düşmanla savaşmalı.)
- 8.131. Bala oyundan tentek cıyından bıkmaz.
(Çocuk oyundan bıkar, toplantıdan bıkmaz.)
- 8.132. Bala tıysab, caştan, bike tıysan baştan.
(Çocuğunu kötülüklerden menedersen küçükten, karımı da baştan menedersin.)
- 8.133. Balaban başın balaban derti.
(Büyük başın büyük derdi.)
- 8.134. Balaban balık kişkene balıknı cutar.
(Büyük balık küçük balığı yutar.)

- 8.135. Balaban kapının balaban tepkisi bolur.
(Büyük kapının büyük sürgüsü olur.)
(Vani, 1940,Ocak-Şubat, CXLV: 18-20).
- 8.136. Balalı üyde öşek bolmaz.
(Çocuklu evde dedikodu olmaz.)
- 8.137. Balasız üy suvsuz tirmenge uşar.
(Çocuksuz ev susuz değirmene benzer.)
- 8.138. Balabanga lokma kap balaban lap etme.
(Büyük lokma kap büyük laf etme.)
- 8.139. Balık, baştan sasır.
(Balık baştan kokar.)
- 8.140. Bar barıştırır çok soğuşturur.
(Varlıklı barıştırır, yoksul vuruşturur.)
- 8.141. Bar bolup bergen merdane çok bolup bergen divane.
(Var olup veren merdane yok olup veren divane.)
- 8.142. Bar bolsa aşın raattır başın.
(Varsa aşın rahattır başın.)
- 8.143. Bargan cerinde bal cala, turgan cerinde tuz cala.
(Vardığın yerde bal yala, durduğun yerde tuz yala.)
- 8.144. Bargan cerin sokur bolsa bir kozun kım.
(Vardığın yer kör ise bir gözünü kapa.)
- 8.145. Barlı tapsa konakka carlı tapsa tamakka.
(Varlıklı bulsa konağa, fakir bulsa boğazına.)
- 8.146. Barlıknın kiypı kelgeşi carlının canı şıgar.
(Varlıklının keyfi gelinceye kadar yoksulun canı çıkar.)
- 8.147. Barlının katında barınan carlının katında çalışmaz.
(Varlıklının yanında barınan yoksulun yanında çalışmaz.)
- 8.148. Barman dep kuanma çokman dep cılanma.
(Varlıklıyı diyen övünme yoksulum diye yakınma.)
- 8.149. Barnın üyü kerem üyü çoknün üyü verem üyü.
(Varlıklının evi kerem evi, yoksulun evi verem evi.)
- 8.150. Bastırksızın tahtanı cel alır cel almasa el alır.
(Bastırılmayan tahtayı yel alır, yel almasa el alır.)
- 8.151. Baş sallamakman börk tozmaz.
(Baş sallamakla kalpak eskimez.)

- 8.152. Bay balası ay tiler, carlı balası may tiler.
(Zengin çocuğu gökteki ayı ister, fakir çocuğu yağ ister.)
- 8.153. Bay kızı erinçek bolur.
(Zengin kızı haylaz olur.)
- 8.154. Baydan oba korkkan.
(Zenginden tepe korkmuş.)
- 8.155. Bayga toy yasamak ne işkâri.
(Zengine düğün yapmak işten midir?)
- 8.156. Baylı bike tırışa baysız bike kıdırşa.
(Kocalı kadın zorlanıyor kocasız kadın geziniyor.)
(Vani, 1940,Ocak-Şubat, CXLV: 18-20).
- 8.157. Baysız bike padişah neni bolsa konuşa.
(Kocasız kadın padişah neyi olsa konuşuyor.)
- 8.158. Baylı arslanman kozu da eğlenir.
(Bağlı arslanla kuzu da eğlenir.)
- 8.159. Baysız bike kıdırı bawsız yumak tığıra.
(Kocasız kadın geziniyor bağısız yumak yuvarlanıyor.)
- 8.160. Bawsız yumaknı külde kör baysız bikemı elde kör.
(Bağısız yumağı külde gör kocasız kadını elde gör.)
- 8.161. Baznası otken bal çalar.
(Nazı geçen bal yalar.)
- 8.162. Bek dadandı kurtka kene keldi curtka.
(Pek tadandı kurda gene geldi yurda.)
- 8.163. Bekârın parasın el aşar, arkasın bit aşar.
(Bekârın parasını el yer, sırtını bit yer.)
- 8.164. Bersen toydur, ursan tüydür.
(Verirsen doyur, vurursan duyur.)
- 8.165. Berme camanga keter yabanga.
(Verme kötüye gider yabana.)
- 8.166. Berme kolundakın elge urarsın başın cerge.
(Verme elindeki ele vurursun başını yere.)
- 8.167. Beruw bet cuvar.
(Vermek yüz yıkar ağartır.)
- 8.168. Besle karganı oysun kozunnu.
(Besle kargayı oysun gözünü.)

- 8.169. Beslemeni eslemeden alma.
(Beslemeyi hatırlamadan alma.)
- 8.170. Besmelesiz kazanılğan malnı sünnetsiz aşar.
(Besmelesiz kazanılan malı sünnetsiz yer.)
- 8.171. Bildik kasap süyek satar.
(Bildik kasap kemik satar.)
- 8.172. Bileği kavi bir kişi cıgar, bilgisi kavi bin kışı cıgar.
(Bileği kuvvetli olan bir kişiy yıkar, bilgisi kuvvetli olan bin kişiyi yıkar.)
- 8.173. Bilgenge baş sıylı, bilmegenge ton sıylı.
(Bilene baş saygılı, bilmeyene kürk saygılı.)
- 8.174. Bilmemek uyat tuval, üyrenmemek uyat.
(Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp.)
- 8.175. Birin kıymetin bilmegen binnı cıyalmaz.
(Birin kıymetini bilmeyen bini toplayamaz.)
- 8.176. Bir şeşekmen caz bolmaz.
(Bir çiçekle yaz olmaz.)
- 8.177. Bir fincan kavenın kırk cıl hatırı bar.
(Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.)
- 8.178. Bir koltukka eki karbız sıymaz.
(Bir koltuğa iki karpuz sığmaz.)
- 8.179. Bir kişi kırk kişini azdırır.
(Bir kişi kırk kişiyi azdırır.)
- (Vani, 1940,Ocak-Şubat, CXLV: 18-20).
- 8.180. Bir köz çılasa anav köz külmez.
(Bir göz ağlarsa öteki göz gülmez.)
- 8.181. Bir sürünmekmen atın başı kesilmez.
(Bir kere sürçmekle atın başı kesilmez.)
- 8.182. Bir mık bir nalnı, bir nal bir atnı kurtarır.
(Bir çivi bir nalı, bir nal bir atı kurtarır.)
- 8.183. Bolgan pitken bosagadap tışka şıkmagan.
(Olmuş bitmiş eşikten dışarı çıkmamış.)
- 8.184. Bolumsuzman üy bolgaşı, boydak kalganım aru.
(Olumsuzla evlenmekten bekâr kaldığım iyi.)
- 8.185. Bolumsuznı koynuna alsan eki ayağı tışta kalır.
(Olumsuzu koynuna alsan iki ayağı dışta kalır.)

- 8.186. Boranın başına kelgen botanın da başına kelir.
(Erkek devenin başına gelen deve yavrusunun da başına gelir.)
- 8.187. Borç ödemekmen col cürmekmen.
(Borç ödemekle yol yürümekle tükenir.)
- 8.188. Borçka işken eki kere esirir.
(Borca içen iki kere sarhoşlanır.)
- 8.189. Borçka aşalğan etnin süyegi boğaz cırtar.
(Borca yenilen etin kemiği boğaz yırtar.)
- 8.190. Borç uzasa kalır, dert uzasa alır.
(Borç uzarsa kalır, dert uzarsa alır.)
- 8.191. Borçlunun tili kıska bolur.
(Borçlunun dili kısa olur.)
- 8.192. Borçlunun tilekçisi alacaklısıdır.
(Borçlunun duacısı alacaklısıdır.)
- 8.193. Boş meti bek langırdar.
(Boş fiçi çok ses çıkarır.)
- 8.194. Boş şuval ayakta turmaz.
(Boş çuval ayakta durmaz.)
- 8.195. Boş turgaşı babaafı sakalın culk.
(Boş durmaktansa babanın sakalını yol.)
- 8.196. Bödeneden korkkan tarı ekmez.
(Bıldırından korkan darı ekmez.)
- 8.197. Börü kartlığın belletmez itke tişin akşaytır.
(Kurt yaşlılığını belli etmemek için köpeğe dişini gösterir.)
- 8.198. Börü tumanlı avam süyer.
(Kurt dumanlı havayı sever.)
- 8.199. Börünün kartı ulur.
(Kurdun kartı ulur.)
- 8.200. Böten süzmen ad kirlenmez.
(İftira sözle ad kirlenmez.)
- 8.201. Bugalmagan kolnu öp te başına sal.
(Bükemediğin eli öp de başına koy.)
- 8.202. Bugünün yumurtası yarının tavuğundan hayrlıdır.
(Yarın ne olacağı bilinmez.)

8.203. Buyurgan almaz cuvurgan alır.
(Buyuran almaz koşan alır.)

C

8.204. Caldamaga bilmegen cılgadan ırak oturur.
(Yüzmesini bilmeyen dereden uzak oturur.)

(Vani, 1940,Ocak-Şubat, CXLV: 18-20).

8.205. Caman bala atasın başın töben tüşürür.
(Kötü çocuk atasının başını aşağı düşürür)

8.206. Caman kaber çatıp kalmaz.
(Kötü haber yatıp kalmaz.)

8.207. Camanga tiyme belası cugar, kazanga tiyme küyeycugar.
(Kötü kişiye dokunma belası sürülür, kazana dokunma kurumu sürülür.)

8.208. Caman it carasız bolmaz.
(Kötü it yarasız olmaz.)

8.209. Caman tamak carlı eter, öskun cürek kanlı eter.
(Pis boğazlık kişiyi yoksul eder, kabarık yürek kişiyi kanlı eder.)

8.210. Cangız agaş calbarsan canmaz.
(Yalnız odun yalvarsan yanmaz.)

8.211. Cangızga çala köp bolur.
(Yalnız iftira çok olur.)

8.212. Cangızın çayı kerilmez, atkan ogu tıymez.
(Yalnızın yayı gerilmez, attığı ok değmez.)

8.213. Cangızın çayı kurulmaz, uruvlunun ogu coyulmaz.
(Yalnızın yayı kurulmaz, soyu kalabalığın oku kaybolmaz.)

8.214. Canı cangan Tanrısın kargar.
(Canı yanan Tanrısına beddua eder.)

8.215. Cantayıp klrer üyüm, çatıp aşar aşım bolsun.
(Eğilip girecek evim, yalayıp yutacak aşım olsun.)

8.216. Carlının cartı kavım aşı bolsa çatıp yukusu kelmez.
(Yoksulun yarım lokma aşı olsa yatsa da uykusu gelmez.)

8.217. Carlı tamak, barlı konak tüşünür.
(Yoksul boğaz, varlıklı konak düşünür.)

8.218. Carlı baynın malın esaplap mayşırığın tavsıtır.
(Fakir zengin malını hesaplayarak mumunu eksiltir.)

- 8.219. Carlı camanıp kuanır.
(Fakir yamayarak sevinir.)
- 8.220. Cartı araba col bizar, yarım molla din bizar.
(Eski araba yol bozar, yarım hoca din bozar.)
- 8.221. Caş bala beşikte caman kişi eşikte.
(Genç çocuk beşikte kötü kişi eşikte.)
- 8.222. Caşlıkta caşlık etmegenın kartlıkta beti ekşir.
(Gençlikte gençlik yapmayanın ihtiyarlıkta yüzü ekşir.)
- 8.223. Cat itnin kuyruğu kısık bolur.
(Yabancı itin kuyruğu kısık olur.)
- 8.224. Catka çala cabaşır.
(Yabancıya iftira yapışır.)
- 8.225. Catkan tüyenin awuzuna tırgan kamgak.
(Yatan devenin ağzına yuvarlanan devedikeni.)
(Vani, 1940,Ocak-Şubat, CXLV: 18-20).
- 8.226. Cav körsen casan köy körsen kaşan.
(Düşman görürsen hazırlıklı ol köy görürsen sevin.)
- 8.227. Cavdan boş kaytsan da toydan boş kaytma.
(Düşmandan boş dönsen de düğünden boş dönme.)
- 8.228. Cavınlı avanın yukusu celli avanın kuytusı.
(Yağmurlu havanın uykusu yelli havanın kuytusı.)
- 8.229. Cavınman nadas toprağın canıdır.
(Yağmurla nadas toprağın canıdır.)
- 8.230. Caz carlının kış barlının.
(Yaz fakirin kış varlıklının.)
- 8.231. Caz catkanın canbaşı sınsın, kış cürgenin ayağı sınsın.
(Yazın yatanın kalçası kırılınsın, kışın yürüyenin ayağı kırılınsın.)
- 8.232. Caz celi carday atnı cıgar.
(Yaz yeli bayır gibi atı devirir.)
- 8.233. Caz günü atn üç ayağı suwda bîr ayağı unda bolur.
(Yaz günü atn üç ayağı suda, bi ayağı unda olur.)
- 8.234. Cazda cabıp küzde kömüp ket.
(Yazın örtüp güzde gömüp git.)
- 8.235. Cemni başmak balnı parmak tavsıtır.
(Yemi büyük buzağı balı parmak eksiltir.)

- 8.236. Çeri baynın eri bay.
(Yeri zenginini eri zengin.)
- 8.237. Çerinden ayrılgan yedi catka kor bolur.
(Yerinden ayrılan yedi kat yabancıya hor olur.)
- 8.238. Çerine köre cuvası mollasına köre duvası.
(Yerine göre soğanı hocasına göre duası.)
- 8.239. Cetalmagan cer sogar cetken ozar.
(Yetişemeyen yer döğer yetişen öne geçer.)
- 8.240. Cetımnın akkı çerde kalmaz.
(Yetimin hakkı yerde kalmaz.)
- 8.241. Cılamagan balağa emşek berilmez.
(Ağlamayan çocuğa meme verilmez.)
- 8.242. Cılamagan köz bolmaz ayılmağan söz bolmaz.
(Ağlamayan göz olmaz söylenmeyen söz olmaz.)
- 8.243. Cıgilgan küreşke toymaz.
(Yıkılan güreşe doymaz.)
- 8.244. Cılanın başı kişkene ekende ezilir.
(Yılanın başı küçükken ezilir.)
- 8.245. Cigit celli et söllü, bolmalı.
(Yiğit yelli et kanlı sulu olmalı.)
- 8.246. Cigit cetişir bay beğenir, közden tüşer el beğenir.
(Yiğit yetişir zengin beğenir, gözden düşer el beğenir.)
- 8.247. Çigit ne gadar batır bolsa süygenine cenilir.
(Yiğit ne kadar bahadır olsa sevdiğine yenilir.)
- 8.248. Cıksız kargış çerin tapmaz.
(Sınırsız beddua yerini bulmaz.)
(Vani, 1940,Ocak-Şubat, CXLV: 18-20).
- 8.249. Cibere bersen cılkı alır üyge de köz salır.
(Başiboş bıraksan at alır eve de göz koyar.)
- 8.250. Cokka cüyrük cetmez.
(Yok olan şeye yarış atı yetişmez.)
- 8.251. Coldaki bal işer üydeki zehir işer.
(Yoldaki bal içer evdeki zehir içer.)
- 8.252. Colda tapsan sayıp al.
(Yolda bulsan sayıp al.)

- 8.253. Colga şıksan atından, toyga barsan apakayından tonulursun.
(Yola çıkarsan atından düğüne gidersen karından gönül çevirirsin.)
- 8.254. Coraw colga mınsetir.
(Yorum yola bindirir.)
- 8.255. Cumart aşı cennet aşı.
(Cömert aşı cennet aşı.)
- 8.256. Cumarttan bir şıgar sarandan eki.
(Cömertten bir çıkar, kıskançtan iki.)
- 8.257. Cuvvaş atın tekmesi kattı bolur.
(Yavaş atın tekmesi katı olur.)
- 8.258. Cümlemen cumruk maylı kuyruk.
(Cümleye dokunan yumruk yağlı kuyruk.)
- 8.259. Cüreкке col cutuktan öter.
(Yüreğe yol mideden geçer.)
- 8.260. Cürgen ayakta cörmev ilişir.
(Yürüyen ayağa kısmet ilişir.)
- 8.261. Cürgenin colu catkanın künü öter.
(Yürüyenin yolu yatanın günü geçer.)
- (Vani, 1940,Ocak-Şubat, CXLV: 18-20).

D

- 8.262. Davulga tokmak caraşır.
(Davula tokmak yaraşır.)
- 8.263. Deli şokmar cıyar.
(Deli başı topuzlu sopa toplar.)
- 8.264. Deli cibimen kuyuga tüşülmez.
(Deli ipiyle kuyuya inilmez.)
- 8.265. Deli deliden, imam ölüden hoşlanır.
(Deli deliden, imam ölüden hoşlanır.)
- 8.266. Delinin sözü kiyiznin tozu pitmez.
(Delinin sözü keçenin tozu bitmez.)
- 8.267. Deli uslanmaz, temir ıslanmaz.
(Deli uslanmaz, demir sıvanmaz.)
- 8.268. Deli yalmaz soyu, yalar.
(Deli utanmaz soyu utanır.)

8.269. Deniz dalgasız kız sevdasız bolmaz.

(Deniz dalgasız kız sevdasız olmaz.)

8.270. Denizge tüşken cılanga sarılır.

(Denize düşen yılanı sarılır.)

8.271. Dertin bolmasa şölen, borcun bolmasa üylen.

(Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen.)

8.272. Dertin çaşırgan derman tapmaz.

(Derdini gizleyen derman bulmaz.)

8.273. Derviş aşî tilge darı.

(Derviş aşî dile darı).

(Vani, 1940, Mart- Nisan, CXLVI: 18-20).

8.274. Devlet başkan catalmaz, kasvet başkan turalmaz.

(Devlet basan yatamaz, kasvet basan kalkamaz.)

8.275. Dinsizin akkından imansız kelir.

(Dinsizin hakkından imansız gelir.)

8.276. Doğru aytkannı tokuz köyden kuvarlar.

(Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.)

8.277. Doğru colda cıgılğan şalt turar.

(Doğru yolda yıkılan çabuk kalkar.)

8.278. Doğru sözge yemin kerekmez.

(Doğru söze yemin gerekmez.)

8.279. Domuzdan bir kıl koparsan kar.

(Domuzdan bir kıl koparsan kâr.)

8.280. Domuzga üyürgen sazga avnar.

(Domuzun peşinden giden batağa yuvarlanır.)

8.281. Dos başka düşman ayakka karar.

(Dost başa düşman ayağa bakar.)

8.282. Dos tüşündürür düşman küldürür.

(Dost düşündürür düşman güldürür.)

8.283. Dos kara künde belli bolur.

(Dost kara günde belli olur.)

8.284. Dosuna güvenip düşmanına şapşılma.

(Dostuna güvenip düşmanına saldırma.)

8.285. Düşman edinmek kolay dos edinmek zor.

(Düşman kazanmak kolay dost kazanmak zor.)

8.286. Duşmanga ser berilir sır berilmez.

(Düşmana baş verilir sır verilmez.)

8.287. Duvarnı nem ernı gam cıgar.

(Duvarı nem, eri gam yıkar.)

8.288. Dünyada mekân ahrette iman.

(Dünyada mekân âhirette îmân.)

(Aktaş, 1967, Temmuz- Ağustos, XXXVIII: 32-33).

E

8.289. Ebin tapkan et aşar.

(Gönül yapan et yer.)

8.290. Eceli kelgen eşki şobanın tayagina süykenir.

(Eceli gelen keçi çobanın sopasına dayanır.)

8.291. Eceli kelgen ışkan catkan mışığın kuyruğun tırnar.

(Eceli gelen fare yatan kedinin kuyruğunu tırmalar.)

8.292. Eceli kelgen it caminin dıvarına siyer.

(Eceli gelen it cami duvarına siyer.)

8.293. Eşki bergem koy alır, eş bermegen ne alır?

(Keçi veren koyun alır, hiç vermeyen ne alır?)

8.294. Eşki can dertinde kasap may peşinde.

(Keçi can dertinde kasap yağ peşinde.)

8.295. Eki kulakka bir awuz, eki tınla bir ayt.

(İki kulağa bir ağız, iki dinle bir söyle.)

8.296. Eki it talaşsa şingene col tabar.

(İki it dalaşırca şingene yol bulur.)

8.297. El awuzu tıylmaz.

(El ağızı menedilemez.)

8.298. El avuşuman suw işken kanmaz.

(El avucu ile su içen kanmaz.)

8.299. El atına mingen şalt tüşer.

(El atına binen çabuk iner.)

8.300. El atı terşen e! Kiyimi kirşen bolur.

(El atı çabuk terler! El giyimi çabuk kirlenir.)

8.301. El ayıbın körgende dört boladır közü, öz ayıbın körgende kör boladır kozu.

(El ayıbını gördüğünde dört açılır gözü, kendi ayıbını gördüğünde kör olur gözü.)

(Vani, 1940, Mart- Nisan, CXLVI: 18-20).

8.302. El awuzuna elli arşın böz cetmez.

(El ağzına elli arşın bez yetmez.)

8.303. El közü çarık bermez.

(El gözü aydınlık vermez.)

8.304. El malıman maktangan şalt susar.

(El malıyla övünen çabuk susar.)

8.305. Elge kalğanın kara künge kalkanındır.

(Ele kaldığın kara güne kaldığındır.)

8.306. Elipni korsa tayak, mimni körse şokmar sanar.

(Elifi görse dayak, mimi görse çomak sanır.)

8.307. Eplı kişi etmekli bolur.

(Kolayını bilen kişi işgüzar olur.)

8.308. Er bala baw alması kız bala taw alması.

(Erkek çocuk bahçe elması kız çocuk dağ elması.)

8.309. Er bolgan ötmegin taştan şıgarır.

(Er olan ekmeğini taştan çıkarır.)

8.310. Er enseden kız manlaydan belli bolur.

(Erkek enseden kız alından anlaşılır.)

8.311. Erinşegin yarını pıtmez.

(Üşengeç insanın yarını bitmez.)

8.312. Erinşekni er almaz.

(Üşengeç kızı erkek almaz.)

8.313. Erinşek eki işler artından parmağın tişler.

(Haylaz bir işi iki kerede yapar, arkasından parmağını ısıtır.)

8.314. Erinşekni tez elge bererler.

(Haylazın adını ele tez çıkarırlar.)

8.315. Erinmegennın ernı aşlı.

(Haylaz olmayanın dudağı aşlı.)

8.316. Erinşek oturup yuklar çatıp işler.

(Haylaz oturup uyur yatıp çalışır.)

- 8.317. Erinşekke kız aylencige yüz berme.
(Haylaza kız şarlatana yüz verme.)
- 8.318. Erkek tananın başı balaban.
(Erkek dananın başı büyük.)
- 8.319. Erkek tıştan apaykay işten üy yasayım demeli.
(Erkek dışarıdan kadın içerden evi mutlu kılalım demeli.)
- 8.320. Erin çaşı eki otuz.
(Erkeğin yaşı iki otuz.)
- 8.321. Erin kızganmagan ırğaşı bolmaz.
(Erkeğini kıskanmayan dişi olmaz.)
- 8.322. Erinmi cuvurgannın rızkı artık.
(Üşenmeden koşanın rızkı fazla.)
- 8.323. Erte turgannın kısmeti aşık.
(Erken kalkanın kısmeti açık.)
- 8.324. Eşek ölse itler toy yasar.
(Eşek ölürse köpekler düğün yapar.)
- 8.325. Eşek kulağın bir oynatsa kuyruğun eki oynatır.
(Eşek kulağını bir kere oynatırsa kuyruğunum iki kere oynatır.)
- 8.326. Et kirgen cerge dert kırmez.
(Et giren yere dert girmez.)
- 8.327. Et pişmese bet pişer.
(Misafire mutlaka et pişirip yedirmeli, yoksa ev sahibinin yüzü pişer.)
- 8.328. Etkeninmen maktanma.
(Yaptığınla övünme.)
- 8.329. Eteğın cenin toplayalmaz orun toturur.
(Eteğini yenini toplayamaz mevki işgal eder.)
(Vani, 1940, Mart- Nisan, CXLVI: 20-22).

F

- 8.330. Falan cerde altın bar, barsan bakır da cok.
(Falan yerde altın var, varsan bakır bile bulamazsın)
- 8.331. Fazla laf bızaw emizir.
(Fazla laf buzağıyı emzirir.)
- 8.332. Fitne catkan cılanga uşar kuyruğuna basma.
(Fitne yatan yılanı benzer kuyruğuna basma.)

8.333. Fukara tavuğun bay atın maktar.

(Fakir tavuğunu zengin atını över.)

8.334. Fukarenin ekkeni şıkma tıkkı tutmaz.

(Fakirin ektiği çıkmaz diktiği tutmaz.)

(Aktaş, 1967, Temmuz- Ağustos, XXXVIII: 32-33).

G

8.335. Garip cigıtın tili kısa bolur.

(Garip yiğidin dili kısa olur.)

8.336. Garipke berilgen selam altın çerin tutar.

(Garibe verilen selam altın yerini tutar.)

8.337. Gönül kartaymaz tok sıylanmaz.

(Gönül ihtiyarlamaz tok kişi yedirilmez.)

8.338. Gönül kimni süyse güzel odur.

(Gönül kimi severse güzel odur.)

8.339. Gönülsüzden epsiz tuvar.

(Gönülsüzden beceriksiz doğar.)

8.340. Gulun süygen teginine katlanır.

(Gülünü seven dikenine katlanır.)

8.341. Güvenme barlıkka tüşersin tarlıkka.

(Güvenme varlığa düşersin darlığa.)

8.342. Guvengen dostun sıdırır postun.

(Güvendiğin dostun yüzer derini.)

8.343. Güzel körmek közge savap.

(Güzel görmek göze sevap.)

8.344. Güzel közge akıllı korantaga kerek.

(Güzel göze, akıllı aileye gerek.)

8.345. Güzelin taliyi şirkin bolur.

(Güzelin talihi çirkin olur.)

8.346. Güzelge toyulur iyige toyulmaz.

(Güzele doyulur iyiye doyulmaz.)

8.347. Güzelge ne caraşmaz.

(Güzele ne yakışmaz.) (Vani, 1940, Mart-Nisan, CXLVI: 20-23).

H

8.348. Hacı bolmaycaknı tüye üstünde cılan şagar.

(Hacı olmayacağı deve üstünde yılan sokar.)

8.349. Hak degenge akkan suwlar toktar.

(Hak diyene akan sular durur.)

8.350. Hamamga kirgen terler.

(Hamama giren terler.)

8.351. Haram bukmaz kan cukmaz.

(Haram kuvvet vermez, kan tutmaz.)

8.352. Haramdan kelgen haramga keter.

(Haramdan gelen harama gider.)

8.353. Hareket bolgan çerde bereket bolur.

(Hareket olan yerde bereket olur.)

8.354. Hazır aşawga üydey üysen cetmez.

(Hazır yemeğe ev kadar yığsan yetmez.)

8.355. Her başın özüne köre dertı bar.

(Her başın kendine göre derdi var.)

8.356. Her koraz özün şöplüğünde şakırır.

(Her horoz kendi çöplüğünde öter.)

8.357. Her körgen sakallını baban sanma.

(Her gördüğün sakallıyı baban sanma.)

8.358. Her cerge mumun tıkma.

(Her yere burnunu sokma.)

8.359. Her kuşun eti aşalmaz.

(Her kuşun eti yenmez.)

(Aktaş, 1967, Temmuz- Ağustos, XXXVIII: 32-33).

İ

8.360. İkbalında bolsa iyip kelır.

(Kısmetinde varsa sızarak gelir.)

8.361. İlk atılğan taş uzak tüşer.

(İlk atılan taş uzağa gider.)

8.362. İmam bilgenin okur.

(İmam bildiğini okur.)

8.363. İmam üyünden aş ölü közünden caş.

(İmam evinden aş ölü gözünden yaş.)

- 8.364. İnatım inat eki kolum eki kanat.
(İnadım inat iki kolum iki kanat.)
- 8.365. İnsan tuvgan çerinden bek toygan çerin kıdırır.
(İnsan doğduğu yerden fazla doyduğu yeri arar.)
- 8.366. İnsan ne boldum dememeli ne bolacakman demeli.
(İnsan ne oldum dememeli ne olacağım demeli.)
- 8.367. İnsan özün beğenmese patlap ölür.
(İnsan kendisini beğenmese patlayarak olur.)
- 8.368. İnsan bayısa kozun mayı oser.
(İnsan zenginleşirse gözünün yağı artar.)
- 8.369. İnsanın alacası işinde hayvanın alacası tışında.
(İnsanın alacası içinde hayvanın alacası dışında.)
- 8.370. İnsan sözünden öguz müyüzünden tutulur.
(İnsan sözünden öküz boynuzundan tutulur.)
- 8.371. İstegennın bir yüzü bermegennin eki yüzü kara.
(İsteyenin bir yüzü vermeyenin iki yüzü kara.)
- 8.372. İt catkan çerin tırnar.
(İt yattığı yeri tırmalar.)
- 8.373. İt cengenın talar.
(İt yendiğini dalar.)
- 8.374. İt cıyını birikmez.
(İtler toplantı yapamazlar.)
- 8.375. İt leş başında insan iş başında.
(İt leş başında insan iş başında.)
- 8.376. İt ürer colcu cürer.
(İt ürür yolcu yürür.)
- 8.377. İt karaldının kulağıdır.
(İt evin kulağıdır.)
- 8.378. İtin duvası kabul bolsa kökten süyek cavar.
(İtin duası kabul olsa gökten kemik yağar.)
- 8.379. İtnı öttürgenge süyretürler.
(İti öldürene sürükletirler.)
- 8.380. İtmen küda bolgan bokman sıylanır.
(İtle dünür olan bokla ağırlanır.)

8.381. İtke et bersen kuyruğun sallar.

(İte et versen kuyruğunu sallar.)

8.382. İyeli başı it aşamaz.

(Sahipli başı it yemez.)

8.383. İyesiz üyge it te kirer kırsız da.

(Sahipsiz eve it de girer kırsız da.)

(Vani, 1940, Mayıs- Haziran, CXLVII: 18-20).

8.384. İş bolgan çerde aş bolur.

(İş olan yerde aş olur.)

8.385. İş süymeznı el süymez.

(İş sevmeyeni el sevmez.)

8.386. İşkı ocak söndürür.

(İçki ocak söndürür.)

8.387. İşsiz işlini işinden kaldırır.

(İşsiz işliyi işinden alıkoyar.)

8.388. İşlegen temir ışıldar.

(İşleyen demir ışıldar.)

8.389. İrgaşının ırcankesi tilden düşmez.

(Dişinin cilvelisi dilden düşmez.)

K

8.390. Kabaatnı ölgene atıp ramet okurlar.

(Kabahati ölene yükleyip rahmet okurlar.)

8.391. Kaber sorasan baladan sora.

(Haber sorarsan çocuktan sor.)

8.392. Haber sorarsan çocuktan sor.

(Çocuk yalan söylemesini bilmez, gördüğü ve duyduğu gibi söyler.)

8.393. Kaderge moyun iyilir.

(Kadere boyun eğilir.)

8.394. Kadın bileğen curt karan kalır.

(Kadının hâkim olduğu yurt karanlık kalır.)

8.395. Kadınının şaşu uzun aklı kıska.

(Kadının saçu uzun aklı kıska.)

8.396. Kale işerden alınır.

(Kale içerden alınır.)

8.397. Kalbi doğru kişi lafin üstüne kelir.

(Kalbi doğru kişi lafinin üstüne gelir.)

8.398. Kalem kılıştan keskindir.

(Kalem kılıştan keskindir.)

8.399. Kalem tutkannin sözü ötkur.

(Kalem tutanın sözü geçerli.)

8.400. Kalıpka karama kalpke kara.

(Kalıba bakma kalbe bak.)

8.401. Kan kusar kızılışk aşadım der.

(Kan kusar kızılılık yedim der.)

8.402. Kar cava dep kuvanma ayazı bolur, kelin aldım dep kuvanma şayası bolur.

(Kar yağıyor diye sevinme ayazı olur, gelin aldım diye sevinme kusuru olur.)

(Vani, 1940, Temmuz- Ağustos, CXLVIII: 18-20).

8.403. Karnın avursa awuzun tıy, kozun avursa kolun tıy.

(Karnın ağırırsa ağzını kapat, gözün ağırırsa elinle ovuşturmayı bırak.)

8.404. Karnın toymaycak cerge aşığın belletme.

(Karnın doymayacak yere açlığını belli etme.)

8.405. Karar közge kart ölür ecel kelse çaş ölür.

(Görünürde ihtiyar kişi ölür ecel gelirse genç ölür.)

8.406. Kart koynunda kalaş bar karmalasan kömeş bar.

(İhtiyarın koynunda küçük simit var sıkı yoklarsan define var.)

8.407. Kartaydın cartaydın.

(Yaşlanınca hastalanırsın.)

8.408. Kart ögutun tutmagan kartaygaşı onmaz.

(İhtiyar öğütünü tutmayan ihtiyarlayana kadar iyi bir gün göremez.)

(Vani, 1940, Temmuz- Ağustos, CXLVIII: 18-20).

8.409. Karap tursan kün ötmez.

(İşsiz olursan gün geçmez.)

8.410. Kasap üyünde et tabılmaz.

(Kasap evinde et bulunmaz.)

8.411. Kaşman köz, kalganı söz.

(Kaşla göz, kalanı söz.)

- 8.412. Kavgada cumruk sayılmaz.
(Kavgada yumruk sayılmaz.)
- 8.413. Kayerde akşam o yerde sabah.
(Nerede akşam orada sabah.)
- 8.414. Kayerde birlik o yerde tırlık.
(Nerede birlik orada dirlik.)
- 8.415. Kazanmay kazan kaynamaz.
(Kazanmadan kazan kaynamaz.)
- 8.416. Kazanına tartmagannın kaşığı sınısın.
(Kazanına çekmeyenin kaşığı kırılısın.)
- 8.417. Kelgen kuvulmaz tuvgan buvulmaz.
(Gelen kovulmaz doğan boğulmaz.)
- 8.418. Kelinge kocan şirkin degenler, babamın üyünde o da çok edı degen.
(Geline kocan çirkin, demişler, babamın evinde o da yoktu, demiş.)
- 8.419. Kelin oynamaga bilmese çerim tar, der.
(Gelin oynamasını bilmiyorsa yerim dar, der.)
- 8.420. Kerekmegenni kerekken kün bolur.
(Gerekmeyeni sakla bir gün gerekir.)
- 8.421. Keş kelgenge ya soğan ya söven.
(Geç gelene ya soğan verilir ya da sopa.)
- 8.422. Kişi cüre cüre cürşen bolur, söyli söyli sözşen bolur.
(Kişi yürüye yürüye yürümeye alışır, söyleye söyleye söylemeye alışır.)
- 8.423. Kırcımanga kız bersen başında kırk aylanır.
(Dul erkeğe kız verirsın başında kırk kere döner.)
- 8.424. Kırım kırılmay kız kırılmaz.
(Kırım bitmeden kız bitmez.)
- 8.425. Kırk bacanak bir capalak bolmaz.
(Kırk bacanak bir pervane olmaz.)
- 8.426. Kırk kün taban eti bir kün av eti.
(Kırk gün çalışarak et yemeye karşılık bir gün av eti ye.)
- 8.427. Kırkından son azgannı teneşiri temizler.
(Kırkından sonra azanı teneşir temizler.)
- 8.428. Kırsızlık bir cımırtaman başlar.
(Hırsızlık bir yumurta ile başlar.)

- 8.429. Kırsızın awuzu aytmasa küzu aytar.
(Hırsızın ağzı söylemese gözü söyler.)
- 8.430. Kırsız karda cürer izin belletmez.
(Hırsız karda yürür de iz bırakmaz.)
- 8.431. Kısmet kökten zenbilmen tüşmez.
(Kısmet gökten zembille inmez.)
- 8.432. Kıyamet künu koşudan.
(Kıyamet günü koşudan.)
(Vani, 1940, Eylül- Ekim, Kasım- Aralık, CXLIX: 16-18).
- 8.433. Kımırskadan örnek al, cazdan kışka azırlan.
(Karıncadan örnek al, yazdan kışa hazırlan.)
- 8.434. Kız arslan ketirer küle turar, ul cılan ketirer şaga turar.
(Kız arslan getirir güler yüzlü olur, oğul yılan getirir sokar durur.)
- 8.435. Kız balanın art eteği özüne düşman.
(Kız çocuğunun arka eteği kendisine düşmandır.)
- 8.436. Kız beşikte ciyizi sandıkta.
(Kız beşikte çeyizi sandıkta.)
- 8.437. Kız kartaysa kahrı anaga tüşer.
(Kız yaşlanırsa kahrı anasına düşer.)
- 8.438. Kız kursağı kınıday ul kursağı uruday.
(Kız karnı dar oğul karnı derin olur.)
- 8.439. Kızı barnın nazı bar, kırk kişimen bazı bar.
(Kızı olanın nazı var kırk kişi ile oyunu var.)
- 8.440. Kızını kim ayttırmaz kımızını kim işmez.
(Kızı kim istemez, kımızı kim içmez.)
- 8.441. Kızın köteklemegen tizin kötekler.
(Kızını dövmeyen dizini döver.)
- 8.442. Kızın onbeşine kelgende özün çawşı bol.
(Kızın onbeşine geldiğinde kendin görücü ol, evlendir.)
- 8.443. Kızganganın kızıl itke cem bolsun.
(Kıskandığın kızıl ite yem olsun.)
- 8.444. Koca ütmeği ortada, ul ötmegi tartmada.
(Koca ekmeği ortada, oğul ekmeği rafta.)
- 8.445. Kol carası keşer, til carası keşmez.
(El yarası geçer, dil yarası geçmez.)

8.446. Kolunda barlık boldu cuvugu cat boldu.

(Eline varlık geçti akrabası yabancı oldu.)

8.447. Kolundaki piter itibarın keter.

(Elindeki biter itibarın gider.)

8.448. Konşunun tavuğu kaz korunur.

(Komşunun tavuğu kaz görünür.)

8.449. Konşunun saranı mallı eter.

(Komşunun cimrisi mal sahibi yapar.)

8.450. Komşuda pişer bizge de tüşer.

(Komşuda pişer bize de düşer.)

(Vani, 1940, Temmuz- Ağustos, CXLVIII: 18-20).

8.451. Koraz köp bolsa tan keş atar.

(Horoz çok olursa tan geç açar.)

8.452. Koraz ölür közü şöplükte kalır.

(Horoz ölür gözü çöplükte kalır.)

8.453. Kork abirlinin beşinden, ögüzünü ayırır eşinden.

(Kork nisan ayının beşinden, öküzü ayırır eşinden.)

8.454. Korkulu tüş körmekten yav çatmak aruv.

(Korkulu düş görmektense uyanık yatmak iyi.)

8.455. Korkunun ölümge paydası cok.

(Korkunun ölüme faydası yok.)

8.456. Korkaknı kuvalasan batır bolur.

(Korkağı kovalarsan bahadır olur.)

8.457. Koy eki kere sıdırılmaz.

(Koyun iki kere yüzülmez.)

8.458. Kişi süygenine süykenir.

(Kişi sevdiğine dayanır.)

8.459. Kiyevden ul külden oba bolmaz.

(Damattan oğul külden oba olmaz.)

8.460. Kök cılamay cer külmez.

(Gök ağlamadan yer gülmez.)

8.461. Kökten ne cawsa cer onu kabul eter.

(Gökten ne yağarsa yer onu kabul eder.)

8.462. Köbu zarar azı karar.

(Çoğu zararlı azı kararlı.)

8.463. Köp kımırka pil cıgar.

(Çok karınca fil devirir.)

8.464. Köp laf baş avurtur.

(Çok söz baş ağırtır.)

8.465. Köp saylagan ya sazga ya tazga.

(Çok seçen ya batağa yuvarlanır ya keleşe bağlanır.)

(Vani, 1941, Ocak-Şubat, CL: 35-37).

L

8.466. Laf torbaga kirmez.

(Laf torbaya girmez.)

(Vani, 1941, Ocak-Şubat, CL: 35-37).

M

8.467. Mal canın congası.

(Mal canın yongası.)

8.468. Mal kazanmakman şan kazanılmaz.

(Mal kazanmakla şan kazanılmaz.)

8.469. Malın artkaşı köz şıgarmaz.

(Malın fazlası göz çıkarmaz.)

8.470. Mal benim tasası elin.

(Mal benim tasası elin.)

8.471. Mal tabılır can tabılmaz.

(Mal bulunur can bulunmaz.)

8.472. Mart ayı dert ayı.

(Mart ayı dert ayı.)

8.473. Mart tokuzu kış tompuzu.

(Martın dokuzu kışın topuzu.)

8.474. Mart işeri şingene tışarı.

(Mart içeri çingene dışarı.)

(Aktaş, 1967, Temmuz- Ağustos, XXXVIII: 32-33).

N

- 8.475. Nadassız tarla namazsız mollaga uşar.
(Nadas edilmeyen tarla namaz kılmayan hocaya benzer.)
- 8.476. Namazda kozu cöknun ezanda kulağı bolmaz.
(Namaz kılmaya niyeti olmayanın ezanda kulağı olmaz.)
- 8.477. Ne eksen onu pişersin.
(Ne ekersen onu biçersin.)
- 8.478. Nişanlandın kartaydın, üylendın öldün.
(Nişanlandın ihtiyarladın, evlendin öldün.)

(Vani, 1941, Ocak-Şubat, CL: 35-37).

O

- 8.479. Obur ketti oynayık cadı ketti caynayık.
(Ubir gitti oynayalım cadı gitti yayılıp serilelim.)
- 8.480. Od bolmagan çerde tuman bolmaz.
(Ateş olmayan yerde duman olmaz.)
- 8.481. Odnan barut bir arada turmaz.
(Ateşle barut bir arada durmaz.)
- 8.482. On kolun bergenin sol kolun körmesin.
(Sağ elinin verdiğini sol elin görmesin.)
- 8.483. On kozun sol közüne muhtaç bolmasın.
(Sağ gözün sol gözüne muhtaç olmasın.)
- 8.484. Onmazın ötmegi buvlu, kaşığı suvlu bolur.
(Beceriksizin, mutsuzun, ekmeği buharlı, kaşığı sulu olur.)
- 8.485. Ortak malnı it aşamaz.
(Ortaklık malı it yemez.)
- 8.486. Oturgannın ebi çok çarlıkka sebep çok.
(Oturun, çalışmayan, hareket etmeyen başarısız olur, fakir olmasına engel bulunmaz.)
- 8.487. Olgem sıyır sütlü bolur.
(Ölmüş inek sütlü olur.)
- 8.488. Onmazın odu canmaz.
(Beceriksizin, uğursuzun ateşi yanmaz.)
- 8.489. Onmaz apakayga bala siltaw.
(Beceriksiz karıya çocuk bahane.)

8.490. Oynaklagan at şulun cırtar.

(Şahlanan at çulunu yırtar.)

8.491. Oylanganga aytım oylandı bildi, oylanmaganga aytım şakıldadı kuldu.

(Düşünene, muhakeme edene, söyledim düşündü bildi, düşünmeyene söyledim kahkahayla güldü.)

(Vani, 1941, Ocak-Şubat, CL: 35-37).

Ö

8.492. Öpke baldan tatlıdır.

(Öfke baldan tatlı.)

8.493. Öpkemen turgan zararman oturur.

(Öfkeyle kalkan zararlar oturur.)

8.494. Öksüz bala ösmez mi, künu kelir külmez mi?

(Öksüz çocuk büyümez mi, gün gelir gülmez mi?)

8.495. Öksüz kız opkeci bolur.

(Öksüz kız şikâyetçi olur.)

8.496. Öksüz kızın törkünü bolmaz.

(Öksüz kız evlendikten sonra babasının evine misafir gitmez.)

(Vani, 1941, Ocak-Şubat, CLI: 34-35).

8.497. Öksüzün moynu buruk bolur.

(Öksüzün boynu bükük olur.)

8.498. Ölgem koy kaşkırdan korkmaz.

(Ölmüş koyun kurttan korkmaz.)

8.499. Ömrüm kömür boldu.

(Ömrüm kömür oldu.)

8.500. Öz aklın akıl el aklı pakıl.

(Kendi aklın iyi başkasının aklı nisbetçi.)

8.501. Özü cıgılğan cılamaz.

(Kendi düşen ağlamaz.)

8.502. Özü yalmagannin soyu yalar.

(Kendisi utanmayanın soyu utanır.)

8.503. Özün bilgen lapın bilir.

(Kendisini bilen lâfını bilir.)

- 8.504. Özün öl sözün ölmesin.
(Kendin öl sözün ölmesin.)
- 8.505. Özüne kayır bolmagannın başkasına kayır bolmaz.
(Kendisine hayır olmayanın başkasına hayır olmaz.)
- 8.506. Ögüz iyesine tiyemez.
(Öküz sahibine değmez.)
- 8.507. Ögüzge muyuzu avurluk etmez.
(Öküze boynuzu ağırlık etmez.)
- 8.508. Ögüz öldü ortak ayrıldı.
(Öküz öldü ortak ayrıldı.)
- 8.509. Ötmegine may cagıldı.
(Ekmeğine yağ sürüldü.)
- 8.510. Öturuk sözün ürkeni bolmaz.
(Şaka sözün bağı olmaz.)

(Vani, 1941, Ocak-Şubat, CLI: 34-35).

P

- 8.511. Papişin koluna algan artına karamaz.
(Papucunu eline alan arkasına bakmaz.)
- 8.512. Para aranda suv derende.
(Para cimride su derinde.)
- 8.513. Paraman imanın kimde bolganı bilinmez.
(Para ile imanın kimde olduğu bilinmez.)
- 8.514. Parasız pazar kefinsiz mezar.
(Parasız pazar kefensiz mezar.)
- 8.515. Para toplamak davulcuga caraşır.
(Para toplamak davulcuya yakışır.)
- 8.516. Pelteknen murunsuz birbirinden uygunsuz.
(Peltekle burunsuz birbirinden uygunsuz.)

(Vani, 1941, Ocak-Şubat, CLI: 36-37).

R

8.517. Raatlık kıdırsan mezarda.

(Rahatlık ararsan mezarda.)

(Vani, 1941, Ocak-Şubat, CLI: 36-37).

S

8.518. Saban kuyruğun tutkan aş kalmaz.

(Sabanın kuyruğunu tutan aç kalmaz.)

8.519. Sabanda anlaşmagan orakta töbeleşir.

(Sabanda anlaşamayan orakta kavga eder.)

8.520. Sabrın sonu sarı altın.

(Sabırın sonu sarı altın.)

8.521. Sağa lap anlatmak tüyege endek atlatmak.

(Sana laf anlatmak deveye hendek atlatmak.)

8.522. Sakıngan közge şöp tüşer.

(Sakınan göze çöp girer.)

8.523. Sagır eşitmese de uydurur.

(Sağır işitmezse de uydurur.)

8.524. Sapsız balta suvga şomar.

(Sapsız balta suya dalar.)

8.525. Sawlukka cawluk ta kerek.

(Sağlığa mendil de gerek.)

8.526. Sawutun kör kaşığın uzat.

(Çanağını gör de kaşığını uzat.)

8.527. Semizin ayağı sekiz bolur.

(Semizin ayağı sekiz olur.)

8.528. Sıyrek katnaşkan süygülü bolur.

(Seyrek görüşen sevgili olur.)

8.529. Sokur körmese de sezer.

(Kör görmezse de sezer.)

8.530. Sokur bir köz istedi. Tanrı ona iki köz berdi.

(Kör bir göz istedi, Tanrı ona iki göz verdi.)

8.531. Sokur ölgen son sidane köz bolur.

(Kör öldükten sonra zeytingözlü olur.)

8.532. Sokur tutkanın bek tutar.

(Kör tuttuğu şeyi sağlam tutar.)

8.533. Sorap bergeşi sogup ber.

(Sorup vereceğine vurup ver.)

8.534. Soyu yakşı soy saylar.

(Soyu iyi kişi soy seçer.)

8.535. Suv bulanmay tınmaz.

(Su bulanmadan dinmez.)

8.536. Suv işkenge cilan da tiymez.

(Su içene yılan bile dokunmaz.)

8.537. Suv körse suvsar at körse aksar.

(Su görürse suvsar at görürse aksar.)

8.538. Suv körülmeden balak türülmez.

(Su görülmeden paça dürülmez.)

8.539. Suv testisi suvda sınar.

(Su testisi suda kırılır.)

8.540. Sürünmegen tuyak, yanılmagan cak bolmaz.

(Sürçmeyen at tırnağı yanılmayan dil olmaz.)

(Vani, 1941, Mart- Nisan, CLII: 36-37).

Ş

8.541. Şatal kazık cerge kagılmaz.

(Çatal kazık yere çakılmaz.)

8.542. Şuruk takta mık tutmaz.

(Çürük tahta çivi tutmaz.)

(Vani, 1941, Mart- Nisan, CLII: 36-37).

T

8.543. Taban kirlenmiy tamak toymaz.

(Taban kirlenmeden damak doymaz.)

8.544. Tabanga küvet cavnı coget.

(Tabana kuvvet düşmanı yok et.)

8.545. Tatangan kuturgandan beter.

(Dadanmış kudurmuştan beter.)

8.546. Tamırlıda tartış uruvluda uruş bolur.

(Köklü ailede tartışma, soyu çok olan ailede vuruşma olur.)

- 8.547. Tanrı'nın kunu tandan kop.
(Tanrı'nın günü darıdan çok.)
- 8.548. Tarlan tüz bolsun apakaynı kız bolsun.
(Tarlan düz olsun karın kız olsun.)
- 8.549. Tarlanın şayırı kızının şeberi.
(Tarlanın çayırı kızın hünerlisi.)
- 8.550. Taş baş carar tamah taş carar.
(Taş baş yarar hırs taş yarar.)
- 8.551. Taş cerinde avur.
(Taş yerinde ağır.)
- 8.552. Taş altında bolmasın taw artında bolsun.
(Taş altında olmasın dağ ardında olsun.)
- 8.553. Tatlı tamaknın tapkanı tamagından artmaz.
(Pisboğazın bulduğu boğazından artmaz.)
- 8.554. Tadsız aşka tuz katsın, akılsız başka söz katsın.
(Tatsız aş tuz ne yapsın, akılsız başa söz ne yapsın?)
- 8.555. Tayak cennetten şıkkın.
(Dayak cennetten çıkmış.)
- 8.556. Tayak ayuga namaz üyretken.
(Dayak ayıya namaz öğretmiş.)
- 8.557. Tazın bezengeni bitmez.
(Gelin süslenmesi bitmez.)
- 8.558. Tazını kazanganı bezengenine cetmez.
(Gelinin kazancı süslenmesine yetmez.)
- 8.559. Taz bezengeşi toy tagılır.
(Kel süsleninceye kadar düğün dağılır.)
- 8.560. Taz ilac bilse özün başına cagar.
(Kel ilaç bilse kendi başına sürer.)
- 8.561. Temîr tavunda kız şagında.
(Demir tavında kız çağında.)
- 8.562. Tenbelin işkirligi iş pitken son başlar.
(Tembelin işgüzarlığı iş bittikten sonra başlar.)
- 8.563. Tenbelin işi pitmez, caz kelse de kışı pitmez.
(Tembelin işi bitmez, yaz gelse de kışı bitmez.)

- 8.564. Tenbel cigit yar tapmaz.
(Tembel yiğit yar bulmaz.)
- 8.565. Tenbelge iş buyur saga akıl üyretsin.
(Tembele iş buyur sana akıl öğretsin.)
- 8.566. Tentek attan toz şıgar.
(Delişmen attan toz çıkar.)
- 8.567. Tentek bolsan tegis bol.
(Hovardaysan herkese karşı aynı ol.)
- 8.568. Tentekten doğru cevap.
(Hovardadan doğru cevap.)
- 8.569. Teregnin kurtu özünden bolur.
(Ağacın kurdu kendinden olur.)
- 8.570. Terekni kurt kişigi dert sakatlar.
(Ağacı kurt, kişiyi dert sakatlar.)
- 8.571. Terek talında iyilir.
(Ağaç dalında eğilir.)
- 8.572. Terek negadar uzasa kökke cetmez.
(Ağaç ne kadar uzasa göğe yetişmez.)
- 8.573. Tilden kelgen elden kelse herkes kan bolur.
(Dilden gelen elden gelse herkes han olur.)
- 8.574. Tilenşinin torbası tolmaz.
(Dilencinin torbası dolmaz.)
- 8.575. Tili bolmasa başın it aşar.
(Dili olmasa başını it yer.)
- 8.576. Tilin coytkan soyun coytar.
(Dilini kaybeden soyunu kaybeder.)
- 8.577. Tirmenşi unga tükancı mayga carımar.
(Değirmencide un dükkancıda yağ bol olmaz.)
(Vani, 1941, Mayıs- Haziran, CLIII: 34-35).
- 8.578. Tiyme balağa şatarsın belaga.
(Dokunma çocuğa çatarsın belaya.)
- 8.579. Tişin tışke tiymese ettir, ayagnı cerge tiymese attır.
(Dişin dişe dokunmazsa yediğin ettir, ayağın yere dokunmazsa bindiğin attır.)

- 8.580. Toknu sıylamak zor.
(Tok kişiyi ağırlamak zor.)
- 8.581. Tonu camannı it kabar, gönlü caman Tanrı kagar.
(Kürkü kötü olanı it kapar, gönlü kötü olanı Tanrı çarpar.)
- 8.582. Toy bolur eki kişîge, tasası deli kişîge.
(Düğün olur iki kişiye, tasası deli kişiye.)
- 8.583. Toy öpkemiz bolmaz.
(Düğün öfkemiz olmaz.)
- 8.584. Toy pıtken son kınanı közüne sep.
(Düğün bittikten sonra kınayı gözüne serp.)
- 8.585. Toyga tokmak cıyılır.
(Düğüne tokmak toplanır.)
- 8.586. Tuvgan çerinden bek toygan cerin.
(Doğduğun yerden doyduğun yer iyidir.)
- 8.587. Toysuz üy bolur ölümsüz üy bolmaz.
(Düğünsüz ev olur ölümsüz ev olmaz.)
- 8.588. Tögülgenden calap kal.
(Dökülenden yalamaya bak.)
- 8.589. Töre törge caraşır.
(Asil evin baş köşesine yakışır.)
- 8.590. Tüyedi boyun bolgaşı tüymediy aqlın bolgaydı.
(Deve kadar boyun olacağına düğme kadar aqlın olsaydı.)
- 8.591. Tüyesi bolmasa botası bar arışı çerde catmazga.
(Devesi yoksa yavrusu vardır, onunla işini görür.)

(Vani, 1941, Mayıs- Haziran, CLIII: 34-35).

Y

- 8.592. Yakşının çatar camannın cürer vakti.
(İyi kişinin yatacak kötü kişinin gezecek vakti.)
- 8.593. Yazga şıgardık tananı beğenmez boldu ananı.
(Yaza çıkardık danayı beğenmez oldu anayı.)
- 8.594. Yazda azıksız kışta tonsuz colga şıkma.
(Yazın azıksız kışın kürksüz yola çıkma.)
- 8.595. Ya bu tüyeni kütmeli ya bu diyardan ketmeli.
(Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli.)

- 8.596. Ya kuyundan ya suyundan.
(Ya huyundan ya suyundan.)
- 8.597. Ya takt ya bakt.
(Ya taht ya baht.)
- 8.598. Yakşı at cemin kayt at kanışısın artırır.
(İyi at yemini, öne gitmeyip arkasına bakan at kamçısını artırır.)
- 8.599. Yalancının üyü cangan birev inanmagan.
(Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.)
- 8.600. Yangınga körukmen ketilmez.
(Yangına körükle gidilmez.)
- 8.601. Yarım alma gönül alma.
(Yarım elma gönül alma.)
- 8.602. Yarınki tavuktan bugünkü cımrta.
(Yarınki tavuktan bugünkü yumurta.)
- 8.603. Yasagan usta tuvul yasatkan usta.
(Yapan usta değil yaptıran usta.)
- 8.604. Yaşın yaşagan aşın aşagan.
(Yaşını yaşamış aşını yemiş.)
- 8.605. Yedisinde ne bolsa yetmişinde odur.
(Yedi yaşında neyse yetmişinde de odur.)
- 8.606. Yokman dep cılanma barman dep kivanma.
(Yoksulum diye ağlama varlıklıyım diye sevinme.)
- 8.607. Yuku yukunun mayası.
(Uyku uykunun mayası.)
- 8.608. Yüz bersen arsız bolur, az bersen kırsız bolur.
(Yüz versen arsız olur, az versen hırsız olur.)
- 8.609. Yüz on tarlaga kon.
(Yüz on tarlaya kon.)

(Vani, 1941, Mayıs- Haziran, CLIII: 34-35).

Z

- 8.610. Zaman saga uymasa sen zamanga uy.
(Zaman sana uymazsa sen zamana uy.)
- 8.611. Zanat kolda altın bilezik.
(Zanaat elde altın bilezik.)

8.612. Zararı tiymegen cılan bin yaşasın.

(Zararı dokunmayan yılan bin yaşasın.)

8.613. Zararın kayyerinden kaytsan kazanç sayılır.

(Zararın neresinden dönersen kazanç sayılır.)

8.614. Zekat eşkisi cütөл bolur.

(Zekât verilen keçi öksürüklü olur.)

8.615. Zengin arabasın tawdan aşırır, carlı tüz colda şaşırır.

(Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz yolda şaşırır.)

8.616. Zengin cebin carlı tizin töbeler.

(Zengin cebini fakir dizini döver.)

8.617. Zor kapıdan kirse şeriat pencereden şıgar.

(Zor kapıdan girse şeriat pencereden çıkar.)

8.618. Zor oyun bizar.

(Zor oyun bozar.)

8.619. Zorman güzellik bolmaz.

(Zorla güzellik olmaz.)

(Aktaş, 1967, Temmuz- Ağustos, XXXVIII: 32-33).

II. MENSUR ESERLER

Emel Mecmuası'nda "Çora Batır", "Edige Batır" gibi epik destan örnekleriyle, halk içinden çıkan kahramanların doğruluk ve adâlet için, yapılan zulümlere karşı verdikleri mücadeleler anlatılır. Mecmuada Cafer Seydahmet Kırımer'in Nurlu Kabirler hikaye serisinde, Kurt Veli karakteri ağzından Murat Baba, Nur Bike, Mübârek Çoban, Şehit Askerler Mezarlığı, Akyar'daki Tepe, Sezekli Molla Akay, Genç Nuri Hoca, Gaspıralı İsmail Bey, Zühre Hanım, Giray Han'ın kabirlerine dair efsaneler anlatılmıştır. Nogay ve Ahmet Aka fıkra tiplerine dair fıkra örnekleri de yine mecmuanın satır aralarında görülür. Biçe, Ak Bike Hanı, Hanın Yüzüğü, Mirza Bike halk hikâyelerine ve Tavşannan Balaları, Nar Nar Kamış masallarına da mecmuada yer verilmiştir.

1. Destanlar

Eski Yunanca'da ve Batı dillerinde, kahramanlık temalı ve olağanüstü motifli halk anlatılarına "épique, épopée, epos, epic, légende" terimleri kullanılır. Destan, bir edebiyat türü olarak büyük bir olay veya bir kahramanın maceralarını anlatan olağanüstü motiflerle örülü, anlatmaya dayalı uzun epik şiir olarak tanımlanır (Oğuz, 2004: 6).

Destan türü, Türk lehçelerinde "dastan", "epos", "cır", "comok", "nımah/alıptığ nımah", "tool/maadırlıg tool", "olongho", "kay çörçök", "kay şörçek" olarak adlandırılır (Elçin, 1988: 33- 41). Mensur destanların adlandırılmasında Farsça "nâme" terimi de ek olarak kullanılır. "Battalnâme", "Danişmendnâme", "Timurnâme", "Cengiznâme", "Saltuknâme" gibi mensur destan metinleri, doğrudan bu şekilde adlandırılır.

Şükrü Elçin' e göre destan:

"Bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerine destan adı verilir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller, zaman ve mekan içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan "Kahraman-Bilge" şahsiyetlerin menkabevi ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikayelerdir (Elçin, 1993: 72).

Tarihe bağılı ancak tarih sayılmayan; ozanlar tarafından kopuzlarla terennüm edilen destanlar, savaş, din değiştirme, göç, kuraklık vb. gibi büyük hâdiselerin sonucunda meydana getirilir (Elçin, 1993: 72).

Boy veya ulus temelinde, dar ya da geniş bir alanda yaşanmış, dışa veya içe yönelik, toplumun bütün bireylerini doğrudan ilgilendiren bir olayı, dar ya da çok geniş bir alanın bahadırı olan alp tipi etrafında toplayarak, uzun bir süre “edebiyatçı” ve “tarihçi” görevini yerine getiren, “anlatan/destancı” adı verilen, atlı göçebe yaşam tarzının sanatkâr tipi olan ozanlar tarafından kendine özgü bir forma kavuşturulup müzik âleti eşliğinde veya ezgili, kendine has bir akış ve üslupla nakledilen, sanat ve estetik kaygılan taşıyan, tarihteki bölgesel ya da ulusal ölçekteki olayları efsane olarak nakleden, oluşumu için uzun bir süre gerektiren, sözlü kültür ortamında teşekkül edip aktarılmasından dolayı değişime uğrayabilen, toplumun geçtiği kültürel süreçleri ve yazıya geçirildikleri dönemin özelliklerini yansıtan, atlı göçebe yaşam tarzının ürünü olarak genelde manzum olarak ortaya konan, mensur ya da manzum-mensur karışık olan kahramanlık konulu metinlere “destan” denir (Karasoy, 1991: 37-42).

Öcal Oğuz destanı, “Gerçek veya kurmaca olağanüstü ve mitolojik kahramanların maceralarını şiir veya şarkı diliyle ve çoğu zaman bir müzik aleti eşliğinde anlatan anonim olan veya unutulmuş bir şair tarafından yaratılan, fakat şairin maceranın içinde duygu veya eylem olarak yer almadığı edebiyat eseri” olarak tanımlar (Oğuz, 2004: 6).

Destanın teşekkülü hakkında M. Fuad Köprülü, Z. Velidi Togan ve M. Öcal Oğuz’un ortaya koyduğu görüşler üzerinde durulur.

Destanlar, doğal destanlar ve yapma destanlar olarak tasnif edilir. Destanın oluşumunda çekirdeği teşkil eden olay/durum sözlü kültür ortamında genişleyerek yayılır, eş metinler meydana gelir. Eş metin ve benzer metinlerden oluşan destan “doğal destan” olarak adlandırılır. Olgunlaşmasını tamamlamamış veya halk muhayyilesinde zayıf izleri kalan destan parçaları toplanarak yazıya geçirilir, bu destanlar ise “yapma destan” olarak adlandırılır (Köprülü, 1981: 41-42).

Destanın dili mübâlağa, benzetme, tezat, mukâyese gibi edebî unsurlarla süslü, zengin bir üsluba sahiptir. Hâkim unsur, mübâlağa sanatıdır (Yıldırım, 1998: 155).

Türk destanlarının anlatımında nazım, nesir ve nazım-nesir karışık üç anlatım tekniği kullanılır (Yıldırım, 1998: 154). Türk destanlarının anlatımında, anlamı kuvvetlendirmek ve ifade zenginliği sağlamak için, ses taklitlerinden yararlanılır (Yıldız, 1995: 54).

Destanların anlatımı, bir “sorun”la başlar. Dinleyicinin bütün dikkati bu sorun üzerine çekilir. Kahramanın ana rahmine düşüşünden doğumuna kadar, anlatı birtakım olağanüstülüklerle süslenir (Suchkov, 1973: 9). Kahramanın doğuşu veya sahneye çıkışında, mübalağa, benzetme, tezat, mukâyese vb edebî yöntemlerle özel bir anlatım kullanılır. Tasvirlerde sık sık sıfatlara yer verilir. Benzetmelere ‘epitet’ adı verilir. Destanda çevre/mekân, olduğu gibi aktarılır.

Köprülü tarafından destanlar, “Usturevî” (Kozmogonik), “Tarihî-Menkabevî” olarak; coğrafi sahalara göre ve tarihî / kavmî dairelere göre sınıflandırılır.

Coğrafi sahalara göre sınıflandırma:

- a. “Altay-Yeniseyi” sahasında meydana gelen ürünler
- b. “Bozkırlar” sahasında meydana gelen ürünler
- c. “Tarım-Sır-Derya” sahası (Köprülü, 1981: 42-44).

Tarihî ve kavmî dairelere göre sınıflandırma:

- a. Eski Türk ya da “Hiyung-Nu” dairesi
- b. “Gök Türk” ya da “Tu-kiie” dairesi
- c. “Uygur” dairesi (Köprülü, 1981: 44-63).

Özkul Çobanoğlu’nun sınıflandırması ise şu şekildedir:

- a. Eski Destanlar
- b. Yeni Destanlar
- c. Arkaik Unsurları Taşıyan Destanlar

d. Kahramanlık Destanları

e. Tarihî Destanlar (Çobanoğlu, 2001: 110-116).

Emel Mecmuası'nda yer alan Çora Batır Destanı, Abdürrahim Erol ve Fahri Berçi'den, A. Karakaya tarafından derlenerek mecmua için kaleme alınmıştır. Abdürrahim Erol'un dedesi Kırım'ın Karasu Kasabası Azamat Köyü'nde 1793 yılında dünyaya gelmiştir. Dedesi 95 yaşında iken, 1889 yılında Abdürrahim Erol'a anlatmıştır. Abdürrahim Erol tarafından 1939 yılında A. Karakaya'ya anlatılmıştır. A.Karakaya'nın derlediği destan metni 1965 yılında Emel Mecmuası'nda yayınlanmıştır.

Edige Batır Destanı'nın kaynağı ile ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte Dr. A.Z. Soysal tarafından kaleme alınan "Milli Kahramanlarımız: Çorabatır" başlıklı metin, Emel Mecmuasının 1939 ve 1940 yıllarındaki sayılarında yer almıştır.

Çora Batır ve Edige Batır destanlarında epik özellikler görüldüğü için, çalışmamızda her iki destan örneğine, Özkul Çobanoğlu'nun yaptığı sınıflandırmaya göre, kahramanlık destanları başlığı altında yer verilmiştir.

1.1. Kahramanlık Destanları

1.1.1. Çorabatır Destanı

Çorabatırın babasının adı Narık, anasının adı Meslu, kız kardeşinin adı Beyansulu imiş.

Çorabatır çocukluğunda köyün köyün çocuklarıyla beraber oynamış. Bir gün çocuklar demiş ki: "Bize bir baş gerek, kimi baş edelim" demiş. Çora: "Ben olurum" demiş. Çora o zamanlar 13 yaşlarıdaymış. Onu baş seçmişler. Çora yaman bir çocukken bala köyün çocuklarını arkasına katıp yürümüş. Çora nereye gitse çocuklar da onun peşindeymiş. Köylü Narık davacı olmuş.

Köylü Narık: "Senin çocuklar bizim çocuklarımızı zorla kıra götürüyor" demiş. Çora: "Öyleyse siz de çocuklarınızı göndermeyin" demiş. Çocuklar yine de Çora'dan korkup kırlara gidermiş. Çölde buzağılar doğduğunda Çora onlara bakarmış. Akşam olduğunda da buzağuları arkasına katıp hepsi köye gelirmiş.

Bir gün çölde ikindi vakti çocukların yanına kır bir ata binmiş ak sakallı bir ihtiyar gelmiş. Çocuklara selam vermiş. Çocuklar da onun selâmını almışlar. İhtiyar demiş ki: “Allah misafiri alıyor musunuz? Bu akşam sizle kalayım?” Çocuklar: “Hay hay” demişler. İhtiyarın attan inmesine yardım etmişler.

Çora çocukları toplamış: “Misafir var, yiyecek gerek falan ağanın buzağısını keselim” demiş. O ağanın çocuğu, babasından korktuğu için buna razı olmamış. Çora'nın da bir tane balası varmış. Sonunda Çora kendi danasını kesmiş. Sora Çora çocuklardan birkaç tanesini ekmek getirmeye göndermiş. Akşam olduğunda eti pişirip yemişler.

Sabah olduğunda, ak sakallı ihtiyar: “Ben şimdi gideceğim, gitmeden önce size söyleyeceğim şeyler var” demiş.

Çocuklar ihtiyarın başına toplanmışlar. İhtiyar, arkasındaki paltoyu çıkarmış. İhtiyarın belinde bir kama varmış. Kamam da sigara, sapından yere saplayarak saplıyor. Üç tarafı yukarıya bakıyormuş. Bıçak üstüne kamayı koymuş. Çocuklara sormuş: “Haydi bakalım, altında bıçak dikilmiş duran kamaya koşup gelip kim yatacak? Bunun üstüne yatmak işin sürekli, bahadır bolmak gerek” demiş. Balalar bir kenara toplanıp aralarında müşavere etmişler. Öbür taraftan ihtiyar çocuklara göstermeden kamayı çıkarıp, yerine kamçının sapını koymuş.

Çocukların her biri kamanın üstüne gelip yatmaya cesaret edemezmiş. Bazıları koşup gelip kamanın üstüne değil de kenarına yatmışlar. En sona Çora kalmış. İhtiyar Çora'ya: “Haydi çocuğum, en sona sen kaldın. Sen de korkuyor musun yoksa” Ama Çora koşup gelmiş kamanın üstüne yatmış. Kamçının üstüne yatar yatmaz, bıçak yerine kamçının sapını gören çocuklar şaşırıp kalmış

İhtiyar Çora'nın arkasını sıvazlamış: “Afferim çocuğum, sen pek yürekliymişsin” demiş.

İhtiyarın kır kırsrağı bir tayı varmış. Bu tayın boynuna bir tasma geçirmiş. Çora'ya vermiş: “Al çocuğum bu tay senin olsun. Adı da “Tasmaliker olsun. Bu tay yuvarlak tırnaklı, sarımsak ağızlıdır. O sana arkadaş olacak, onunla pek çok işler göreceksin” demiş.

Aradan yıllar geçmiş. Çora büyümüş. 21 yaşına gelmiş, gösterişli bir yiğit olmuş. Çora'nın namı her yere duyulmaya başlamış. Düğünden düğüne, toplantıdan toplantıya, güreşten güreşe gidirmiş.

Bir gün gene bir yerden Çora'ya davet gelmiş. Çora, babasına davete gideceğini, söylemiş. Çora'nın iki atı varmış. Birinin adı "Tasmaliker", diğèrinin adı "Celcetmez" imiş. Çora Celcetmez'e binmiş. Yakındaki köye davete gitmiş.

O zamanlar, Aktaşlı Ali Bey denen gösterişli bir kişi varmış. O da Çora'nın namını işitmiş, "Bu genç, balaban bir bahadır olup, ileri ki zamanda başıma belâ olacak" der dururmuş.

O gün de Aktaşlı Ali Bey, katına kırk batırını alıp Çora'nın köyüne gelmiş, Çora'nın babası Narık ihtiyarı bulmuş. "Çora nerede" diye sormuş. Narık da, "evde yok" demiş. Ali Bey: "Bana kısır, 3-4 yaşında bir koyun keseceksin" demiş. Narık ihtiyar koyunu soymuş, pişirtmiş. Ali Bey'in kırk bahadırı ve Ali Bey yemek yedikten sonra Narık'e: "Ballı boza getir" demiş. Narık ihtiyara bozayı getirmiş. "Ballı bozanı kızın süzsün!" demiş, Ali Bey. Anası Meslu: "Men Beyansuluğa boza süzdürmem!" demiş. Ali Bey kamçısıyla Meslu'nun başına, gözüne vurmuş. Kızına boza süzdürüp içmiş. Sabah olduğunda Ali Bey kalkmış. Narık'ten Tasmaliker'i istemiş. Narık: "olmaz" demiş. Ali Bey, Narık'in de başına gözüne kamçıyla vurmuş. Tasmaliker'i almış gitmiş.

O gece Çora bir düş görmüş... Düşü pek korkuluymuş. Çora: "Köyde bizim yaşlıların başına bir iş geldi herhalde" deyip hemen atına binip yola çıkmış. Köyüne vardığında uzaktan babasını görmüş. Narık kül teğeciğinde Çora'nın yolunu gözlüyormuş. Çora: "Benim düşümde bir iş varmış" demiş. Atının dizginini çekip karnına tepip bırakıvermiş. Dört nala sürmüş (EM, 1965, Eylül-Ekim, 30: 30-32).

Çora babasının yanına vardığında atını durdurmuş, babasına: "Ne var baba telâşen neden?" demiş.

Babası: "Akşam Aktaşın Ali bey geldi, biz kırk kişiyiz. Kırk tane kazık çakacaksın. Kırk kazığa kırk torba yiyecek asacaksın, kırk tane de osuruk değmemiş döşek hazırlayacaksın dedi, bana bir koyun kestirdi, kardeşin

Beyansuluğa ballı bozalar süzdürdü, anan razı olmayacak oldu, onun başına gözüne kamçıyla vurdu. Bir gece kaldı, sabah olduğunda Tasmalı atı istedi, vermeyecek oldum, o zaman benim de başıma gözüme vurdu, atımı aldı gitti” demiş.

Bu haberi duyan, anasının babasının başını gözünü kan içinde olduğunu gördükten sonra Çorabatır, pek üzölmüş, gözlerinden yaş gelmiş. Anası Çora’ya: “Bunları namus edecek olursan eğer, Ali beyin nereye gittiğini sana göstereyim.” Çora bunları dinledikten hazırlanmış “bismillâ” deyip atına binmiş, anasının gösterdiği yakaya doğru yola çıkmış.

Ali bey, korkak demesinler diye, yolda giderken hiç ardına bakmamış. Katındaki kırk kişiden birisi, arkalarından gelmiş, Hemen Ali beyin katına varıp: “ardımızdan bir şeyler geliyor”, diye haber vermiş. Ali bey: “iyice bakın, neyin nesiymiş anlayın” demiş. Katındaki batırlar karaylar; tozdan, dumandan başka bir şey görememişler. O zaman Ali bey, başını çevirmiş. Bir de ne görsün, toz duman arasından alâmetli bir atlı geliyormuş. Ali bey, bu gelenin Çorabatır olduğunu o zaman anlamış.

Çora, fırtına gibi esip gelmiş, Ali beyin ardından ağızından alevler saçan atını durdurmuş.

Ali bey: “Ey, yiğit nereye?” demiş.

Çorabatır: “Size kadar geldim” demiş.

Ali bey: “Fikrin ne yiğit?” demiş.

Çorabatır: “Siz Tama’da benim aileme neler yaşattınız, O yaptıklarınızın hesabını vermeniz gerek” demiş.

Ali bey yiğidin gözünün kara olduğunu görmüş.

Çora’ya: “İstiyorsan atını vereyim al da git” demiş.

Çora: “Ben namusumu temizlemeye geldim. Bana atış, tutuş gerek” demiş.

Ali bey: “Atış, tutuş gerekmiyor, genç canına yazık olur. İstiyorsan koyunu ödeyeyim, ballı bozanın parasını da vereyim” demiş.

Çora: “Narik babamın, Meslû anamın başına gözüne vurmuşsun. Bayansulu kardeşime ballı bozalar süzdürmüşsün. Bunları nasıl ödersin?” demiş.

Ali bey başka çare bulamamış. Atışmaya karar vermişler. Sonra yaş soruşmuşlar. Çora'nın Ali beyden küçük olduğu anlaşılmış.

Çora: “Ben senden küçüğüm. Sana el kaldırsam ayıp olur. Onun için başta sen bana ok atacaksın, ölürsem ben öleyim” demiş.

Ali bey yayını alıp, bir ok atmış. Çora, hemen eyerinin üstüne dikilmiş. Ok, Çora'nın eyerinin kaşını koparıp geçip gitmiş.

Çora: “Şimdi sıra bana geldi” demiş. Yayını çekmiş okunu göndermiş. Ali bey de hemen eyerinin üstünde dikilmiş. Ama ok vanp Ali beyin göbeğine saplanmış. Ali bey atından yuvarlanıp düşmüş.

Çora, Ali beyin başını kesip aldıktan sonra, 39 bahadırını da öldürmüş. Bir tanesini, işittiğini gördüğünü gidip söylesin, diye öldürmemiş. Bu bahadırın adı Konşak batır imiş.

Ondan sonra Çora köyüne dönmüş. Bütün köylüler, Çora'nın Ali beyi öldürdüğünü duyup sevinmişler. Çoranın namı bütün Kırım'da duyulmuş.

Bir zaman geçtikten sonra Çora bir gün bir düş görmüş. Düşünde ona: “Kalk Çora! Sen daha yatıyorsun, Kazan'ı Rus almak üzere git onu kurtar!” demişler.

Çorabatır döşeğinden kalkıp anasına: “Bir düş kördüm ana, Kazan'ı Ruslar alıyormuş, git onu kurtar” dediler bana, demiş. Anası da : “Sen düşünme inanma, yanlıştır o, yat uyu” demiş.

Çora da yatmış. Uykusunda, biraz sonra yine aynı düşü görmüş.

Anasına: “Ana, aynı düşü yine gördüm, şimdi benim Kazan'a gitmem gerek” demiş.

Anası: “Kazan Kırım'a altmış konak yer, gitme çocuğum razı değilim” demişse de Çorabatır “ille de gideceğim” demiş.

Sabah olduğunda babası razı olmuş, ama kardeşi Bayansulu: “Gitme ağam” deyip ağlamış.

Çora hazırlanmış, helâlleşmiş. Yola çıkmış. Kazan yolunda gelenden geçenden “Kazan'ımı Rus aldı mı” diye sormuş. Sonra da:

“Ben Kazan'a vadiğimde

Kar yağsın, kan yağmasın.

Ben Kazan'a vardıktan sonra,

Kan yağsın, kar yağmasın” diyormuş.

Kazan tarafından Kırım’a doğru bir sürü kuşun uçtuğunu görmüş. Kuşlardan sormuş: “Yurdunuzu bırakıp nereye gidiyorsunuz?” demiş.

Kuşlar: “Kazan çöllerinde sular kandan içilmiyor, insan leşinin kokusundan geçilmiyor” demişler.

Bir gün yolda giderken Çora yayını kurup bir ok atmış. Ok taa Kazan kalesinin kapısının mermer direğine saplanmış. O sırada Kazanlı kırk bahadır Rusları kovup kaleye dönüyorlarmış. İçlerinden birisi balaban, alamet bir okun kale kapısının mermer direğine saplanmış olduğunu görmüş. Bahadırların başı da oku görmüş: “Bu ok nereden geldi ?” Bahadırların biri: “Ardımızdan, günbatısından geldi” demiş.

Bahadırla oku çıkarmaya uğraşmışlar. Hiç birinin gücü yetmemiş, oku çıkaramamışlar. Bahadırların başı düşünmüş ve: “Batırlar, Kırım’da Tama köyden bir Çorabatır çıkmış diye söylüyorlar. Bu ok sakın onun oku olmasın? Bekleyelim, kim gelip bu oku çıkarırsa, Çora da odur” demiş.

Tan attığı vakit, uzaktan iki atlının geldiğini görmüşler. Kazanlı bahadırlar iki atlıyı selâmlamaya çıkmışlar. Kuvvetli iki yiğidin geldiğini görmüşler. Hangi birinin Çorabatır olduğunu anlayamamışlar. Hepsi beraber kale kapısına doğru gelmişler. Çorabatır, etrafına bakınıp birşeyler arıyormuş. Sonra kendisinin okunun kale kapısında saplandığını görmüş. Atını koşturup. “Çekilin” diye bağırması. Doğru kale kapısına varmış, oku iki parmağıyla tartıp almış. Onu gören bahadırlar şaşır kalmış. Herhalde Çorabatır denen şöhretli bahadır sen olacaksın?” deyip sormuşlar. O da kendisini onlara tanıtmış.

Batırlar Çora’nın geldiğini hemen Han’a haber vermişler. Han kız: “Sabah meydan muharebesi var, Çorabatır’ın yiğitliğini o zaman görürüz” demiş.

O arada Han kız, bahadırlarının hepsine kılıç gibi, kalkan gibi şeyler hediye etmiş. Çora, Han’nın gönderdiği şeyi koluna almış ve kendi kendine: “Şu Han’ın gönderdiği hediyeye bak, herkese kılıçlar, kalkanlar hediye etmiş, bana kaltaçık göndermiş” demiş.

Sabah olmuş. Bahadırların hepsi muharebeye hazırlanıyormuş. Çora'ya “Niye yatıyorsun, haydi muharebeye” diye haber vermişler.

Çora da: “Han bahadırların hepsine kılıçlar, kalkanlar verdi. bana da bir torbacık verdi. O güzel hediyeleri alanlar muharebeye gitsinler” demiş.

Hemen Han'a koşup söylemişler. Han koşup gelmiş. “Sana bir kaltaçık gönderdim. Onu ne yaptın?” demiş. Çora: “Ben onu attım” demiş.

Han hemen onu buldurmuş. Han kılıcını Çora'ya vermiş.

Çora, kılıca bakmış bakmış: “Eh, şimdi gönlüm oldu” demiş. Çora hemen atını hazırlatıp binmiş. Kılıcını da koluna almış. O zamana kadar Ruslar da kale kapısına gelmişler. Çora, Tasmaliker'in üstünde. “Yâ Allah Bismillâh” deyip Rusların arasına girmiş. Rusları darmadağın etmiş. O gün Çora, Rusların hepsini öldürmüştü ama dokuz tanesini öldürmemiş.

Çora: “Gidin, gördüklerinizi, işittiklerinizi memleketinizde söyleyin” demiş ve onları göndermiş.

Bir kaç gün sonra Ruslar yine gelmişler. Çorabatır, Rusların tamamını öldürmüştü, altı tanesini geri göndermiş.

Epey bir zaman getikten sonra Ruslar yine Kazan'ı almaya gelmişler. Hepsini öldürmüştü, kalan üçünü geri göndermiş.

Çorabatır'ı yenemeyeceklerini anlamışlar. Ruslar: “Onu yense yense ondan olmuş bir çocuk yener, başka kimse yenemez. Ondan olan bir çocuk ele geçirmeye çalışalım” demişler.

Güzel bir Rus kızını Çorabatır'dan çocuk sahibi olması için gizlice Kazan'a göndermeye karar vermişler.

Çorabatır bir akşam evine geldiğinde, evinin önünde bir Rus kızının oturduğunu görmüş. “Sen burada niçin oturuyorsun?” demiş. Kız da, “Ben senin namını duydum, seni sevdim, seninle oturmaya geldim” demiş.

Kız Çorabatır'ın da hoşuna gitmiş. Karı koca gibi yaşamaya başlamışlar.

Aradan bir kaç ay geçtikten sonra, bir gün Rus kızı ortalıktan kaybolmuş. Çora da buna pek aldırılmamış.

Zamanı geldiğinde Rus kızı, Çoradan bir oğul doğurmuş. Çocuk büyüyüp bir yiğit olduktan sonra, Ruslar onu da aralarına alıp, toplanıp Kazan kalesine gelmişler.

Çora yine atına binip, kılıcını alıp meydana çıkmış. Ruslarla savaşımaya başlamış. Bütün Rusları öldürmüş. En sona genç bir Rus kalmış. Onun bir türlü canını alamamış.

Çora: “Benim can alamayacağım kimse bu dünyada yoktur. Bu nasıl oluyor?” demiş. Genç Rus’a hücum etmiş, ama bir türlü eli varıp da onu öldürememiş.

En sonunda Çora, o genç Rus’un, kendisinin Rus kızından olan çocuğu olduğunu anlamış: “Ah! Ruslar benim canımı alamadılar. Beni yenmek için kendi çocuğumu bana karşı çıkardılar” deyip pek üzülmüş.

O yerlerde büyük bir akan su varmış. Çora, namus meselesi yaptığından, atıyla beraber kendini suya atıp öldürmüş.

Konçak bahadır Kınm’a gelip, Çora’nın anasına: “Çorabatır öldü” diye söylemiş. Anası da: “Ruslar benim çocuğumu öldüremezler, benim oğlum ölmeyecek, söylediğine inanmam, doğru değil” demiş. “Senin ulun neden ölmeyecek”, diye sormuşlar.

Anası cevap vermiş: “Çora karnımdayken bir düş görüp, kendi kendime yorumladım. Benim düşüme göre Çora’nın ölümü suda olacaktır” demiş.

Meslu’ya, Çorabatır’ın suda boğulup öldüğünü söylemişler. Bu sözü işiten anası: “Söylediğiniz doğru öyleyse, demek Çoram suda boğulup öldü” deyip ağlamaya başlamış (Karakaya, 1965, Kasım- Aralık, XXXI: 22-27).

1.1.2. Edige Batır Destanı

Azav’da olan altmış han Cayık’ta olan yetmiş han Kırgız’da olan kırk han toplanıp keneş (müşavere) edip hepsine aynı yakınlıkta olan bir yere “Şekerli Köl” yaptırmaya karar vermişler. Bütün hanlar göle toplanıp kuş avlamışlar. Toktamış Han’ın kuşu kuşların padişahı imiş; onun kuşu kuş avlamış, başkalarının kuşu da kuş tutmazmış. O hanların arasında Timur (Timur-Kutluk) adında bir han da varmış. Timur Han, Toktamış Han’ın kuşuna

kızıp, “Bizim aramızda onun kuşu gibi bir kuş yok; şu kuşun bir yumurtasını alsam nasıl olur ?” diyerek düşünmüş.

Hanlar yerlerine geçmişler. Timur Han, Toktamış Han’a elçisini gönderip, şu kuşun bir yumurtasını kendisine satsa ne istese onu vereceğini bildirmiş. Toktamış Han, “Ben yumurta satıcısı değilim” diye elçiyi geri göndermiş. Lâkin Toktamış Han’ın kuşlarına bakan Kutlu-Kayabek: “Toktamış’a vereceğin parayı bana versen, ben kuşun bir yumurtasını verirdim” deyip, Timur’a haber göndermiş.

Timur: “Toktamış’a vereceğim kadar beş veririm; illa şu kuşun bir yumurtasını bana versin.”

Kutlu Kayabek kuşun bir yumurtasını gizlice Timur Hanga göndermiş.

Bu kuşun yılda iki yumurtası olurmuş. Kuşun yumurtasını alacakları vakit, hanlıkta ne kadar insan varsa tamamı toplanırmış, pehlivanlar güreşirmiş.

Kuş selvi ağacından yüksek bir ağacın tepesine yuva yapmış.

Kutlu - Kayabek uzun merdiven kurup, ağacın üstüne binmiş:“Han efendi kuş yaşlı galiba her yıl iki yumurta verse de bu yıl bir yumurta verse.” demiş. Toplanan halk dağılmış.

Gel zaman, git zaman, bir yıl geçmiş. Bir daha kuş avlamaya çıkmışlar. Toktamış Han’ın kuşların padişahı olan kuşu oynamaya başlamış. Lâkin bu sefer Timur Hanın kuşu, Toktamış Han’ın kuşundan önce kuş avlamış.

Toktamış Han, Timur Han’a, “Bu kuşu nereden aldın?” diye sormuş .

Timur :“Kendi kuşumun yavrusu” demiş.

Toktamış:“Bu yıl benim bir yumurtam kayboldu, sen onu aldın galiba” demiş.

Hanlar yerlerine gidip gelmişler. Her Hanın bir müneccimi varmış. Onlara sormuşlar. Bilici : “Bunu Kutlu Kayabek’ten başka bilen yoktur” demiş.

Han :“Kutlu – Kayabek’e nasıl ceza verelim” demiş.

Müneccim: “Senin mührünün basıldığı yerde onun Kutlu - Kayabek adı okunmasın; Kara Tav’ a gönderilsin; orada nasıl geçinirse geçinsin” demiş.

Toktamış Kutlu Kayabek’i Kara Tav’a göndermiş. Kutlu Kayabek dağda çalı çırpıdan ev yapıp, kuş avlayıp geçiniyormuş. Günlerden bir gün, avdan geldiğinde, evini süpüren, aşını pişiren; evinin içinde bir kız varmış. Bu kızın ay gibi ağzı, güneş gibi gözü varmış. Karanlık yere ayın ondördü gibi ışık verirmiş.

Kutlu Kayabek ona:“Toktamış Hanın mührü basılan yerde benim adım okumayacak, kendimiz burada bir Nikâh kıyalım” demiş.

Kız: “Sana üç şartla varırım, burnuma, koltuğuma, ayaklarıma bakamazsın. Sen geldiğinde ben her zaman evde bulunurum. Sen gürültü, patırtı yapıp gelirsin. Nikâhımız bu üç şartla olsun” demiş. Nikâh kıymışlar.

Günün birinde Kutlu Kaya: “Bu yerin aş bitti, bana yolluk aş pişir” dedi. Karısı Kutlu-Kayaga: “Şartımız bozuldu... Altı aylık gebeyim, onu yol yanında doğursam yola, su kenarına doğursam suya atarım” deyip kaybolmuş.

Esevay adında bir yaşlı adam varmış, bu yaşlı adama günlerden bir gün karısı: “Sen bunamaya başladın, çölde çocuklarla keçi sağmaya başladın” demiş. Adam öyle şey yapmam dese de karısı inanmamış.

Bir gün hendekten bir çocuk sesi gelmiş. Esevay çocuğu alıp evine gelmiş. Adını Edige koymuşlar.

Padişahın müneccimlerinden kırkıncısı, bir gün, bir rüya görmüş, kırkbirincisi de onu hana tabir etmiş. “Şu ay içinde Edige adlı bir çocuk doğacak. Senin başına bu çocuk yetecek” demiş.

Han: “O benim başıma yeteceğine, ben onun başına yeterim. Bu ayda doğan bütün çocukları köy köy dolaşp yakın” demiş.

Çocukları yaka yaka Edige’nin yaşadığı köye gelmişler. Köyde ateş yakıp “falan oğlu falan” deyip herkesin çocuğunu ateşe atmışlar. Edige’nin adı çocukların arasında yokmuş, o kalmış.

Edige çocuklarla aşık oynuyormuş. Çocuklar oyunda onun aşıklarını kazanmışlar. Lâkin Edige çocukları korkutup aşıklarını almış. Bunu gören bir kişi ona: “Oğlum, senin pehlivanlığın olsa, çocuklarla olmazsın.”

Bir kişi Edige’ye: “Baban Kutlu-Kayabek Kara Tav’da kurtlanıp, bitlenip öldü” demiş.

Anası Edige’ye leblebi unu kavurup altın kaşıkla vermiş. Edige anasına sormuş: “Benim atam kim, anam kim?” diye sormuş.

Anası “bilmem” demiş.

Edige, doğruyu söylemesini istemiş. Anası: “Biz seni yerden aldık.” demiş. Edige: “Sağolunuz, şimdi ben gideyim” demiş. Anası: “Oğlum, gideceksen böyle gitme! Biz sana at verelim kılıç, kama verelim öyle git” demiş.

Edige: “Yok, gerekmez, eğer yiğit olursam, onu kendim yaparım. Yiğit olamazsam sizin verdiğini de kaybederim. Sağlıkla kalın” demiş. Anasıyla babasıyla vedalaşıp gitmiş. Yolda giderken arkasından dört atlı yetişip selam vermişler, “Uğurlar olsun oğlum” demişler. (Soysal, 1939, Temmuz- Ağustos, CXLI: 18-21).

Edige: “Allah razı olsun, size de uğurlar olsun” demiş. Biraz yer gittikten sonra bu adamlardan biri: “Ey ağalar arkamızdan köpek yetişmişti, ama insan yetişmemiştii, biraz hızlanalım da o çocuk arkada kalsın.”

Bunlar atlarını koştururmuşlar; fakat Edige de onların peşinden kalmamış. Bir yere gelmişler. Burada bu dört adam sen bak, ben bakayım diye tartışmaya başlamışlar. Edige: “Ey ağalar yaşlının genci olacağına, köyün köpeği ol diyenler, içinizde en genciniz benim, atlara ben bakarım” demiş. Atları otlağa alıp gitmiş. Oraya gökten nur yağmış. Çocuğa da nur yağmış. Bir şiddetli fırtına kopmuş. Edige kılıcı ile arkadaşlarının yanına gelmiş. “Ey ağalar dualarınızı okuyunuz! Dört atımız beş oldu.” Onlar da: “Beşinci at senindir” demişler.

Sabah kalktıp gitmişler. Yolda yedi başlı, bir kuyruklu yılan rastlamışlar. Edige; “Ağalar yılan düşmandır, gelin öldürelim” demiş. Yedi başıyla yılan yuvasına girmiş. Yılanı öldürüp yine dağa doğru yollarına devam etmişler.

Bu defa da yedi kuyruklu bir başlı yılanı rastgelmişler. Çocuk: “Yılan düşmandır gelin öldürelim” demiş. Bir başı yedi kuyruğuyla yuvaya girip yılan kurtulmuş. Edige: “Ağalar bunda bir sır, hikmet var” demiş. Ağalar: “Yok” demiş.

Edige: “Birinci yılanın yedi başı bir kuyruğu vardı, onu öldürdük. İkincisinin “Başı yedi kuyruğu vardı, hepsi başının arkasından gittiler, öldüremedik.” Burada atlılar: “Aramızda gencimiz sensin başımız da sen ol” demişler. Edige baş olmuş. Toktamış Han’ın odasına misafir olmuşlar. Edige baş olmuş. Han’a temennâ etmiş (Soysal, 1939, Eylül- Ekim, CXLIV: 22-25).

Han: “İçinizde büyüğünüz yok mu?” diye sormuş.

“Vardır Han Efendiler.”

Edige yoldaşlarına: “Varınız, Hanın devesini alıp geliniz” demiş. Deveyi getirip pencerenin altına bağlamışlar. Han: “Bu ne?” demiş. Edige: “Büyüğümüz budur Han efendi” demiş. Han: “Sakalınız yok mu diye sormam” demiş. Edige: Sakalımızda vardı. Yoldaşlarına dönmüş. “Varınız, Han’ın içkisini alıp geliniz” demiş. İçkiyi getirip Han’ın evine bırakmışlar. Han: “Bu da nedir?” demiş. Edige: “Sakalımız budur Han efendi” demiş. Han: “Söz anlayanınız var mı diye sormak istiyorum” demiş. Edige: “Söz anlayanımız da benim” demiş. Han: “Niçin geldiniz?” Edige: “Han kapısına ekmek bulmaya geldik” demiş. Han, Edige’yi yanına hizmetçiliğe almış, arkadaşlarına da başka işler vermiş.

Birkaç yıl sonra Edige delikanlı olmuş. Han birgün Edige’yi alıp gezmeye çıkmış. Denizin üstünden bir fıçının geldiğini görmüşler. Edige: “Han efendi, şu fıçının içinde mal varsa benimdir.” Han: “Can olsa benimdir” demiş. Fıçı kenara çıkmış. İçinde ayın ondördü gibi bir kız varmış. Ay gibi ağzı, güneş gibi gözü varmış, karanlık yere ışık olacak. Han kızı görünce: “Can olursa benim olacaktı, benimdir.” demiş. Edige: “Evet can olsa senindir. Lâkin bu yaşta bir kızı boş yere fıçıya koyup göndermezler, bunun bir sebebi, hikmeti olmalı” demiş. Han, kızı Edige’ye layık görüp ona vermiş. Bir yıl sonra bir çocukları doğmuş.

Edige’nin işi, sabahları, Han’a “sabahınız hayır bolsun!”, akşamları da akşamınız hayır olsun demekmiş. Han’ın hanımı bunları gözetlemiş. Edige

kapıdan girince, Han'ı ayakta görmüş. Karısı bir gün Han'a: "O kadar paşalar gelir, zenginler gelir, sen ayağa kalkmazsın, Edige geldiğinde niçin kalkıyorsun?" demiş. Han kalkmadığını söylemişse de kadın "kalkıyorsun" demiş. "Bunu anlamak için seni mindere dikelim, eğer minder yerinden oynarsa sen de kalkıyorsun demektir" demiş. Han'ı mindere dikmişler. Edige geldiğinde Han yine kalkmış. Minder de oynamış. Edige, Han'a, "sabahınız hayır olsun" deyip çıkacağı zaman Han: "Dur" demiş. Edige: "Pekiye Sultanım, buyurunuz!" demiş. Han: "Edige, bir çanak katık al gel üstünde kaymağı olsun" demiş. Edige alıp gelmiş. Han, Edige'ye "Buyurunuz" demiş. Edige kılıcını çıkarıp katığı karıştırmış sonra çıkıp gitmiş. Han'ın karısı Han'a sormuş: "Sen ne yaptın o ne yaptı?" Han: "Ben, ne nasıl olsa senin kaşını koparıp alacağım dedi" demiş. Karısı: "O ne yaptı?" Han: "Onun bir şeyden haberi yok?" demiş. Karısı: "Ya kılıcını çıkarıp katığı karıştırmak ne demek? O, ne vakit olsa, senin kanını içerim demek" demiş.

Toktamış Han Can bay'a: "Şu yigidin bahadırlığını biliyorsun, o bana düşmanlık edecek mi?" demiş. Can bay: "Yok ben bilemem" demiş. Han: "Sen bunu bilemezsen bana bunu bilecek kişiyi bul" demiş. Can bay: Hanların müneccimlerini toplayıp sormuş. Toktamış Han, memleketindeki müneccimlerin hepsini çağırmış, lâkin hiç birisi bunu bilememiş.

Bırkemannın oğlu Kelcanbay: "Edige, sen bende kal, ben senin Edige olduğunu bilemem. Benim gençleri yola salma âdetim vardır. Seni de bir yola koyarım. Kaçacak gibi olursan otuz atlının hepsi seni kovalayacaklar. Ben onların bineklerinin yan üzengilerini kesip koydum. Bindikleri zaman hepsinin sırt üstü yıkılacaklarını seyret. Senin kim olduğunu onlar bilmezler. Müneccimlerden bunu bilenler olsa da söylemeye korkarlar. Lâkin 390 yaşında bir Sofracorav vardır, o gelirse senin Edige olduğunu bilir, Sultan'a söyler. Seni bildikten sonra, sana kendi kolunla bal içinde zehir verirler, içersen ölürsün. Sen müneccimi Hanın başına vurup çıkarırsın. Ben Kudretberdini getirip kapıya koyarım, sen ona binip kaçarsın. (EM, 1939, Kasım- Aralık, CXLIV: 22-25) "Benim dostluğum bu kadar, benden başka dostluk isteme" demiş.

Müneccimler sofraya toplanmış. Han Canbay'a: "Sen benim Canbayımsın, yerin atısın, Erbiyenin sütüsün toplantımın sahibisin. Sen gidersin Canbay" demiş.

Han adına Çora'yı sofraya davet etmeye gitmiş; ama Çora gelmemiş. "Üçyüz doksan yıl yaşadım, ata binecek halim yok, arabaya binecek halim yok." Sonra iki devenin üstüne zembil asıp göndermişler. Yine gelmemiş. Dokuz doru at koşturup araba göndermişler, yine de gelmemiş. "Yaşlıyım" demiş.

O vakit arabacı: "Araba getirdim, rahat etmen için hazırlattım. Şimdi üç oldu, yine gelmezsen Han'ın hatrı kalır" demiş. Altı kişinin yardımıyla arabaya binmiş.

Corav Han'a gelmiş. Toktamış koltuğuna girmiş. On ayağından bal vermiş. Sol ayağından bal vermiş. Coravcı onu almış. Bal kadehini içmiş. Bal yüreğine inmiş.

"Çalınız Borlu" demiş. Corav Han'a: "Yüz yaşayan Han gördüm, beş yüz kazan aş gördüm. Alımı senden az idi. Verimi senden çok idi."

Han:

"Sen söyle, balaban melis edeyim.

Dört haneli ocak kazdır.

Seksen sekiz öküz kestir.

Binbir kandil yak hanım

Bini bine kat hanım

Binbir çadır sal hanım

Altından ayak gelir hanım

Altından kürsü getir hanım"

Toktamış han ile yaşlı Corav sofraya oturmuşlar.

Corav:

Üç bahadır gelsin demiş.. Üç bahadır gelmiş. Kadehle bal vermiş. Üç bahadıra:

"Hanginiz bahadırsanız balı o içsin" demiş. Küçük bahadır içmiş.

Corav:

“Aferin bahadırsın. Bahadırlığı nasıl yaptığını Han’a söyle.” O zaman yiğit söyledi:

“Kale bozarım, hazine getiririm. Han’a eğer düşmanlık etseler, avlayıp bölüp koyun gibi pay ederim.”

Kart Kutlukaya beyinin oğlu Han’a: “Pek çok para verirsen” demiş. Han ona cevap vermiş:

“On bin gümüş veririm. Sen onu varıp öldür” demiş. Corav, Edige’ye gitmiş. Corav: “Han sana bal verdi. İç sen balını.” Bal diye zehir vermiş (Soysal, 1939, Kasım-Aralık, CXLV: 20-23).

Kaçıp çıkmış Edige. Canbay Edige’ye:

“Atına binip kaç” demiş. Edige kaçıp gitmiş.

Canbay’a Han: “Benim düşmanım Canbay. Edige’yi kaçırdın evden.”

Ayşe Canbay: “Eğer Canbay söylersen sana kızımı veririm.” Canbay ardından gitmiş. Canbay yetişmiş:

“Söylesene Edige söylesene
Sana ayağı erek, boynu terek at veririm binsene.
Eteğinden eni uzun don veririm giysene,
Bal veririm onu da alıp içsene.
Otuziki Han var idi dünyada
Toktamış Han gibi yok idi.
Zevkini orada sürsene.” demiş.

Edige:

“Ayağı terek boynu erek
At versen de binmem
Evim güneşsiz olmadıkça
Eteğinden eni uzun
Don versen de giymem
Bal versende içmem
Söyle Canbay söyle
Han’a öfkeli sözlerimi söyle.
Kemal’in oğlu kel Canbay
Para verenin oğlusun

Mal verenin kulusun
 Ben Şah Timur Han'a giderim.
 Şah Timur Han bana kol verse
 Allah bana yol verse
 Ben Toktamış Han'ı da
 Ayağıma musahhar ederim.”

Edige bunları söyleyip gitmiş.

Canbay: Canbay adı durdukça, bir dilim ekmek neredeyse o hanlığa giderim.

Edige giderken yolda bir kişiye rastlamış. Kişi hangi hanlıktan olduğunu sormuş.

Edige: “Timur Han'ın halkındanım.”

Yolcu: “Timur Han'dan ne haber var?”

Edige: “Timur'un hali müşkül. Bir Kabardin onun kızını alıp kaçtı.”

Yolcu: “Ona karşı asker çıkmadı mı?”

Edige: “Ona asker fayda etmedi. Onun arkasında yılanın başı var, ona kılıç yetmez” demiş.

Edige gitmiş. Bir yerde hadsiz - hesapsız asker görmüş. “Olsa olsa bu Kabardin'in askeridir” demiş. Askerlerin katına gidip Kabardin'e armağan göndermiş.

Kabardin: “Bunu kim gönderdi” demiş.

“Bunu Kırım'dan bir yiğit geldi, o gönderdi” demişler.

Kırk saplı kazanı kırk kişi götürürmüş. Edige ise tek başına götürürmüş. “O, aşçı olsun” demişler. O aşçı olmuş. Askerler her zaman su katında evsahipliği yaparmış. Lâkin, Edige suyu bir saatlik vakit kadar geçip gidermiş. Askerler kızmağa başlamışlar. “Atını bu yerde otlatacaksın, suyu burada içireceksin?” demişler.

Edige'yi Kabardin'e şikayet etmişler. Kabardin Edige'yi haklı bulmuş.

Kız: “Aman Edige Ağabey, beni bundan kurtar” demiş. Edige: “Benim Edige olduğumu nereden biliyorsun? demiş.

Kız: “Babama sorarım. Eğer talihine Edige rastlarsa seni o kurtarır demişti” demiş.

Edige: “Ayşe gel seni kurtarayım” demiş. O gün atıp Kabardin’in ciğerlerini, bağırsaklarını göğe fırlatmış. Kabardin can çekişirken Edige’nin atının kuyruğuna yapışmış, atın arka ayakları dizlerine kadar yere batmış.

Kız: “Kolundaki kılıcı çal atının kuyruğuna” demiş. Edige, öyle yapmış ve kurtulmuşlar. Ordusunu alıp Timur Han’a gelmişler. Timur Han Edige’ye kızını vermek istemiş.

Edige: “Ben onu kardaşım ettim, almam” demiş.

Timur: “İste istediğini” demiş.

“Edige benim dileğim şudur: her hayvandan yüzer tane verirsin, alın rengi nasıl olsa askerin rengi de onun gibi olsun” demiş.

Timur razı olmuş.

Edige askerlerini alıp Toktamış Han’a gelmiş. Onun koyun katında bir bayır varmış. Bunu sabahtan akşama kadar al atlı askerler dolaşmış. Kaçıp giden Kabarın’ın oğlu kel Canbay, Toktamış Han’a varmış. “Edige pek çok askerle geliyor, seni öldürerek. Buradan kaçarsan kurtulursun” demiş. Toktamış Han kaçmış. Canbay da atına binip Edige’nin katına gelmiş ve:

“Edige, dostum, hoşkeldin, Toktamış Han kaçıp gitti, buyurunuz saraya” demiş. Saraya gelmişler. Edige’nin oğlu Nureddin karşılamaya çıkmış. O, balaban bir yiğit olmuş.

Toktamış Han’ın Hanbikemen adındaki kızını Nureddin’e vermişler.

Nureddin bir göl katından geçerken Toktamış Hanın başı üstünde kırgı kuşlar bağırmış. O zaman Toktamış Han:

“Ya ağzını açma kırgı kuş

Göl iyesi, sen olsan ey

Seni gölden ayıran

Beni köyden ayıran

Edige’dir, Edige

Edige yerin uluydu

Er tanrının kuluydu

Anasıcığının kızıydı

Atası şeyh uluydu
Edige'nin oğlu Nureddin
Vermesin Allah muradın”

Nureddin, Toktamış'ı kamyışlığa girerken izini görmüş. Çıkarken izini görmemiş. Şaşırmış. Yel eserken Toktamışın sesi gelmiş.

Nureddin: “Ah, burada iken aramaya başlayayım. Onun tabip başını kesip alsa da, yerini haber verse. Hanlıkta ne kadar halk olsa alayını başına toplayıp bal içiririm.”

Canbay saraya gelip girmiş. Hanbikemen Canbike'ye:

“Bayramınız mı var? Bu hazırlık ne?”

Onlar: “Nureddin gelecek onun için.”

Canbay: “Kadının saçı uzun, akli kısa, derler; doğruymuş. O, sizin babanızı öldürüp gelecek, siz onun için tedarik görüyorsunuz” demiş.

O zaman Hanbikemen Canbike'nin evinde olan hatunlar:

“Toktamış han onun büyük babasını öldürmüştü, şimdi o da büyük babasının öcünü almış” demişler. Hanbikemen Canbike de Edige'yle Nureddin'in arasını bozmaya karar vermiş. Nureddin geldiğinde onun önüne çıkıp, baban bizi hor gördü, deyip ağlamaya karar vermişler.

Canbay yolda Nureddin'i karşılayıp ona: “Zafer mübarek bolsun, düşmanın başını alıp geliyorsun” demiş. Edige cemaatini başına toplayıp oturmuş. “Geldiği gibi seni zehirleyip öldürecek ve kendini han ilan edecek” demiş. Canbay hemen Edige'ye gitmiş. Canbay, Edige'ye: “Gözünaydın Nureddin düşmanın başını alıp geliyor.” Nureddin gelmiş ve hakikaten Edige'nin cemaatini başına toplayıp oturduğunu görmüş. Hanbikemen Canbike de önüne çıkıp: “Baban bizi horgördü” demişler. Nureddin kıza:

“Al düşmanın başını!” demiş. Babasına başı göstermiş.

Babası: “Bahtsızın oğul! Bana yedi sultanın başını mı getirdin sanki? Bir sultanın başını getirip niye bu kadar gururlanıyorsun?” demiş.

Nureddin:

“Babam öldür beni ya da ben öldürürüm” dedi. O zaman babası:

Edige bir dua etti, oğlu yere yığıldı.

O zaman Canbay: “O oğlundur, beddua etme Edige. Sen ona dua et” demiş.

Edige oğluna dua etmiş: “Sana beşik gerek deyip altından beşik yaptırđım. Sana döşek gerek deyip kumaş döşek yaptırđım. Kumaş katı olur dedim. İyisini yaptırđım. Halk arasına vardığımda sana temiz kıyafetler giydirdim. Adın yiğide çıksın çıksın dedim. Ardında seni korusun diye kırk yiğit bulundurdum. Nureddin ben sana ne yaptım? İman edip gittin sen. Ya beni öldür, ya ben seni öldürürüm.”

Edige: “Cömertsin, azman gibi pehlivansın. Ali’den Ali ulusun. Arslan imişsin sen oğlum. Hint’ten, Yemen’den kişi çağırısam. Ortaya ağaç diksem. On dokuz körük bassam. Saf altın ekensin oğlum. Ben kaçayım, sen kovala Her bir yerden düşmanlarım korkup kaçsın Mirza oğlum. Kara Tav’da birbirimize ok atışırken körüşürüz” deyip çıkıp gitmiş. Cın kızı olan anası vasıtasıyla, gün doğmadan evvel Nureddin han orada olmuş.

Bir gün köyde bir kişinin ayağı kırılmış. Bu kişi samanlığın başında iken, tutuşup bir ot yığını yanmış. Bunu Han’a bildirmişler (Sosyal, 1940, Ocak-Şubat, CXLVI: 20-25).

Han: “Yanan otun yerine çölden ot getirsinler” demiş. Çöle ot toplamaya gitmişler. Otlar biçilirken dağdan ak sakallı bir kişi çıkıvermiş. Bu aksakallı: “Vay çocuğum, kar yağdığında ilikler hareketlenir, kışınız zorladı mı yoksa?” demiş.

Genç: “Kışımız zorlamadı ama Nureddin bana ot toplayıp getirsin” demiş.

Ak sakallı: “Soru soranda kusur yoktur ama, ağabeylerimin ayakları sağlamdır. Ben kırık ayağımla nasıl giderim demedin mi?”

Genç: “Aklıma gelmedi” demiş.

Edige: “Ayşe git de söyle, yalnız kimin söylediğini söyleme.” Gelip söylemiş. Nureddin bu sözleri babasının söylediğini anlamış ve onu kızdırmaya başlamış.

Bir gün dağda ikisi birbirine ok atmışlar.

Babası: “Benim okumu almasana, başka ok bulamadın mı?” demiş. Nureddin bu kişinin babası olduğunu anlamış lâkin onu gündüz getirmemiş,

gece sepete koyup evine getirmiş. Ölgen vaktinde de kimseye haber vermeden onu gizlice defnetmiş.

Toktamış Han'ın Kadirberdi adında bir oğlu varmış. O da Nureddinden babasının intikamını almaya gelmiş.

Kemal'in oğlu Canbay ona varıp: "Hoşgeldin Kadirberdi Sultan" demiş.

Kadirberdi: "Allah razı olsun demiş. Sağlık, esenlik dilemişler. Babadan kalma bizim bir Canbayımız var idi, onu bilir misin?" demiş.

Kemal'in oğlu Canbay: "O işte benim" demiş.

Kadirberdi: "Nureddin'den babamın intikamını almaya geldim, onu nasıl bulacağımı bilmiyorum. Gençliğim var. Senin gençleri bir yola koymak âdetin var imiş; beni de bir yola koy" demiş.

Canbay: "O kolay, men Nureddin'i aldatıp senin oturduğun yere getiririm" demiş. Kadirberdi'nin oturduğu yeri gösterip: Oradan burası uzak kalır. Üstüne de kilim döşet; oturacak yerine de uçları yukarıda iki bıçak koydur. Onun ayaklarına saplanır. O oraya oturur, sonra sen de ona söyleyeceklerini söylersin, yapacaklarını yaparsın" demiş.

Canbay Nureddin'i kıra kuş avlamaya alıp gitmiş. Orada Kadirberdi'yi görüp şaşırılmış. "Nasıl Kadirberdi'nin kurgan tahtına varmışım" diye söylenmiş. Nureddin Kadir Sultanım buyurunuz, oturunuz sözü üzerine oraya çıkmış. Oturduğunda Kadirberdi'nin koyduğu bıçaklar iki ayağını deşip çıkaracaktı.

Nureddin: "Düşmanım sevinmesin" demiş. İki koluyla bıçağın uçlarını tutup oturmuş."

Kadirberdi: "Dokuz sultan babası ay babası Tolakay yurdunun sahibi Toktamış gibi kahraman, onu da geçtin Nureddin."

Nureddin: "Dokuz sultan babası ay babası Tolkey yurdunun sahibi Toktamış gibi hanların Karangı Tav içinde başını kesip alan beybabamın yerine ben geldim."

Kadirberdi: "Kıyından kısa sınanmış. Doğru çalsan taş kesersin. Endişeyle çalsan baş kesersin."

Nureddin kızıp: “Ben anamdan kesme kara doğmuşum. Sabunlayıp yıkasan ağarmam. Ben yararsam boradan katı yararım.” demiş.

Kadırberdi’yi vurmak istemiş, lâkin Kadirberdi çadırın kenarını açıp kaçmış. O sağ kalsa da Nurddin’i öldürememiş. Nureddin atına binmiş ama ortalık kana boyanmış. Nureddin evine gitmiş. Hanbikemen Canbike onu attan düşürmüşler. Köy tezeğinden ateş yakıp bıçağımı üstüne salmışlar. Kılıcı kıpkızıl olduğunda çıkarıp Nureddin’in yarasına basmışlar. Zehirli bıçaklarını yaralarına sürmüşler.

Kemal’in oğlu Kelcanbay Kadirberdi’ye:

“Senin kardeşlerin deliler, onu sürüyorlardı. Ben bir şey daha yaparım, bu defa o ölür” demiş. “Sen akşamdan sonra gel de onun atlarını alıp kaç” demiş. Kadirberdi öyle yapmış:

Canbay’ın kendisi Nureddin’e gelmiş.

“Atlarını alıp kaçtıları.

Binecek atımı çıkarıp eyerledi.

Eyer-meyer gerekmez, tez olmak gerekirdi” demiş.

Nureddin atına binip atlarını bulup getirmiş. Ama yarasına atın teri kaçmış. Evine gelip yatmış, kılıcını kınına katmış.

Canbay Kadirberdi’ye: “Artık onun kuvveti kalmadı, doğru git, onu öldür” demiş.

Kadirberdi kapıdan girdiğinde, Nureddin ona:

“Ya sana ne gerek” demiş.

Kadirberdi benim arkamdaki kimmiş deyip arkasına bakmış ama Nureddin yattığı yerden okunu atmış ve Kadirberdi’yi öldürmüş. Üç gün sonra da Nureddin ölmüş.

Hanbikemen Canbike Canbayga kalalar. Halk da Canbay’a kalmış. Hanlarını öldürüp Canbay han olmuş; hikâye de bitmiş (Soysal, 1940, Mart-Nisan, CXLVIII: 15-19).

2. Masallar

Halk edebiyatı ürünlerinden masalın tanımı, İslâm Ansiklopedisi'nde:

“Mesel, masal (Arapça çoğulu amsâl) aslında iştikakına göre, Habeşçe mesl, messâle; Aramice maşla ve İbranice mâsâl gibi mukayese ve karşılaştırma ifade eder; tabirler mutâd olarak bu şekli aldıkları için, bu kelime de sonra umumi olarak atalar sözü, darb-ı mesel mânâsını almıştır.” (TDV, 8: 120) şeklinde yer alır.

Şemseddin Sami, “*Kamûs-ı Türki*”de: “Mesel, âdâb ve ahlâk ve nasayihe müteallik küçük hikâye. Masal bundan galattır” (Ş. Sami, 1989:1288) şeklinde tanımlar.

Muallim Naci, “*Lügat-i Naci*”de masala, “Mesel, dâsîtân, kıssa-i meşhure, (masal) bundan muharrefdir” (Naci, 1322: 950) şeklinde yer verir.

Ahmet Vefik, “*Lehçe-i Osmâni*”de: “Mesel, hâlâ hikâye, dâsîtân, menkâbe mânâsına fıkra ve kazıyyeden gayri.” (A.Vefik, 2: 1103) olarak tarif edilir.

M. Şükrü, “*Kitâb-ı Müntahabât-ı Lügât-i Osmâni*”de “masal” maddesinde, “ahlâk ve âdâta müteallik olan kıssa, hikâye ve rüyâ ki, uykuda görünür gibidir.” (M. Şükrü, 2: 105).

Ferit Devellioğlu, “*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük*”te: “Mesel, terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye” (Devellioğlu, 1978:747) şeklinde tarif edilir.

Pertev Naili Boratav “*100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*” adlı eserinde masal, “Dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçeğe ilgisiz ve anlattıklarına inandırma iddiası olmayan kısa bir anlatı” biçiminde tanımlanır.

M. Halit Bayrı, “*Halk Masalları Hakkında*” adlı eserinde masalı, “Halk bilgisi kadrosu içinde masal mefhumundan anlaşılan mânâ, bilinmeyen bir zamanda, bilinmeyen bir yerde veya sahada bilinmeyen şahıslara ait faaliyetlerin hikayesidir” (Bayrı, 1936:185) biçiminde tanımlar.

Naki Tezel, “*Türk Halk Masalları Üzerine Bir İnceleme*” adlı eserinde masalı etimolojik olarak tanımlar: “Masalın öz Türkçe karşılığı ödkünç /ötkünç’tür. Uygurca’da öd, öğüt; ödkünç ise, öğüt verici

anlamındadır. Masal, öğüt verici hikaye, ahlâk dersi veren allegorik eser anlamına gelmektedir” (Tezel, 1968: 447)

Şükrü Elçin, “*Türk Halk Edebiyatına Giriş*” adlı eserinde masalı, “Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara, varlıklara ait hadiselerin macerası, hikayesi” (Elçin, 1981:386) şeklinde tanımlar.

Türk masalları üzerinde çalışan ve bu çalışmalarını ilk defa neşreden Macar Türkoloğu İgnas Kunoş, “*Türk Halk Edebiyatı*” adlı çalışmasında, “masal, her milletin âyine.i devrânıdır. Bu âyineye bakacak olursak hem eskilerin ibâdetlerini hem de kâdim vakitlerimizin ahlâkını da görmüş oluruz” (Kunoş, 1925:131) demektedir.

Warren S.Walker ve A. Edip Uysal ortak çalışmalarında: “Masal, gerçek olmayan bir dünyada, belirli olmayan bir yerde, belirli olmayan karakterler arasında geçen, acaipliklerle doludur” (Walker- Uysal, 1966:5) şeklinde açıklamışlardır.

Saim Sakaoğlu ise, “Masal, kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiat üstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayâl mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türü” (Sakaoğlu, 1973: 5) olarak tanımlar.

Masalların kökeni hakkında üç görüş önem sürülmüştür.

Mitolojik (Tarih Öncesi) görüşe göre, masalların kaynağı mitoloji kabul edilir. G.Huef’e göre masalların kökeni Hint mitolojisinde yani vedalarda aranmalıdır. G.Grimm, Dasent, Max Müller, George Cox vb. mitolojik görüşün temelini atan isimlerdir.

Tarihi (Hindoloji Okulu / Tarihi Nazariye) görüşüne göre, masalların çıkış yeri Hindistan olarak kabul edilir. Hint masal kitapları (Pançatantra, Vetalapancavincati, Çakasaptati, vb.) masalların kaynağı olarak gösterilir. Bu görüşe göre, masalların Hindistan’da doğduğunu ve daha sonra Avrupa’ya yayıldığı kabul edilir. Masalların Hindistan’dan Avrupa’ya geçişi şu üç şekilde olmuştur:

1. X. yüzyıldan önce sözlü gelenek aracılığıyla
2. X. yüzyıldan sonra İslami etkiyle Bizans, İtalya ve İspanya yoluyla

3. Budist ürünler Moğollar aracılığıyla, Çin ve Tibet yoluyla, Avrupa'ya geçmiştir.

Tarihî görüşün temsilcileri arasında Sylvestre de Sacy, Theodor Benfey, Henry Gaidoz, Josep Bediler yer alır.

Etnografik (Antropoloji Okulu / Etnografik Nazariye) görüşüne göre masallar, gerçek hayatın artıkları olarak kabul edilir. Masallarla çoğunlukla geçmişin izleri taşınır. A. Lang, Edward Tylor, M. Lennan gibi etnograflar bu görüşün temsilcileri arasında yer alır (Sakaoğlu, 1999:58).

Dünyada masal tiplerini konu alan ilk sınıflama Anti Aarne'a aittir. Sınıflamanın geniş kitlelere ulaşmasında Oscar Hackman'ın rolü büyük olmuştur. Aarne masalları üç ana başlık altında sınıflamış daha sonra da bunları alt bölümlere ayırmıştır:

I. Hayvan Masalları

- a. Vahşi Hayvanlar
- b. Vahşi ve Evcil Hayvanlar
- c. İnsan ve Vahşi Hayvanlar
- d. Evcil Hayvanlar
- e. Kuşlar
- f. Balıklar
- g. Öbür Hayvanlar ve Nesnelere

II. Asıl Halk Masalları

- a. Sihir Masalları (Tabiatüstü rakip, tabiatüstü veya sihirli koca karı veya diğer ilgili kimseler, tabiatüstü görev, tabiatüstü yardımcıları, tabiatüstü eşyalar, tabiatüstü muktedir olma veya bilme hâli, diğer tabiatüstü masallar)
- b. Efsane Tarzındaki Masallar
- c. Kısa Hikâye Tarzındaki Masallar
- d. Aptal Dev Masalları

III. Fıkralar

- a. Edepsizlik
- b. Evli Kimselerin Latifeleri
- c. Kahraman Olan Bir Kadın (Kız) Üzerine Latifeleri
- d. Kahraman Olan Bir Erk Üzerine Latifeler
- e. Akıllı Adam
- f. Tesâdüf Yoluyla Mutluluk
- g. Aptal
- h. Papazların Latifeleri
- i. Yalan Masalları (Aarne, 1910: 65-66)

Stith Thompson tip kataloğuna göre sınıflandırma şu şekildedir:

I. Hayvan Masalları

- a. Vahşi Hayvanlar
- b. Vahşi Hayvanlar ve Evcil Hayvanlar
- c. İnsan ve Vahşi Hayvanlar
- d. Evcil Hayvanlar
- e. Kuşlar
- f. Balıklar
- g. Öbür Hayvanlar ve Nesnelere.

II. Asıl Halk Masalları

- a. Sihir Masalları (Tabiatüstü rakip, devin yenilişi, tabiatüstü veya sihirli kocakarı veya öbür akrabalar, tabiatüstü görevler, tabiatüstü yardımcıları, sihirli nesnelere, öbür tabiatüstü masallar)
- b. Dinî Masallar
- c. Romantik Masallar
- d. Aptal Dev Masalları

III. Şakalar ve Anekdotlar

- a. Mankafa Hikâyeleri
- b. Evli Çiftler Hakkında Hikâyeler
- c. Bir Katim (Kız) Hakkında. Hikâyeler
- d. Bir Erkek (Oğlan) Hakkında Hikâyeler
- e. Akıllı Adam
- f. Şanslı Kazalar
- g. Aptal Adam
- h. Papazlar ve Dini Tarikatler Hakkında Şakalar
- i. Diğer Halk Grupları Hakkında Şakalar
- j. Yalan Masalları

IV. Formülle Başlayan Masallar

- a. Zincirlemeli .Masallar Hileli Masallar
- b. Bitmemiş Masallar
- c. Diğer Zincirlemeli Masallar

V. Sınıflamaya Girmeyen Masallar (Thompson, 1928).

Wolfram Eberhard ve Pertev Naili Boratav'ın "*Typen Türkischer Volksmarchen*" (*Türk Masalları Tip Kataloğu*) isimli eserinde Türk masallarının sınıflandırılması neşredilir. Masal tipleri 23 başlık altında toplanır.

- a. Hayvan masalları
- b. Hayvan ve İnsan
- c. Hayvan veya bir ruh insana yardım eder
- d. Tabiatüstü bir ruh veya hayvanla evlenme
- e. İyi ruhla veya evliyalarla yaşama
- f. Kaderin hakimiyeti
- g. Rüya
- h. Kötü ruhlarla yaşama
- i. Sihirbazlar

- j. Bir kız sevgili bulur
- k. Bir erkek sevgili bulur
- l. Fakir kız zenginle evlenir
- m. Kıskançlık ve iftira
- n. Hor görülen koca kahramandır
- o. Zina ve baştan çıkarma
- p. Acaip icraat ve olaylar
- q. Acayip Davalar
- r. Realist Masallar
- s. Acaip tesadüfler
- t. Komik Hikayeler
- u. Aptal ve tembel erkekler ve kadınlar
- v. Hırsız ve dedektif
- w. Akıllı, hilekâr veya cimri erkek ve kadınlar

(Eberhard- Boratav, 1953:5-11).

İçinde 378 masal tipinin bulunduğu bu çalışma, sonundaki motif listesiyle de Anti Aarne ve Stith Thompson'un "*The Types of the Folktale*" (*Masal Tipleri Katoloğu*) motif indeksinde kaynak olarak kullanılır.

Warren S. Walker ve A. Edip Uysal'ın "*Tales Alive in Turkey*" adlı masal tasnifine göre masallar 7'ye ayrılır:

- a. Tabiatüstü Masallar
- b. Şaşırtıcı ve Hünerli İstidlâlli Masallar
- c. Mizahî Masallar
- d. Ahlâkî Masallar
- e. Köroğlu
- f. Dini Küçük Düşürücü Masallar
- g. Fıkralar (Walker- Uysal, 1966: 8).

Mehmet Tuğrul'un "*Mahmut Gazi Köyü'nde Halk Edebiyatı*", Saim Sakaoglu'nun "*Gümüşhane Masalları Metin Toplama ve Tahlil*", Bilge Seyidoğlu'nun "*Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar*" ve Umay

Günay'ın “*Elazığ Masalları (Metin-İnceleme)*” araştırmalarıyla, günümüzdeki çalışmaların temeli oluşturulmuştur.

Boratav'a göre, anlatı kısa ve yoğundur; hayvan masallarında, anlatının kısalığı ve yoğunluğu göze çarpacak şekildedir. Bazı dil özellikleriyle de diğer halk edebiyatı ürünlerinden ayrılır. Masal fiillerinin öğrenilen geçmiş zamanla, şimdiki zamanla veya geniş zamanla anlatılır; görülen geçmiş zaman kullanılmaz.” (Boratav 1988: 76).

Masallarda iyiyle kötünün, güzel ile çirkinin, müspet ile menfînin çatışması konu edilir. Masal sonunda iyi, güzel, müspet olan mutluluğa ulaşırken, kötüler, çirkinler, haksızlar hakettikleri cezaya çarptırılır. Masallarda çile çekilmeden, sabır sınanmadan mutluluğa ulaşılamaz. Masallarda ideal olan yüceltilir veya korunulması gereken olağanüstü motiflerle, sembol tiplerle ve bu motif ve tiplerin yaşadıkları olay ve durumlarla belirtilir (Boratav, 1992: 14).

Masallarda doğaüstü ve olağandışı olaylar anlatılır. Masallarda genel olarak zaman ve mekan mefhumu bulunmaz. Bazı masallarda yer adı olarak Hindistan'dan, Yemen'den, Çin'den, İstanbul'dan, vb. yerlerden söz edilir. Masalda belirli yer isimleri söz edilse de masalın anlamına etki etmez. Masalda zaman mefhumu da belirsizdir. Masalda çoğunlukla hayâlî olaylar, adı olup, kendisi olmayan dağlar, taşlar, sular, ormanlar, vb. anlatılır. Masallarda her şey olabilir. Masal kahramanı bir anda yedi kat yerin dibine inebilir; hayvanlar, ağaçlar, kuşlar vb dile gelip konuşabilir. Masallarda olağanüstü at, dev, cin, peri gibi kahramana yardım eden tipler bulunur. Kahramanlar olağanüstü bir şekilde tedavi edilir. Kahramanların yaptıkları dua ve beddualar genellikle gerçekleşir. Masallarda bazı tipler belirli karakterlerle sembolize edilir. Örneğin: tilkiyle; kurnazlık, ayıyla; ahmaklık, aslanla; güç, kurtla; güç ve kuvvet, ejderha ve yılanla kötülük, geyikle; saflık ve güzellik, atla; dostluk ve sadakat temsil edilir (Günay, 1992:321).

Masal anlatıcıları genellikle kadınlardır. Masal anlatıcı kadınlara “masal anası, masalcı” adı verilir. Masal anlatma geleneği anadan kıza intikâl eder. Masallarda güzellerin ve çirkinlerin tasvirleri kalıplaşmış cümlelerle ifade edilir. Masallarda kahramanların hareketleri, bir yere gidişleri, bir

olaydan başka bir olaya geçiş, uzun zamanı kısaca ifade etme vb. olaylarla kalıplaşmış sözlerle ifade edilir. Masal metinleri içerisinde efsane, fıkra, deyim, dua, beddua, atasözü gibi örneklere rastlanabilir. Masalların belli yerlerinde, belirli gövdelerde ve şekillerde kalıplaşmış olan, formel adı verilen klişe sözler vardır: masalların bazı giriş formelleri, “Bir varmış bir yokmuş... evvel zaman içinde kalbur zaman içinde develer tellal iken pireler berber iken ben anamın beşiğini sallar iken...”, “Bir varmış bir yokmuş, bunun gibi hiç yokmuş...”, “Bir varmış bir yokmuş Allah'ın kulu çokmuş...”vb. (Gürsel, 1966: 142). Masalların ortasında kullanılan bazı formeller, “Kız tavana aşıla dursun biz haberi büyük kızdan verelim...”, “Gelelim padişahın köyündeki duruma...” vb. (Tezel, 1968:449).

Masalların sonunda kullanılan bazı formeller, “Yer içer muradına göçer...”, “Onlar erdi muradına, biz çikalım kerevetine...”, “Onlar ermiş muradına, darısı murad çekenler...”, “Gökten üç elma düştü biri, biri masalı anlatana, biri dinleyene biri de cemaatin başına...” vb. (Eker, 2003: 475).

Masallarla, toplumsal değerler öğretilir, öğütler verilir. Kültürel süreklilik sağlanır. Çocukların sözcük dağarcığı gelişir. Çocuğa kendini ifade edebime, dili öğrenme, iyi bir okuyucu, konuşmacı, yazar, çizer, oyuncu olabilme özelliği kazandırılır. Yerel sözcüklerle, tekerlemelerle, şiirsel söyleyişlerle, deyimlerle, atasözleriyle, kalıp ifadelerle, ikilemelerle, ses taklidi sözcüklerle, benzetmelerle, dua ve beddualarla çocukların dili en iyi şekilde öğrenmesi sağlanır. Masallarla çocuklara bir kompozisyon düzeni oluşturma, ana fikir oluşturma, dinlenen bir masalı aktarabilme, kendini ifade edebilme, sözcük dağarcığını geliştirip yeni sözcükler, deyimler, mecaz ve gerçek anlamlar kullanabilme, sağlam iletişim kurma gibi pek çok özellik kazandırılır. Gün içerisinde karşılaşılan sorunlara çözüm üretme, anlatıcıyla özel bir bağ kurarak kaliteli zaman geçirme, kuşaklar arası bağ kurma, gelecekte karşılaşılabilecek sorunları engelleme/önleme işlevleri masallarla yerine getirilir. Masallarla çocukların kendi aralarında kavga etmelerini engelleme, uslu durmalarını sağlama, sakinleştirme, dış tehlikelerden koruma sakındırma, gün boyunca yaşanan olumsuzlukları unutarak güzel bir uykuya dalmalarını sağlama, o gün içinde yaptıkları bir hatayı düzeltme, ders verme,

psikolojik tatmin sağlama, uyku halinde öğrenmeyi sağlama, vakit geçirme, eğlendirme, aileyi bir arada toplama işlevleri yerine getirilir (Sever, 2003: 470).

Masallar, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin halk edebiyatında çok eski dönemlerde yaratılarak, geniş bir alana yayılan en zengin tür olarak kabul edilir. Emel Mecmuası'nda iki tane hayvan masalına yer verilmiştir. Bu masalarda hayvanların, kendilerine özgü nitelikleri yitirerek kılık değiştirerek insanî nitelikler kazandığı görülür. Mecmuada yer alan “Nar Nar Kamış” ve “Tavşannan Balaları” adlı masallarla kişinin toplum hayatında nasıl davranması gerektiğine dair bilgiler ve ahlâkî değerler çocuklara aktarılır.

2.1. Hayvan Masalları

2.1.1. Nar Nar Kamış

Ayşe ile Ali iki kardeşmişler. Anaları, babaları ölmüş, öksüz kalmışlar. Onları Polat adında bir ağa evlatlık almış. Polat'ın karısı Aşlevke pek yaramaz bir kadıymış. Ayşe ile Ali'ye hiç gün göstermiyormuş. Onları hergün dövüyormuş. Ayşe dayanamamış; en nihayetinde evden kaçmaya karar vermiş. Bir akşam evden kaçmış. Ali de arkasından kalmamış. Ayşe her ne kadar Ali'ye, “Sen gelme” dese de Ali ablasından ayrılmamış, “İllâ ben de geleceğim” demiş. Bütün gece yol yürümüşler, yorulmuşlar, uyumuşlar. Sabaha karşı bir çeşmenin yanına gelmişler. Ali çeşmeden su içmek istemiş. Ablası: “Olmaz, kardeşim; içme o sudan, taycık olursun” demiş. Ali de içmemiş. Yine gitmişler gitmişler. Karşılarına bir çeşme daha çıkmış. Ali yine su içmek istemiş. Ablası: “Olmaz, kardeşim; bu sudan içersen buzağıcık olursun” demiş. Ali ablasını dinlemiş; sudan içmemiş. Yine gitmişler gitmişler. Karşılarına bir çeşme daha çıkmış. Ali yine su içmek istemiş; ablası “Olmaz, kardeşim, bu sudan içersen kuzucuk olursun” demiş. Ali “Pek susadım” demiş, dayanamamış, sudan içmiş; kuzucuk olmuş. “Mee Mee” diye melemeye başlamış. Ablasının arkasından sekiyormuş. Ayşe elindeki tarağı yere atmış. Her taraf kamışlık olmuş. Kuzucuk kamışların arasında kalmış, yolunu şaşırılmış, ağlaya ağlaya şu türküyü söylemiş:

Nar nar kamış, nar kamış.

Açılsana bir karış,

Nar kamışın içinde,

Benim ablam varmış.

Kamışlık açılmış, kuzucuk ablasına yetişmiş.

Bu defa ablası elindeki aynasını yere atmış. Her yer derya deniz olmuş. Kuzucuk ağlayarak yine şu türküyü söylemiş.

Nar nar deniz, nar deniz,

Açılsana sen deniz,

Şu denizin içinde,

Benim ablam varmış.

Denizden yol açılmış; kuzucuk yine ablasına yetişmiş.

Onların kaçtığını duyan Polat, arkalarından koşmuş; onları bir köyde yakalamış, alıp evine getirmiş. Bu defa Aşlevke Hatun onları yok etmek için yine bir çare düşünmüş. Bir gün onları deniz kenarına gezdirmeye alıp gitmiş. Deniz kenarına vardığında Ayşe'ye "Gel, işte denizin içinde su anası var, gel bak!" demiş. Ayşe de eğilip suya bakarken, Aşlevke Hatun arkasından itip suya göndermiş. Ayşe denize yuvarlanıp gitmiş. Polat akşama eve geldiğinde Aşlevke Hatun yalandan hasta olmuş yatmış; Polat sormuş: "Ne oldu?" demiş. Aşlevke Hatun: "Ne olacak? Ayşe yine kaçtı, ben de hastalandım" demiş. Polat'ın eline bakırı vermiş: "Şunları soy da et yemeği yapayım, yiyin" demiş. Polat ta inanmış, bıçağı almış, soymaya başlamış. Kuzucuk, Polat'ta müsaade istemiş: "Ben bir yere varıp geliyim" demiş. Polat razı olmuş. İkinci günü Kuzucuk Polattan yine müsaade istemiş. Polat yine müsaade istemiş, ama merak etmiş. "Şu kuzu nereye gidiyor?" demiş. Arkasından bakmış. Kuzucuk doğru deniz kenarına varmış. Ağlaya ağlaya şu türküyü söylemiş:

Aşlevke Hatun "Soy!" dedi,

Polat Ağa "Koy!" dedi.

Polat bıçak bileyecek,

Boğazıma dayayacak

Denizden Ayşe cevap vermiş:

Kendim balık içinde,
Saçım balık dışında,
Sağ dizimde Asançık,
Sol dizimde söyünçük.

Nasıl çıkayım, kardeşçiğim

Polat bunların hepsini dinlemiş. Kuzucuğa sormuş: “Ayşe nasıl düştü denize?” demiş. Kuzucuk da olanları anlatmış. “Onu Aşlevke Hatun itti denize”, demiş. Polat denizden balığı çıkarmış, Ayşe’yi de balıktan çıkarmış. Evine alıp götürmüş. Aşlevke Ayşe’yi görünce şaşırılmış. Polat Aşlevke’ye sormuş: “40 katır mı istiyorsun, yoksa 40 satır mı?” demiş. Aşlevke “40 katır istiyorum” demiş. Polat 40 katır getirmiş, kuyruklarına Aşlevke’yi bağlamış, bir kamçı vurmuş, katırlar yel gibi uçmuşlar. Aşlevke paramparça olmuş, cezasını bulmuş (Bektöre, 1967, Ocak- Şubat, LXXXII: 26-27).

2.1.2. Tavşannan Balaları

Bir tavşanın dört tane yavrusu varmış. Nine tavşan her gün çöle gidip yavrularına yemek getirirmiş. Bir gün sabah yine çöle gidecekmiş. Yavrularını toplamış, onlara nasihat vermiş. “Ben çöle gideceğim, size yiyecek getireceğim; ben evde yokken birisi gelirse sakın kapıyı açmayın” demiş. “Ben size ne vakit şu türküyü söylersem o vakit kapıyı açarsınız!” demiş.

Kır kırdan yürüdüm,
Kır çiçeğini topladım;
Aç kapımı yavrum.
Avucumda çok otum var,
Size topladığım sütüm var;
Aç kapımı yavrum.

“Bu türküyü söylediğimde kapıyı açarsınız” demiş. Tavşan yavrularına bu nasihatte bulunmuş. Dışarıda ayı onları dinliyormuş. Tavşan evden ayrıldıktan biraz sonra ayı gelmiş, ama ayının sesi tavşanın sesi gibi ince değilmiş. Kaba sesiyle türküyü söylemiş, kapıya vurmuş ayı sesiyle:

Kar kardan yürüdüm
 Kar çiçeğini topladım
 Aç kapımı yavrum.
 Avucumda çok otum var,
 Size topladığım sütüm var;
 Aç kapımı yavrum.

Tavşan yavruları bu sesin analarının sesi olmadığını anlamışlar, korkmuşlar. “Sen bizim anamız değilsin, sen ayısın; bizim anamızın dili incecik, elleri de kınalıydı” demişler. “Ananızın, sesi kalınlaştı” demiş. Tavşancıklar inanmamış: “Hani kınaların? Görelim!” demişler. Ayı tavşancıkları aldatamayacağını anlamış. Düşünmüş taşınmış; dilini nasıl inceltsin.. Bir demirciye gitmiş. Dilini örsün üstüne uzatmış. Demirciye çekiçle dövdürmüş. Dili incelmış. Yolda bir kuzu görmüş. Gözünü parçalamış. Kanına ellerini batırmış. Doğru tavşanın evine gelmiş, kapıya vurmuş. İnce sesiyle türküsünü söylemiş. Ellerini göstermiş. Tavşan yavruları anaları zannetmişler. Kapıyı açmışlar. Bir de ne görsünler, ayı. Hepsi kaçmış, birisi dolaba saklanmış, birisi yatağın altına girmiş, ikisi bacaya saklanmış. Ayı baca içindekileri bulmuş, onları yemiş. Sonra yatak altındaki bulmuş; onu da yemiş. Dolaptakini görmemiş. Akşam anaları geldiğinde, bakmış kapı açık. Eve girmiş, yavruları yok. Ortada yavruların kemikleri duruyormuş. Tavşan kemikleri görünce ağlamaya başlamış. Anası sesini işitip yavru tavşanı dolaptan çıkarmış. Anasının boynuna sarılmış; ağlaya ağlaya olanları anlatmış. Anne tavşan: “Dur sen, ben ona yapacağımı bilirim” demiş. Ocağın başına derin bir kuyu kazmış; içini ağaçla doldurmuş; büyük bir ateş yakmış; doğru ayının inine gitmiş. Ayı yatıyormuş. Tavşan ayıya “Molla Ağam, benim yavrum hastalandı, gelip onu okusana!” demiş. Ayı: “Ben de hastayım, bir araba getirirsen giderim” demiş. Tavşan gidip bir araba getirmiş. Tavşanın evine gelmişler. Tavşan: “Molla Ağam, üşüyorsundur, ateşin yanına otursana!” demiş. Ayı oturmuş. Tavşan: “Molla Ağam, karnın açsa, sana çibörek pişiriyim” demiş. Ayı: “İyi olur” demiş. Tavşan: “Dur, şurada, minderin altında oklava vardı” demiş. Minderi gösterip istemiş. Ayı ateşin içine yuvarlanıp gitmiş; ağlarken: “Ay ellerim!” diyormuş. Tavşan da “Oh

olsun, benim yavrularıma ellerini uzatana iyi oldu” demiş. Ayı “Ay ayaklarım!” demiş. Tavşan da “Oh olsun, benim yavrularıma ayaklarını uzatana iyi oldu” demiş. Ayı: “Ay gözlerim, kulaklarım!” demiş. Tavşan da “Oh olsun, sen benim yavrularıma gözlerini, kulaklarını uzatana iyi oldu” demiş. Ayı da yanıp kül olup gitmiş (Bektöre, 1967, Ocak- Şubat, LXXXII: 27-28).

3. Halk Hikâyeleri

Türk boyları arasında “dastan”, “dessan”, “halk dessanı”, “hekâye”, “liro-epos”, “ğaşıktık cır” gibi isimlerle bilinen halk hikâyeleri, “âşık”, “akın”, “sesen”, “dastançı”, “dessançı”, “bahşı”, “hekâtçı” adı verilen anlatıcılar tarafından sözlü kültür ortamında nakledilir.

Pertev Naili Boratav tarafından, “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği” adlı çalışmanın “Nevi Meselesi” başlıklı ikinci bölümünde, halk hikâyesi “destan”, “masal” “roman”, “halk şiiri”, “realist halk hikâyeleri”, “meddah hikâyeleri”, “halk temâşası” gibi diğer anlatı türleriyle karşılaştırılarak tanımlanır. Boratav’a göre halk hikâyesi, destandan sonra ortaya çıkan bir türdür. Destanın bıraktığı boşluk, halk hikâyeleriyle doldurulur (Boratav, 1988: 63).

Şükrü Elçin tarafından “Halk Edebiyatına Giriş” adlı eserde, zaman-coğrafya-mekân içinde efsâne, masal, menkabe, destan vb ürünlerle beslenerek, dinî, tarihî, içtimaî olayların içinde bağlarını muhâfaza ederek, roman ihtiyacını karşılayan eserler (Elçin, 1993: 444) halk hikâyesi olarak tanımlanır.

Boratav, “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği” adlı eserinde halk hikâyelerini konuları bakımından üçe ayırmıştır:

1. Kahramanlık hikâyeleri
2. Aşk hikâyeleri
3. Bu kategorilere tamamiyle girmeyen hikâyeler (Boratav, 1988: 67).

Ali Berat Alptekin konularına ve coğrafi yayılışlarına göre halk hikâyelerini sınıflandırmıştır.

Konuları Bakımından Halk Hikâyeleri

- a. Aşk hikâyeleri
- b. Kahramanlık hikâyeleri
- c. Aşk ve kahramanlık hikâyeleri (Alptekin, 2002: 317).

Coğrafi Yayılışları Bakımından Halk Hikâyeleri

- a. Anadolu’da bilinen halk hikâyeleri

- b. Türk dünyasının bir bölümünde bilinen halk hikâyeleri
- c. Türk dünyasının genelinde bilinen halk hikâyeleri (Duymaz, 1996: 47).

Öcal Oğuz'un konu kaynakları bakımından realist halk hikâyeleri dışında kalan halk hikâyeleri sınıflandırması şu şekildedir:

1. Bir âşık/şairin biyografisi,
2. Bir âşık/şairin şiirlerinin bir musannif tarafından hikâyeleştirilmesi
3. Destanların hikâyeleştirilmesi
4. Yaşanmış bir vak'anın hikâye şeklinde tasnif edilmesi
5. Eski tasavvurların folklorlaşarak hikâyeye konu teşkil etmesi,
6. Masal, efsane, menkabe, fıkra gibi küçük hacimli anlatım türlerinin hikâye tasnifine ilham vermesi,
7. Yabancı kültürlerde teşekkül eden mevzuların halk hikâyesi şekline dönüştürülmesi (Oğuz, 1995: 13).

Fikret Türkmen'in "Âşık Garip Hikâyesi" adlı eserinde destan, hikaye ve masal arasındaki farklar belirtilir. Halk hikâyelerinde destan anlatma geleneği sürdürülür. Halk hikâyelerinde destandan farklı olarak tarihi bir vak'anın olması şartı bulunmaz, nazım-nesir karışıktır, zamanla nesir nazma üstünlük kazanır, kahramanlıktan çok aşk maceraları konu edilir, kahraman âşık olur, sevgilisine kavuşmak için maceralara atılır ve kavuşur.

Göçebe yaşam tarzının ürünü olan destan ile yerleşik hayatın ürünü olan halk hikâyesi arasında bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Geçiş dönemi eseri olan Dede Korkut hikâyelerinde, hem destan hem de halk hikâyesi özellikleri görülür. Dede Korkut hikâyeleri, hikâye türünün destanî özelliklerini tam anlamıyla yitirmemiş ilk örnekleri olarak nitelendirilir (Türkmen, 1995: 11).

Halk hikâyelerinde, nazım-nesir birlikte kullanılır; eğer hikâye mensur bir şekilde anlatılırsa, içerisinde manzum parçalar bulunmuyorsa böyle hikâyelere "kara hikâye" adı verilir. Asıl hikâye arasına katılan, asıl hikâyeden bağımsız, genellikle konusunu yaşanmış olaylardan alan, kısa,

güldürücü, küçük, türküsüz hikâyelere “karavelli” adı verilir (Alptekin, 2002: 317).

Halk hikâyeleri, nazım-nesir karışımı bir yapıya sahiptir. Hikâyenin anlatım ve tasvir kısmı mensur, duygu ve heyecanı ifade eden bölümler ise manzum olarak söylenir. Anlatıcı tarafından, hikâyenin mensur kısmında değişiklik yapılabilir. Manzum kısımlar, olduğu gibi verilir. Manzum kısımlarda genellikle koşma, atışma kullanılmakla birlikte mani, semai, türkü ve divani örnekleriyle de karşılaşılır. Hikâyelerin girişinde kalıplaşmış ifadeler bulunur. Halk Hikâyelerinin dili sözlü varyantlarda sade ve anlaşılır, yazmalarda ise daha ağırdır. Hikâyelerin giriş kısmında, aslında olmayan, anlatıcı tarafından eklenen manzum parçalara rastlanabilir. Güzellerin ve çirkinlerin tasviri, kahramanların hareketleri, bir yere gidişleri, bir olaydan başka bir olaya geçiş, uzun zamanı ifade etme, vb. olaylar, kalıplaşmış sözlerle ifade edilir. Halk hikâyesi içerisinde masal, efsane, fıkra, dua, beddua, deyim, atasözü, bilmece vs. örneklerine rastlanabilir (Alptekin, 1997: 26-32). Halk hikâyeleri şekil olarak ikiye ayrılır:

- a. Türkülü hikâyeler: olay ve serüvenler nesirle, karşılıklı söyleşmeler nazımla anlatılır.
- b. Türküsüz hikâyeler: nesir olarak anlatılan hikâyelerdir (Alptekin, 1997: 10-25).

Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk olmakla birlikte, bazen iki konu birlikte işlenir. İşlenen olaylar gerçek ya da gerçeğe yakındır. Kahramanların başından geçen olaylarda olağanüstülükler görülür. Kahramanlar genellikle ak saçlı ihtiyar, Hızır, pir, adak vs. vâsıtasıyla olağanüstü bir şekilde dünyaya gelirler. Kahramanların babaları genellikle çocuk sahibi olamayacak kadar yaşlı olarak tasvir edilir. Kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan ak saçlı ihtiyar, pir, derviş, Hızır daha sonra kahramana ad verilmesi, eğitimi, âşık olması ve sevgiliyi aramak için gurbete gitmesi durumlarında da görülür. Kahramanlar bade içerek, resme bakarak, ilk görüşte, aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince âşık olur. Halk hikâyeleri, özel anlatıcıları meddahlar ve âşıklar tarafından anlatılır. Hikâyelerin bazı bölümlerinde dinleyici ve okuyucular için yapılan

dualara yer verilir. Hikâyelerde kahramanların en büyük yardımcısı kahramanın atı ve Hızır'dır. Halk hikâyeleri genellikle “mutlu son”la bitirilir. Bazı hikâyelerde âşıkların başından geçen aşk maceraları anlatılır. Halk hikâyelerinde mekân bazen çok geniş bazen çok dardır (Alptekin, 1997: 10-15).

Hikâye anlatımında fasıl, döşeme, asıl hikâye ve duvak kapama bölümleri bulunur. Halk hikâyelerine yazma metinlerde genellikle kalıp bir cümleyle başlanır. Sözlü gelenekte ise “fasıl”la başlanır. Fasil, genellikle divânî tarzında, aruzun “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle söylenir ya da hece vezninin 4+4+4 veya 8+7 duraklı şekline dönüştürülür. Divâninin kafiye dizilişi aaba/cccd/eeef/ ... şeklindedir. Daha sonra “tecnis” adı verilen, kâfiyeleri cinaslı olan bir türkü söylenir. Türküden sonra “tekerleme” adı verilen ikinci bir türkü söylenir. Bunun arkasına cinassız 6+5 ölçülü üçüncü bir koşma söylenir. Koşmanın ardından 8 heceli bir semaî söyledikten sonra bir destan söylenir. Bu destan, mizahî karakterde uzun bir şiirdir. Bu türküler arasında âşıkların Koroğlu'dan bir türkü söylemesi âdet olmuştur. Hikâyeci bir âşıkta ve mecliste başka âşıklar varsa bir muamma sorularak cevap istenir. Ardından “döşeme” (soylama) adı verilen bir tekerleme söylenir. Saz faslı bittikten sonra döşeme adı verilen mensur tekerleme söylenir. Bu tekerlemeyle olamayacak bir macera mizahî bir üslupta anlatılır. Maceranın sonunda anasından veya ninesinden dayak yiyen âşık, sazını alıp kaçarak bu toplantıya geldiğini söyler ve hikâyesine giriş yapar. “Asıl hikâye”ye, âşıklar arasında bilinen ve aynen tekrar edilen kalıplaşmış bir dua ile başlanır. Hikâye manzum ve mensur kısımlardan oluşur. Âşık, mensur kısımlarda konunun esas hatlarından kopmamak şartıyla hikâyesini istediği gibi biçimlendirir. Dinleyicilerin tavrına göre asıl hikâye arasına “karavelli” denilen asıl hikâyeden bağımsız hikâyeler eklenebilir. Hikâyenin nesir kısmında atasözleri, benzetmeler, deyimler, âşıklar arasında ortaklaşa kullanılan kalıplaşmış mecazlar, vb. kullanılabilir. Halk hikâyesinde nazım kısımlar değiştirilemez. Âşık, nazım kısımlarında her türkünün her dördlüğünden sonra cinaslı mani şeklinde bir nazım parçası eklenir. Buna “türkülerin peşrevi” adı verilir. Hikâyeler çoğunlukla bir gecede bitmez. Bir gecede bitecek hikâyede

bile, çay, kahve, sigara, vb. içmek üzere ara verilir. Burası, hikâyenin “yatılacak yeri” olarak adlandırılır. Âşık, belirli makamlarda 8’li veya 11 ’li (genellikle 8’li) bir türküyle dinleyicilere hikâyenin neresinde kaldığını sorar. “Hikâye şurada kaldı” diye cevap veren kişi tarafından, hikâyeciye bahşiş verilir. Bu durumda âşık, sazını hatırlatan kişinin önüne koyarak: “Sen biliyorsun, sen anlat öyle ise!” der. Aşığa sazını iade edip, bahşiş verilir ve âşık hikâyesine devam eder. “Duvak kapama” bölümünde, hikâyeyi mutlu sonla bitiren âşık tarafından, adına “toy” adı verilen, neşeli bir türkü söylenir. Sevdalılar birbirlerine kavuşturulur, düğünleri anlatılır. Mecliste bulunan âşıklardan birisine uzunca bir güzelleme söylenir. Sevdalıların kavuşamadığı veya ölümlle sonuçlanan hikâyelerde “bayati” makamında acıklı bir türkü söylenir. Türküden sonra âşık tarafından, hasret çekenlere ve gariplere dua edilir. Son olarak “Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur” diyerek hikâye bitirilir (Alptekin, 1997: 26-32).

Dobruca Kırım Tatar Türkleri arasında halk hikâyeleri, gece toplantılarında hoşça vakit geçirme amacıyla, genellikle bir gecede bitmeyecek şekilde anlatılır. Anlatılar genellikle doğruluk, âdillik, dürüstlük gibi toplumsal olumlamalar üzerine kuruludur.

Çalışmamızda Pertev Naili Boratav’ın konularına göre halk hikâyeleri tasnifi esas alınmıştır.

3.1. Aşk Konulu Halk Hikâyeleri

3.1.1. Biçe

Yiğit Seydamet, Biçenin gümüş bir çingirak sesi kadar lâtif sesini ilk işittiği vakit, Tanrı’nın, böyle bir sesi ancak bir dilbere, bir huriye ihsan edebileceğini düşünmüş.

Biçe, evinin balkonundan, arkadaşına seslenmiş: “Fatimeee! Fatimeeee!”

Seydamet, evin yakınına kadar sokulmuş: “Sesin, gönlüme aşk hançerini sapladı Tanrı aşkına peçeni aç ta cemalini göreyim” demiş.

Biçe, etrafı gözetlemiş, hafifçe peçesini aralamış. Seydamet, onun güzel yüzünü görmüş. Seydamet her gün köyünden buraya geliyormuş, Biçe de, her gün, bin bir bahaneyle balkona çıkıyormuş.

Bir gün, Seydamet, onu çeşme başında bulmuş, babasından onu istemek için göndereceği görücüleri bekleyeceğinin sözünü almış.

Güleç Mescit Köyü'nden Can Arslan Mirza, bu dilberi istemek için görücülerini göndermiş. Biçenin ana ve babası liralıklarını vermişler ve bunu en son Biçeye söylemişler.

Biçeciğinin düğünü olacağını işiten yiğit Seydamet, kara bahtına dayanamadı, kahrından zehir içmiş.

Düğünün en civcivli bir zamanında, Biçeye Seydamet'in zehir içtiğini, fakat henüz yaşamakta olduğunun haberini getirmişler. Bahtsız gelin, duvağı altında çok acı gözyaşları dökmüş. Kocasının evine geldiğinde, kocası niçin ağladığını sormuş Biçe, hakikati olduğu gibi söylemiş: “Seydamet zehir içmiş, daha henüz yaşıyormuş. Yalvarırım size, izin ver de gideyim, ondan helâllik alayım. Bunu yapmazsam gönlüm azaptan kurtulmaz izin ver gideyim, ömrümün sonuna kadar sana kul köle olurum” demiş. Kocası: “Peki, git!” demiş.

Yolda Şeytan Çokrak'ta haydutlar, arabayı durdurmuşlar. Ağlamaya başlayan Biçe, haydutların önünde diz çökmüş, her dakikasının kıymetli olduğunu, geç kalırsa bütün ömrünce azap çekeceğini, gitmesine müsaade ederse mutlaka geri döneceğini, büyük bir azaptan kuruulacağını söyleyerek haydutlara yalvarıp yakarmış.

Haydutların başı: “Kocan sana izin verdi demek” demiş.

Biçe: “Evet, izin verdi” demiş.

Haydutların başı: “Öyle ise, git ama bak, geri dön!” demiş.

Biçe arabasına atlamış, beygirleri dörtmala sürmüşler.

Seydamet ölüm döşeğindeymiş, artık hiç bir şeyle alâkası kalmamış, bir şey anlamıyormuş.

Biçe'nin bütün gözyaşlarını, yalvarmalarını sönük gözleriyle süzüyor, hiçbir şey söylemiyormuş. En nihayet titrek dudakları arasından yalnız şu sözler dökülmüş: “Artık benim için her şey bir..”

Kalbine taş bastırarak gözyaşlarını silen Biçe, verdiği sözü tutmuş, haydutların yanına dönmüş, bütün olan bitenleri anlatmış ve bir an evvel kendisini öldürerek, bu azaptan ve kederli hayatından kurtarmasını haydutların başına rica etmiş.

Haydutlar, bu arada, arabayı soyuyorlarmış: “Yusuf ağa, bütün aldıklarınızı geri verin, hiçbir şeye dokunmayın” dedi. “Haydi, sen de yoluna git! Tanrı yardımcın olsun!..” demişler

Dertli Biçe kocasına dönmüş, bütün olan bitenleri anlatmış. Can Arslan Mirza, imamı çağırtmış ve onun önünde karısına: “Evimden git, dalağın katıncaya kadar koş!” diyerek karısını boşamış. Biraz sonra da karısına: “Senin başka birini sevdiğini bilmiyordum. Senin gibi bir insanın zorla kocası olmak istemem. Evine git, Tanrı yardımcın olsun!” demiş.

Aradan üç ay geçmiş. Bu sırada Seydahmet iyileşmiş. Ona tam vaktinde yoğurt ve panzehir vermişler.

Yusuf Ağa, Biçe’ye rastgeldikten sonra, çetesini dağıtmış, Bahçesaraya gitmiş, Kırım Giray Han’a (Tanrı ona sonsuz ömürler versin) bütün işlediklerini anlatarak, kabahatlerinin bağışlanmasını rica etmiş. Ulu Hanın kalbini yumuşatmış, Kırım Giray Han, haydut Yusuf’u affetmiş.

Can Arslan Mirza, karısından ayrıldıktan sonra, .bir türlü kendine gelememiş. Karasevdaya tutulmuş, dünya, onun için ,bir zindana dönmüş.

Bir kış günü, her üçü de Biçeyi istemişler. Olan bitenleri göz önünde tutan ana babası, bu sefer adeti bozmuşlar ve kızlarına: “Sevgili kızımız hangisine istersen ona var... Bizim gönlümüz razıdır.. Tanrı da senden razı olur....” demişler. Biçe, haydut Yusuf’u seçmiş. (Krim, 1966, Temmuz-Ağustos, XXXV: 27-28).

3.2. Kategorilere Tamamiyle Girmeyen Hikâyeler

3.2.1. Ak Bike Hanı

Kuban kaymakamı, Han’a takdim edilmek üzere, Çerkez güzeli Ak Bikeyi uygun bulmuş. Ak Bike, güzel endamlı, pembe yanaklı, koyu lâcivert gözlü, altın saçlı, nazlı nazlı yürüyüşü ile bütün gönülleri çeken bir Çerkez dilberiymiş.

İlk defa olarak sarayda elini öpmek için Hanın karşısına çıktığı vakit, Han, onunla beraber, baharın, çiçeklerin, saadetin de sarayından içeri girdiğini duymuş.

Han, çok geçmeden, genç Hani'nin hükmü altına girmiş. Hani, her sabah hanla beraber, sarayın bahçesinde gezmek imtiyazını da almış.

İşte, böyle bir sabah, hanın balıkçılarından Mehmet Efendi, yakın bir yerde avladığı fevkalâde büyük ve güzel bir alabalığı saraya getirmiş. Zaten ihtiyar balıkçı, hanın hoşuna gideceğini pek iyi biliyormuş.

Balıkçı: “Müsaade buyur, Hanım, senin coşkun ırmaklarında yakaladığım bu alabalığı sana takdim edeyim. Güzellik ve büyüklüğü tam Hanımıza lâyük” demiş.

Han: “Güzel balık, Hazinedar, buna, balığın ağırlığı kadar altın ver!” demiş.

Balıkçı, teşekkürle, hazinedarın arkasından gitmiş. Onlar gözden kayıp olunca, Ak Bike Hanı, peçesini açmış ve söylenmeye başlamış:

“Sen ne yaptın? Nasıl bir padişahsın sen? Bir balık için bu kadar altın? Balıkçı bir altına da sevinirdi. Sen ne biçim bir hükümdarsın? Sen, bu gidişle, devleti batıracak, kendini de bizleri de mahvedeceksin. Sen, sanki bir çocuk gibi hareket ediyorsun. Herkes, hanın aklını oynattığını zannedecek. Böyle nasıl hareket edebiliyorsun, anlayamıyorum...” demiş.

Han: “Yeter, bir han verdiği sözü geri almaz” demiş.

Ak Bike Hanı: “Neden alamazmış? Lâf! Sorsana bakalım şundan: Balık erkek mi, dişi mi? Erkek derse, sen: Ben dişi zannetmiştim, onun için sana o kadar para verdim, dersin” demiş. Tam bu sırada, elinde bir torba altınla balıkçı ve hazinedar bahçeye çıkmış.

Ak Bike Hanı peçesini örtmüştü. Han: “Baksana, getirdiğin balık erkek miydi, dişi mi?” demiş.

Balıkçı biran için şaşırılmış. Hanın dikkatli bakışları karşısında, ne olur ne olmaz diye:

“Erkek de değil, dişi de; hem erkek, hem dişi; bir hilkat garibesi bu, ulu Hanım!” demiş.

Han: “Hazinedar”, diyerek gülmüş ve: “Bu cevabı için ona böyle bir torba daha altın ver !.” demiş.

Hazinedar ve balıkçı gitmişler.

Ak Bike Hanı: “Ne aptalca bir söze bu kadar altın ha?! Sen aklını kaçırmışsın... Hâzineyi böyle sokağa atmak olur mu? Neden?.. Niçin?!” demiş.

Han: “Sus! Baksana, geliyorlar” demiş. Ak Bike Hanı peçesi arkasında söylenip duruyormuş.

Bu arada, altınları bir torbadan diğerine boşaltırken, yere bir altın düşmüş ve yuvarlanmış. Her iki torbayı da yere bırakan köylü, düşürdüğü altını aramaya koyulmuş.

Bunu gören Ak Bike Hanı yine fısıldamaya başlamış:

“Bak, ne de cimri bir herif! Kime ihsanda bulunduğunu görüyor musun? Yere düşen bir altın için ne vakitten beri tozları eşeleyip duruyor. Sen ona tam iki torba altın verdin, ne olur sanki, düşürdüğü altını bıraksa da, cuma günü sarayın bahçesine ihsan için gelecek fakirlerden biri onu bulsa?” demiş.

Han, kızmış:

“Baksana, herif! Ne aranıp duruyorsun? Sana iki torba altın verdim, sen ise benim bahçemde düşürdüğün bir altın için bu kadar zamandır tozları eşip duruyorsun...” demiş.

Balıkçı: “Tanrı, efendimize uzun ömürler versin!... Ben, bu altın hasisliğimden değil, senin ulu tuğranın tozlar içinde kalmasına gönlüm razı olmadığından, gelip geçenin onu çiğnemesine kıyamadığımdan arıyorum. Beni, ihsanlarıyla donatan Han’ın tuğrasının tozlar içinde kalmasına nasıl razı olurum sultanım?” demiş.

Han: “Hazinedar! Bir o kadar daha altın ver ona!” demiş.

Ak Bike Hanı: “Neden, niçin?” diye itiraz etmek istemiş.

Han: “Yeter!” demiş ve hiddetle bütün tellâlların ve münâdilerin çağrılmasını emretmiş. Tellâl ve münadiler toplandığı vakit Han, şu fermanın memleketin her tarafına yayılmasını emretmiş: “Bir adam bir hata işler de

karısının sözüne uyarak onu düzeltmeye kalkışırsa, iki hata daha işlemeye mahkûm olur” demiş. (Krim, 1965, Temmuz- Ağustos, XXIX: 23-24).

3.2.2. Hanın Yüzüğü

Kırım hanları sülâlesinin en parlak yıldızı, Cengiz Han soyunun en hikmetli hükümdarı Kırım Giray Han, bir Bahçesaray kılıcı kadar keskin zekisiyle artık ecelin yaklaştığını sezmiş, en yaşlı ve en tanınmış mirzalarından Şirin Beyi yanına çağırarak, artık soğumakta olan parmağından, insanı kem nazardan ve etrafın hiyanetinden koruyan yüzüğünü çıkarmış, Şirin Beye vermiş. “Dikkat et, ömrünün sonuna kadar parmağından çıkarma!” Bu, derini ve uzağı gören ulu Hanın son sözleri olmuş.

Şirin Bey’in ölümünden sonra, üç oğluna büyük miras kalmış: Kerç, Kefe, Karasu dolaylarında geniş topraklar; sürülerle koyunlar, develer, atlar... Şirin Beyin oğulları, şanlı bir babanın evlâtlarına yakışan bir anlayışla, babalarından kalan malları aralarında dostça paylaşmışlar. Yalnız, kem nazar ve hiyanetlikten koruyan yüzüğü bulamamışlar.

Şirin Bey’in evlâtları bu yüzüğün parlak pırlantasının, uzun mehtaplı gecelerde odayı nasıl aydınlattığını, nasıl ışıldadığını konuşmuşlar. Kardeşler, yüzüğü bir türlü bulamamışlar.

Babaları öldüğü vakit odada yalnız kendileri varmış. Bu kıymetli yüzüğü onlardan biri çalmış. Uzun zaman aralarında çekişmişler. En sonunda, ağabeylerinin teklifi üzerine, zamanın en tanınmış kadısı Büyük Baş Abdurrahman Efendi’ye başvurmaya karar vermişler.

Büyük Baş Kadı, aldığı kararlarla, verdiği hükümlerle, Tanrının, bütün bilgi ve hikmetlerinin sonsuz derinliklerini kendisine açmış olduğu Süleyman Aleyhisselâmı dahi gölgede bırakmaya gayret ediyormuş. İşte, ona gitmek, davalarını onun önüne sermek için kardeşler yola çıkmışlar.

Üç kardeş, Kadıya takdim etmek üzere, babalarının en kıymetli bir kürkünü, iki günlük yiyeceklerini ve atlarının yemlerini de alarak yola koyulmuşlar.

Minareli’de, hayvanlarının dinlenmesi için, bir kuyu başına konmuşlar. Bir ihtiyar telâşla yanlarına gelmiş, yolda karısına ve yüklü

devesine raslayıp rastlamadıklarını sormuş. Görmediklerini söylemişler. “Sen bir az otur, baksana betin benzin sararmış!..” demişler.

İhtiyar, yere çömelmiş, kendisine verilenleri yemeye başlamış. Yolcular sessizce yemeye koyulmuşlar ve artık karınlarını doyurunca, kardeşlerden en büyüğü, çubuğunu tüttürerek, ihtiyara sormuş: “Babalık, senin devenin sağ gözünde ak var mıydı?” İhtiyar: “Eveet, demek sen devemi gördün?..” Yolcu: “Hayır görmedim” demiş ve düşünceli düşünceli, çubuğundan çıkan halkaları seyretmeye başlamış.

İhtiyar, ortanca kardeşin onu daha da şaşırtan bir suali ile karşılaşmış: “Baksana, babalık, senin devenin üstünde iki fiçı vardı, değil mi?. Hem bunların sağdakinde bal, soldakinde de sirke vardı, değil mi?” demiş. İhtiyar: “Eveet, Eveet...” diyerek ihtiyar yerinden fırlamış. En küçük yolcu: “Dur, dur, dede, telâşlanma, karın senin çok şişman bir kadın değil mi?” demiş, ihtiyar donakalmış. İhtiyar: “Devem nerede?.. Karımı verin!.. Onları siz çaldınız!” demiş. Yolculardan biri: “Hayır, biz bilmiyoruz. Biz, Bari Çelebinin evlâtlarıyız, kendi işlerimiz için Büyük Baş Kadıya gidiyoruz.” demiş. İhtiyar: “Hayır, siz birer haydutsunuz... Devemi isterim.. Hırsızlar!.. Söleyin, nerede devam?... Ben de sizinle kadı efendiye gideceğim...” demiş.

Kardeşler, kendinden geçmiş olan ihtiyarı teskin edememişler ve onunla bir arada yollarına devam etmişler.

Onlar, atlarını biraz sürünce, ihtiyar küfürler savurmuş, öyle lânetli yağdırmış ki, esen rüzgâr bile duraklamış. Bu yüzden geç kalan yolcular ancak akşam üstü, geç vakit, batıda çoban yıldızı parladıktan sonra Büyük Baş Kadının avlusundan içeri girebilmişler.

Bu zengin ve tanınmış gençleri kadı bizzat karşılamış. Oracıkta babalarının ruhuna bir fatiha okumuşlar. Kadı, sonra ziyaretlerinin sebebini sormuş. Üç kardeş de aralarındaki ihtilâfın sebebini anlatmışlar. Kadı: “Ya bu ihtiyar kim?” demiş. Kardeşler: “Kendinden sor, Kadı Efendi, onun bizden ne istediğini biz de bilmiyoruz” demişler.

İhtiyar, telâşla, karmakarışık sözlerini bol küfürle keserek, başına gelenleri Kadıya anlatmış: “Siz ne dersiniz?” demiş. Kadı kardeşlere sormuş, en büyükleri: “Basbayağı, ihtiyar, sana olduğu gibi, telâşlı telâşlı başına

gelenleri bize de anlattı. Ben de, gördüklerimi göz önünde tutarak tutarak, devesinin sağ gözünün sakat olup olmadığını sordum. Çünkü geçtiğimiz yolda, yolun her iki tarafında da aynı cins otların bitmekte olduğunu ve ancak sol taraftaki otların yenmiş bulunduğunu görmüştüm. Buradan geçen bir hayvanın herhalde sağ gözünün sakat olabileceğini düşündüm ve bunu ihtiyardan sordum. Sorar sormaz, ihtiyar telâşlandı” demiş.

Ortanca kardeş: “Ben de gördüklerimi göz önüne getirdim, fakat ille öyle olduğunu iddia etmedim, yalnız sordum, sağ taraftaki fıçıda bal, soldakinde de sirke vardı değil mi, dedim. Çünkü Çuburtma Sırt kuyusu yakınından geçerken, yerde tozlar üstünde, çömelmiş bir devenin izlerini ve izlerin iki tarafında da birer yuvarlak leke gördüm. Sağ tarafmdakine arılar, sol taraftakine de sinekler üşüşmüştü” demiş.

En küçükleri: “Orada gördüğüm yere gömülmüş iki el izini hatırlayarak, karısının çok şişman olduğuna ve ayağa kalkmak için iki ipe dayanmaya mecbur kaldığına hükmettim ve karısının çok şişman olup olmadığını sormama kalmadan, ihtiyar bağıırıp çağırma, bize haydutlar hırsızlar diye küfretmeye başladı ve söylediklerimizi dinlemek bile istemedi” demiş.

Kadı, düşünceye dalmış, bir az sonra: “Bana bak, babalık bunların senin kaybolan devenle bir ilişkisi yok. Sen git. Sizler ise, benim misafirimsiniz. Bu geceyi benim evimde geçirirsiniz yarın ben sizin işinize bakarım” demiş.

İhtiyar, boynu bükük, gitmiş. Kardeşler, avluda kendilerine ayrılan bir eve çekilmişler. Büyük Baş Kadı, adamlarına, misafirlerine taze ekmek ve kuzu eti getirilmesini emretmiş. Misafirlerine “Allah rahatlık versin” dedikten sonra, evden çıkmış, arkadan dolaşarak bir kedi gibi sessizce kapıya yaklaşmış ve zor davada kendisine bir ip ucu bulmak ümidiyle, anahtar deliğinden içeriye olup bitenleri görmeye, söylenenleri işitmeye çalışmış.

Kardeşler, yemeye koyulmuşlar. En büyükleri, kuzu kebabından bir lokma almış: “Bu kuzu köpek sütüyle beslenmiş!” demiş.

Ortanca: “Bu ekmek mezarlıkta biten bir buğdaydan yapılmış!” demiş.

En küçükleri: “Biz, boş yere bu kadar uzun bir yolculuğa katlandık, davamızın hakimi Büyük Baş Kadı, bir eşi daha bulunmayan namussuzun biridir” demiş.

Kadı, ertesi sabah, daha tan yeri bile ağarmadan, ırgatlarını sorguya çekmiş. Çoban, bir çok bocalamadan sonra, kuzunun, yeni yavrulayan bir dişi köpek tarafından emzirildiğini; kahya, ekmek ununun, geçen yaz mezarlıkta ekilen buğdaydan yapılmış olduğunu itiraf etmiş.

Büyük Baş, köpek sütü emen kuzunun etinin ayrı bir tadı olduğunu, az çok ince bir damağın bunu ayırdedebileceğini; mezarlıkta biten buğdaydan biten buğdaydan yapılan unun çok sakızlı bir hamur verdiğini, bundan yapılan ekmeğin pek kabarmadığını biliyormuş. Rahatlığı bozulan Kadı, ertesi sabah gençler huzuruna çıktığı vakit, hiddetle, vakti olmadığını, yarına kadar beklemelerini söylemiş.

Kardeşlerin işi onun huzurunu kaçırmış, sinirlendirmiş. Evi içinde, mahkemede velhasıl her tarafta onu, tahammülsüz bir hale getirmiş.

Büyük Başın Kadı'nın bu hali karısının da, çok dilber kızının da huzurlarını kaçırmış. Kadı, hiçbir şeyi beyenmiyor, herkese çatıyor, her şeyde bir kusur buluyormuş.

Bir gün, dilber olduğu kadar akıllı da olan kızı Melek, babasına şöyle bir tavsiyede bulunmuş:

“Baba müsaade et fikrimi söyleyeyim. Belki bir yardımı dokunur. Yarın, işlerinin halli için kardeşler sana müracaat ettikleri vakit, onlara, vaktinin olmadığını, gitmelerini söyle. Odadan çıkar çıkmaz derhal onları geri çağır, meselelerini yeniden anlatmalarını iste. Bunu bir kaç kere tekrar et ve dikkat et, çıkmalarını söylediğin vakit ilk önce hangisi çıkacak ve içeri girerken en son hangisi içeri girerse, asıl hırsız odur. Çünkü vicdanı onu, ötekilerden daha evvel senden uzaklaşmaya ve adalet huzuruna çağırıldığında en geç gelmeye mecbur edecek” demiş.

Büyük Baş Kadı, kızının sözlerine pek inanmamakla beraber, onun tavsiyesini tecrübe etmeye karar vermiş. Tam beş kere, muhtelif vesilelerle, onları huzuruna çağırılmış.

Beş kere tekrar edilen bu oyunda, kardeşlerin en küçüğü, üç kere en son içeri girmiş ve üç kere de en önce dışarı çıkmış. Kadı, en küçük kardeşe: “Yüzüğü ver!” demiş. Küçük kardeş kızarmış ve: “Bu iş, senin aklının değil değil, kızınındır...” demiş ve yüzüğü vermiş.

Evlerine döndükten sonra, kardeşlerden en küçüğü, Büyük Başın kızına görücüler göndermiş. Çok geçmeden, tam iki hafta süren bir toy düğün yapılmış. Kırım’ın hemen hemen bütün eşrafı Akmanay’a kadıyı tebriğe gelmişler, bütün namlı yiğitler yapılan at yarışlarına katılmışlar, dağ köylerinin hemen hemen bütün pehlivanları güreşmişler..

Her şeyin bir sonu olduğu gibi, bu eğlenceler de bitmiş, gündelik hayat yeniden hükmünü sürmeye başlamış.

Büyük Baş Kadı Efendi, bütün misafirler dağıldıktan sonra, damadını çağırması ve: “Oğul, beni iyi dinle, sen de biliyorsun ki, benim, erkek çocuğum yok, benim yerime sen geçeceksin, kadı olacaksın. Bir kadının, her şeyden önce, çok keskin bir zekâsı, hiçbir şeyi kaçırmayan çok dikkatli gözleri olmalıdır. Bu bakımdan ben, çok şükür, rahatım. Görüyorum ki sen, Tanrı’nın izniyle, kaynatanı da geçeceksin. Dinle: devenin sağ gözünün sakat olduğunu; sağ tarafında bir fiçı bal, sol tarafında bir fiçı sirke taşıdığım; köylünün karısının çok şişman olduğunu anlamanız beni şaşırtmadı. Mezarlıkta biten buğdaydan yapılan ekmeğin, köpek südü ile beslenen kuzunun lezzetini ben de ayırdedebilirim. Fakat, asıl beni hayrete düşüren, altüst eden şey, benim herkesten yıllarca sakladığım, en yakınlarımdan bile gizlediğim bir şeyi, benim bir namussuz olduğumu, senin nasıl keşfettiğindir” demiş. Damadı: “Söyliyeğim Kadıbabam, eğer sen namuslu bir adam olsaydın, misafirlerinin konuştuğunu kapı arkasından dinlermiydin?” demiş. Toplayan: S. Krim, Rusçadan çeviren: Hamdi Ataman (Krim, 1965, Mayıs-Haziran, XXVIII: 29-33).

3.2.3. Mirza Bike

Zevaddin, tam yirmi yıl para toplamış: İhtiyarlığında hacılığa giderek, mukaddes yerleri ziyaret ederek cennetteki rahat, kaygısız ebedî hayatına kavuşacaktı.

O, her gece yatarken, sonsuz bir sevinçle, cennette hiçte sabahları erken kalkmak zorunda kalmayacağını; soğuk, nemli havalarda inekleri otlaklara sürmeye uzun rutubetli gecelerde çayırlarda iliklerine kadar ıslanmaya artık hiç lüzum kalmayacağını düşünüyormuş, fakat hayalini bütün kuvvetiyle zorlamasına rağmen, cennetteki “Süt” ve “Bal” ırmaklarının akışını bir türlü gözünün önüne getiremiyormuş.

Köy imamı, bu ırmakların mutlaka var olduklarını, gözleriyle görmüş kadar kuvvetle ve daima tekrarlıyor, her istediğin vakit bol bol sıcak kahve, hem de öyle bizim bildiğimiz gibi değil, cennet kahvesi ve misk kokulu nargile verdiklerini ve orada havanın daima bir kararlılık olduğunu tam ve kâmil bir imanla ileri sürüyormuş.

Artık, imama uğrayarak her hafta ona getirip saklattığı paraları saymaktan ve, Tanrı nasip ederse, uzun yolculuğa hazırlanmaktan başka yapacak bir şey kalmamış.

Zevaddin, cuma günü camiye gitmiş, namazdan sonra imama, Tanrı nasip ederse, hacca gitmek istediğini söylemiş. İmamın hiç bir şey söylememesi Zevaddin’i şaşırtmış.

Bir hafta sonra imamın evine giden Zevaddin, ne vakit gelip paralarını alabileceğini sormuş.

İmam: “Ne parası?” demiş.

Zevaddin: “Ne demek ne parası? Ya benim sana yirmi yıldan beri her Cuma günü getirdiğim paralar?” demiş.

İmam: “Sen bana bir şey getirmedin” demiş.

Zevaddin: “Nasıl olur, imam efendi, Allah var, Allahtan kork!” demiş.

İmam: “Haydi, haydi, git!” demiş.

Zevaddin: “Su içen tavuk bile Tanrı’ya şükreder...” gibi sözlerle Zevaddin imamı yola getirmek istemiş.

İmam: “Hey, müezzin! Şu budalayı kapı dışarı atsana!” diye seslenmiş.

Zevaddin’i kapı dışarı atmışlar. Zevaddin, derdini kime anlatacağını şaşırılmış.

Zavallı Zevaddin, “Burunduk”ta oturan ve iyiliği herkesçe anılan Ediğe Mirza’nın karısı Mirza Bike’ye başvurmuş, önünde diz çökmüş, elini öpmüş, derdini yanarak kendisinden yardım istemiş.

Mirza Bike, tam bir yıldan beri kocasının Mekke’den gelişini bekliyormuş. Bir hafta evvel Ediğe Mirza, “Kefe” de karantinada olduğunu, bir haftaya kadar evde olacağı haberini karısına göndermiş. Mirza’nın geleceğinden henüz kimsenin haberi yokmuş. Mirza Bike bu fırsattan faydalanmaya karar vermiş ve Zevaddine: “Akşam namazından sonra ben imam efendinin evinde olacağım. Sen de gel, benim yanımda paralarını iste!” demiş. Zevaddin: “Gelirim” demiş. Zevaddin akşama kadar imamın evini gözetlemiş.

Mirza Bike, söylediği gibi, imamın evine gelmiş, hacca giden kocasını bir yıldan beri beklediğini, artık onu beklemeyerek kendisinin hacca gitmek kararını verdiğini fakat, bir çok kıymetli mücevherleri olduğundan, onları emaneten imam efendiye bırakmak istediğini, vasiyetnamesini de bırakacağını, imamın ne kadar namuslu bir adam olduğunu çok işittiğinden, kendisine vekil tâyin etmek istediğini söylemiş.

İmam, Mirza Bike’nin bu kararını büyük takdirle övmüş, mücevheratını kendisine bırakabileceğini söylemiş. Tam bu sırada Zevaddin içeriye girmiş: “İmam efendi, şu bizim paraları almaya geldim” demiş.

İmam: “Al, oğlum, al” demiş ve paraları verirken, bu ihtiyar emekdarın tam yirmi yıl her cuma günü kazancını nasıl getirip kendisine verdiğini ve onun paralarını nasıl sakladığını uzun uzadıya anlatmış. Zevaddin, sevincinden, ne yapacağını bilmiyormuş. Tam bu sırada Mirza Bike’nin küçük hizmetçisi kapıdan girmiş: “Hanımcığım, müjde! Gözleriniz aydın! Ediğe Mirza şimdi geldi” demiş.

Mirza Bike, mücevher kutusunu geri almış, gözleri sevinç kıvılcımları ile ışıldayarak, çıkmaya hazırlanmış.

Küçük hizmetçi, hanımının sevincine ortak olup yerinde duramıyormuş, sevincinden zıplıyormuş.

Hoca, kaşları çatık, düşünceli, etrafındakileri birer birer gözden geçirmiş ve birden “Hay var getir, var getir” adlı çok şen ve alaylı Kırım türküsünü söylemeye başlamış. Odadakiler ise donakalmış.

Mirza Bike: “Sana ne oluyor? Ben, kocamın geldiğini öğrenerek yerimde duramıyorum. Hizmetçim de, benim sevincimi görerek zıplayıp duruyor. Bu zavallı, paralarına kavuştuğundan seviniyor, zıplıyor. Ya sen?” demiş.

İmam “Ben mi? Ben de, senin gibi şeytan bir kadına ömrümde ilk defa rastgeldiğimden...” demiş.

Ay var getir, var getir..... (Krim, 1965, Kasım- Aralık, XXXI: 33-34).

4. Efsaneler

Türkiye Türkleri arasında “efsane”, “menkabe”, “esatir”, “mitoloji” ve “söylence” terimleriyle adlandırılan anlatı metinlerini Alman Grimm kardeşler şu şekilde tanımlamıştır: “Efsane, gerçek veya hayalî, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikayedir” (Jason, 1972: 134). Grimm Kardeşlere göre efsane kaba, acı ve günahla yüklü gerçekliğe yakındır, kültürle bir uzlaşma sağlar ve bundan dolayı masala göre bozularak daha geç ortaya çıkmıştır (Eker, 2003: 305).

Max Lüthi,

“Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçekse nasıl olduğunu düşündüren ve bu gerçekten haberdâr olmayı isteten, nesilden nesile sözlü aktarım yoluyla geçen ve karakteristik bir şekle sahip anlatım türünün adıdır”(Lüthi, 1962: 20) şeklinde efsaneyi tanımlar.

Pertev Naili Boratav efsaneyi, “Kendine özgü bir üslûbu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma diliyle bildirilen bir anlatı türü” şeklinde tanımlar (Boratav, 1988: 99).

Bilge Seyidoğlu’na efsane:

“Sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatan ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar. Efsaneler bu özellikleriyle masaldan ayrılırlar (Seyidoğlu, 1992: 315).

Efsaneler, Boratav tarafından şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- a. Yaratılış efsaneleri,
- b. Tarihlik efsaneler,
- c. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler,
- d. Dinlik efsaneler (Boratav, 1988: 100-107).

Efsaneler şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılır. Anlatılarda inandırıcılık vasfına önem verilir. Şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür (Sakaoğlu, 1980: 5-6).

Halk tarafından varlığı ve oluş sebebi açıklanamayan cisim ve olayların izah edilmesi ihtiyacı hissedilir. Bu izahlar, zamanla halk

muhayyilesi etkisiyle hayalî unsurlarla birlikte bütünleşerek efsaneye dönüştürülür. Tarihte olmuş bir olay, zamanla halk muhayyilesiyle birleşerek kronolojik tarih olmaktan çıkıp efsaneye dönüştürülür. Tarihte yaşamış bir kahramanın maceraları da hayalî unsurlar eklenerek zamanla efsaneleştirilebilir (Ergun 1997: 45-46). Bir olayın efsaneye dönüştürülebilmesi veya bir kahramanın etrafında efsane oluşturulabilmesi için o olayın veya kahramanın halk için çok önemli olması, halkın tarihinin, kaderinin akışını değiştirmiş olması gerekli görülür.

“Nurlu Kabirler” adlı seride hikayeler, Cafer Seydahmet Kırimer tarafından, Kurt Veli adlı baş kahramanın üzerinden anlatılır. Hikayelerde sırasıyla Kırım’ın üç dönemi ele alınır. İlk dönemde hanlık devri, ikinci dönemde Kırım’ın işgali, son dönemde ise İsmail Gaspıralı ve milli hareketler işlenir. Emel Mecmuası’nda 1937 ve 1938 yıllarında yer alan bu hikayeler serisinde efsanelere de yer verilir.

Pertev Naili Boratav’ın yapmış olduğu efsanelerin konularına göre tasnifi esas alındığında, “Nurlu Kabirler” hikâyelerinde yer verilen efsanelerin tarihlik efsaneler olduğu görülür.

4.1. Tarihlik Efsaneler

4.1.1. Murat Baba Efsanesi

1736 da Ruslar’ın Kırım’a girdiği sıralarda Han, bütün ordusu ile birlikte Halife’ye yardıma gitmiş. Kırım’da yalnız ihtiyarlar, çocuklar, kadınlar ve kızlar kalmış. Sivas’tan Kırım’a giden Ruslar, her tarafta köyleri yakıp, çoluk çocuğu öldürmüştü. Ağır hastalığından dolayı sefere gidemeyen Han ordusunun gözde yiğitlerinden olan Murat Ağa, bu haberi işitir işitmez yatağından fırlamış. İhtiyarları, çocukları ve hatta kadınları toplayarak düşmana karşı çıkmak üzere hazırlanmış. Bu sırada ilk tedbir olarak düşmanın geçeceği yerlerdeki erzak ve ekinler yakılmış. Birkaç yüz atlı, gizlice Canköy taraflarına geçmiş. Belli bir günde düşmanın arkadan vurulması planlanmış. Düşman tarafına gizlice gönderilen adamlar vasıtasıyla Han Ordusu’nun Kırım’a yaklaşmakta olduğu haberi yayılmış. Bu sırada düşmanın, o zamanlar Kırım’ın en güzel şehirlerinden birisi olan Karasu’yu

yakması bütün Kırım'ın ayaklanmasına sebep olmuş. Karasu dolaylarında düşman karşılanırken ön hatta ihtiyarlar, gençler, bilhassa tüfekliler, yanlarında kılıçlılar ve baltalılar yer almış. Kadınlar da tekbîrler getirerek arkadan ilerlemişler. En önde ve ortada beyaz atı üzerinde sararmış yüzü, şahin bakışları ve elindeki kılıcı ile Murat Ağa yer almış. Gür sesi ile: “Haydi batırlar! Namus uğruna, yurt aşkına!..” diye bağırarak halkı heyecanlandırıp şevke getirmiş. Ruslar, “Han Ordusu geldi!.. Han Ordusu geldi!..” diyerek kaçışmışlar. Bu sırada Murat Ağa, düşman komutanının yerini uzaktan tayin etmiş. Beyaz atının gözü açılıp kapanacak kadar kısa bir zamanda yıldırım hızı ile düşmanın içine dalıp, bir hamlede kılıç darbesiyle komutanı öldürmüştü. Bütün kabile sel gibi coşarak düşmana saldırmış. Herkes “Yaşa Murat Batır! Yaşa Murat Batır!..” diye bağırmış. Düşman çekildikten sonra bütün cemaat tarafından gözyaşları arasında Murat Batır'ın mübarek vücudunun parçaları toplanmış ve tekbirlerle Murat Batır'ın mübarek vücudu köyün mezarlığına gömülmüştü. Aradan uzun zaman geçtikten sonra Murat Batır'ın kabri unutulmuş. Nihayet erenlerden birisi tarafından kabrin etrafına parmaklık çekilmiş. Köylüler tarafından mezardan birçok kez, büyük bir nurun yükseldiği görülmüş. Bunun üzerine Murat Baba'nın kabri parmaklıklarla çevrilmiş. Bahtsız Kırım'da zamanla “Batır”lar unutulmuş. “Murat Batır” zamanla “Murat Baba” olmuş. Murat Baba, kimine göre bir sofı, kimine göre bir âlim, kimine göre de eren olarak halk muhayyilesinde yer edinmiş. Yurdu uğruna şerefle, kahramanca kanını dökmüş olan Murat Batır, halk muhayyilesinde karınca basmaz bir sofuya çevrilmiş.

Karasu dolaylarında .... Köyü'nün¹ mezarlığında yer alan bu nurlu kabir, Murat Batır (Bahadır) ındır. Murat Baba'nın evliya olduğuna, her zaman aynı günde ve aynı saatte birkaç yerde birden görünerek gaipten haber getirdiğine, gelecek hakkında bilgi verdiğiğine inanılmış. Bu nurlu kabir, dertli ve sıkıntılı olan insanlar için, ziyaret yeri olarak kabul edilirmiş. Buraya gelenler tarafından, Fatihalar, Yâsinler okunmuş, Kur'ân hatmededilirmiş, muratlar dilenirmiş (Kırimer, 1961, Temmuz-Ağustos, V: 25-27).

¹ Köy ismi kaynakta (Kırimer, 1961, Temmuz-Ağustos, V: 25-27) belirtilmemiştir.

4.1.2. Nur Bike Efsanesi

Kırım'ın gemicilerinden Yahya Reis'in dillere destan güzelliğe sahip kızı Nur Bike'nin, Abdıramaz (Korkusuz) Mehmed ile evliliğinden Emine adında bir kızı dünyaya gelmiş. Emine'nin güzelliği annesine çekmiş. Emine, uzun boylu, kara gözlü, pembe yüzlü, uzun saçlı bir kızmış. Ruslara karşı çetin bir mücadele sergilemiş. Nur Bike, kadın direnişçilerin arasında Ruslara karşı daima en önde bulunan, dağlardan inenlere barınak olan, onların karınlarını doyuran, mücadelecı bir kadınmış. Emine bir gün çeşmede, "Bu dünyada üç nesneden korkarım... Bir ayrılık, bir yoksulluk, bir ölüm.." türküsünü söyleyerek çamaşır yıkarken İvanof ve askerlerinin saldırısına uğramış. Nur Bike, kızını kurtarmaya çalışırken oracıkta şehit edilmiş. Şehit edildiği tepeye cenazesi gömüldükten sonra kabrinden nurlar yükselmiş (Kırimer, 1962, Mart- Nisan, IX: 18-25).

Emine'nin türküsü dilden dile yaşatılmış:

Benim adım Emine'dir Emine
Altın kuşak kuşanırım belime
Şimdi düştüm bir mayorun eline

Kerem edin ey ağalar beni burdan alınız..

Akşam olsa gelir yatır yanıma
Sabah olsa alır gider kiliseye
Bakın dostlar benim garip halime

Kerem edin ey ağalar beni burdan alınız..

Akşam olsa karaları bağlarım
Sabah olsa çan sesiyle kalkarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim

Kerem edin ey ağalar beni burdan alınız...(Kırimer, 1962, Mart-Nisan, IX: 18-25).

Ulu kişi olarak halk muhayyilesinde yer edinen Nur Bike'nin kabrinin etrafı parmaklıklarla çevrilerek türbeye dönüştürülmüş.

Kırım topraklarının savunucusu, mücadelecı bir kadın olan Nur Bike, kızı uğruna şehit edilmiş. Kabrinden parlak bir nurun yükseldiğine şahit olanların rivayetleri üzerine Nur Bike, "ulu kişi" kabul edilmiş. (Kırimer, 1962, Mart- Nisan, IX: 18).

4.1.3. Mübarek Çoban Efsanesi

Kırım'ın Moskof eline geçmesi üzerine oluşan büyük açlık karşısında, Mübarek Çoban, kayıtsız kalamamış. Kendisinin olan, olmayan elindeki bütün hayvanları kesip aç vatandaşlara dağıtmış. Açların derdi ile dertlenmiş. Gözleve, Kefe, Akmescit taraflarındaki yoksulların, açlıkla pençeleşenlerin, kapılarından ölümün girmesini bekleyenlerin Hızır'ı olmuş. Kendisini göstermeden, yardıma muhtaç insanların avlusuna, kapısının aralığına erzak, para bıraktığı için, köylüler tarafından ona Mübarek Aydamak (eşkiya) adı verilmiş. Mübarek Aydamak, aynı günde ve aynı saatte Kırım'ın birkaç yerinde birden görülürmüş.

Rus Harbi gittikçe büyümüş, Rusların en büyük cephaneliği ateşe verilmiş. O sırada cephaneliğin bulunduğu tepeden bir ses gelmiş: “Ben Mübarek Çoban'ım... Sibiry'a da çok şeyler gördüm. Çarlığın ezdiği hak güreşçilerden çok şeyler öğrendim.. Kırım'a geleli epeyce oldu. Hasretle yandığım yurdumun her tarafını ihtiyar Rus kıyafeti ile dolaştım. Anamın mezarını ziyaret ettim. Ona olan borcumu ödemeye çalıştım. Yurdumuzda halkımızın uğradığı zulmün binbir türlüsüne şahit oldum. Nihayet ...'deki Rus cephaneliğini ateşledim, yaralandım, bütün gece yerde sürünerek ilerledim ve nihayet bu kayalıkların arasında yığılıp kaldım. Benim namazımı kılın, buracığa gömün ve söylediklerimi hiç kimseye anlatmayın... Yurtlarının kurtulmasını başkalarından bekleyenler ilelebet esir kalmaya mahkumdurlar... Düşmanlarına zarar vermeğe çalışmayanlar onların zulmüne layıktırlar...” demiş ve Mübarek Çoban, hayata gözlerini kapamış. Köylüler tarafından Mübarek Çoban'ın cenaze namazı kılınmış ve oraya gömülmüş. Birkaç yıl sonra da mezarı yapılmış, yeşil parmaklıklarla çevrilmiş. Kırım'da bereket az olursa, düşman azgınlaşırsa geceleri Mübarek Çoban'ın kabrinden nur yükselirmiş (Kırimer, 1962, Mayıs- Haziran X: 15-20).

Halk arasında ulu kişi kabul edilen Mübarek Çoban'ın mezarı, ziyaretgah haline getirilmiş. Merhametli Mübarek Çoban, kendisini unutarak açlık çeken insanlar için çabalamasından dolayı, halk muhayyilesinde erenlik makamına ulaştırılmış (Kırimer, 1962, Mayıs- Haziran, X: 15).

4.1.4. Şehit Askerler Mezarlığı Efsanesi

Akmescit'te Ruslarla boğaz boğaza çekişen askerlerden altı asker şehit düşmüş. Şehit askerler, gözyaşlarıyla kaldırılıp defnedilmiş. Bu vakadan birkaç yıl sonra şehit askerlerin mezarlarından büyük bir nurun yükseldiği görülmüş. Bu altı askerinin mezarlığı parmaklıklarla türbeye çevrilmiş (Kırimer, 1963, Ocak- Şubat, XIV: 25).

Halk arasında, bu mezarlık da dertli ve sıkıntılı insanların uğrak yeri olan bir ziyaretgah haline getirilmiş. Ruslarla savaşan Kırım askerlerinin bulunduğu Akmescit Şehit Askerler Mezarlığı'nda kabirleri bulunan şehit askerlerin mezarlarından, bazı geceler nurların yükseldiğine dair çeşitli rivayetler söylenirmiş (Kırimer, 1963, Ocak- Şubat, XIV: 25).

4.1.5. Akyar'daki Tepe Efsanesi

Akyar'daki tepede Ruslar'a karşı çetin mücadeleler verilmiş. Çadır Dağı'nın yüksekliklerinden inerken yüzlerini Akyar'a doğru çevirenler tarafından karşı tepeden parlak ve kuvvetli bir nurun yükseldiğine şahit olunmuş. Bu nuru görenlerin gözleri yaşarmış, yürekleri titremiş, hepsi miknatisa yakalanmış gibi oldukları yerde kalakalmışlar. İçlerinde bulunan güzel sesli bir hafızın etrafında, orada bulunanlar toplanmış. Hafız, yanık ve hazin bir sesle İnnafetaleke okunmuş. Karşı tepeye candan dualar edilmiş. Orada bulunanlar, ruhlarının ve imanlarının bütün kuvvetleri ile Fatihalar okumuş (Kırimer, 1961, Mart- Nisan, III: 18).

Tepenin etrafı parmaklıklarla çevrilerek türbe haline getirilmiş. Akyar'daki tepeden nurun yükseldiğine, tepede yatırın bulunduğu, tepede dualar okunup, dilekler dilendiğinde kabul olduğuna dair çeşitli rivayetler anlatılmış (Kırimer, 1961, Mart- Nisan, III: 18).

4.1.6. Molla Nurullah Efsanesi

Potemkin'in orduları Kırım'a girmiş.¹ Potemkin tarafından Kırımlılardan sadakat yemini istenmiş. Potemkin, Kırım'daki Rus ordusunun komutanına, halkın ileri gelenlerinden, mirzalarından, tanınmış ulemeden ve ağalardan mümessiller çağırmasını ve bir meclis toplamasını emretmiş. Karasu'daki bu toplantıya tanınmış ve sevilmiş kimselerden hemen hiçbirisi gelmemiş. Gelenler arasında, ilmi, fazileti, doğruluğu ve yiğitliği ile tanınmış ve sevilmiş olan Canköylü Nurullah Efendi'nin bulunması herkesi hayrete düşürmüştü.

Rus sempatzanları aralarında Nurullah Efendi'yi gördükleri için çok sevinmişler ve büyük bir saygı ile ona ön sırada yer göstermişler. Uzun boylu, iri yapılı, yüzü nurlu, beyaz, uzun sakallı olan bu ihtiyar, başı dik, kaşları çatık bir halde ağır ve sert adımlarla gösterilen yere geçip oturmuş.

Toplantıda İmparatoriçe İkinci Katerina adına asılsız ve gerçekleşmesi mümkün olmayacak pek çok söz verilmiş. Rus hükümetinin duymak istediği sözleri ezberleyip, toplantıda bulunanlar adına konuşacak kişi olarak Molla Vahap Efendi seçilmiş. Molla Vahap Efendi, Cenab-ı Hakk'ın Kur'ân'ı Kerîm'de, "İstediğim mülkü istediğimden alırım, istediğime veririm" dediğini, Kırım'ı da bugün haşmetli imparatoriçenin kuvvetli orduları zaptetmişse, bunun ona Allah tarafından verildiğini ve mukadder olana razı olunması gerektiğini anlatmış. Sözde vaadleri tanıyan İmparatoriçe İkinci Katerina'ya uzun ömürler dilemiş ve konuşmasını bitirmiş. Rus generali, Molla Vahap Efendi'yi kutlayacağı sırada meclisten Nurullah Efendi'nin gür ve sert sesi yükselmiş. Nurullah Efendi, Molla Vahap Efendi'yi eleştirmiş. Verilen sözlerin tutulmadığını, camilerin yakılıp yıkıldığını, binlerce ocağın söndürüldüğünü belirterek bir an evvel yurttan çıkıp gitmelerini söylemiş. Bunu söylerken de Vahap Efendi'nin alçaklığını yüzüne vurmuş. Nurullah Efendi zorla tevkif edilmiş. Kırım halkı Nurullah Efendi'nin kahramanlığına

---

¹ 1774'te Kaynarca Antlaşması ile Kırım'ın istiklali tanınmıştır. Rusya tarafından Kırım'a sokulan gizli casuslar ile halk arasında fitne, nifak çıkarılarak Kırım'da hükümetin kuvvetlenmesine mâni olunmuştur. Kırımlılar, hiçbir meselede anlaşamaz, birleşemez bir hal almıştır. Halk arasına nifak sokarak Kırım'ı parçalamaya çalışan General Potemkin'in orduları 1783'te Kırım'a girmiştir.

hayran kalmış. Nurullah Efendi, iki Rus askeri arasında, elleri arkasında bağlı olarak, yayan Sibirya'ya sürgüne gönderilmiş. Kurban Bayramı'nın birinci günü Nurullah Efendi, Canköy'e geri getirilirken Kırimli sekiz - on atlının hücumunu fırsat bilmiş. Rus askerlerine saldırmış. Nurullah Efendi, orada şehit düşmüş. Nurullah Efendi'nin mezarını yakın dostlarından Hacı Sadık yaptırmış. Mezardan pek çok kez, büyük bir nur yükselmiş (Kırimer, 1961, Eylül- Ekim, VI: 22-25).

Rivayetlerde, Molla Nurullah'ın ilminin, bilgisinin, uçsuz bucaksız denizler gibi geniş ve derin olduğu belirtilmiştir. Erenliğini; dine bağlılığı, sabahlara kadar seccadeden kalkmaması, iyiliği ve hamiyetinin sonsuzluğuyla kazandığına inanılmış. Bilhassa yüzünün nurluluğu erenliğinin alameti olarak gösterilmiştir. Onun en hassas teraziden daha büyük doğrulukla bütün yalanları, yanlışları meydana çıkardığı anlatılmış (Kırimer, 1961, Eylül- Ekim, VI: 22-25).

Canköy taraflarında ... Köyü'ndeki¹ "Molla Nurullah Türbesi" zamanla tanınmış bir ziyaretgâh haline getirilmiş. Molla Nurullah, halk arasında erenlerden kabul edilmiş. Mezarından büyük bir nurun yükseldiğine dair rivayetler üzerine, türbe yaptırılmış (Kırimer, 1961, Eylül- Ekim, VI: 22-25).

4.1.7. Sezekli Molla Akay Efsanesi

İstanbul'dan .... Köyü'ne² gelen bir mollanın Padişah'tan selam ve ferman getirdiği, halkla görüşmek istediği her yerde duyulmuş. İhtiyar Molla da bu habere şaşırılmış, akıl erdirememiş. O da merak dolu hislerle toplantıya gitmiş. İstanbul'dan gelen Kadı Ahmet Efendi, başköşeye oturmuş. Gelenler elini öpmüş. Köyün ihtiyarları kadının önünde diz çökmüş. Kadının sözleri hürmetle dinlenmiş. İhtiyar Molla'yı, Kadı Efendi'nin bozuk Türkçe'si şüphelendirmiş; fakat buna Rustan dönme bir Müslüman olmalı diye pek önem vermemiş. Ancak padişah'tan geldiği söylenen kağıttaki birtakım imla ve cümle yanlışları da Molla'yı büsbütün şüphelendirmiş. İhtiyar Molla, Kadı

¹ Köy ismi kaynakta (Kırimer, 1961, Eylül- Ekim, VI: 22-25) belirtilmemiştir.

² Köy ismi kaynakta (Kırimer, 1963, Ocak-Şubat, XIV: 26) belirtilmemiştir.

Ahmet Efendi'ye, "İmanın şartları nedir? Farzla sünnet arasında ne fark vardır?" gibi basit sorular sormuş. Bu küçük hücum önünde bile kadı bocalayınca, Molla birdenbire ayağa kalkmış. Kadı ve halktan yalnız iki kişiyle kalmak istediğini söylemiş.

Molla, adamı bir yumrukta yere serdiği sırada kadı her şeyi itiraf etmiş. Kendisinin "Yani" adında Anadolu'lu bir Rum olduğunu, uzun müddettir Rusyada yaşadığını, Rus Hükümeti tarafından eline bir kağıt verilerek halkı göçe teşvik etmek için Kırım'a gönderildiğini anlatmış. On dakika sonra Molla, hiddetten gözleri kızarmış ve vücudu titreyerek odadan dışarı çıkmış. Halka seslenerek asla buldukları yerleri, vatanlarını terk etmemeleri gerektiğini anlatmış. Bu hadiseye şahit olanlar tarafından yemin edilerek göçedilmeyeceğine dair sözler verilmiş. Bu vaka, halkın gözünü açmış. Herkesin yüreğinde İhtiyar Mollaya karşı sonsuz sevgi ve takdir hisleri uyandırmış. Halk, onu bu olaydan sonra "Şüpheci Molla" diye anmış. Halk, Şüpheci Molla ölünce, onun için candan dualar etmiş. Birkaç yıl sonra kabrinden nur yükseldiği görülmüş ve halk el birliğiyle ona bu güzel türbeyi yaptırmış (Kırimer, 1963, Ocak-Şubat, XIV: 26-30).

Molla Akay, erenler mertebesinde görülerek mezarı türbeye çevrilmiş. Sezekli Molla Akay Kırım'da, Ruslar'a karşı Kırım halkına cesaret veren ve vatanlarını terk etmelerine engel olmaya çalışan ileri görüşlü biri olarak bilinirmiş. Sezekli Molla Akay'ın kabri hakkında çeşitli rivayetler anlatılmış (Kırimer, 1963, Ocak-Şubat, XIV: 26).

4.1.8. Genç Nuri Hoca Efsanesi

Genç Nuri Hoca okumuş, eğitim almış bir insan olduğu için, köylünün ricası üzerine çocukları okutmuş. Nuri Hoca, bir gün ağzından kan boşalarak kara tahta önünde yığılmış, yatağa düşmüş. Eski talebeleri tarafından yeni çıkmaya başlayan Tercüman Gazetesi'nin sayıları ona ulaştırılmış. O, köylülere imamın tüm karşı çıkmalarına rağmen, hasta yatağından bu gazeteyi okuyup, ilke edinmelerini her zaman nasihat edermiş. Köylü onun sözlerine anlam veremez, bu sözlerini ölüm döşeginde olmasına bağlamış. Ancak o, hasta yatağında bile yılmadan köylüleri bu gazeteye

abone olmaları için ikna etmeye çalışmış. Ziyaretine gelenlerden abone olmalarına dair söz almış. Nuri Hoca, hasta yatağında, Tercüman Gazetesi'ni elinde sımsıkı tutarken Hakk'ın rahmetine kavuşmuş. Genç Nuri Hoca'nın defni sırada, kabrinden bir nur çıkarak göklere yükselmiş, bunu görenler dilek dilemeye başlamış. Sonraları kabrinin etrafı parmaklıklarla çevrilmiş (Kırimer, 1963, Mayıs- Haziran, XVI: 18-27).

Nuri Hoca erenler mertebesine çıkarılmış. Mezarının etrafına parmaklıklar çekilmiş ve mezarı türbe haline getirilmiş. Nuri Hoca, Kırım'ın aydınlanması, Ruslara karşı koyabilmesi için halkı teşviklendiren, Gaspıralı'nın çalışmalarını halka aktaran bir aydın olarak tanınmış. Nuri Hoca'nın kabri etrafında nurun yükseldiğine dair rivayetler anlatılmış (Kırimer, 1963, Mayıs- Haziran, XVI: 18).

4.1.9. Gaspıralı İsmail Bey'in, Zühre Hanım'ın, Giray Han'ın Kabirlerine Dair Efsaneler

İsmail Gaspıralı'nın mezarını ziyaret edenler tarafından, bu büyük önderin kabrinin baş tarafında nurdan yüksek bir sütun görülmüş. İsmail Bey'in kabrinin başında oluşan nur, "Mefkûre yolunda sebat..." cümlesi şeklindeymiş. Bu nurdan sütun görüldüğü anda, kabrin tam karşısındaki iki mezardan daha nur yükselmiş. Bunlardan birisi İsmail Bey'in refikası Zühre Hanım'ın kabriymiş ve Zühre Hanımın kabrinin üstündeki nurdan "sevgi" kelimesi okunmuş. İkinci kabir ise; Zincirli medresesini yaptıran ve hatta bu ilim ocağının temelini atılmasında bizzat kum ve taş taşıyarak çalışmış olan o büyük Han'ın Mengli Giray'ın kabriymiş ve Mengli Giray'ın türbesinden yükselen nurdan "ilim" yazısının okunmuş. Bu nurdan yazılar okunurken, orada bulunanlar dileklerini dilemişler.

Büyük fikir adamı İsmail Gaspıralı Bey, eşi Zühre Hanım ve Giray Han'ın kabirlerinden, ilâhî bir nurun yükseldiğine dair halk arasında çeşitli rivayetler anlatılmış (Kırimer, 1963, Mart-Nisan, XVI: 25-26).

5. Fıkralar

Herhangi bir düşünceyi irdelemek, dinleyicileri ikna etmek, bir olayı, durumu açıklamak için anlatılan, nükte, mizah, eleştiri ve yergi öğelerini bulundurabilen kısa anlatılara “fıkra” adı verilir. İslamiyet öncesinde “külüt” ve “küg” olarak adlandırılan fıkraya, geçmiş dönemlerde “latîfe”, “nükte”, “hikâye”, “mizah”, destan”, “kıssa”, “masal”, “saka” isimleri de verilmiştir.

Fıkralarda ince bir mizaha, keskin bir alaya, erdemli bir yoruma yer verilir. Bu üç temel unsur, her zaman aynı fıkroda bulunmayabilir. Fıkralarda kısa yoldan yargıya varılır. Tez ve karşı tez fıkrayı oluşturan en önemli iki unsurdur. Fıkraların yargısı, her zaman açık bir şekilde verilmez. Tez ve karşı teze çatışma oluşturulur. Bu çatışmayla, mizah unsuru sağlanır (Karadağ, 1995: 243).

Dursun Yıldırım, fıkrayı şöyle tanımlamaktadır:

“Fıkra, gerçek hayatla bağı olan vak'aları, bir fikri, sosyal ve beşerî kusurları günlük yaşantımızda karşılaştığımız çarpıklıkları, gülünç durumları, tezatları, eski-yeni çatışmalarını ince bir mizah, hikemî söyleyiş, keskin bir istihza ve güçlü bir tenkit anlayışına sahip bir üslup içinde, dramatik öğeleri ağır basan bir hikâye çatısı etrafında toplayarak, genellikle bir tip'e bağlı olarak anlatan, nesir diliyle oluşturulan, küçük hacimli sözlü edebiyat kompozisyonlarındanır” (Yıldırım, 1992: 333).

Bütün fıkralar bir tipe bağlı olarak anlatılır. Bu tipe “fıkra tipi” adı verilir. Fıkra tipi, fıkranın bir kahramanıdır, tek kahramanı değildir. Fıkra tipleri yaşamış kişiler olabileceği gibi, fizik ve ruhî portre kazandırılmış, bir şahsiyet halinde meydana koyulmuş, kişilik vasfı verilmiş tipler de olabilir (Yıldırım, 1992: 18).

Genel hatlarıyla fıkra tipleri, milli tipler ve mahalli tipler olmak üzere ikiye ayrılır.

Saim Sakaoğlu ise, fıkra tiplerini şu şekilde tasniflemiştir:

- a. Türkçe konuşulan bütün ülkelerde bilinen tipler (Nasreddin Hoca),
- b. Sadece birkaç Türk ülkesinde bilinen tipler (İncili Çavuş-Türkiye Türkleri, Esen- pulat-Türkmenler, Ahmet Akay-Kınm Türkleri).
- c. Sadece çok dar bir bölgede bilinen tipler (Tayyip Ağa-Konya)

(Sakaoğlu, 1992: 27).

Dursun Yıldırım, fıkra tiplerini yedi grupta toplamıştır:

1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler: Türkçe'nin konuşulduğu coğrafi alan içinde ve dünyada ünü kabul edilen tipler (Nasreddin Hoca), Türk boyları arasında tanınan tipler (İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Esenpulat, Ahmet Akay, Kemine), Türk boyları arasında halkın ve zümrelerin ortak unsurlarının birleştirilmesinden doğan tipler (Bektaşî, Adlar Köse), aydınlar arasından çıkan tipler (Haşmet, Koca Ragıp Paşa, Mîrâlî, Nasreddin Tusî, Keçecizade İzzet Molla), mahallî tipler, belli bir devrin kültürü içinde yaratılan tipler (Karagöz)

2. Zümre tipleri (Mevlevî, Yörük, Terekeme, Tahtacı, Köylü)

3. Azınlık tipleri (Yahudi, Rum)

4. Bölge ve yöre tipleri (Kayserili, Çemişkezekli, Andavallı, Karadenizli, Konyalı)

5. Yabancı fıkra tipleri (Behlül, Karakuşî Kadi)

6. Gündelik fıkra tipleri: Aile fertleriyle alakalı tipler (ana-baba, karı-koca, kaynana, baba-çocuk, anne- çocuk), mariz ve kötü tipler (deli, hasis, cimri, pinti, kör, topal, sağır, dilsiz), sanat ve meslekleri temsil eden tipler (ressam, şâir, doktor, avukat, hâkim, bezîrgân)

7. Moda tipler (Yıldırım, 1992: 24-32).

Sakaoğlu, fıkra tiplerindeki değişimleri ise şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a. Sevilen bir nüktenin başka bir bölge tipine veya bölge halkına bağlanması
- b. Ahmaklıkla ilgili bir nüktenin, sevilmeyen, aralarında çeşitli konularda husumet bulunan iki köyden biri tarafından diğerine mal edilmesi
- c. Geniş bölgede tanınmayan dar bölge tipinin, yeni çevreye veya ünlü bir ada bağlanması
- d. Yabancı bir tipin millî bir tipe ya da bölge tipine bağlanması

- e. Benzer husûsiyetleri taşıyan iki tipin yer değiştirmesi (Sakaoğlu 1992: 16).

Gülünç durumları, sosyal çarpıklıkları, çatışmaları, çelişkileri, mizahî üslupla dillendiren, güldürürken düşündüren, kişi ve zümrelerin her türlü bireysel, sınıfsal, toplumsal baskılara karşı eleştirilerini ifade edebilmelerini sağlayan fıkralar, pek çok millî ve mahallî tip etrafında toplanır (Boratav, 1988: 85).

Fıkra, çok yönlü iç mekanizmaya ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Hikâye bir veya daha çok vak'a üzerine inşa edilebilir. Her vak'ada çeşitli şahışlar yer alabilir. Ortaya atılan mesele karşılıklı konuşmalarla bir hükme bağlanır. Hikâyelerin konusunu hayattan alınan vak'alar oluşturur. Fıkra başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerinden meydana gelir. Bölümler, kısa ve yoğundur. Her fıkra, bir hükümle bitirilir (Yıldırım, 1992: 7).

Fıkralarda ayrıntıya, uzun tasvirlerle, sanatlı söyleyişe yer verilmez. Hazırlık bölümünde olay ya da ifade edilmek istenen düşünceyle ilgili kısa bilgiler verilir, daha sonra tez ve karşı tez ifade edilir. Sonuçta, hükümden çıkarılacak derse yer verilir. Her fıkrada, ders verme amaçlanır.

Mecmuada, Dobruca Kırım Tatar Türkleri arasında anlatılan fıkralarda genellikle Nogay¹ ve Ahmet Akay¹ tiplerinin bulunduğu fıkralara geniş yer verilmele birlikte gündelik tipler hakkında da örnekler yer

¹ "Nogay: Altın Orda Hanlığı'nın dağılma sürecinde ortaya çıkan Türk topluluğu adının Altın Orda emîrlerinden Nogay'dan geldiği ileri sürülürse de bu durum kesin biçimde ispatlanamamıştır. Ancak Emîr Nogay gibi Mangit boyundan Altın Orda emîri olan Edige'nin Nogay beylerinin atası sayıldığına kaynaklarda işaret edilir. Nogaylar farklı gruplardan meydana gelen topluluk özelliği gösterir. Yönetim kadrosunu Mangitlar teşkil eder, halk tabakasının esas unsuru ise Kıpçak Türkleri'dir. Nogaylar'ın Kazak, Özbek ve Başkırtlar'la kabile ilişkileri bakımından önemli bağları vardır. Bunlar hemen hemen aynı boylardan oluşmuştur. Bu sebeple söz konusu topluluklardan bazı boyların diğerine katılması sırasında farklılıklar yaşanmamıştır. XVI. yüzyılda Nogay ordasında on sekiz değişik kabilenin bulunduğu tesbit edilmiştir. Nogaylar esas olarak Deştikıpçak sahasında yaşamıştır" (Alpargu, TDV İslâm Ansiklopedisi, 33: 204).

Nogay Kırım Türkleri, Kırım Hanlığı'nın Dobruca'ya ilk gönderilen muhacirleridir. 1806'da Bucak Rusları'nın istilâsına uğradıktan ve 1812'de hâkimiyetine geçtikten sonra, bu Türkler'in büyük bir kısmı Kırım'a, Kafkasya'ya göçmüş, oradan da Anadolu ve Dobruca'ya gelmişlerdir. Bir kısmı da Ruslar tarafından Rusya içlerine sürülmüştür. Nogay Kırım Türkleri, Mecidiye etrafına ve Köstence

Çalışmamızda Dursun Yıldırım'ın fıkra tipleri hakkında yaptığı tasnif esas alınmıştır.

5.1. Azınlık Tipleri

5.1.1. Nogay Fıkraları

Nogay fıkra tipiyle, katılığa karşı hoşgörü temsil edilir. Nogay tipi, dünya görüşü, dini yorumlama ve hoşgörü açısından diğer tiplerden ayrılır. Nogay fıkralarının mizah, alay, ikna, tenkîd ve kıvrak zekaya dayalı olduğu görülür.

5.1.1.1. Hacı

Hacı olmak isteyen Nogay, arkadaşlarıyla beraber kalkmış Kabe'ye gitmiş. Zamanı gelince köyüne dönen Noğayı, bütün köy halkı ve akrabaları köyün dışında karşılayarak kucaklamışlar, elini öpmüş ve merâsimle evine alıp getirmişler. Hoşbeşten sonra, köylülerden birisi Noğay'dan sormuş:

“Hacı ağam, Hacer'ül-esvet, Hacer'ül-esvet diyorlar, Kâbede bir şey varmış, pek merak ediyorum, şunu bir anlatsana” demiş.

Noğay biraz düşündükten sonra, gayet ciddi bir tavırla:

“Hacerilesvet diyenler ne olacak şimdi yani kapkara bir Arap”, diye cevap vermiş.

Dinleyenlerden bâzıları gülmüş, bâzıları, “vay anasına”, demişler, bu işten anlayan bâzıları da:

“Ama Hacı ağam, öyle şey olurmu? Şaka ediyorsun”, diye tereddütlerini ifade etmişler.

Noğay bakmış ki olmayacak :

“İşin doğrusu, ben orada, anasını sattığımın araplarına bir oyun oynadım”, deyince, dinleyenler merakla sormuşlar:

“O nasıl oyun Hacı ağam ?”

---

yakınlarına yerleşmiştir. Şivelerinin Kırım'ın ova Türkleri'yle benzer olduğu görülür. Köyleri en eski Türk köyleri ve kendileri de Dobruca'nın en eski yerli halkı sayılır (Ülküsal, 1940: 163).

¹ Ahmet Akay, Kırım'ın Özenbaş Köyü'nde doğmuştur ve Kırım Hanı'nın meddahı olarak kabul edilir.

Noğay anlatmaya başlamış:

“Oraya git, buraya git git de gel, git de gel, ona para ver, buna para ver. Ne çok da işleri var. Bir gün Arafat’a Arafat’a diye bağırıyorlardı. Ben de saklandım kenefe gitmedim.” demiş (Aka, 1966, Ocak- Şubat, XXXII: 24).

5.1.1.2. Koyun

Noğay bir kurban bayramında kurban kesmek istemiş, kesmek üzere sürüden ayırdığı bir koyunun ayaklarını bağlamaya çalışırken, hayvan çırpınmaya başlayınca Noğay sinirlenmiş: “Oy domuz, debelenip durma!” demiş.

Orada kurban duasını okumak üzere hazır bulunan hoca bu sözleri işitince:

“Oy haram, kurbanı domuz denmez, murdar oldu işte, taşla onu da git başkasını getir”, diye Noğaya çıkışmış.

Noğay ne yapsın, hocanın dediğini yapmak lâzım. Çaresiz koyunu bırakmış, gitmiş sürüden bir başka koyun seçerek getirmiş ve ayağını bağlamak için yatırmış. Fakat bu da çırpınmağa başlayınca, Noğay göz ucundan hocaya baka kendisinin duyabileceği bir sesle :

“Oy çok benzeyip duruyorsun ama söylemeye gelmiyor”, demiş (Aka, 1966, Ocak- Şubat, XXXII: 23).

5.1.1.3. İslâm’ın Şartları

Bir gün hoca efendi ile Noğay oturmuşlar, dinden bahsediyorlarmış. Bir aralık hoca Noğay’a sormuş :

“Noğay, İslâmın şartı kaç?”

Noğay cevap vermiş:

“Bir, hoca ağam.”

Hoca:

“Hadi oradan sen de bunamışsın galiba, İslam’ın şartı bir olur muymuş” diye Noğayı terslemiş hoca. Noğay gene cevap vermiş:

“Bir ya hoca ağam.. Savm, salât bende yok, hacılık ve zekat sende yok, kala kala bir tek Kelime-i Şehâdet kaldı, değil mi hoca ağam?” demiş (Aka, 1966, Ocak- Şubat, XXXII: 24).

5.1.1.4. Tatarası Suyu

Gençlerin sık sık yıkanmalarına kızan Noğay şöyle dert yanmış:

“Şu zamane gençleri balık olmak istiyorlar galiba. İkide bir şıpır şıpırda şıpır şıpır yıkanıveriyorlar. Bizim zamanımızda böyle bir şey yoktu. Ben kendim yedi çocuk babası oldum, ancak iki defa tatarasının suyu ile yıkandım.” demiş. (Aka, 1966, Ocak- Şubat, XXXII: 25).

5.2. Ortak Şahsiyeti Temsil Yeteneği Kazanan, Türk Boyları Arasında Tanınan Ferdi Tipler

5.2.1. Ahmet Aka Fıkraları

Ahmet Aka, Kırım’ın Özenbaş Köyü’nde doğmuştur. Kırım Hanı’nın meddahı olarak kabul edilmiştir. Türk boyları arasında tanınan Ahmet Aka fıkra tipinin, Nasreddin Hoca’yla benzerlik gösterdiği görülür.

5.2.1.1. Çizme

Köy halkından bir kaç kişi bir gün kırlarda dolaşırken eski bir çizme bulmuşlar. O zamana kadar çizme görmemiş olan köylüler, bu acayip şeyin ne olduğunu bir türlü anlayamamışlar. İçlerinden birisi:

“Bunu Akmet ağaya götürüp gösterelim, bunun ne olduğunu bilse bilse o bilir,” demiş.

Çizmeyi ellerine alıp köye varmışlar ve Ahmet Ağa’yı bularak bu nesnenin ne olduğunu ona sormuşlar.

Akmet ağa çizmeyi eline alarak evirip çevirip baktıktan sonra bir müddet düşünmüş ve nihayet:

“Bu, ya kazmanın kılıfı, ya meşinden düdüktür.”

Çizmeyi getirenlerden birisi itiraz etmiş:

“Ama Akmet ağa...”

Ahmet ağa onun itirazına meydan bırakmadan hemen:

“Dediğim dedik!” diyerek kestirip atmış (Aka, 1966, Ocak- Şubat, XXXII: 25).

5.3. Gündelik Tipler

5.3.1. Mırza

Kırım’da vaktiyle, toprakları verimli bir köyde, şöhretli bir zengin varmış. Zenginin, genç ve güzel kızı Medine on beş yaşına geldiğinde, civar zengin köyde bir Mırza’nın genç ve bahadır oğluna nişanlanmış.

Medine’nin köyünde düğün için hayvanlar kesilip, pilavlar pişirilip, şalgılar çalınıp, davetliler söyleyip bir hafta düğün yapılmış.

Gelin arabası hazırlandığında, şöhretli zenginin genç, burnundan konuşan, basık burunlu ırgatı ecel terleri dökmüş. Bu genç meğerse Medine’ye âşıkmiş.

Bunu bir türlü o yaşıtı Medine’ye söyleyememiş.

Medine, gelin arabasına bindirilirken, ırgat arabanın sürücüsünün yerine oturmuş.

Medine, arabayla evin avlusundan ayrılırken hıçkırığa hıçkırığa ağlıyormuş. Bu ağlayışa ırgatın yüreği dayanamamış. Uğurlayıcılar ve arabanın içindekiler Medine’nin bu ağlayışına pek üzölmüşler.

Araba, Mırza’nın köyünün yoluna düştüğünde yolda dünürler arabayı durdurup tölbent bağlamışlar. Irgat, arabadan atlamış tölbent alıp gençlere dağıtmış.

Bir ara, ırgat arabanın arka perdesini aralayıp, Medine’ye seslenmiş:

“A kız Medine, Medine! nişanlın sevmiyor musun?...

Sevmiyorsan işte ben, işte ben” demiş.

(Altan, 1968, Ocak- Şubat, XLIV: 38).

SONUÇ

Dobruca, en eski tarihlerden beri, coğrafi ve stratejik olarak geçit yeri olduğu için, pek çok kavimden izler taşır. Türkler'in bu coğrafyaya girişi ise 1241'de Dobruca'nın Moğol hakimiyetine girişiyle gerçekleşir. Kırım Tatar Türkleri 18 Mayıs 1944'te Sovyet ordusu tarafından Özbekistan'a ve Rusya Federasyonu'nun çeşitli bölgelerine sürgün edilir. Dobruca'nın Romanya hakimiyetine geçmesiyle birlikte, kültürel varlığı korumak amacıyla "Dobruca Tamîm-i Maarîf Cemiyeti", "Mecidiye Müslüman Seminarı Mezunları Cemiyeti", "Azaplar Tonguç Kültür Cemiyeti" gibi cemiyetler kurulur. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin kurtuluş ve istiklâl davalarını savunmak, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'ni layık oldukları medenî seviyeye çıkarmak amacıyla "Emelciler" adı ile bilinen, Müstecip Hacı Fazıl Ülküsal, Rıfat Mithat, Tahsin İbrahim, Kazım Seydahmet, Emin Zekeriya Bektöre, Reşit Ali Osman, Musa Abdullah Hacı, Hafız Rıza, Hacı Abdullah, Abdülhamit Hafız Veli, Hüseyin Hacı Abdullah tarafından 1 Ocak 1930 tarihinde Pazarcık'ta Emel Mecmuası'nın ilk sayısı çıkarılır. Cafer Seydahmet Kırım'ın de çalışmalarına ortak olmasıyla mecmua, resmî yayın organı haline gelir.

Emel Mecmuasıyla, Kırım'ın istiklal davası savunulur. Emel Mecmuası, Türkçülük idealinin önemli bir kaynağı halini alır. Mecmuayla, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin yaşadığı haksızlıklar, milli kurtuluş davası, tarihi ve kültürü Türk kamuoyuna ve dünyanın pek çok ülkesine duyurulur. Emel Mecmuası'nda, milliyetçi, Türkçü, batı taraftarı, komünizm karşıtı ve bağımsızlık yanlısı bir politika izlenir. Atatürk ilke ve inkılaplarının sadece Türkiye'de değil, bütün Türk dünyasında kabul edilmesi gerektiği Türk coğrafyasına ve dünyaya duyurulur.

Emel Mecmuası'nda Kırım istiklal davasının esaslarını ele alan siyasi ve fikrî yazıların yanında; tarihî, iktisadî, edebî, tıbbî yazılara da yer verilir. Mecmuada; aile hayatı, çocuk yetiştirmenin esasları, kadının toplum hayatındaki yeriyle ilgili olarak önemli bilgilere yer verilir. Halk kültürü ile

ilgili yazılara da yer verilerek, ulaşılan toplum kitlesinin hafızasında; milli benlik çerçevesinde kültürün canlanması ve kalıcı olması amaçlanır.

Çalışmamızda Emel Mecmuası'ndan hareketle Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nde geçiş dönemleri, doğum öncesi ve sonrası uygulamalar, düğün öncesi, düğün günü, düğün sonrası gerçekleştirilen uygulamalar, ölüm ile ilgili olarak halk kültüründeki inançlar ve türbeler, aile hayatı, dini bayramlar ve mevsim bayramları, kutlamalar, halk hekimliğı, halk mutfağı, halk takvimi, korunmaya yönelik halk inançları ve kaçınmaya yönelik halk inançları ele alınmıştır.

Doğum döneminde, gebelikte anne adayı ve akrabalar tarafından yeni doğacak bebeğın kıyafetleri büyük bir özenle hazırlanır. Ebeler, doğacak çocuğın cinsiyeti hakkında kehanetlerde bulunur. Çocuk doğar doğmaz, çocuğın göbeğı bir iple bağlanır. Annenin veya ebeye ait terliğın sağ tekinin tabanı üzerinde göbek bağı bir bıçakla kesilir. Köpeğın kordonu yemesi durumunda, çocuğın yaşamayacağına veya hayatı boyunca bedbaht olacağına inanılır. Göbek bağı fare yerse, çocuğın hırsız olacağına inanılır. Göbek bağı rastgele atılırsa, çocuğın gözünün dışarda olacağına; denize veya dama atılacak olursa çocuğın zengin olacağına inanılır. Eş ve göbek kordonu, evin iç kapı eşiğine veya dış kapıya gömülür. Bebeğın ilk kez yıkamasında, annenin ve bebeğın kırklanmasında yapılan pratiklerde ve uygulamalarda, zengin bir inanç sisteminin izleri görülür. Bebek yıkanırken, bebeğın korkmasını önlemek amacıyla, yıkayan kadın tarafından ağza bir miktar su alınır. Ağızdaki su, çocuğa püskürtülerek dökülür. Bebek ilk gün; yumurta sarısı, para veya altın, yün, şeker karışımı suyla yıkanır. Doğumdan sonraki ilk hafta genellikle Cuma günü, kadınlar arasında, "lokso toy" adı verilen merasim düzenlenir. Kırk gün sona erince çocuk, anne ve iki yaşlı kadın tarafından (kaynana, anne veya akraba) "kırklama/ kırkı çıkması/ kırk dökülmesi" adı verilen işlem; yani anne ve bebeğın yıkanması yaşlı kadınlar tarafından özel yöntemlerle gerçekleştirilir. Bir yumurtanın içi boşaltılır, kırk yumurta ve kırk kaşık su teker teker okunur ve lohusanın yıkandığı suya katılır. Lohusa yıkanırken kırk okunmuş yumurta suyu, yaşlı bir kadın tarafından, dualarla lohusanın başından aşağı ve ayaklarına dökülür. Kırk

çıktıktan sonra ilk üç gün içinde, evde “cümbüş” adı verilen merasim düzenlenir. Nazar önlemlerinde ve kaçınmalarda Dobruca Kırım Tatar Türkleri’nde islâmî motiflerin yanında Şamanist kalıntıların iç içe yürüdüğü görülür. Lohusa veya bebek yalnız bırakılacak olursa, kötülük dokunmasın diye, kapının kenarına demir ya da süpürge koyulur. Millî bilinci uyandırmak ve manevî değeri yüksek olan vatan, bayrak gibi kavramları çocuklara öğretmek için, bu kavramlara ninnilerde yer verilir. Çocuğun ilk dişi çıktığında yapılan toya “mısır toy” adı verilir. Çocuğun ilk çıkan dişlerini gören kişi tarafından, çocuğa hediyeler alınır. Anne, mısırı suda kaynatarak misafirlere haşlanmış mısır ikram eder. Çocuk yürümeye başladığı zaman, yürüyüşünü kutlamak amacıyla, dost ve akrabalarla “tay-tay-toy” / “kalakay toy” yapılır. Tay tay toyda eski Türk dininin izleri görülür. Sünnet merâsimi genellikle 3 ile 12 yaşlar arasında yapılır. Sünnetin çocuğun tek sayılı yani 3, 5, 7, 9, 11 yaşlarından birinde yapılmasının daha makbul olacağına inanılır. Odanın ortasına seccade serilir. Seccadenin üzerine çocuk oturtulur. Davetliler tarafından, çocuğun etrafında halka şeklinde toplanılır ve çocuğun eline para sıkıştırılır. Sünnet merasiminin üçüncü yani; son günü “koraz tellev merasimi” (horoz süsleme merasimi) yapılır.

Evlenme dönemi; düğün öncesi, düğün ve düğün sonrası şeklinde ele alınmıştır. Düğün öncesi dönem; gençlerin tanışmasını, söz merâsimini, nişan merâsimini ve düğün arifesini kapsar. Evliliklerde gençlerin fikirlerine önem verilir. Kişilerin, istemedikleri insanlarla zorla evlendirilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Anlaşarak evlenmek isteyen kişilerin, ebeveynlerinin rızasını alamadığı durumlarda “kaçarak evlenme”ye başvurulur. Oğlanla kız daha önceden kaçmak için buluşmak üzere anlaştıysa; kız, akşama doğru, su kovalarını alıp su almaya gider ve oğlanla buluşur. Kız, kovaları çeşme başında ters kapatır ve oğlanla kaçar. Anne, evde kızını bekler, kız gelmeyince çeşmeye gider. Bakır su kapları, çeşme başında kapalı şekilde bulunursa, kızın kaçtığı anlaşılır. Evlenmek istemeyen kızın ya da kızın, oğlanın sevgisinden hiç haberi yokken, oğlan tarafından zorla kaçırılmasına “kavrama” adı verilir. Kaçma veya kavrama gerçekleştirildikten sonra; kız, hocanın evine ya da erkek evine götürülür. Hoca evine götürüldüğünde;

hocaya emanet edilir. Kız ailesi duruma mutlaka razı olur ve hemen “fukara düğünü” yapılır. Evlenecek kişilerin anne babalarının, kendi aralarında, evlilik için söz vermesine “etek cırtaş” adı verilir. Etek cırtaş gerçekleşmeden önce, evlenecek kişilerin rızaları alınır. Her iki tarafın annelerinin ve babalarının bulunduğu bir yerde evlenecek kişiler, en güzel elbiselerini giyerek hazır bulunur. Anneler ve babalar tarafından, nişan sözünün tutulacağına dair yemin edilir. Evlenmek isteyen kişilerin tanışması için çınlaşma merasimleri düzenlenir. Kızlar ve erkekler tarafından aynı sayıda olunacak şekilde, iki grup oluşturulur. Her delikanlıya bir kızın karşılık vereceği şekilde tertiplenilir. Tâlip olma merasimine “ayttırıp barmak” adı verilir. Erkek evinden kız evine gönderilen görücü kişilere ise, “cavşı” adı verilir. Her şeyin geleneğe uygunluğu saptandıktan sonra, erkek evinden kız evine cavşı gönderilir. Erkek tarafından kız için başlık parası olarak, az bir miktarda “süt hakkı” istenir. Süt hakkı kızın annesine aittir. Kız istendikten bir hafta sonra “söz kesme” töreni yapılır. Nişanda erkek evinden kız evine hediye götürülmesine “satuv” adı verilir. Bohça yeni akraba olan tarafların birbirlerine verdiği değer olmakla birlikte, bu bohçaların komşu ve akrabalara gösterilmesi, halk hukukunun tezâhürüdür. Düğün arifesinde, kızlar için “cıyın” tertip edilir. Kız evinden bir kadın tarafından, “qahve tüymeğe” (kahve dövmeye/öğütmeye) seslenişleriyle, köyün bütün kızları, hazırlık yapmak için kız evine davet edilir. Düğünler genellikle Perşembe günü başlar ve Pazar günü gelinin damadın evine gelmesiyle sona erer. Pazartesi başlayan düğünler ise, Perşembe günü sona erer. Düğünün ilk günü bütün akrabalara, ikinci günü köy cemaatine, üçüncü günü dışardan gelen konuklara büyük ziyafet verilir. Düğünün ilk gününe “soğum” (kurban), ilk gecesine “kına toy” adı verilir. Damat evinden, arada küslük olmaması için, biri anne diğeri baba tarafından seçilen iki akrabayla kız evine, düğün yemeklerinde kullanılması amacıyla, telli (tellerle süslü) soğum (kesilecek hayvan) gönderilir. Resmî nikah, düğünden on beş gün önce kıyılır. Dinî nikah ise; düğünün birinci günü, yani Cuma veya Salı günü kıyılır. Erkek evinde delikanlılığa veda anlamında “konuşma gecesi” düzenlenir. Gelin adayının, bekarlığının son gecesinde, köydeki kızlarla eğlendiği, vedalaştığı geleneksel

merasime “kına toy” adı verilir. Delikanlıların serçe parmağına veya avucunun içine kız tarafından kına koyulur. Pazar veya Perşembe günü, gelin alma (kelin uzatılması) gerçekleştirilir. Gelin alayının yolunu kesenlere havlu, iç çamaşırı vs şeklinde, dokuz parçadan oluşan “tokız” adı verilen hediye verilir. Tokız, Orta Asya'dan gelen eski bir Türk geleneğidir. İhtiyar bir kadın tarafından, beyaz bir tavuğun başı, tavuğun bir kanadının altına sokulur. Gelinin başında tavuk üç kere çevrilir. Buna “kakma” adı verilir. Kakma şaman geleneklerinde de görülür. Kakma yapılarak gelinin etrafındaki kötülüklerin kovulduğuna inanılır. Gelin, evin bahçesine alınırken, kelin avası (gelin havası) çalınır. Gelin, evin içinde, bir köşede hazırlanan yere bırakılır. Gelinin bırakılmasına “kelin tüştü” ya da “toy tüştü” adı verilir. Damat tıraşı töreni, damadın akrabaları, dostları, arkadaşları, köy delikanlıları ve yeni evlenmiş olan akranları arasında gerçekleştirilir. Damat tıraşında yük, berberin omuzlarında olur. Herkesin isteği yerine getirilir. Bütün oyunlar berber üzerine kurulur. Berbere oyun oynattırılır, türkü söylettirilir. Gelinle damadın odasına iki adet mum koyulur. Mumlardan biri gelinin ömrünü, diğeri damadın ömrünü temsil eder. Kimin mumu erken sönerse onun daha çabuk öleceğine inanılır. Erkekliği temsil eden horoz, bıçak yeri belli olmayacak şekilde kesilerek yolunur, içi boşaltılır, haşlanır. Horozun dik durması için, içine tel sokulur ve karnı dikilir. Karnı dikilen horoz şeritlerle, gelin telleriyle, renkli kağıtlarla, damadın erkek arkadaşları, yakınları ve çocuklar tarafından güzelce süslenerek davetlilere gösterilir. Bu merasime “koraz tellev” (horoz telleme) adı verilir. Horoz gerdek odasına koyulur. Düğünden sonraki ilk pazartesi sabahı, “tanış merasimi” olarak adlandırılır. Yeni gelin kayınbabası, kaynanası ve kocasının akrabaları ile tanıştırılır.

Ölümle ilgili inançlar arasında, ölümü önceden haber veren belirtilerin olduğuna inanılır. Cami minaresine kuzgun kuşu konup öterse, ölenin bedeni yumuşak olursa, ölenin gözü açık kalırsa, ölünün üzerine hapşırılırsa, ölü üzerine gülüşülürse, ölü üzerinden el uzatılıp tokalaşılırsa, ölenin giysileri serilirse, cenaze evinde gece kelebek öldürülürse, ölünün arkasından ölü evinin ahırında teke ölürse, cenaze çıkan evden toprak kokusu gitmiyorsa, cenaze arkasından köpek havlarsa, cenazeyi götürürken evde kimse kalmazsa,

cenaze çıkan ev başköşeden çıkışa doğru temizlenirse, evden yeni bir cenazenin çıkacağına inanılır. Cenazeyi toprağa verinceye kadar (üç gün); sadece büyük kapıdan girilir çıkılır. Cenaze evden çıkarıldıktan sonra, evin küçük kapısından çıkan ilk insanın öleceğine inanılır. Bir kimse tarafından bir-iki yıl önce saksıda yetiştirilen sardunyanların solması, kuruyan bir fidanın dikildiğinde tutması da ölüm habercisi sayılır. Komşuların avluları, başka komşulara geçmek için kullanıldığında veya komşulardan ödünç alınan balta, omuzda götürüldüğünde de o evden cenaze çıkacağına inanılır. Ölünün yıkaması, defnedilmesi ve cenaze namazının kılınması geleneksel şekilde uygulanır. Ölenin başucunda Kuran okunur, tespih çekilir, münacaatlar söylenir. Bu âdete “Üle Saqlav” (Öleni Bekleme) adı verilir. Ölenin başucunda geceleyenlere madenî para, kaşık, sabun, kumaş gibi hediyeler verilir. Cenaze, Müslüman kaidelerine göre yıkanarak kefene sarılır. Kefenlerken, başı örtmek için, kadınlarda duvak, erkeklerde çalma (sarık) kullanılır. Tabutun etrafında baltayla daire çizilir. Tabut üç kere dolaşılır. Balta, güneşin doğduğu tarafa atılır. Canlı bir tavuk, tabutun üzerinden üç kere atlatılır. Tavuk, yalnız yaşayan, yardıma muhtaç, yaşlı bir kadına verilir. Kabir toprağı kolayca kazılırsa, yumuşak olursa, kaymazsa, taş ve su çıkmadan açılırsa, ölen kişinin imanlı biri olduğuna inanılır. Mezar toprağı kayarsa, su ve taş çıkarsa, kazma işi zorlaşırsa ölen kişinin imansız biri olduğuna inanılır. Mezar kazılırken toprak üç kere kayarsa, mezara koyulacak kişinin, toprağa dâhi lâyük olmadığına inanılır. Mezar kazılırken kar veya yağmur yağarsa, ölenin hayırlı biri olduğuna; fırtına ve rüzgâr çıkarsa ölenin çok günahkâr biri olduğuna inanılır. Yaşamı boyunca düşen dişleri ve kestiği tırnakları kendisiyle birlikte gömülür. Dualar okunduktan sonra dar kuşaklarla ölünün vücudu, başı batıya gelecek şekilde mezara koyulur. Tahtalar yerlerine yerleştirildikten sonra, önce imam tarafından üç avuç, müteakiben hazır bulunanlar tarafından birer avuç toprak atılır. Mezar sonuna kadar doldurulur. En sonunda toprakla örtülü mezarın etrafı taşlarla çevrilir. Bu taşların sayısının ikiye bölünmeyen tek rakamlı olmasına dikkat edilir. Mezardan ayrılma yani “vedalaşma merasimi”, herkesin sağ eliyle mezara dokunmasıyla ifade edilir. Merasim sonunda merasime iştirak edenler

dağıldıktan sonra, imam tarafından ölüye, meleklere cevap verirken yardım olsun diye, Kur'an ve son dua okunur. Bu sırada yerin sarsılarak meleklerin geldiğine, sadece hayvanlar tarafından bu sarsıntının sezildiğine inanılır. Cenaze kaldırıldıktan sonra “ölü yemeği” (ölü aşısı) verilir. Ulu kişi mezarlarına “türbe” adı verilir. Kabirlerine gidilir, dualar edilir. “Ulu kişi” aracılık ederse, Allah'ın duaları kabul edeceğine inanılır.

Aile, en yaşlı erkeğin yani kartbaba (dede) veya babanın idaresi ve otoritesi üzerine kurulur. Dede, baba idaresi ve otoritesi bulunmayan ailelerde hüküm ve otorite, yaşlı kadınlara yani nineye, anneye verilir. Nikahsız yaşama, zina ve boşanma gibi olumsuz durumlara çok az rastlanır. Bu fiiller, silinmez bir leke olarak telakki edilir. Gençler tarafından, yaşlı erkek ve kadınların elleri öpülür. Yaşlı kişilerin yanında bağırlmaz. Yüksek sesle konuşulmaz, gülüşülmez. Misafirin ağırlandığı gün, yemeklerde mutlaka et kullanılır. Günlük hayatta kadın tarafından, ev işleri yapılır, çocuklar büyütülür, giyecekler dikilir, yiyecekler hazırlanır, erkeğin bütün işlerine yardım edilir.

Ramazan bayramı sabah, erkekler camiden eve gelince evde bayramlaşılır, hep birlikte kahvaltı edilir. Eğer evin damadı varsa; tatlı ilk olarak damat tarafından tadılır. Kurban bayramı günü, kurban edilecek koçlara kına yakılır, koçlar gelin telleri ve kurdelelerle süslenir. Kesilecek hayvanın gözü, kim için kesilecekse o kişi tarafından bir havlu ya da tülbentle bağlanır. Nevruzda Asanşı, Nurbat Ormanları'nda toplanır. Nevruz meydanına yiyecek, içecek getirilir. Nevruz gününde bol bol yumurta yenir. Nevruz çiçeğiyle evler ziyaret edilir. Ev sahipleri tarafından çiçeğin dallarına hediyeler asılır. Hıdrellez günü, dinî bir bayram gibi kutlanır. Hıdrellez günü işlenen hayırların, yürekten kopan yalvarışların mutlaka Allah indinde kabul edileceğine inanılır. Hıdrellez günü ölüler ziyaret edilir, dualar okutulur, yoksullara para dağıtılır. Mezarlıkta “kıdırlez (hıdrellez) duası” yapılır. Öğle namazından evvel camiye gidilir, kurbanlar bağışlanır, dualar edilir, af dilenir. Hıdrellez için özel beslenen kuzular kesilir. Hazırlanan yemekler, cami önünde cemaatle birlikte yenilir. Harmanın bitişi, her aile için aynı zamana rastlamadığından bu kutlama, daha çok aileler içinde yapılır. Ekim

bayramı günü, büyük gruplar halinde tarlaya çıkılır. Önceden kararlaştırılan yere gelince, köyün en önemli şahsı tarafından, sabanla yere sembolik olarak bir iz açılır. İzin içine, bol bir mahsul olması temennisiyle, birkaç avuç tohum saçılır. Tepreş günü şarkılar söylenir, oyunlar oynanır. Tepreşlerde milli oyunlar da oynanır, sportif müsabakalar tertip edilir ve muhtelif eğlenceler yapılır. “Kalakay Tıgırtması”, tepreş şenliklerinin en önemli, en beklenen anı olarak kabul edilir. Mayasız hamur, yağ ve sütle yoğrulur. Hamura tekerlek şekli verilir. Hamurun üzerine çizikler, desenler çizilir. Tepreş öncesinde bir beze sarılan Maylı Kalakay tıgırtılır(yuvarlanır). Maylı Kalakay, çizgili üst yüzeyi havaya bakacak şekilde düşerse, halk arasında o yıl mahsulün bereketli olacağına inanılır. Mahsulün kaldırılmasından sonra, delikanlıların ev ev dolaşarak, köyde geçen hadiselerle ve şahıslarla ilgili, genellikle hiciv tarzında, eğlenceli sözler söyleyerek, ev halkını eğlendirmesiyle kutlanan bayrama “Ey Şuval ya da Hey Kapşık Bayramı” adı verilir. Ey Şuval Bayramı’nda çuval oyunları ile eğlenilir. 21 Aralık ekinoks tarihinde gece ve gündüz, terazinin kefelerinin denk olduğuna inanılır. Bu yüzden 21 Aralık günü, Dobruca Kırım Tatar Türkleri tarafından “Kantar / Terazi Günü” olarak kutlanır.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri halk mutfağında genellikle toy şorbası, omaç şorbası, alişke şorbası, kuru fasulye, bakla ile fırında pişirilen koyun ve dana eti, kapama, sarma, kuskus veya pirinç botkası, qaşıqbörek, çibörek, tataraş, qalaqay, köbete, tavalıqum, kirde, sarıburma, qarışma, cantıq, tabaqbörek, qıyğaşa, keşmeşe, laqşa hoşaf, tatlılar (baklava, saraylı, minune, pasta) yapılır. Halk hekimliği uygulamalarında mide ekşimesinde, kuru et (kakaş) yenir. Rakının içine zencefil gibi kokulu ve tadı sert nebat kabukları, kökleri koyularak “zaparna” yapılır. Zaparna, iştah açmak için kullanılır. Yüzü iğne ile kaplı muskalar yapılır.

“Amel günü”, “April beşi”, “Sitte-i Sevr”, “Hıristiyan Paskalyası”, “Berd’ül-Âcuz” günleri, halk takviminde sayılı günler olarak belirlenmiştir. Sayılı günlerde havanın bozacağına ve tehlikeli olabileceğine inanılır. Dobruca Kırım Tatar Türklerinde “Karabugayı bıçağı ötürmek” inancına rastlanır. Kesilen kara boğanın başı, gövdesinden ayrılmadan hayvan soyulur.

Eti pişirilir. Yaşlı erkekler tarafından, gövdeden ayrılmamış halde baş ve ayaklarıyla birlikte derisi, en önde Kur'an-ı Kerim tutan kişi olmak üzere, köyün etrafında dolaştırılır. Bu ritüel, korunma büyüğü olarak yapılır. Korunma ve kaçınmaya yönelik halk inançları uygulanır.

Halk edebiyatı mensur eserlerinden destanlara, efsanelere, halk hikayelerine, fıkralara, masallara; manzum eserlerinden atasözlerine, bilmecelere, çınlara, manilere, türkülere, ninnilere, ağıtlara, dualara ve beddualara, tekerlemelere yer verilmiştir.

Dobruca Kırım Tatar Türkleri tarafından gerçekleştirilen ritüellere, geleneklere, şöenlere, halk inançlarına, öğretilerine ve bu çerçevede yapılan uygulamalara ve halk edebiyatı ürünlerine Emel Mecmuası'nın satır aralarında da sık sık yer verilir.

Prof. Dr. Mehmet Naci Önal tarafından hazırlanan "Dobruca'daki Türk-Müslüman Topluluğunun Medeniyeti Üzerine Sözlü Kaynaklar" adlı doktora tezinde, Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin halk kültürü ürünleri, kaynak kişiler aracılığıyla derlenmiştir. Çalışmada Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin halk kültürü ve halk edebiyatı ürünleriyle Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisindeki halk kültürü ve halk edebiyatı ürünleri karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Yaptığımız çalışma sonucunda, eksik olduğunu belirlediğimiz aşağıdaki konular üzerinde çalışılabilir:

1. Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin halk edebiyatı ürünlerinden olan Nogay fıkralarıyla Türk dünyasındaki Bektaşî fıkraları, Ahmet Aka fıkralarıyla Nasreddin Hoca fıkraları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilebilir.

2. Nogay Türkleri'nin halk edebiyatından Dobruca Kırım Tatar Türkleri'nin halk edebiyatına geçişler, bu iki edebiyat arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerine, karşılaştırmalı olarak çalışılabilir.

KAYNAKÇA

- AARNE, Anti- THOMPSON, Stith, *The Types Of Folktales*, 1964, Helsinki.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözü ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1984, Ankara.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1962.
- AKSU, Ali, “Romanya Türklerinde Kültürel Durum ve Mektep ve Aile Mecmuası”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 9 s. 11-27, Haziran 2005, Sivas.
- ALPTEKİN, Ali Berat, “*Halk Hikâyeleri*”, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C. 2, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2002, Ankara.
- ALPTEKİN, Ali Berat, *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, 1997, Ankara.
- ANZERLİOĞLU, Yonca, “*Kırım’ın Hıristiyan Türkleri: Urular*”, Millî Folklor, 2009, Yıl 21, S. 84, s.107-113.
- ARTUN, Erman, “*Günümüz Adana Âşıklık Geleneğinde Alkış-Kargış (Kara Alkış)*”, III. Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu - Bildiriler, Adana Valiliği, 1999, Ankara.
- ARTUN, Erman, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, 2001, Ankara.
- ARTUN, Erman, *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi Yayınları, 2010, İstanbul.
- ASSMANN, Jan, *Kültürel Bellek, Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, Ayrıntı Yayınları, s. 36, 2001, İstanbul.
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, “*Türk Destanını Sınıflandırma Denemesi*”, Orkun Dergisi, S.32. 1951.
- BARS, Mehmet Emin, “*Şor Kahramanlık Destanlarında Geçiş Dönemleri: Doğum- Evlenme-Ölüm*”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/5 Spring 2014.
- BAŞGÖZ, İlhan- TİETZE Andreas, *Türk Halkının Bilmeceleeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, Ankara.
- BAYRI, M. Halit, “*Halk Masalları Hakkında*”, C.5, s. 185, 1936.

BEKTÖRE, Y. *Tepreş*, s. 29, 1990, Eskişehir.

BIÇAK, Ayhan, *Tarih Düşüncesinin Oluşumu I*, Dergah Yayınları, 2004, İstanbul.

BIÇAK, Ayhan, *Türk Düşüncesi-Kökenler*, Dergâh Yayınları, 2009, İstanbul.

BİLGE, Kilisli Muallim Rıfat, *Mâniler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996, İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili, *Halk Edebiyatı Dersleri*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Enstitüsü Neşriyatı, 1942, Ankara.

BORATAV, Pertev Naili, *Folklor ve Edebiyat-1*, Adam Yayınları, 1982, İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yayınları, 1988, İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili, *Yüz Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, 1999, İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili, *Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, 10.Basım, 2000, İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili, “*Halk Şiiri*”, Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, S.207, s.299-340, 1968.

BORATAV, Pertev Naili, “*Âşık Edebiyatı*”, Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, S. 207, s. 340-357, 1968.

BORATAV, Pertev Naili, *Tekerleme*, Tarih Vakfı Yayınları, 2000, İstanbul.

ÇAY, Abdulhaluk M. *Türk Ergenekon Bayramı Nevruz*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1991, Ankara.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Türk Ninniler Hâzinesi*, Ülker Yayınevi, 1982, İstanbul.

ÇELEBİOĞLU, Amil- ÖKSÜZ Yusuf Ziya, *Türk Bilmeceleri Hâzinesi*, Ülker Yayınları, 1979, İstanbul.

BOZKURT, Giray Saynur, “*Geçmişten Günümüze Romanya’da Türk Varlığı*”, Karadeniz Araştırmaları, C. 5, S. 17, s.1-31, Bahar 2008.

CARTHY, J. M., *Ölüm ve Sürgün*, İnkılâp Kitabevi, 1998, İstanbul.

ÇETİN ZARİPOVA, Çulpan, “*Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar)*”, Bilig, Güz 2007, S.43, s.”28.

ÇOBANOĞLU, Özkul, *Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hidrellez*, Hidrellez Seminer ve Şenliği, 1997, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Özkul, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, 2. Basım, 2002, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Özkul, *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yayınları, 2000, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Özkul, *“Türk Destanları” Türk Edebiyatı Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2002, Ankara.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 1978, Ankara.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995, Ankara.

DİZDAROĞLU, Hikmet, *Halk Şiirinde Türler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1969, Ankara.

DUYMAZ, Ali, *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, Ankara.

DUYMAZ, Ali, *İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler*, Akçağ Yayınları, 2002, Ankara.

DUYMAZ, Ali, *“Tekerlemeler”*, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C.3, s.202-221, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2003 Ankara.

EBERHARD, Wolfram-BORATAV, Pertev Naili, *Typen Türkischer Volksmarchen*, 1953, Wiesbaden.

ELÇİN, Şükrü *Türk Bilmeceleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1970, İstanbul.

ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatla Giriş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, Ankara.

ELÇİN, Şükrü, *“Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu”*, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.33-41, 1988, Ankara.

ELÇİN, Şükrü, *“Kitabî, Mensur, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri”*, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, Ankara.

ELÇİN, Şükrü, *“Türk Dilinde Atalar Sözü”*, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, Ankara.

ELÇİN, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, 1993, Ankara.

ELIADE, Mircea, *Mitlerin Özellikleri*, (çev. Sema Rifat), Simavi Yayınları, 1993, İstanbul.

ELIADE, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, (çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınevi, 2003, İstanbul.

ELIADE, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi I*, (çev. Ali Berktaş), Kabalcı Yayınevi, 2003, İstanbul.

ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Boğaziçi Yayınları, 2002, İstanbul.

ERSOY, Ruhi, “*Türklerde Ölüm ve Ölü İle İlgili Rit ve Ritüeller*”, Milli Folklor, 2002, S 54, s.86-101.

ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1989, Ankara.

ERGİN, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, 1996, İstanbul.

ERGUN, Metin, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997, Ankara.

ERGUN, Metin, “*Türk Dünyasında Efsane*”, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, s.42, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2002, Ankara.

GÖRKEM, İsmail, “*Halk Hikâyeleri Araştırmaları Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*”, Akçağ Yayınları, 2000, Ankara.

GÜNAY, Umay, *Elâzığ Masalları (İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1975, Ankara.

GÜNAY, Umay, “*Masal*”, Türk Dünyası El Kitabı, c. 3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, Ankara.

GÜNAY, Umay, *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, 1992, Ankara.

FRAZER, James G. *Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökenleri*, (çev. Mehmet H. Doğan), c.1, Payel Yayınları, 1991, İstanbul.

FRAZER, James G., *Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökenleri*, (çev. Mehmet H. Doğan), c. 2, Payel Yayınları, 1991, İstanbul.

FROMM, Eric, *Rüyalar, Masallar, Mitoslar*, (çev. Aydın Arıtan, Kaan H. Ötekin) Arıtan Yayınları, 1995, İstanbul.

GÖKALP, Ziya, *Türk Töresi*, İnkılap ve Aka Yayınları, 1977, İstanbul.

GÖKYAY, Orhan Şaik, *Dedem Korkut'un Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000, İstanbul.

GÜL, Bülent, *Kırım Tatar Kişi Adları*, Türkbilig, 2001, Ankara.

GÜNEY, Eflâton Cem, *Folklor ve Halk Edebiyatı*, Millî Eğitim Basımevi, 1971, İstanbul.

GÜRSEL, Leyla, "Masal Tekerlemeleri", *Yeni Dergi*, S. 23, s.141, 1966.

HÜLAGÜ, M., "Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Türk-Rus İlişkilerindeki Yeri" TİKA I. Türkoloji Sempozyumu, 2004, Akmesic.

İNALCIK, H., İslam Ansiklopedisi, "Kırım" maddesi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997, İstanbul.

İSKİT, Server R., *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000, Ankara.

İSMAYİLOVA, Jale, "Romanya'da Türk Halkları Edebiyatı" *Literature Of The Turkish People in Romania (ЛИТЕРАТУРА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ В РУМЫНИИ)*

KABADAYI, Abdülkadir, "Ninnilerin Çocuğun Gelişim Alanlarına Katkılarının İçerik Açısından İncelenmesi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2009, C. 6, S. 1, s.278.

KALAFAT, Yaşar, *Giraylar'dan Cemiloğullarına Günümüz Kırım'ı ve Kırım Tatar Türkleri Halk İnançları*.

KALAFAT, Yaşar, *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'da Eski Türk Dini İzleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, Ankara.

KALAFAT, Yaşar, *İslamiyet ve Türk Halk İnanıçları*, Berikan Yayınevi, 2009, Ankara.

KALAFAT, Yaşar, *Halk İnançlarından Mitolojiye*, Berikan Yayınevi, 2009, Ankara.

KALAFAT, Yaşar, *Kodlar- Kültler-1*, Berikan Yayınevi, 2009, Ankara.

KALAFAT, Yaşar, *Türk Kültürlü Halklarda Orta Asya'dan Orta Doğu'ya İnanç Göçü*, Berikan Yayınevi, 2011, Ankara.

KALAFAT, Yaşar, *Türk Kültürlü Halklarda Ölüm*, Berikan Yayınevi, 2011, Ankara.

KARADAĞ, Metin, *Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri*, Karşı Yayınları, 1995, Ankara.

KARAHAN, Saim Osman, *Dobruca Kırım Tatar Ağzı Sözlüğü (1-2-3)*, 2011, Köstence-Romanya..

KARASOY, Yakup, “*Destan Kavramı*”, Milli Folklor S. 10, 1991.

KAYA, Doğan, “*Dualar ve Beddualar*”, Türklük Bilimi Araştırmaları, S.4, 1997.

KAYA, Doğan, “*Çora Batır Destanı*”, Türk Kültürü, 1998, S. 425, s. 555-559.

KAYA, Doğan, “*Alkışlar ve Kargışlar (Dualar ve Beddular)*”, Türk Dünyası Edebiyatı Tarihi, c. 3, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2003, Ankara.

KAYA, Turhan, “*Kırım Türklerinin 1944 Sürgününün 70. Yılında Kültür ve Sanattaki İz Düşümleri Üzerine Düşünceler*”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 51, 2014, 357-378, Erzurum.

KIRIMLI, Hakan, “*Sürgündeki Kırım Tatar Türklerine Yönelik Sovyet Eğitim ve Kültür Politikası (1944-1987)*”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 59, Nisan 1989, s.23-54.

KIRIMLI, Hakan, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler*, 1996, Ankara.

KIRIMLI, Hakan, “*Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri*”, Uluslararası Göç Sempozyumu, s.8 – 11, 2005, Harbiye – İstanbul.

KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, 2. baskı, 1983, İstanbul.

KARASU, Cezmi, “*Dobruca'daki Kırım Tatar Türklerinin Önder Şahsiyetlerinden Mehmet Niyazi Bey (1878-1931)*”.

KARTAL, B., “*Kırım'dan Göçe Mecbur Kalan Tatarların Osmanlı Topraklarındaki İskânları ve Diğer Ülkelerdekilerin Göç Hikâyelerinden Levhalar*”, TİKA I. Türkoloji Kongresi Bildirileri, 2004, Ankara.

KIRIMLI, H. *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, İstanbul.

KOCA, S. “*Eski Türklerde Bayram ve Festivaller*”, Türk Dünyası Nevruz Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2002, Ankara.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınevi, 1981, İstanbul.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, Ankara.

KÖSE, O. “XVIII. Yüzyıl Osmanlı Rus Münasebetleri. Osmanlı 1”, s. 536, 1999, Ankara.

KURAT, A. N., *Rusya Tarihi*,. Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, 1987, Ankara.

MAHMUT, Nedret ve Enver Mahmut, *Bozcigit Dobruca Tatar Masalları*, Birinci Kitap, Kriterion Kitap Üyi, 1998, Bucureşti.

MALİNOVSKİ, Bronislav, *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, (çev. Saadet Özkal), Kabalcı Yayınları, 1992, İstanbul.

MALİNOVSKİ, Bronislav, *Büyü, Bilim ve Din*, (çev. Saadet Özkal), Kabalcı Yayınları, 2000, İstanbul.

MAX, Lüthi, *Marchen*, 1962, Stuttgart.

MUALLİM Naci, *Lügât-i Naci*, 1322, İstanbul,

MUSTAFA, Şükrü, *Kitâb-ı Müntehabât-ı Lügât-i Osmânî*, c.2, 1282.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, 1983, İstanbul.

OĞUZ, Öcal, “Çocukların Sayışmaca Dünyası”, Milli Folklor, Sayı: 16, 1992.

OĞUZ, Öcal, *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*, Akçağ Yayınları, 2001, Ankara.

OĞUZ, Öcal, “Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları”, Milli Folklor, s. 5-7, 2004.

OĞUZ, Öcal - GÜRÇAYIR, Selcan, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Geleneksel Yayıncılık, 2005, Ankara.

ONG, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*, Metis Yayınları, 1995, İstanbul.

OTAR, İ, “Çarlık Hâkimiyetinde Kırım Faciası” (Dr. Ahmet Özenbaşı’dan naklen), 1993, İstanbul.

OY, Aydın, *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1972, İstanbul.

ÖGEL, Bahaddin, *Türk Mitolojisi*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, Ankara.

ÖGEL, Bahaddin, *Türk Mitolojisi*, C. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, Ankara.

ÖMEROV, E. *İkinci Gelin*, 1984, Akmesic- Kırım.

ÖNAL, Mehmet Naci, *Dobruca'daki Türk-Müslüman Topluluğunun Medeniyeti Üzerine Sözlü Kaynaklar (Tarihî Mukayeseler Açısından Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri)*, 1995, Bükreş.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Dobruca Türklerinde Küfür Akşamı Törenleri*”, Türk Kültürü, S.403, 1996.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Dobruca Türklerinin Bilmeceleri*”, Folklor/Edebiyat Dergisi, 1997, S10, s83-107.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Romanya Türklerinin Günümüz Edebiyatı*”, Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi, TDK Yay., 1997, S.4, 15-39.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Romanya Dobruçasında Yedi Türbe*”, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yay., 1998, Ankara, s.31-48.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Dobruca Türkleri*”, Trabzon Türk Ocağı Yayını, 1998, Trabzon.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Romanya Dobruca Türkleri ve Mukayeseleriyle Doğum, Evlenme ve Ölüm Âdetleri*”, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, Ankara.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Dobruca/Romanya Türklerinin Manileri ve Mani İncelemeleri*”, 4. Uluslararası Kıbrıs-Balkanlar-Avrasya Türk Edebiyatları Sempozyumu, 2000, Struga-Makedonya.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri*”, I. Türk Dünyası Lehçe ve Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri, 2001, Muğla.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğladaki Yansımaları*”, Bilig Dergisi, 2003, S.25, s.99-124.

ÖNAL, Mehmet Naci “*Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü*”, Journal of Turkish Studies, Şinasi Tekin Hatıra Sayısı II, 2007, C-31/II, s. 145-158.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Kutsalın Türk Kültüründeki İzleri: Tanrısal Simgecilik*”, Millî Folklor, 2009, Yıl 21, S.84.s.68.

ÖNAL, Mehmet Naci, “*Romanya Dobruçası Tatar Halkının Sözlü Edebiyatları*”, Problemi Filologii Narodov Povolzvyia Sbornuk Smameu, 2010, Moskova, s. 204-209.

ÖRNEK, Sedat Veyis, *100 Soruda İlkelerde Din, Sanat, Büyü ve Efsane*, Gerçek Yayınevi, 1995, İstanbul.

ÖRNEK, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Hagem Yayınları, 2000, Ankara.

ÖZBEK, Yılmaz, *Edebiyat ve Psikanaliz*, Çizgi Kitabevi Yay, 2007, Konya.

ÖZCAN, Kemal, “*Vatana Dönüş Kırım Türklerinin Sürgünü ve Millî Mücadele Hareketi*”, 2002, İstanbul.

ÖZCAN, Kemal, “*Kırım Türklerinin Sürgünü ve Millî Mücadele Hareketi 1944-1990*”, 2009.

ÖZENBAŞLI, A. “*Çarlık Hâkimiyetinde Kırım Faciası Yahut Tatar Hicretleri*”, 1925, Akmesicit- Kırım.

ÖZTELLİ, C, “*Pir Sultan Abdal*”, s. 295-298, 1971, İstanbul.

PARMAKSIZOĞLU, Abbas, *Türk Gazetecilik ve Basın Tarihi*, Dünya Haber Ajansı Yayınları, 1959, İstanbul.

SABİT, B., “*Kırım’ın Osmanlı İmparatorluğu’na Eklenmesi Meselesi.*”, 1934, İstanbul.

SAKAOĞLU, Saim, “*Folklor ve Halk Edebiyatı Mahsulleri Arasındaki Münâsebetler*”, *Türk Folklor Araştırmaları*, s.6528-6531, 1972.

SAKAOĞLU, Saim, *Gümüşhane Masalları*, 1973, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim, “*Formel Kavramı ve Türk Masallanında Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller*”, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları I. Uluslararası Folklor Semineri, 1974, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim- ALPTEKİN Ali Berat - ŞİMŞEK Esmâ, *Azerbaycan Bilmeceleri / Tapmacaları*, Elazığ Belediyesi Yayınları, 1992, Elazığ.

SAKAOĞLU, Saim, “*Türk Halk Edebiyatında Ortak Fıkra Tipleri*”, II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildiriler, 8-9-10 Aralık 1994, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim, *Dede Korkut Kitabı*, c. 2, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Yayınları, 1998, Konya.

SAKAOĞLU, Saim, “*Dîvânü Lûgati’t-Türk’teki Atasözlerinin Anadolu’daki İzleri*”, *Dîvânü Lûgati’t-Türk Bilgi Şöleni Bildirileri*, Türk Dili Kurumu Yayınları, 1999, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim, *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yayınları, 2002, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim, “*Masallar*”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c. 2, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2002, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim- DUYZMAZ Ali, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, Ötüken Yayınevi, 2002, İstanbul.

SAVA, Işıktaş, Işılay, “*Kırım Tatar Ninnilerinde Vatan Kırım ve Gökbayrak Kavramlarının İşlenmesi*”, *Milli Folklor*, 2012, Yıl 24, S. 96. s.260.

SAVRAN, Hülya, *Kırım Tatar Türkçesi Dil Özellikleri – Metinler – Sözlük*, 2003, Balıkesir.

SEYİDOĞLU, Bilge, “*Efsane*”, *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c. 2, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2002, Ankara.

SOYSAL, M. “*1944 Arabat Türkleri*”, 2009, İstanbul.

ŞAHİN, Selcan G., “*Kırım Tatar Türklerinin Bahar Bayramı: Tepreş*”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C. 9, S2, s. 69-82, Haziran 2012, Ankara.

ŞEŞEN, Ramazan, *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001, Ankara.

TAŞAĞIL, Ahmet, *Gök-Türkler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, Ankara.

TEZCAN, Mahmut, *Kültürel Antropoloji*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, Ankara.

TEZEL, Naki, “*Türk Halk Masalları Üzerine Bir İnceleme*”, *Türk Dili*, S.19.s.450, 1968.

TDV, *İslam Ansiklopedisi*, İSAM, C.9, s482.

TOGAN, Zeki Velidi, “*Türk Destanlarının Tasnifi (I)*”, *Atsız Mecmua*, 1931.

TOKER, Sinem, “*Türkçe’nin Anadili Olarak Öğretiminde Ninni ve Tekerlemelerin Yeri*”, IJSES. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2011, S.1, s.25-29.

URMANCU, Fatih, *Tatar Destanları 1 (Çura Batır Hikayeti, Çora Batır)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*. C. 4, Türk Tarih Kurumu Yayınları 1978, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi* C. 5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995, Ankara.

ÜLKÜSAL, Müstecip, “*Kırım Türkleri*”, Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1976, s. 1152.

ÜLKÜSAL, Müstecip, “*Romanya Türkleri*”, Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1976, s. 1084-1085.

ÜLKÜSAL, M., “*II. Dünya Savaşında Berlin Hatıraları ve Kırım’ın Kurtuluş Davası*”, 1976, İstanbul.

ÜLKÜSAL, M., *Kırım Türk-Tatarları (Dünü-Bugünü-Yarını)*. Baha Matbaası, 1980, İstanbul.

ÜLKÜSAL, M. *Kırım Yolunda Bir Ömür*, 1999, Ankara.

VOZGRİN V. *Sürgünlük Siyaseti*, Yıldız C. 4, S. 138, 1991, Akmesic-Kırım.

WALKER, W. S - UYSAL, A.Edip, *Tales Alive in Turkey*, 1966, Cambridge.

YAĞCI Z., “*XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Doğu Karadeniz Politikası. Türkler*”, C.2, S.12. 2002, Ankara.

YAKUBOVSKİ, A. Y. “*Altınordu ve Çöküşü*” (Terc. Hasan Eren), s. IX, 1976 Ankara.

YILDIRIM, Dursun, “*Fıkra*”, Türk Dünyası El Kitabı, C.3, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, Ankara.

YILDIRIM, Dursun , “*Türk Kahramanlık Destanları*” Türk Bitiği, s.149-157 Akçağ Yayınları, 1998, Ankara.

YILDIRIM, Dursun, *Türk Bitiği*, Akçağ Yayınları, 1998, Ankara.

YILDIRIM, Dursun (1999), *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*, Akçağ Yayınları, 1999, Ankara.

YUNUSOV, İ. “*Mukaddes Topraktaki Tamurlarımız*”, Yıldız Dergisi, No.3, Mayıs, 1993, Akmeşcit-Kırım.

YURTER , F. R. “*20. Yüzyılda Kırım*”, TDK Yay. 1998, Ankara.

YÜKSEL, İ. “*Kırım'ın Etnik Yapısı ve Kırım Tatarlarının Problemleri*”, Yeni Türkiye Dergisi, Türk Dünyası Özel Sayısı, C.2, 1997, Ankara.

YÜKSEL, Zuhâl, *Kırım Türk Edebiyatı*, Türk Dünyası El Kitabı C. 3, Edebiyat Dergisi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, Ankara.

SÖZLÜK

A

Acı : hacı.

Açıq : açık.

Ak : hak.

Ak nekah : dini Nikâh.

Ak toprak : Türkiye.

Akay : erkek.

Akay avası : damat havası.

Akıytmak : gözlerini fal taşı gibi açmak, şaşırmaq.

Aklamak : akılda tutmak.

Akşa : akçe.

Akşaytmak : dişini gösterip hırlamak, sırtmak.

Albastı : Türk ve Altay mitolojilerinde bir çeşit kötü ruh ve onun neden olduğu ruh çarpması.

Albis : Türk ve Altay mitolojilerinde bir çeşit kötü ruh ve onun neden olduğu ruh çarpması.

Alkarası : Türk, Anadolu ve Altay halk inancında lohusa dönemindeki kadınlara ve atlara musallat olduğuna inanılan yaratıktır.

Alkarısı : Türk, Anadolu ve Altay halk inancında lohusa dönemindeki kadınlara ve atlara musallat olduğuna inanılan yaratıktır.

Allıce : hallice.

Almis : Türk, Anadolu ve Altay halk inancında lohusa dönemindeki kadınlara ve atlara musallat olduğuna inanılan yaratıktır.

Amel günü : Rûmi takvime göre 12 Mart, Milâdi takvime göre 22 Mart günü.

Ana-baba hesabı : Yıl içerisinde hava şartlarının endişe verdiği sayılı günler.

Anay : ana, anne.

April : Nisan.

April beşi : Rûmi takvime göre 5 Nisan, Milâdi takvime göre 18 Nisan günü.

Aқиқaten : hakikaten.

Aran : inek ahır.

Arışke : patates, cıvık hamur ve tavuk veya etle pişirilen çorbanın içine, yumurta eklenerek hazırlanan yemek.

Arman tüp : Ekim bayramı .

Aruv : iyi.

Aş meclisi : ölü yemeği .

Aşamak : aşermek .

Aşar : yiyecek.

Aşmak : açmak.

Aşuv : hınç.

At atma toy : çocuğa ad verme merâsimi.

Ava : hava.

Avul : avlu, köy.

Avur : ağır.

Avurlık : ağırlık .

Ayat : hayat.

Aylanmak : dönmek.

Aytmak : söylemek.

Ayttırıp barmak : tâlip olmak.

Az : at.

Azaymak : azmak.

B

Babay : baba.

Bağışlamak : bağışlamak.

Bağça : bahçe.

Baka : kurbağa.

Bala : çocuk.

- Bala şaga : çoluk çocuk.
- Balaban : büyük.
- Ballık : gelin evine verilen para, süt hakkı .
- Baqmak : bakmak.
- Barmak : varmak, gelmek.
- Basmalı peştimal : günlük hayatta giyilen önlük.
- Baş cavşısı : görücü heyetinin başkanı .
- Baş marama : beyaz, uzun eşarp.
- Baş yavluk : desenli baş örtüsü.
- Başka : bahçe.
- Batır : bahadır.
- Batik parası : başlık parası.
- Bay : zengin.
- Bayırbaş : beyaz veya krem renkli ipekle işlenmiş ince ve zarif örtü.
- Bel yavluk : mendil.
- Bermek : vermek.
- Bet : yüz.
- Biday : buğday.
- Bo : bu.
- Bo tutkan, bo saygan : bu tutmuş, bu saymış çocuk oyunu.
- Boga : boğa.
- Boğaz düşmesi : boğaz üşütmesi.
- Bolmak : olmak .
- Borag : erkek deve.
- Bota : deve yavrusu.
- Botka : pilav.
- Bozlavcı : ölü ağlayıcısı.
- Börü : kurt.
- Buga : boğa.
- Burun : önce.
- Bükilmek : bükülmek.

C

Cagmak : yolmak.

Cakmak : çakmak.

Cantik(q) : fırında yapılan bir tür hamur yemeği.

Caş : genç.

Caşlar tokızı : gelin almada, erkek evinden gelen karşılayıcılara verilen, dokuz parçadan oluşan hediye.

Catmak : yatmak.

Cav : düşman.

Cavin : yağmur.

Cavluk : mendil.

Cavmak : görmek.

Cavşı : görücü, elçi.

Caz : bakır.

Cenge apakay : dini Nikâhan sonra yemekleri yapan aşçı kadınlar.

Cengillik : hafiflik.

Cer : yer, toprak.

Cesür : cesur.

Cıgara : sigara.

Cıgıt : yiğit.

Cıgıtlık : yiğitlik.

Cılamak : ağlamak.

Cıltırmak : parlamak.

Cımırta : yumurta.

Cır : yır, şarkı, türkü.

Cırlamak : türkü söylemek.

Cıryn : toplantı .

Cibermek : göndermek.

Cil koraz : çil horoz.

Cılamak : ağlamak.

Col : yol.

Contamak : eğilmek.

Corav : yormak.

Corgalatmak : koşturmak.

Coyılmak : kaybolmak.

Cumdurmak : yumdurmak.

Curt : yurt.

Cülbez : beyaz veya krem renkli ipekle işlenmiş ince ve zarif örtü.

Cülde : güreşte yenenlere verilen hediyelerle donatılmış ağaç.

Cüreg : yürek.

Ç

Çabaş : bahşiş.

Çalma : sarık.

Çarşav : çarşaf.

Çember : örtü, tülbent.

Çerik : baş örtüsü.

Çevre : tülbent.

Çın : düğünlerde türkü arasında söylenen mani, atışma .

Çıncı kız : düğünlerde türkü arasında söylenen mani, atışma söyleyen kız.

Çınlamak : düğünlerde türkü arasında mani söylemek, atışmak.

Çırag(ğ) : mum, ışık.

Çibörek : mayalı hamur, kıyma, soğan ve baharat harcıyla yapılan börek .

Çille : lohusanın kırk gün boyunca yalnız bırakıldığı dönem .

Çoban hesabı : havanın bozacağına inanılan yılın belli, sayılı günleri.

Çoklamak : ziyaret etmek.

D

Dambur dumbur : gümbür gümbür.

Daniye : yakında, son zamanlarda.

Dare : tef.

Daşımak : taşımak.

Day : gibi.

Devir : ilahi.

Duwa : dua.

E

Edi : idi.

Egmek : ekmek.

Ell : hell.

Elvida : elveda.

Em : hem.

Entari : elbise.

Er : her.

Erek : uzak.

Ertengi : sabahki.

Eski hesap : havanın bozacağına inanılan yılın belli, sayılı günleri.

Eski takvim : Rmi takvim.

Etek cırtaş : Evlenecek kişilerin anne babalarının, kendi aralarında,
evlilik için söz vermesi âdeti.

Etmek : kıymak.

Evmak : evetlemek, acele etmek.

G

Gar : kar.

Gırep : krep, ipekli kumaş.

H

Hava : çalgı .

Hayırlama : kutlama .

Hesaplı günler : havanın bozacağına inanılan yılın belli, sayılı günleri.

I

İrım : gözün görebildiği kadar uzaklık.

İş : iş.

İygtı : iyi.

İygılık : iyilik.

İ

İç kiyev : iç güveyi .

İğerlemek : eyerlemek.

İş : iç.

İygilik : iyilik.

K

Kakaş : kuru et.

Kakma : gelinin erkek evine geldiğinde başından üç kere tavuk çevrilmesi âdeti.

Kalakay toy : çocuğun ilk dişi çıktığında yapılan kutlama merâsimi .

Kalca şorpası : etli, sebzeli bir tür çorba .

Kana : hani.

Kapı bastı : dini Nikâh için kızdan rızalık alma .

Kapıcı beyi : konuşma gecesinde gelen gidenden sorumlu kişi .

Kapşık : çuval, torba .

Kar : yaşlı.

Karaker : kuvvetli.

Karangı : karanlık.

Karatogay beyi : konuşma gecesini için özel tutulan davulcu .

Karılgaş : kırlangıç.

Kar-ker : kara kuvvetli, kahverengi.

Kart : yaşlı.

Kart ağası : konuşma gecesini yöneten kişi .

Kartbabay : beybaba, dede.

Kaşırnak : kaçırmak.

Kaşkır : kaşı kır olan, kurt.

Kaşmak : kaçmak.

Katır : galoş.

Katlama : hamur kızartmasından yapılan tatlı .

Katlanışıklı köbete : iç harcı için kıyma ve pirinç kullanılan börek .

Katmak : koşmak.

Kavil : görücü, elçi .

Kavkaz kuşağı : bele sarılan, beyaz veya kırmızı kuşak.

Kavrama : kızı zorla kaçırarak evlenme .

Kayda : nerede.

Kayırlı : hayırlı.

Kayış ayak : eğri bacaklı olarak tasvir edilen, kötü ruh kayış ayak .

Kaysı : hangi.

Kazan ayırma : erkek evladın evlenerek, baba ocağından uzak bir yerde yaşaması .

Kazanşı : düğün yemeği pişiren kişiler kazanşı.

Keber bermek : haber vermek.

Keday : çın söyleyen erkek .

Kelin : gelin .

Kelin alıcı : gelinalıcı.

Kelin tüşmesi : gelinin erkek evine girmesi.

Kelin uzatılması : gelin alma.

Kelinavası : baba evinden ayrılırken gelini ağlatmak için çalınan türkü

Kelmek : gelmek.

Kerek : gerek.

Kesegi : bir parça.

Keşe : kişi.

Keşmeşe : kandil ve arife günlerinde yapılan hamur kızartması.

Ketmek : geçmek, gitmek.

Kıbla : kible, güney .

Kıdır Nebi : Hıdır Nebi.

Kıdırlez : Hıdrellez.

Kına toy : kına gecesi.

Kırcıman : yeni evli erkek.

Kırde : fırında yapılan bir tür hamur yemeği.

Kırgımak : kesmek.

Kırk basması : doğumdan sonraki kırk gün içinde anne veya çocuğun ateşli hastalığa yakalanması.

Kırk çıkması : doğumdan sonraki kırk günlük sürecin sona ermesi .

Kırk dökülmesi : doğumdan sonraki kırk günlük sürecin sona ermesi sebebiyle yapılan ritüel.

Kırklama : doğumdan sonraki kırk günlük sürecin sona ermesi sebebiyle yapılan ritüel .

Kırmek : girmek.

Kıskayak : kadın.

Kıygaşa : mayalı hamur ve çörek otuyla hazırlanan yiyecek .

Kıyış : buruk, yamuk.

Kıymas : arkadaş.

Kızşık : kızcık, kızcağız.

Kirde : soğan, çökelek ile hazırlanan yiyecek .

Kiyev : güvey, damat .

Kiyev başı : sağdıç .

Kiyev kapama : damadın gerdeğe götürülmesi .

Kiyev katı : damat evi .

Kiyev konuşması : erkek evinde düzenlenen, kart ağası yönetiminde gerçekleştirilen şölen .

Kiyev tığüvey yanı : damat evi.

Kiyev tıraşı : damat tıraşı .

Kiyev tokızı : gelinin erkek evine gelirken damada getirdiği dokuz parçalık hediye.

Klapdan : Tatar kadınlarının giydikleri geleneksel elbise .

Kok : gök.

Konakay : yulaf.

Konakbay : toplantılarda hizmet eden ev sahibi ve yakınları .

Konakbay kız : düğünlerde ev sahipliği, elçilik, aracılık yapan kız.

Konuşma gecesi : erkek evinde düzenlenen, kart ağası yönetiminde gerçekleştirilen şölen .

Kop : çok.

Kora : çit, duvar, avlu.

Koranta : aile teşkilatı.

Koraz : horoz .

Koraz tellev : horozu içinden tel geçirmek suretiyle süsleme.

Koş : ağıl, hoş.

Koyday : koyun gibi.

Koz : göz.

Köbete : kıymalı, pirinçli, sebzeli börek.

Kök : gök.

Kökiş : hindi.

Körinmek : görünmek.

Körümlük : görümlük .

Köten köbete : kıymalı, pirinçli, sebzeli börek.

Kötermek : götürmek .

Kuda : erkek gelinalıcı, erkek akraba, akraba .

Kudagıy : kadın gelinalıcı .

Kulaş : kulaç.

Kulunlanmak : yavrulamak.

Kun : gün.

Kur kaşkıy : kaşı kır olan, kurt.

Kurmak : kurumak.

Kurt : ekşimiş sütün ya da yoğurdun kurutulmuş hali.

Kuvmak : kovmak.

Kuymak : koymak.

Kümüş : gümüş.

Kün : gün.

Küneş : güneş.

Kürde : gösteriş.

Küregici beyleri : konuşma gecesinde yemeklerin dağıtımında görevli kişiler .

Kürpe botkası : bulgur pilavı.

Küz : güz mevsimi.

L

Lak(q)şa : erişte, makarna.

Ley : para birimi.

Loksa toy : loğusa düğünü, merâsimi .

M

Mah : ay.

Mana : bana.

Manraşmak : kuzuların meleşmesi.

Marama : kadınların namaz kılarken kullandıkları örtü.

May : yağ.

Maylı kalakay : üzerine desenler çizilerek pişirilen, tekerlek şekli verilen, ekme hamuru .

Mehil : mihir, mehir, evlenecek kıza erkek evinden vaadedilen para.

Men : ben.

Mına : işte.

Mısır toy : dişleri çıkan çocuk için yapılan merâsim .

Mıyık : bıyık.

Milver terek: mürver ağacı.

Mögedek arabası: gelin arabası.

Mujde : müjde.

Musafir : misafir.

Müsafir : misafir, konuk.

N

Navrez çiçeği : Nevruzda ev ziyareti yapılırken elde taşınan çiçek.

Navrez : Nevruz.

Nawrez çiçeği : Nevruzda ev ziyareti yapılırken elde taşınan çiçek.

Neday : neye benzer.

Nege : niye.

Nevruziyye : Nevruz'da baharın gelişi münasebetiyle söylenen şiir türü.

Nikâ : nikâh.

O

Obır : insanları sahiplendiğine, insanın içinde yaşadığına inanılan,
korkunç yaratık.

Oda : medrese.

Odaman : çobanların reisi.

Oga : ona.

Omür : ömür.

Onda : orada.

Ong bey : Sağ bey.

Ot : ateş.

Oyılmak : oyulmak.

Ö

Örgenmek : öğrenmek.

Ösemek : büyümek.

Östana yabu : ölünün üzerini örtmek.

Öz : kendi.

P

Pamık : pamuk.

Paqlava : baklava.

Parda : çarşaf.

Paşalı : Kadınların dışarıda giydikleri uzun elbise.

Pencire : pencere.

Perdalez : havanın bozabileceğine inanılan Berd'ül-acüz günleri.

Pışırmak : pişirmek.

Pismek : girmek.

Plug : saban.

Q

Qahve tymek : kahve dövmek, oētmek .

Qanat : kanat.

Qart : yaēlı.

Qaēıqbrek : kıyma ve hamurdan yapılan yemek.

Qayda : nerede.

Qırcıman : yeni evli erkek .

Qırım : Kırım.

Qıyēaēa : mayalı hamur ve ērek otuyla hazırlanan yiyecek .

Qonaq : konak.

Qonaq âdeti : konak âdeti, konuşma gecesi, ēlen.

Qonaq gecesi : konuşma gecesi âdeti.

S

Saban toy : Ekim bayramı.

Saga : sana.

Sahtiyan : boyanmıē, cilalanmıē deri.

Salma : mayasız hamurdan yapılan yemek.

Sancaq : sancak.

Sarıburma : burma tatlısı.

Satuv : erkek evinden kız evine götürülen hediye.

Sav bolmak : saēolmak.

Savan : kefen.

Sayılı günler : yıl iēerisinde havanın bozacaēına inanılan günler.

Sezmek : ēzmek.

Sırlı : süslü .

Sırt : kuzey.

Sıypamak : okēamak.

Sızın : sizin.

Sini : tepsi.

Sitte-i sevr : 20-25 Nisan tarihleri arasındaki altı günlük fırtına.

Soğum : kesilecek hayvan .

Sokta : softa, öğrenci.

Sorpa : çorba.

Sub : su.

Suv : su.

Suvutmak : soğutmak.

Süt akkı : başlık parası.

Süt kadim : çocukların yağmur dilemesi âdeti.

Süvit : söğüt.

Süygü : sevgi.

Süymek : sevmek.

Ş

Şah şekeri kaymak : elma, armut pekmezi yapılırken kazanda biriken tortudan yapılan şeker .

Şakır : güçlü.

Şakırmak : gülmek.

Şarpmak : çarpmak.

Şas : saç.

Şaşı : şaşkın.

Şaşlaş : çadır.

Şaür : Şatır.

Şavk etmek : bağırarak.

Şay : böyle, öyle.

Şaylı : gösterişli.

Şember : Çember, örtü.

Şerbenti : kadınların giydikleri ferace .

Şeremezan : şehir-i ramazan.

Şıbırtma : kalpak, fırlatmak.

Şık(g)mak : çıkmak.

Şın : düğünlerde türkü arasında söylenen mani, atışma .

Şıyıldamak : ışıldamak.

Şibörek : mayalı hamur, kıyma, soğan ve baharat harcıyla yapılan
börek .

Şiy : şey.

Şo : şu.

Şokmar : çubuk.

Şöplük : çöplük.

Şuval : çuval, torba.

Şuwal : çuval.

Şüretli : şöhretli.

T

Tabaldırık : yağmurlu havalarda giyilen, işlemeli ayakkabı.

Tabaqbörek : susuz yenen mantı çeşiti .

Talkan : kavrulmuş mısır unu.

Tamğa : damga.

Tamma : damla.

Tan : darı, mısır.

Tapışma : bilmece.

Tapmaca : bilmece.

Tapmak : bulmak.

Tastar : çarşaf.

Taş : kel, dış.

Tat : fakir.

Tataraş : mantı.

Tavaloqum : kıymalı, patatesli, mayalı hamurdan yapılan börek.

Tay tay toy : çocuk yürümeye başladığında yapılan merâsim .

Tellemek : telle süslemek, tellemek.

Tepreç : Hıdrellez sonrası kutlanan bahar bayramı.

Tepreş : Hıdrellez sonrası kutlanan bahar bayramı.

Terek : ağaç.

Tıgılmak : yığılmak.

Tıgırtmak : yuvarlamak.

Tış : diş.

Tirmen : değirmen.

Toginmek : içini dökmek.

Tokız : gelinin erkek evine gelirken getirdiği dokuz parçalık hediye .

Toktamak : durmak.

Tolga toy : söz kesme .

Tolmak : dolmak.

Ton : Kürk.

Tota : hanımabla.

Toy : düğün toy.

Toy soğumu : düğünde misafirlere ikram edilecek yemeklerde
kullanılması için kesilecek hayvan.

Toyak : sopa.

Toyday : düğün gibi.

Tozamak : eskimek.

Tögerek : yuvarlak, yuvarlak pişirme saçı, bir çeşit hamur işi.

Tör : evin en güzel, en rahat yeri.

Törkün : baba ocağından ayrılmadan, baba ocağı içerisinde kurulan
yeni yuva .

Tuhum : tohum.

Turba : trampet.

Turmak : durmak.

Tuvmak : doğmak.

Tuvu(ı)l : değil.

Tuw(v)mak : doğmak.

Tüş : düş.

Tüşmek : düşmek.

Tüymek : dövmek.

Ü

Übir : insanları sahiplendiğine, insanın içinde yaşadığına inanılan,
korkunç yaratık.

Ul : oğul, gonca.

Ulhum : mayalı hamurla yapılan lokma .

Uşmak : uçmak.

Uvut : utanma, edep, ar.

Û

Ûle saqlav : öleni bekleme.

Ûş : üç.

Ûşün : için.

Ûy : ev.

Ûyken toy : düğün.

Ûylenmek : evlenmek.

Ûylülük : evlilik.

V

Vera : ferah.

Y

Yakşı : güzel.

Yarma: dövülmüş buğday.

Yaş: genç.

Yaşmak : ağız örtecek şekilde başa örtü bağlamak.

Yıldızşık : yıldızcık.

Yır : türkü, şarkı.

Yişişli kuşak : büyük gümüş plakaları olan, desenli, geniş kemer .

Yugu : uyku.

Yutum : yudum.

Z

Zaparna : iştah açıcı ilaç.

Zavk : zevk.

FOTOĞRAFLAR

بلغاریه نىڭ
 فلقنى بوزووى
 باشقىدە بىك كو
 بوزدى. بلغارىه
 بوخارىستدە بىك
 اشكە بىك نىڭ نا
 بو سوزلارنى
 بلغارىه ايله نور
 ايتسەلر، رومېنىيە
 قارشى صوغشور
 نوبە
 صوبىدە آكېنىدە
 كورە، بالقان كامېتە
 (خاضر اول بلغارىيە
 قېنىڭ زور زالمىر
 اطەسى جىقندە داكا
 دندە انگلىزلار نىڭ
 ملتىنە مېت ايتكانا
 صوڭك اوزىنىڭ بلغا
 آدملىرىنىڭ دېمىلەن
 انگلىتەرە حكومىتى نىڭ
 مئىقەتلرنى ائە طو
 مقصدلارنىە ايرىشور
 آكلانورغە يېزىلگان

مرحوم اسماعيل بك غەيمىرىنسىكى.

انا لله وانا اليه راجعون.

شمال توركلرىنىڭ معنوى آتالارى بولغان استاذ
 اعظمىز اسماعيل بك غصيرىنسىكى حضرتلارنىڭ بو
 دنيادىن ارتحال ايتكانلىكلورى جىقندەغى تأسىلى خېر
 كىچە كىچىككە اداره مەزگە ايرىشدى. بو ضىياع عظيم ايل
 بىتون ملتىنى تەزىيە ايتتەرەك ايتىم قالغان شمال تورك-
 لرىنە واستاذ اعظمىز نىڭ مۇسرى وياقتلرىنە صبر
 جىمىل تەلەب قىلامىز.

يونان قولى مە
 قونىنغە دن خېر
 نستان قىلوطى انگلىتەر
 نەسەندە دېيىگىزگە
 بىرلەين سىياسەت
 طى نىڭ دېيىگىزگە چىغور
 قوشلور اوچون در،
 تۈركىيە وزىر
 پىتىرغۇرادقە كىلگە
 تۈركىيەدە وزىرلار شور
 بولغان. مجلس يونانىستا
 طلبىلار دە اصرار ايتتەرگە
 يونان طرفىدىن ايعا ايت
 قىرار بىرگان. شوشى قىر
 لىتەرگە ايرىشور اوچون
 ايلان نىڭ سىلا...

زور ائىنى كىرمانىيە باشىبە توكل، بىلكە دولنارى اېكى نور ايرەك نەقەلە نەزەدە
 آستور يە باشىبە توشە چىكىر، خالقنىڭ كۈرەگى، مۇرسالار بىك مەكتىپىر. آستور يە بىنولەي

Sübu:
Emel Kınık Vakfı
Adına
Zafer KARATAY

Emel

Yaz İşleri Müdürü:
Serdar KARATAY

İKİ AYLIK FİKİR - KÜLTÜR DERGİSİ

YIL : 11 + 36 = 47

SAYI : 212

OCAK-ŞUBAT 1996

MÜSTECİB ÜLKÜSAL

1899 - 1996

KIRIM TÜRKLERİ FOLKLORUNDAN "ÇIN" LAR

Yazan BEKİR AKCAR
(Geçen sayıdan devam)

Muhtelif Çınlar:

- 97 - Derya taşar su tınar, sen tonarsın
Biz baykuşnu cılatıp, kayd-onarsın
- 98 - Derya üstünde conıçka, (1) tersine calday
Oy ayneci tilin bar, meni de alday
- 99 - Deren kuyga taş atsan, şingırday keter
Uzak yerge kız bersen, cılay da keter
- 100 - Bakçalarda bakırar, ebabil kuş
Men merdiven bolayım sen sarkıp tüş
- 101 - Bilmedim senin kadrini, men caşıkman
Taydın kettin elimden, yanlılıkman
- 102 - Gül bağçana barayım, gülden gül ber
Kolay kolay kaytayım, esmeri dilber
- 103 - Ekimiz cıkteş bakça-dik, vakıtsız pişdik
Ayrılmaz dost edik, ayrı tüştik
- 104 - Baktıma kora kim çekken, ızıma hendek

(1) Conıçka = yonga

- 105 - Sen bolmasan senday kop, sav bolsun ten, tek
Buzavlar sıgır, kozlar koy, kunnar biye (kısarak)
- 106 - Dünyaya evlat kelgenin, her kes süye (sever)
Beş kün bolgan dünyanı, kırk eteyik
- 107 - Oynayk ta küleyik, zevk eteyik
Avursam ah dep cataman, ölecekmen
- 108 - Kaçan senden merhamet, ölecekmen?
Ayda (haydi) ketsen keteyik, min atıma
- 109 - Dost ekenin bileyim, kel katıma (yanıma)
Cavın cavsı cer cımsar, ot bürlenir
- 110 - Kızga inan hiç bolmaz kırk türlenir
At aşamaz tereknin yapragını
- 111 - Bek sağındım köyümün, topragını
Aylanaman karaldın, sayaman taşın
- 112 - Kismet etse aşarman, pişirgen aşın
Ak degende göz yaşım, manlay terim
- 113 - Yaktın meni kap-kara, can süyerim
Avdarlı kaya bas meni, kormesin kozüm
- 114 - Ölsem özüm ölüyüm, ölmesin sözüm
Biyazlı pasma anterin, vay ornegi
- 115 - Sen bir evnin çecegi, men teregi
Bir çanaktan çorba içtik, taşlaşıp kaşık
- 116 - Bir korgende can süydü oldum men âşık
Bir böten ayıkan onmasın, cav çapsın tilin
- 117 - Ulu (oğlu) kiyev bolmasın, kızı kelin
Dalgalanır ak derya, suv oktadır
- 118 - Ayta-ayta halk bizni, bir toktadır
Yertlep çıksam atımnı, tüşsem colga
- 119 - Tapsam senin bavınnı alsam kolga
Yazdım sızdım (çizdim) bir kağıt, yaş kedayga
- 120 - Kara közlü, cayk kaş, ken manlayga
Cavırmı capkan ciren saç, külte, külte
- 121 - Dost ekenin bileyim, cavlıgın silte
Cüma künü başın cuv, saçın telle

جانلای بانم جان بر که خور بولاجق

۲۰- بانم سلام خوش گدك سن نه گانسك ،
بانچر لوده اچقان كول نه گانسك .

۲۱- كنهك قیاس آلب كت جانك صالاب ،
هانم حالم نه بولور سندن قاب .

۲۲- آلفده بار ؛ آده بار ؛ به ده ملی
آكلا- یلمای جولك نه ده ملی ،

۲۳- شیمدی جانقل قارلارمان، جر لوده قانمای ؛
آبالار ایزن بهر مهسه بایلار صانمای .

۲۴- صقی چالش بو سنه آی قاروشیر ،
موصیلر بانسكدن تاز صاوشیر .

۲۵- نایندی قانك ، سیدانه كوزم ،
هیچ غنلمن كنهك چك ابقان سوزك .

۲۶- سان جانردك من كام بشل جورده ،
خالق اچرده جقاردك بوزمن حاقه ؛

۲۷- طوی ده كك نه شیکار نشالانساك
او كوز جه كه آن جهك انسان بولساك

۲۸- مانه دیرهك سن بولساك چنك برده ؛
آبازر من نهاسم هر بر رده .

۲۹- یازلقان یازی سن بولساك جه ایاكمن قانم ؛
هیچ باوه قلامان نه دوهوز عالم ؛

۳۰- قارار كئی یلمه دم غافلت قالدیم ؛
دله باله من سننی آبدان صاندم .

۳۱- كول پر جهك كسینم نه گبلی .
بر قانج سنه صبر نه من ده اوسوی .

۳۲- جاطیرمان بر که صو چیقه از دهرن قازمای ؛
جا ، سوبكه چین هیچ بولمای خودای یازمای .

۳۳- کیفنی صورای سان گدك شای قوراندیم
كوكل بهر بپ جور گنهك شبندی آكلام .

۳۴- آسه ریکه آسه ماری صارنفا صاری ؛
بش كون بالان دنیاده قروشسا کاری .

۳۵- صوبه صوبدش گلهك بو بجا بوداش ؛
دوبنا گلجهم بوانايدك اجل بوداش .

۱- جواب آیتساك حنیب آیت
بنمش نهکی طاهره او نكیز بپ آیت ؛

قارشوق جواب آیتسام جه ندر بر من ، جه نكیز بر من ؛
دامار لارك هپسه اونكیز بر من .

۲- جواب ایله جوام سوزلیك سوزم
آیلانیم اوزكدن سیدانه كوزم

قارشوق آما منم مرادم شای دهرمك
سنگ طانلی نیلیكه بال یه دهرمك .

۳- آودی من آودی قونالمان
نه قنده جور كهك بالالمان .

قارشوق آما شای دهب آیتسا شای دسه نه
۴- قانكیدی قانم سوز كدی سوزم

نه دییمده نه آیتام سنده كوزم .

قارشوق آما شای بول نای بولساك كرهك
سندی نهنگن بر فیدان دایمده كرهك

سوزمن

محمد کرای خان بن سلامت کرای خان

عمر فراوان و لشکر بی پایان اول خان بیون و رازق ربع مسکون جل شاه و عم نواله حضرتیزه اولسون تم سلوات
 بی حد و کلمات بی حد اول مغفر موجودات و سرور کائنات حام الانبیا شفیع روز جزا امی حضرت محمد الصلی علیه تعالی
 علیه وسلم اوریزه اولسون و آک و اولاد و اصحاب کریم رضوان الله تعالی علیهم اجمعین اوریزه اولسون کیم الله تبارک و تعالی
 بیسون و مبارک ابله کال قدرتیبه مک ذات سعادت آلودی جلوه بر تو عالی ادوب حلت خلافت دوش عابونه کوروب و نواج
 کایس قری مبارکه اوروب تخت عدالت غمان وجود بیود عدالت غنوام ابله مزین و مرتب ابدی . آلی بولسا اولوز اوردی
 و اولوز پورسک و دشت بیجانک و تخت فرینک و ماسرکوب نالونک و مانش سز کوب نوالونک و شاه آرا چرکسک و
 ناک بیلان طو کاپشیک اولوغ پادشاه بولغان عالی حضرت ممال زینت خورشید طلعت عطاره طغنته تک اساس سعادت اقباس
 عدالت استقباس احسن الناس محمد کرای خان ادام الله تعالی دولته و ارکان عزه منسوراً لیل یوم یوموه حضرتیزه اولوغ له نظوه
 بیک و اوروس پورس و زموط و الانسه و کیسه و بولنسه و کوب خرسیناک اولوغ قران بولغان فرادشیز و دوستیز
 قران دولت اشیا صوبه سلام سلامت رسان خان ابله اعلام برلیغ شریف بودر که طرف عزت نودیزدن تقص اولنورسه
 امدالله تعالی ولا بر آسوده حال و امن امان اوزره بیلکل سز . بی قدرتم ، کبایوس دیدکاری حرمزاده سعادلو و شوکتل
 و دولتمت محمد پادشاه خشکو حضرتیزه فرشو طوروباردل قران بوش ایستدی و بر ایکی کره حصاره بلوب مسکر
 آوب کندی و ز دخی اوسته مسکری جردک شیدی کبایوس اوزی غم حراسین طابیش . سعادلو و شوکتل آل غمان
 پادشاه خشکو حضرتیزه حصار ابله قدم ابلهده دوستلری و صلح و ملاحزی یز ایدی . شیدی غم آل غمان پادشاه
 برله بوزی کیک دوست بولدی دهب المی جبرکان لدونالامانل و الاون بیغی فولر بزدن حاجی قرسلان مرزا کوه بولوب سز که
 قی محبت نامه می جردک سز قی حصاره محبت نامه خشکوز بلوب نصیحت ایوب جبرکان سز رهابلی و مملکتی راحت بولوب
 دوستل اشکل اوزر بغمی در و جبرکان لولوس اوز بیغی فولر سز درایت ایشیر غامما و کلکنده بایستیق آفملر کوز لوشلان سز
 و سلفو خصوصه سز کلن بر سوله شمشک سوزیز بولدر مسقونیک بیک اوج دورن ایچیس کندی بزا اصلا ابلین جرمه دهک
 شیدی بر بیغی جردک آفتان و صبر لایان سوزیز : اوزی قرانی و اولونک چه بر لری فرادشیز له ذلک مملکتی ورعای سیدر
 اولازدهن فولوک چکسک و له قران فرادشیزک لدیدن لایان حصار لیرین بروب قاریشیمسک بو سوزیز قی طونیک بولر غدهای
 دوست بولورس . موهن غیری سوز آفتانز بولدر بلکه نوشه لیریز سز که اوز که سوزز آیتا بولسه ایشاعی سز حق تعالی
 حضرتیزه صغایه برده یان سوز بولاز . سوزیز و عهدیز که سز ابله بر که در شولای بیلوب کیسهک سوزیزه فولای ور
 سالی سز والسلام علی من اتبع الهدی .

بازدی باجه سرای تخت کاهزده شیر شعبان المعظم اور فاسته بیك بخش ایکی سسته

محمد کرای خان بن سلامت کرای خان

باجمه سرای محروسه

قدونالامر امانه السیبه و زهد الکبریه طائفة العیسویة قران حضور لیرت سلام و سلامت رسان سلطان الانبیه انما اولونور که
 سدی غم اول مبارک خاطر شرفکر و مزاج طبع لطیفکی ایول خوشتر دانما محبت اوزره بر قران اولاسز و دولت بایسته پادشاه
 اولاسز و بعدا اگر بو جانب امور المزدن دارة و شمة سؤال شریف اوزان بیولور ایسه بحفظه سیماه و تعالی حضرتیزه
 حفظ امانده بیله سز و بعدا مسکر زله آفکرمان ولا بزرده ساکن اولوب محبت نامه من سزده الوسال اولونشدر . سعادلو خان
 زینتان حضرتیزه المی فولری دروش آفان مسکر لازم دیواسنه هم اولونشدرن اوتری ارسال بیوریشیزدر . اگر مسکر لازم
 ایسه سعادلو خان حضرتیزه بر مکتوب قید ایدب بر قول کوزی کومندوب بی رجا ایهمز بزدن خان ذیشان حضرتیزه من
 شول مرتبه آکامشیزدر . انشالله تعالی بر آدلنکر کومندوب اینسکر بی ورر آکامشیزدر . بز دخی قصه توله مالک بو
 شدر اولونور می بو کوسکی فولور کوزدن سوریکر . و غیری باب لیریکردن سوریکر اولورده بی یلیز بولدر زرا بولاشل بزرده
 انشالله تعالی خدمت بیکرک عهده سه جیفامز مفرود . باقی والها علی من اتبع الهدی .

- آفکرمان -

۲۸ بنامه هابولبد درت بوز بلبون اسرام دبانك مفرت
 ابدبخی وافوت هستی فوئشدر بره که رسیده اولان قریبان بابرام میل
 رکنی بونون او فو بوجیلر بمره و دبند لملر بمره فوطالولار و دالها نیم
 مسعود بابراملر با بملر بی دبیدرت.

بویله دهک داتلق منقعه لوده کی کویلده جو غلقه منتر
 بوون دنیا یسانلری دتجه قره دولدرمق است
 ین یولک یولک کورم تور کور سترسی باند قوی و جلول
 لده السلق سوله یه یک سوز بولامور .

تورکیا خبر لری

غازی حضر تلیک بیانامی

جمهوریت خلق فرقه سی رئیس عمومی مقبله
 رئیس جمهور غازی مصطفی کمال حضر تلی ، انتخاب من
 سینه ، مله قارسی بر بیانامه ستر ایشتموز . بویله
 ده فرقه و حکومت پروغرامنک آما خصلری کوسر
 مکنتنر . شیمی به نادار اولدی کی شیمین سوز
 ده فرقه ، تلکنتک اعمار ، ملک رقی و تمدنه ، رفه
 و سعادت جالیناجقنر . ازجه ، سیوان - لرورد
 زوتقولانده حوضه ده میر بولمرنک انشانه کشیت و ده
 ایله جک ؟ راز موکرده ارغی سولورکو خطیله مناسب
 بر زمانه ارکی ، مرین و صامسون اسکولری ایلاجه منور

۱۰ بنامه آقرمه تورک اوجاق قریک خوفانله
 قورولتاین موللاتش و بو مؤسسه مذکور طریقه
 اعتبار آجمهوریت خلق فرقه استحقاق قرار ی
 ایشتموز . سترجه تورک اوجاق قریک مرکز عمومی سوز
 بولنش و تورک بویله خدمتوی طوقوش اولان خله
 صبحی بلق قاهره سفیرلکن تعین اولمشور .

سوله دیری : آقووه سبب ملور

حکومتی طرفدن اون سه منقه ازده یاز او بویله و
 برنجی اوج سه طرفه مهاجر لیدن هانکی بر ظلم آکنده
 اولورسه اولسون هیچ بر بویکی آغلاجاتندر . قلدانه یعنی
 ده میر بول و وایورده بونره بوزده 75 نزلات یایلمتندر .
 عینی غزیه مک 13 مارت تلرخلی سطح سنه بونیلورک
 اسکان ایله جکی منته مک آزاو وقارا ده آقره دینه برهره
 حدود لاش اولاجنی لازلراق یکی بر بوی مختار مک
 میدانه جیفاسی دولاسیله ثانویت اظهار ایلیور .

أهل : وقیه روس چارلنک جمع بوغره طرفه شیع
 قتل عام دینه اوغره لایق ظلمک بیک بر تورلو فلاکتی کورن
 بویله مک ، قریل مصیبتک دها بدترین اوغره لایق قورم تور
 کایرک عیوت آلت اوللاری و اولورک ویرالرینه باقوشور
 کیی توهه که جالینسه لری انسایت و ملیت تلرخی لوجانی
 قارشینده نه بویله شیندر . بولشویک جهنمه یان
 معدوملرک فغان اقامسز و جهنم زایلیرنک فعلی التهجول
 سز قایاجندر . بوی ابر کچ تلرخی و طبیعت دوزنک جکندر .

قریندا آچلق

کین هغه قریندن کلن تورک تبه ی بویله ک آکلا
 ندقلمنه کوره قرینده آچاق جمع رحاله کلتموز . کویله
 آچقندن وجود لری شینت لورک حتی بولورک مشقاری کون کوه
 آرتق بادر . آچقندن تحت وئی کات بر حاله کلنلر دن بصلیری
 اولجه امکان بولارد تحت خاتله کیدسور لرتی . ایکی
 هغه بیک آچقندن وجود لری شینت تلر تحت خاتلمده قبول
 ایله مکندلر . آچقندان بولورک ساییس آخامه ساحل

قزاملی بورت قزانغا قزاق چىب بارامىن
 جورا باطر آسمى و ريفه سبه و دانه لاشوب بوله
 چىدى . بوله قولوبچاق باطره ناصرف ايندى . قولوبچاق :
 « اوقلى چىچكن اولك سالمان » اولك قولوبه سونگور آلمان
 باين قليچ بايلانمان » بلاكلا رىكان آن مىگن
 توره قاندا باراسك ؟ ، دىدى .

جورا :
 توره نوكل ، قرمان » نازيك اوغلى جورامىن
 « اصلمى ، نوراسك » مېن ارغىن مېن
 آق شوغراق فوشىن قرغىن مېن » اولمى صوراسك
 آى نامغانلى كوكس اوغلى تادامىن » قزانغا قزاق چىب
 بارامىن . . .

قوغلى كون ، جاولى كون » قزان آتلى شهرىك »
 قاپوسك توند » قالاسك اغزىند » آورغى كركلا كاد »
 طاشدىن صوفقان قايان ، دىدى .
 جورا باطر قزانده ، قازان تېم مانئىرى كوربور .

بوليك اخلاق و سجه لرې او كره نيور .
 كونلك بىرده قازان لوزه ربه روس اوردوسى كىدى .
 جورا باطر قازان باطرلىك شهرى روسلره و بروب قاجا
 جىقارى آكلانى و شو سوزلى سوله دى :
 « آسالى ايراق قرق قرق » نالدىك قرق بىك عسكرى
 باساو باصاب كېدى » ايداهاندى نىكه زهرىن حاجنه
 جامانلاردى قاراجى » ايداو ايكو باش فوشوب
 سېب سېك ، سېب سېك ايتىدى » قزاملى جورى قزاندى
 كرى قوبوب قاچنه . . . . .

« بورجه بولوط ايرلگن » ناروسى كوگه چاغلقان
 داروازه سېن آلس بىن فوندرغا » اوسوغز قزاندى
 چاغ ابدلك اوزنده » چاغ مسكودك توردى
 قلاى جامان نىكېدى » قىامت كونلر بولمادى
 حق ديوان قورناده » حق ايمى بر خىداى
 اوزى قاضى بولمادى » باطرلر جامان خيال تونما كز
 بارنى كوكل بولما كز » اوسوغز قزاندى
 آلدى كون بىر دن سؤال ايتىر اول ! »
 جورا باطر قزان عسكېرته قوماندان اولوب دوس

اوردوسى قوغدى . شاه على خان جورامك حرمىنى اوتدى .
 دى . موسفورا ده دشت حكىم سوربور . بو دهشنى چو .
 رامك كىدىسى تصور ايدبور :

آيى مرمىر مائىدىن » آتروى بىل قىل ئاشدىن
 اومراقسى اولادىداى » اومراوى اورداو كوچكن
 جابلادىداى

فورومى جالى قلى » قولانغى صرعالى
 صاورىستىم سارى آندازى قولباى » سائىندامك طامغانلى
 قرا كېر بو كروك آغى بز مائى » مسكودك باطر قزلاردى
 قرا قزداى چوولابدى . . . » قرا كېر كه آتلاشق »
 شول جىوان آتاش اوسان باسادى » نازيك اوغلى
 جورا آتار

آن باله قىسى صوراساق » فرالدىك قرق بىك عسكرى
 آق قوبادىداى قچادى » ائى باطر كېر دىب
 كىله نىق اولجه ناز دىب » باسى مسكو ايجنده
 صاقى باطر قزلى » قرا صوصار طون كىب

قرا سېان بىت سورتوب » ائى طوتيشوب بىتلايدى .
 جورا باطر موسفورا ئان بر جاره اسپر آئىدى . بو
 قز حانه ايكىن وطى قچىدى اورا ده بر اوغل دوغوردى . .
 كىلم » نازيك » حكايه : جورا باطر » قزانغا قزاق
 چىدىدى » كوندن مو لرا على بىك افرابى » نازيك » ك
 مال ملكى بىنما ايتىدىر (قزاق قزغىزلك چىكمت روايتده
 ده بولدى) . نازيك قىسى اولدى . دېله » دېله » قزاق
 كىدى . جورا باطر قزان باطرلىرى آراسىدا ايكىن » نازيك »
 بر دىلئى قىاتىده كىدى . جورا بائاسى طاجامان قىدى كىدى .
 او وقت اختىار دىلئى بىزىكر باطرلك رجاسابه ، بر » جر ،
 سوله بور :

قزاقا قزاقا مال كىله » قزاقى قزاقا دون سوبور
 قابو آلدىبا چاو كىله » قولوبچاق مېن ار جورا
 قزاقانغا بولماز » شوندى ايتكىن ار جورامك آتامى
 قولباى چىك قولما آب » ابدن ايتكىن ناز » .
 جورا باطر بائاسى اوسه كىردى . چوق مال و
 نىك و بروب تىكرار قزىمه كوندردى .
 نىغالى خلك » سارى قان » نائىده بر قزى واردى .

۱۵ کانون اول ۱۹۳۰ (آرخبه اساسی کانون نانی ۱۹۳۰) برنجی میل صانی ۲۴

امک مجله

ابونه شرطی :
۱ سنهك ۴۰۰ لای
۶ آیلق ۲۵۰ لای
خارج ایچون
۱ سنهك ۶۰۰ لای
۶ آیلق ۳۵۰ لای
باسیلمایان یازیر
چهور یازیر

مطبعه و اداره خانه سی
"Emel Medjmuasi"
st. Ardealului No 3
Bazargic România

"Emel Medjmuasi" No. 23

مسؤل مسیری :
آووفاق مستنجب ح. فاضل
علمی، ادبی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی آریش کونلک مجموعه در.

آلمان استقلال و قریم استقبال دعواسی

خصوصده (کیهف) ده آله کیرایش خریطه ده قریمك
شمال قس. نك او قراينا ره نكندمه بوياشم اولسنك بك
بوپوك تاثيری اولدیغی قید ایشدك (*) بودغه قریم
نانار پارلامنتوسینك وقت نائب ایشکیزین طویلاشمی
ایشاج ایدن سبب او قراينا حطمان (استورویادسکی) نك
قریمه قارشى آلدیغی وضعیندی . ۱۹ یس-انده حطمان
استورویادسکی آلمان (منشیقونی) تی یاز (سیواستوپول)
نلعهسی و دولتتا قوماندانی تعیین ایشدی . زبراعدیزی
ایکیوزی تجاوز ایتین او قراينا آتلیلی آلمان اوردوسیله
قریمه کیرمشلردی و حطمان استورویادسکی ده هیچ برحقه
استناد ایشکیزین حتی هیچ بر قربان بیه ویرمدن بووقعه دن
استفاده ایدرهك قولایلقه قریمی الحاقه قالدشور و آلمانلرک
ارزاق احتیاجلرینه بناء او قراينا قیرامیه جققرینه قناعتله
عی السجله قریمك جن نقطه سی اولان آقیلره کندی مئلی
نعین ایدیوردی . .

فقط حطمان بیلموردی که کندیسک او قراينا لیلر
اوکنده قولایلقه شهرتی و نفوذی آرندیرمسی بکریکی
(*) أمل صانی ۱۳ حیغه ۱۳۰

۱۹۱۸ سنه سی یس-انده قریمه کیرمش اولان آلمان
عسکری قونی ملکیتی بولشویك جانلوارلندن تورنارمش
و انظامی قورمغه باشلامیشدی .
آلمان اوردوسی قوماندانی جنرال قوش Koch ده
کیرمکن داغتردن ایش قریم آتلیلیک کئسی فونزیه
نه قادر بوپوك بریدیمده بولدیقلرینی کورمش و هر تورک
کونده خلقک کندیسنی ملی باراقلرله قارشیلایمیشک
مناسنی آکلامیشدی . بولشویکلر قریم زه نکیلیکنک بو-
پوك برشمی ایش ، بر چوق منورلری اولدیرمش ،
هر نکیبلانی بیقمش ، بوتون خلقی الک قورقوج نهید
لردن کیرمش و یس-انده اولدقلری حلاله قریم تورلری
دها آلمانلرک کندی ملی املارینه ناصل باقاجققرینی کسیر-
مدن ملکتنرینک سیاسی مقدراتنه قریشمش بولشور-
لردی . . کویلیلرک بوکستندکلری ، کونک بارانی ، قورد
لتای تعقیب ایشی . آلمانلرک قریمه کیرملری دها برهفته
بیه اولامشکن تی مسجده قریم نانار پارلامنتوسی طو-
بلاشمش بولون-وردی . ۱۹۱۷ ده قریم کنجققرینی قریم
استقلالی اعلانه تعجیل ایش اولان عالمک او قراينا لیلرک
قریم خنده کی قرارلردن بحق شهم ایدیش اولسی و بو

۱ شباط ۱۹۳۰

سخمسی ۱۰ لهدر

۱ شهری پیل صانی ۳

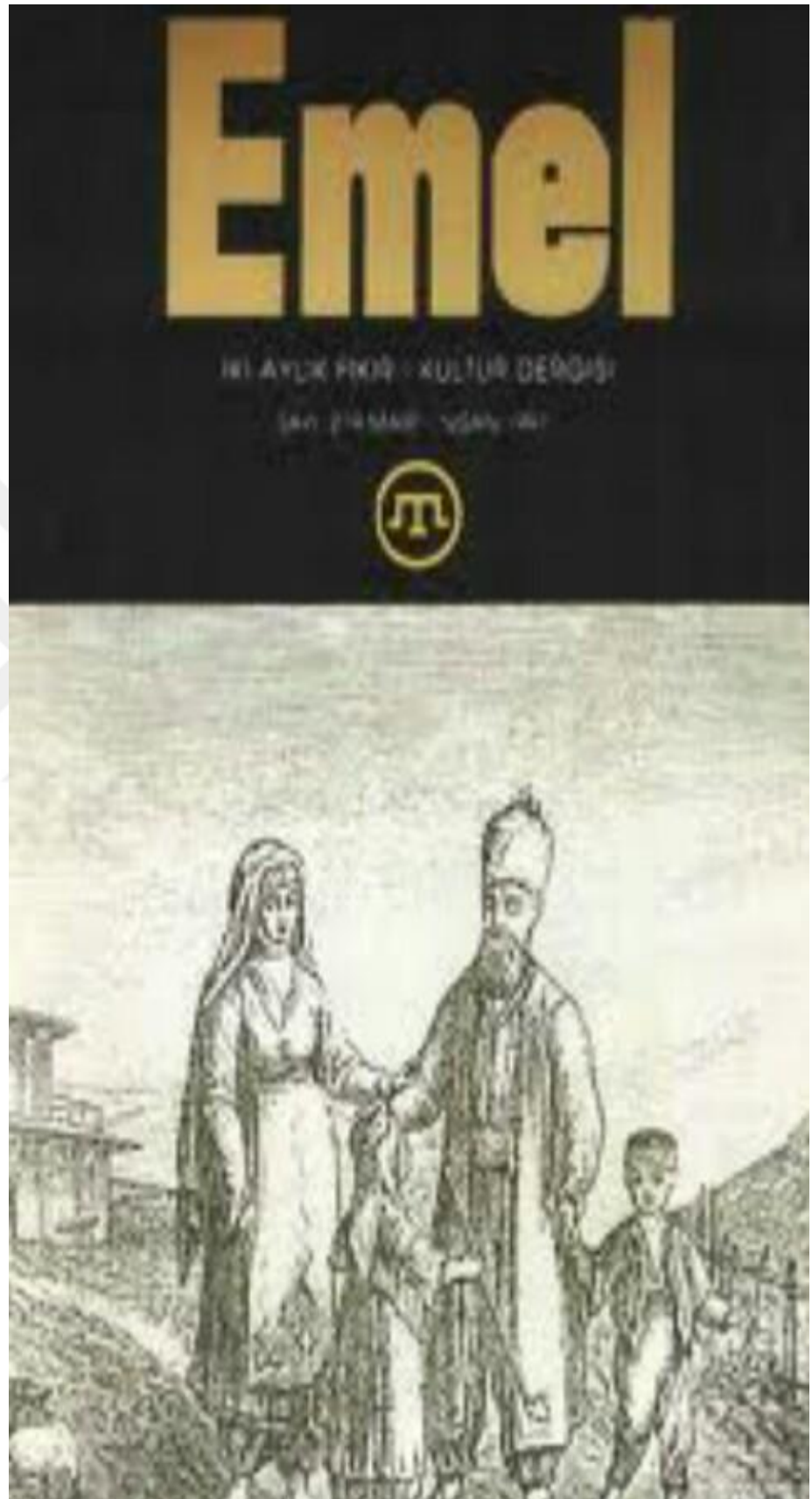
املاک محمدی

آبونه شرطری:
 ۱ سنه لک ۴۰۰ لهدی
 ۶ آبلق ۲۵۰ لهدی
 خارج ایچون
 ۱ سنه لک ۶۰۰ لهدی
 ۶ آبلق ۳۵۰ لهدی
 باسیلایین یازیلر
 چهور یاز .

مطبعه و اداره خانمسی "Emel Medjmuasi" Str. Ardealului No. 3 Bazargic-România	Emel Medjmuasi علمی، ادبی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی اویش کونلک مجموعهدور.	مسئول مدیری: آووقت مستوجب ح. فاضل
---	---	--------------------------------------

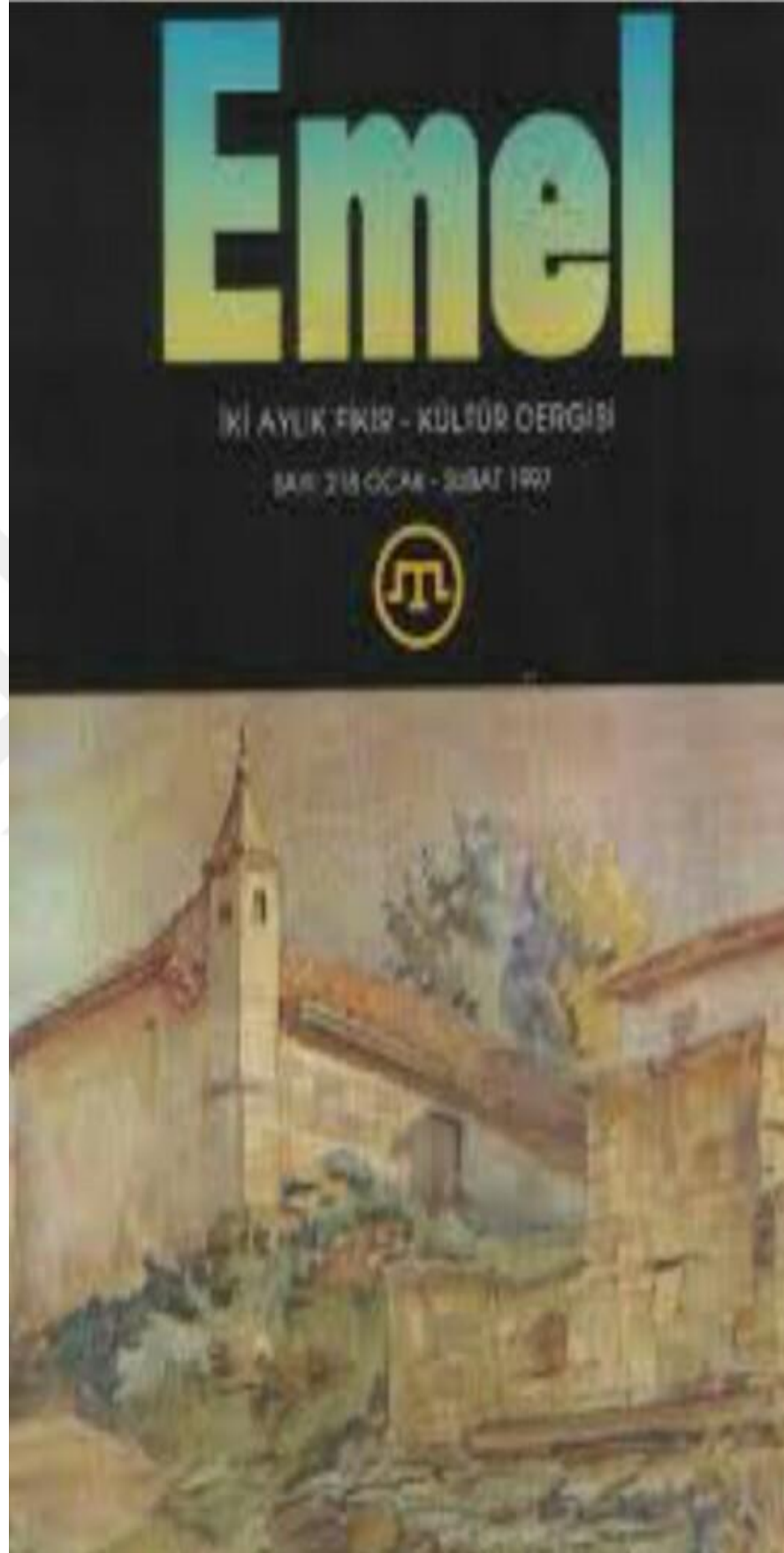
غایه و منکوره اتحادیه او درجهده احتیاجی و اردور .
 یالکتر شون بیاهم ک : نیه من دیجانلی کونلک تولید
 ایدرکی سنانف، منبدل و متیابن جریانله تبع اولمالی دور .
 وجودک حیاتی روح ایله فیم اولدی کی ملک
 حیاتی ده برک ایله قائمدر . بو . قطعیا شبه قبول ایتز
 بر حقیقتدر .
 بر جوق حیاتی ایشلریمز آرامزده آکلاشه سز .
 لقتن طولانی یوز اوستی قلیقده، حریرس فکر و قضاقتلرک
 قربانی اولمقدهدر .
 بز مسلمانله قارشی بک مساعه کار بولونان حکور
 متمزک — دیکر اقلیتلره اولدی کی — زوده وردی کی
 حقلری باشاروب آله ایده میور و آله بوز تانری ده عنندی
 قناعتلریمز یوزندن غایب ایتک مجبور باند و لیوروز . ذاتا
 حقلربی ، مملکتلربی ذیب ایدن ملتلر ، عنندی و حریرس
 منفعتلرک فلاکتته اوغرایانلردور .
 ماضی بى تدقیق ایده جک و تاریخ حقیقه ربی کوزیمزک
 اوکندن کیره جک اولورسوق بونون عظمت و دهشتیله
 دنیای نیتره تن بر جوق حکومت و ملتلرک غایبه قارشد .
 قلیربی کوروروز . بونلرک سبب اقراضلربی ، آراشدیر
 مایه بیله حاجت کورمه دن ، افرادی آراشنده محقق
 نحدث ایدن آیربلق و غیربلقده بولوز .
 بر وقتلر روسیائک ، دها دوغربسی شمالی آوروپا و

برالک قوت در
 كورده ایلر
 بو قضیه نك معنای حقیقتی ادرک ایتمه ن هیچ
 بر فرد و ملت زمانمزده یوق کیدیر . بونی کنده یلرینه بر
 دستور العمل اتخاذ ایله اوکا کوره حرکتلربی تنظیم ایدن
 ملتلر شبهه سزکه ، ترقی ایتش ، حقلربی قازانمش ، مو .
 جودیتلربی قورومشردور .
 بو بایده کرک علمای دین و کرک محررلر طرفندن
 بر جوق یازیلر یازیش ، فکر و مطالعه لری یورودیش ایسه .
 ده بن ، کنندی مطالعه و محکمی باشقه وادیده یوروز .
 ده رهنه یالکتر حیاتی و تاریخی بر قاج وقعه و مثال کوستر
 مکه آکشفه ایده جکم .
 بر ملت یکپاره بر وجود کیدیر . فردلر ایسه او
 .ملتک هیئت مجموعه سنی تشکیل ایدن ، آیریلایمی ممکن
 اولمایان برر عضولیدر . بو عضولری (فردلری) بری برینه
 بنغلایلیق بکانه سبب و واسطه ده بر لکدر . بنا علیه بر لکک
 افراد ملت آراشنده بویوک رول و قیمت حقیقه سی
 واردور . امل و مفکوره ایسه ملتک روحی عدالیدران
 و ملتی تکامله سوق ایدن خصوصیتلردور . املسز بر ملت
 بخداسز وجود کیدیر . وجودک بویومه سی ایچون بسله
 بیجی و فوتلی مواد غدا بیه نك لزومه نه درجه احتیاج
 وارسه ، ملتلرک ترقی و تعالیسی ایچونده بر لکه ، بالخاصه

DİZİN

MAKALE ADLARI DİZİNİ

A

“*Akmescit Faciası*”, Emin Bektöre, 1966, Kasım-Aralık, S.37, s.34.

“*Amerika'dan Mektup*”, Aziz Bozgöz, 1979, Temmuz-Ağustos, S. 113, s.25.

B

“*Basın ve Radyo için Bildiri*”, Grigorenko, 1976, Mart-Nisan, S.93, s.16.

“*Bir Açıklama*”, Müstecip Ülküsal, 1978, Mart-Nisan, S. 105, s.1.

“*Bir Tatar Kendini Yaktı*”, Müstecip Ülküsal, 1978, Temmuz-Ağustos, S. 107, s.1.

“*Bitmeyen Çileli Yıllar*”, İbrahim, V., 1995, S. 208, s. 29-32.

“*Bütün Türkler Bir Tek Millettir*”, Müstecip Ülküsal, 1972, Temmuz-Ağustos, S. 71, s. 1.

“*Büyük Facianın 23. Yıldönümü*”, Müstecip Ülküsal, 1967, Mayıs-Haziran, S. 40, s. 1.

C

“*Cenubi Dobruca'da İlk Türk Hükümeti*”, Ömer Halid, 1930, Kanun-ı Evvel, S. 23, s.252.

“*Cevabı Verilmesi Gereken Sualler*”, Mehmet Alaç, 1980, Mayıs-Haziran, S.118, s.21.

Ç

“*Çoğu Gitti, Azı Kaldı*”, Mustafa Altan, 1966, Kasım-Aralık, S. 37, s.26.

D

“*Diaspora'daki Köylerimizden: Güroluk (Kızılsuvat) Köyü*”, Ertuğrul Karaş, 1996, Kasım-Aralık, S.217, s.37.

“*Diaspora'daki Köylerimizden: Yeşildon Köyü*”, Ertuğrul Karaş, 1996, Ocak-Şubat, S. 212, s.40.

“*Diaspora'daki Köylerimizden: Esence (Yellice) Köyü*”, Ertuğrul Karaş, 1997, Kasım – Aralık, S. 223, s.37.

“*Diaspora'daki Köylerimizden: Pasakadın*”, Ertuğrul Karaş, 1997, Eylül-Ekim, S.225, s.36.

“*Diaspora'daki Köylerimizden: Ayrancı Bucağı*”, F. Esra Tebedar, 1994, Eylül - Ekim, S. 204, s. 27.

“*Diaspora'daki Köylerimizden: Gökeşme Köyü*”, Hakan Kırımlı, 1997, Ocak-Şubat, S. 218, s.31.

“*Diaspora'daki Köylerimizden: İzzettin Köyü*”, Turgut Otçu, 1997, Mart-Nisan, S. 219, s.31.

“*Dobruca Türkleri*”, Mehmed Ferhad, 1932, Eylül, S.9, s. 14.

“*Dobruca'daki Kırım Türkleri*”, Dobrucalı, 1963, Temmuz-Ağustos, S.17, s.9.

“*Dobruca'daki Kırım Türkleri II*”, Dobrucalı, 1963, Eylül-Ekim, S. 18, s.16.

“Dobruca’daki Kırım Türkleri III”, Dobrucalı, 1964, Mart-Nisan, S. 21, s.41.

“Dobruca’daki Kırım Türkleri IV”, Dobrucalı, 1964, Mayıs-Haziran, S. 22, s.34.

“Dobruca’daki Kırım Türkleri V”, Dobrucalı, 1964, Temmuz-Ağustos, S. 23, s.15.

“Dobruca’daki Kırım Türkleri’nin Hayatından, Güreş”, Ali Cafer Naci (Çev: M. V. Yurtsever), 1972, Mayıs-Haziran, 70, s.36.

E

“Esir Milletler Haftası”, Müstecip Ülküsal, 1964, Temmuz-Ağustos, S. 23, s.1.

“Esir Milletler Haftası Kırım Türkleri”, Müstecip Ülküsal, 1970, Temmuz-Ağustos, S. 59, s. 1.

“Esir Türkler Haftası Münasebetiyle”, Yusuf Uralgiray, 1976, Temmuz-Ağustos, S. 95, s.3.

“Esir Milletler Haftası Ne Getirdi”, Müstecip Ülküsal, 1980, Temmuz-Ağustos, S. 119, s. 21.

“Esir Türk İlleri ve Sömürgecileri”, Müstecip Ülküsal, 1962, Mart, S. 9, s. 1.

G

“Güneş Ne Zaman Doğacak”, Tekin Erer, 1978, Temmuz-Ağustos, S. 107, s. 17.

H

“Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Dobruca Türkleri”, Müstecip Ülküsal, 1966, Temmuz-Ağustos, S. 35, s. 36.

“Hatıralar”, F. Kerimova, 1994, Mart-Nisan, S. 203, s. 28. Ankara.

İ

“İki Önsöz”, Yusuf Uralgiray, 1977, Eylül-Ekim, S.102, s. 9.

“İki Seçimden Sonra”, Müstecip Ülküsal, 1972, Kasım-Aralık, S. 73, s. 1.

K

“Kerson’daki Alay Kırım’a Nasıl Getirildi?”, Orhan Özkırım, 1964, Mart-Nisan, S. 21, s. 15.

“Kırım Türk’ünün Faciası ve Kurtuluş Davası”, Müstecip Ülküsal, 1962, Temmuz, S. 11, s. 1.

“Kırım’da Topyekün Tehcir ve Katliam”, Edige Kırımal, 1963, Mart-Nisan, S.15, s.35.

“Kırım’da 1944 Felâketi”, A. Abay, 1964, Temmuz-Ağustos, S. 23, s. 4.

“Kırım Türkleri’nde Askerlik”, A. Karakaya, 1968, Eylül- Ekim, S. 48, s. 15.

“Kırım Türkleri’nde Askerlik”, A. Karakaya, 1968, Kasım- Aralık, S. 49, s.12.

“Kırım Türkleri’nde Askerlik”, A. Karakaya, 1969, Mart- Nisan, S. 69, s.20.

“Kırım Türklerinin Göç Sebepleri”, Leyla Kırımdar, 1967, Mayıs-Haziran, S. 40, s.32.

“*Kırım Türklerinin Hakları Meselesi*”, Müstecip Ülküsal, 1968, Ocak-Şubat, S. 44, s. 8.

“*Kırımlılar Yurtlarına Neden Dönemiyorlar?*”, Müstecip Ülküsal, 1969, Mayıs-Haziran, S. 52, s.1.

“*Kırım Türklerinin Kaderi ve Tutuklamalara Dair*”, Dr. E. K. ve S. T., 1971, Kasım Aralık, S. 67, s.41.

“*Kırım Türklerine Biraz Hürriyet*”, Yusuf Yıldırım, 1975, Ocak-Şubat, S. 86, s. 45.

“*Kırım Tatarlarının Yas Günü*”, Müstecip Ülküsal, 1977, Mayıs-Haziran, S. 100, s. 1.

“*Kırım Türklerinin Kremlin’e Yeni Çağruları*”, Nadir Devlet, 1978, Eylül-Ekim, S. 108, s. 13.

“*Kırım Türklerine Yeniden Haksızlık Yapılıyor*”, Nadir Devlet, 1979, Ocak-Şubat, S. 110, s. 10.

“*Kırım’ın Kısa Tarihçesi*”, Aslanapa, O., 1983, Mart - Nisan S.183, s.26.

“*Kurt Tüğünü Değiştirir Huyunu Değiştirmez*”, Müstecip Ülküsal, 1979, Ocak- Şubat, S. 116, s.1.

M

“*Milletine Hizmet Edenler Unutulmaz, Unutulmamalıdır*”, Müstecip Ülküsal, 1977, Mart-Nisan, S. 99, s. 1.

“*Moskova Basarabya*”, Müstecip Ülküsal, 1967, Mart-Nisan, S. 39, s. 27.

“*Muhtıra’ya Cevap*”, Müstecip Ülküsal, 1978, Eylül-Ekim, S.108, s. 29.

“*Müslüman Dünyasına Çağrı*”, Levitin Krosnov, 1976, Mart-Nisan, S. 93, s.22

N

“*Nixon Bükreş’e Niçin Gidiyor*”, Tekin Erer, 1969, Temmuz-Ağustos, S.53, s. 41.

“*Nixon Moskova’da*”, Müstecip Ülküsal, 1972, Mayıs-Haziran, S61, s. 1.

“*Nurlu Kabirler: Antlı Kurban*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1960, Kasım, s.31.

“*Nurlu Kabirler: Antlı Kurban*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1961, Ocak, S. 2, s.22.

“*Nurlu Kabirler: Antlı Kurban*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1961, Mart, S. 3, s.15.

“*Nurlu Kabirler: Murat Baba*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1961, Temmuz, S. 5, s.25.

“*Nurlu Kabirler: Molla Nurullah*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1961, Eylül, S.6, s.22.

“*Nurlu Kabirler: Yılmazları Mezarlığı*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1961, Kasım, S. 7, s.34.

“*Nurlu Kabirler: Yılmazları Mezarlığı*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1962, Ocak, S. 8, s.20.

“*Nurlu Kabirler: Nur Bike*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1962, Mart, S. 9, s.18.

“*Nurlu Kabirler: Mübarek Çoban*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1962, Mayıs, S. 10, s.15.

“*Nurlu Kabirler: Şehit Askerler Mezarlığı*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1962, Temmuz, S. 11, s.28.

“*Nurlu Kabirler: Gaspıralı İsmail Bey’in Kabri*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1963, Mart Nisan, S. 15, s.22 .

“*Nurlu Kabirler: Genç Nuri Hoca*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1963, Mayıs- Haziran, S. 16, s.18.

“*Nurlu Kabirler: Abdürreşit Mehdi’nin Kabri*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1963, Temmuz-Ağustos, S.17, s.27.

“*Nurlu Kabirler: İslâm Ağa*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1964, Temmuz-Ağustos, S. 23, s.46.

“*Nurlu Kabirler: Millî Duygu*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1964, Eylül-Ekim, S. 24, s.52.

“*Nurlu Kabirler: Cin Mambet*”, Cafer Seydahmet Kırimer, 1967, Mayıs-Haziran, S.40, s.34.

Ö

“*Öğrenelim, Bilelim!..*”, Mehmet Alaç, 1965, Mart-Nisan, S. 27 s.27.

P

“*Propaganda ve Kamuoyu*”, Müstecip Ülküsal, 1975, Mart-Nisan, S. 87, s. 1.

R

“*Romanya Türkleri ve Siyaset*”, M. H. Fazıl, 1930, Eylül, S. 4, s.18.

“*Romanya Türkleri ve Siyaset*”, M. H. Fazıl, 1930, Teşrin-i Evvel, S. 214, s.20.

“*Romanya'daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, Ali Cafer Naci (Çev: N. M. Altuğ), 1966, Ocak-Şubat, S. 38, s.22.

“*Romanya'daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, Ali Cafer Naci (Çev: N. M. Altuğ), 1966, Mayıs-Haziran, S. 40, s.16.

“*Romanya'daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, Ali Cafer Naci (Çev: N. M. Altuğ), 1966, Temmuz-Ağustos, S. 35, s.21.

“*Romanya'daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, Ali Cafer Naci (Çev: N. M. Altuğ), 1966, Eylül-Ekim, S. 36, s.21.

“Romanya ’daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri”, Ali Cafer Naci (Çev: N. M. Altuğ), 1966, Kasım-Aralık, S. 37, s.22.

“Romanya Olayları ve Türkler”, Dobruçalı, 1975, Ocak-Şubat, S. 86, s.17.

“Romanya ’da Bulunan Müslümanlar”, Müstecip Ülküsal, 1976, Eylül-Ekim, S. 96, s. 1.

“Romanya Başbakanı v.s'nin Ziyareti”, Dobruçalı, 1978, Mayıs-Haziran, S.106, s.27.

“Rusya'nın Çekoslovakya'yı İşgalinden Doğan Dava Sanıklarının Savunmaları”, Müstecip Ülküsal, 1968, Kasım-Aralık, S. 49, s. 7.

S

“Salt II İmzalandı, Fakat...”, Müstecip Ülküsal, 1979, Temmuz-Ağustos, S.113, s.1.

“Sovyet Bilginlerinin Açıklaması”, Müstecip Ülküsal, 1972, Mayıs-Haziran, S. 70, s.14.

“Sovyetlerin Halkların Birbirlerine Yakınlaşmaları Siyasetinin Arkasında Neler Gizlidir”, Murat Yanabi, 1972, Ocak-Şubat, S. 68, s. 21.

“Sovyetler Birliği ’nde Durum”, Orulu, 1966, Eylül-Ekim, S. 36, s. 31.

“Sovyet Yayılma Siyasetinde Yeni Safha”, A. Avtorhan, 1972, Mayıs-Haziran, S. 70, s.17.

“Sürgünler Yurtlarına Dönerken”, Müstecip Ülküsal, 1965, Ocak-Şubat, S. 32, s.1.

“Sürgündeki Kırımlılar”, Edige Kırımlı, 1969, Ocak-Şubat, S.56, s.8.

“Sürgündeki Kırım Türkleri ve Soviet Weekly'ye Cevap”, İsmail Otar, 1969, Eylül- Ekim, S. 54, s.18.

T

“*Tarih Suallere Hangi Cevabı Verdiriyor*”, Mehmet Alaç, 1980, Temmuz-Ağustos, S.119, s.13.

“*Tuzlacık Köyü*”, Şenol Yağızhan, 1972, Ocak-Şubat, S.68, s.34-35.

“*Türklük ve Kırım Davası*”, Müstecip Ülküsal, 1973, Mayıs-Haziran, S. 77, s.1.

Ü

“*Üç Sovyet Aliminin Mektubu*”, Müstecip Ülküsal, 1970, Mayıs-Haziran, S. 58, s.1.

V

“*Varşova Askerî Antlaşması ve Romanya*”, Müstecip Ülküsal, 1966, Eylül-Ekim, S. 36, s. 2.

Y

“*Ya Biz Ne Zaman Döneceğiz*”, A. Grigorenko, 1978, Eylül-Ekim,S. 108, s.39.

“*Yanlış Bir Değerlendirme*”, Selim Taygan, 1980, Mayıs-Haziran, , S. 118, s. 38.

“*Yirmi Sene Sonra Hatırladıklarım*”, Mustafa Altan, 1965, Temmuz-Ağustos, S. 29, s. 17.

YAZAR ADLARI DİZİNİ

A

Abay, A. “*Kırım’da 1944 Felâketi*”, 1964, Temmuz-Ağustos, S. 23, s. 4.

Alaç, Mehmet, “*Cevabı Verilmesi Gereken Sualler*”,1980, Mayıs-Haziran, S.118, s.21.

Alaç, Mehmet, “*Tarih Suallere Hangi Cevabı Verdiriyor*”, 1980, Temmuz-Ağustos, S.119, s.13.

Alaç, Mehmet, “*Öğrenelim, Bilelim!..*”, 1965, Mart-Nisan, S. 27 s.27.

Altan, Mustafa, “*20 Sene Sonra Hatırladıklarım*”,1965, Temmuz-Ağustos, S. 29, s. 17.

Altan, Mustafa, “*Çoğu Gitti, Azı Kaldı*”, 1966, Kasım-Aralık, S. 37, s.26.

Avtorhan, A. “*Sovyet Yayılma Siyasetinde Yeni Safha*”, 1972, Mayıs-Haziran, 70, s.17.

B

Bektöre, Emin, “*Akmescit Faciası*”, 1966, Kasım-Aralık, S.37, s.34.

D

Devlet, Nadir, “*Kırım Türklerine Yeniden Haksızlık Yapılıyor*”, 1979, Ocak-Şubat, S. 110, s. 10.

Devlet, Nadir, “*Kırım Türklerinin Kremlin’e Yeni Çağruları*”,1978, Eylül-Ekim, S. 108, s. 13.

Dobrucalı, “*Dobruca’daki Kırım Türkleri*”,1963, Temmuz-Ağustos, S.17, s.9.

Dobruçalı, “*Dobruca’daki Kırım Türkleri II*”,1963, Eylül-Ekim, S. 18, s.16.

Dobruçalı, “*Dobruca’daki Kırım Türkleri III*”, 1964, Mart-Nisan, S. 21, s.41.

Dobruçalı, “*Dobruca’daki Kırım Türkleri IV*”,1964, Mayıs-Haziran, S. 22, s.34.

Dobruçalı, “*Dobruca’daki Kırım Türkleri V*”, 1964, Temmuz-Ağustos, S. 23, s.15.

Dobruçalı, “*Romanya Olayları ve Türkler*”, 1975, Ocak-Şubat, S. 86, s.17.

Dobruçalı, “*Romanya Başbakanı V.S’nin Ziyareti*”, 1978, Mayıs-Haziran, S.106, s.27.

Dr. E. K. ve S. T. “*Kırım Türklerinin Kaderi ve Tutuklamalara Dair*”, 1971, Kasım-Aralık, S. 67, s.41.

E

Erer, Tekin, “*Güneş Ne Zaman Doğacak*”, 1969, Temmuz-Ağustos, S.53, s. 41.

Erer, Tekin, “*Nixon Bükreş’e Niçin Gidiyor*”, 1978, Temmuz-Ağustos, S. 107, s. 17.

F

Fazıl, M. H. “*Romanya Türkleri ve Siyaset*”,1930, Eylül, S. 4, s.18.

Ferhad, Mehmed, “*Dobruca Türkleri*”, 1932, Eylül, S.9, s. 14.

G

Grigorenko, “*Basın ve Radyo için Bildiri*”, 1976, Mart-Nisan, S.93, s.16.

Grigorenko, A. “*Ya Biz Ne Zaman Döneceğiz*”,1978, Eylül-Ekim, S.108, s.39.

H

Halid, Ömer, “*Cenubi Dobruca’da İlk Türk Hükümeti*”, 1930, Kanun-
ı Evvel, S. 23, s.252.

K

Karakaya, A. “*Kırım Türkleri’nde Askerlik*”, 1968, Eylül- Ekim, S.48,
s. 15.

Karakaya, A. “*Kırım Türkleri’nde Askerlik*”,1968, Kasım- Aralık,
S.49, s.12.

Karakaya, A. “*Kırım Türkleri’nde Askerlik*”,1969, Mart- Nisan, S.69,
s.20.

Karaş, Ertuğrul, “*Diaspora’daki Köylerimizden: Güroluk (Kızılsuvat)
Köyü*”, 1996, Kasım-Aralık, S.217, s.37.

Karaş, Ertuğrul, “*Diaspora’daki Köylerimizden: Yeşildon Köyü*”,1996,
Ocak-Şubat, S. 212, s.40.

Karaş, Ertuğrul, “*Diaspora’daki Köylerimizden: Esence (Yellice)
Köyü*”, 1997, Kasım – Aralık, S. 223, s.37.

Karaş, Ertuğrul, “*Diaspora’daki Köylerimizden: Pasakadın*”,1997,
Eylül-Ekim, S.225, s.36.

Kerimova, F. “*Hatıralar*”, 1994, Mart-Nisan, S. 203, s. 28. Ankara

Kırimal, Edige, “*Kırım’da Topyekün Tehcir ve Katliam*”,1963, Mart-
Nisan, S.15, s.35.

Kırimal, Edige, “*Sürgündeki Kırimlılar*”,1969, Ocak-Şubat, S.56, s.8.

Kırımdar, Leyla, “*Kırım Türklerinin Göç Sebepleri*”, 1967, Mayıs-
Haziran, S. 40, s.32.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Antlı Kurban*”,1960,
Kasım, S. 1, s.31.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Antlı Kurban*”,1961, Ocak, S. 2, s.22.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Antlı Kurban*”, 1961, Mart, S. 3, s.15.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Murat Baba*” 1961, Temmuz, S. 5, s.25.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Molla Nurullah*”,1961, Eylül, S.6, s.22.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Yılmazları Mezarlığı*”, 1961, , Kasım, S. 7, s.34.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Yılmazları Mezarlığı*”, 1962, Ocak, S. 8, s.20.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Nur Bike*”, 1962, Mart, S. 9, s.18.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Mübarek Çoban*”,1962, Mayıs, S. 10, s.15.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Şehit Askerler Mezarlığı*”, 1962, Temmuz, S. 11, s.28.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Gaspıralı İsmail Bey’in Kabri*”, 1963, Mart Nisan, S. 15, s.22 .

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Genç Nuri Hoca*”, 1963, Mayıs- Haziran, S. 16, s.18.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Abdürreşit Mehdi’nin Kabri*”, 1963, Temmuz-Ağustos, S.17, s.27.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: İslâm Ağa*”, 1964, Temmuz-Ağustos, S. 23, s.46.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Millî Duygu*”,1964, Eylül-Ekim, S. 24, s.52.

Kırimer, Cafer Seydahmet, “*Nurlu Kabirler: Cin Mambet*”,1967, Mayıs-Haziran, S.40, s.34.

Kırımlı, Hakan, “*Diaspora’daki Köylerimizden: Gökeşme Köyü*”,1997, Ocak-Şubat, S. 218, s.31.

Krosnov, Levitin, “*Müslüman Dünyasına Çağrı*”, 1976, Mart-Nisan, S. 93, s.22.

N

Naci, Ali Cafer, “*Romanya’daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, 1966, Ocak-Şubat, S.38, s.22.

Naci, Ali Cafer, “*Romanya’daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, 1966, Mayıs-Haziran, S. 40, s.16.

Naci, Ali Cafer, “*Romanya’daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, 1966, Temmuz-Ağustos, S. 35, s.21.

Naci, Ali Cafer, “*Romanya’daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, 1966, Eylül-Ekim, S. 36, s.21.

Naci, Ali Cafer, “*Romanya’daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, 1966, Kasım-Aralık, S.37, s.22.

Naci, Ali Cafer, “*Romanya’daki Kırım Türklerinin Folklor ve Gelenekleri*”, 1967, Mayıs-Haziran, S.40, s.16.

Naci, Ali Cafer, “*Dobruca’daki Kırım Türklerinin Hayatından, Güreş*”, 1972, Mayıs-Haziran, S.70, s.36.

O

Orlu, O. “*Sovyetler Birliği’nde Durum*”, 1966, Eylül-Ekim, S. 36, s. 31.

Otar, İsmail, “*Sürgündeki Kırım Türkleri ve Soviet Weekly’ye Cevap*”, 1969, Eylül- Ekim, S. 54, s.18.

Otçu, Turgut, “*Diaspora’daki Köylerimizden: İzzettin Köyü*”, 1997, Mart-Nisan, s.31.

Ö

Özkırım, Orhan, “*Kerson’daki Alay Kırım’a Nasıl Getirildi?*”,1964, Mart-Nisan, S. 21, s. 15.

Özkırım, Orhan, “*İkinci Dünya Savaşı’nda Kırım Türkleri ile Almanlar Arasındaki Münasebetler*” 1964, Kasım-Aralık, S. 25, s. 15.

T

Taygan, Selim, “*Yanlış Bir Değerlendirme*”,1980, Mayıs-Haziran, S. 118, s.38.

Tebedar, F. Esra, “*Diaspora’daki Köylerimizden: Ayrancı Bucağı*”, 1994, Eylül - Ekim, S. 204, s. 27.

U

Uralgiray, Yusuf, “*Esir Türkler Haftası Münasebetiyle*”, 1976, Temmuz-Ağustos, S. 95, s.3.

Uralgiray, Yusuf, “*İki Önsöz*”, 1977, Eylül-Ekim, S.102, s. 9.

Ü

Ülküsal, Müstecip, “*Esir Türk İlleri ve Sömürgecileri*”, 1962, Mart, S. 9, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Kırım Türk’ünün Faciası ve Kurtuluş Davası*”, 1962, Temmuz- Ağustos, S. 11, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Esir Milletler Haftası*”, 1964, Temmuz-Ağustos, S. 23, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Sürgünler Yurtlarına Dönerken*”, 1965, Ocak-Şubat, S. 32, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Varşova Askerî Antlaşması ve Romanya*”, 1966, Eylül-Ekim, S. 36, s. 2.

Ülküsal, Müstecip, “*Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Dobruca Türkleri*”, 1966, Temmuz-Ağustos, S. 35, s. 36.

Ülküsal, Müstecip, “*Moskova Basarabya*”, 1967, Mart-Nisan, S. 39, s. 27.

Ülküsal, Müstecip, “*Büyük Facianın 23. Yıldönümü*”, 1967, Mayıs-Haziran, S. 40, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Kırım Türklerinin Hakları Meselesi*”, 1968, Ocak-Şubat, S. 44, s. 8.

Ülküsal, Müstecip, “*Rusya'nın Çekoslovakya'yı İşgalinden Doğan Dava Sanıklarının Savunmaları*”, 1968, Kasım-Aralık, S. 49, s. 7.

Ülküsal, Müstecip, “*Kırımlılar Yurtlarına Neden Dönemiyorlar?*”, 1969, Mayıs-Haziran, S. 52, s.1.

Ülküsal, Müstecip, “*Üç Sovyet Aliminin Mektubu*”, 1970, Mayıs-Haziran, S. 58, s.1.

Ülküsal, Müstecip, “*Esir Milletler Haftası Kırım Türkleri*”, 1970, Temmuz-Ağustos, S. 59, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Nixon Moskova'da*”, 1972, Mayıs-Haziran, S. 70, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Sovyet Bilginlerinin Açıklaması*”, 1972, Mayıs-Haziran, S. 70, s.14.

Ülküsal, Müstecip, “*Bütün Türkler Bir Tek Millettir*”, 1972, Temmuz-Ağustos, S. 71, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*İki Seçimden Sonra*”, 1972, Kasım-Aralık, S. 73, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Türklük ve Kırım Davası*”, 1973, Mayıs-Haziran, S. 77, s.1.

Ülküsal, Müstecip, “*Propaganda ve Kamuoyu*”, 1975, Mart-Nisan, S. 87, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Romanya'da Bulunan Müslümanlar*”, 1976, Eylül-Ekim, S. 96, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Milletine Hizmet Edenler Unutulmaz, Unutulmamalıdır*”, 1977, Mart-Nisan, S. 99, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*Kırım Tatarlarının Yas Günü*”, 1977, Mayıs-Haziran, S. 100, s. 1.

Ülküsal, Müstecip, “*1977’den 1978’e Geçerken*”, 1977, Ocak-Şubat, S. 104, s.1.

Ülküsal, Müstecip, “*Bir Açıklama*”, 1978, Mart-Nisan, S. 105, s.1.

Ülküsal, Müstecip, “*...Bir Tatar Kendini Yaktı*”, 1978, Temmuz-Ağustos, S. 107, s.1.

Ülküsal, Müstecip, “*Muhtıra’ya Cevap*”, 1978, Eylül-Ekim, S.108, s. 29.

Ülküsal, Müstecip, “*Salt II İmzalandı, Fakat...*”, 1979, Temmuz-Ağustos, S.113, s.1.

Ülküsal, Müstecip, “*Kurt Tüğünü Değiştirir Huyunu Değiştirmez*”, 1979, Ocak- Şubat, S. 116, s.1.

Ülküsal, Müstecip, “*Esir Milletler Haftası Ne Getirdi*”, 1980, Temmuz-Ağustos, S. 119, s. 21.

Y

Yağızhan, Şenol, “*Tuzlacık Köyü*”, 1972, Ocak-Şubat, S.68, s.34-35.

Yanabi, Murat, “*Sovyetlerin Halkların Birbirlerine Yakınlaşmaları Siyasetinin Arkasında Neler Gizlidir*”, 1972, Ocak-Şubat, S. 68, s. 21.

Yıldırım, Yusuf, “*Kırım Türklerine Biraz Hürriyet*”, 1975, Ocak-Şubat, S. 86, s. 45.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

A

Ahmet Karakaya.....	5
Ak toprak.....	338
Akyar.....	9, 305
Albastı.....	32, 338
Albis.....	338
Ali Cafer Naci.....	5, 373, 377, 378
Ali Kemal Gökçiray.....	4, 20, 22
Alkarısı.....	338
Allah.....	48, 62, 91, 110, 118, 138, 189
Alman.....	1, 8, 9, 10, 21
Almanlar.....	385
Almis.....	338
Amel günü.....	132, 135, 338
Anadolu.....	8, 330
Andican.....	12
Ankara.....	4, 19, 22, 23, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 374
April beşi.....	135, 338, 339
Arabat.....	11, 335
Arabistan.....	127
Aralık.....	48, 49, 124, 125, 324, 371, 372, 374, 375, 378, 380, 381, 382, 384, 385, 386
Arslan.....	39, 329
Asanşı.....	114, 323
Atatürk.....	18, 317
Avarlar.....	6
Ay.....	44, 89, 148, 198
Azaplar.....	14, 20, 120, 138
Azat Kırım Gazetesi.....	17

B

Babadağı.....	5, 6, 7
Bahçesaray	7, 19, 126
Balkanlar	6, 333
Beriya.....	10, 11
Berlin Hatıraları.....	21, 336
Besarabya	7
Birinci Dünya Savaşı.....	105
Birleşmiş Milletler Anayasası	15
Bizim Sözümüz	14
Boğazköy.....	5
Bolşevikler	16, 23
Bora.....	14, 39
Bulgar.....	6, 8
Bulgaristan	22, 23

C

Cafer Seydahmet Kırimer.....	18, 101, 317, 376, 377, 382, 383
Canköy	20

Ç

Çabaş.....	84, 85, 342
Çadır Dağı	305
Çardak.....	14
Çarlık.....	16, 332, 334
Çin.....	16, 18

D

D Özel Görev Birliği	9
Deliorman	5, 9
Dikme	114
Dobruca	4, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 14, 15, 18, 21, 22, 24, 25, 28, 33, 38, 41, 42, 43, 45, 60, 62, 65, 69, 73, 83, 88, 89, 93, 95, 98, 100, 101, 103, 105, 106, 107, 108, 113, 114, 118, 119, 120, 123, 124, 125, 126, 128, 130, 134, 137, 138, 139, 141, 147, 202, 317, 324, 331, 333, 371, 372, 373, 374, 380, 381, 382, 384, 386
Dobruca Gazetesi	14
Dobruca Sadâsı	13
Dobruca Tamîm-i Maarîf Cemiyeti	13, 317

E

Edip Mehmet Ali	102
Eflak	6
Ege	5
Ekim	6, 9, 19, 119, 120, 323, 372, 374, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387
Ekim Bayramı	6, 119, 120, 339, 351
Emel	2, 3, 4, 2, 3, 4, 5, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 48, 49, 89, 90, 91, 99, 100, 101, 200, 317
Emel Kırım Vakfı	4
Emel Mecmuası	4, 14, 16, 17, 18, 21, 317
Emin Bektöre	4, 22, 371, 380
Emin Zekeriya Bektöre	20, 317
Eskişehir	22, 23, 327
Evliya Çelebi	6

F

Fergana 12

G

Gagauzların Aslı 22

Gaspıralı 102, 309, 376, 383

Genç Nesil 14

Getler 6

Gotlar 6

Gözlerve 7

Güneş Sahili 14

Gürşadna Hatun 102

H

Haber 1, 14, 334

Hac 127

Hacıoğlu 7, 22, 23

Hak Sözü 14

Hakses 14

Halil Beşev 4, 20, 23

Hansaray 19

Hareket Şark 14

Haziran 10, 22, 335, 371, 372, 373, 374, 375,
376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387

Hıdır Nebi 346

Hıdrellez 6, 117, 118, 120, 323, 346, 354

Hıristiyan 45, 140, 326

Hızır 117, 304

Hunlar..... 6

I

I. Murad..... 6

Işık.....14

Ivanko 6

İ

İkinci Dünya Savaşı 17, 19

İnsan Hakları Beyannamesi..... 15

İshak Baba 8

İskitler.....6

İslamiyet 330

İstanbul.....4, 5, 19, 21, 22, 23, 307, 326, 327, 329, 330, 331,
332, 334, 335, 336

İzmir.....22

K

Kadı Ahmet Efendi..... 307

Kalyakra 17

Kam Bürenin Oğlu Bamsı Beyrek Hikayesi 70

Kantar Günü 6, 124

Kantar/Terazi Günü..... 124, 324

Karadeniz 5, 14, 126, 188, 327, 336

Karaoğuz 139

Karasu 7

Kaşka-Derya..... 12

Kazak.....	7
Kazakistan	9
Kazanlı Kazan	126
Kazım Seydahmet	20, 317
Kerç.....	7
KGB.....	1, 10
Kıdır Nebi.....	346
Kırgız.....	7
Kırım..4, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 32, 33, 34, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 47, 60, 61, 62, 65, 69, 70, 73, 76, 81, 83, 88, 89, 93, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 130, 131, 133, 134, 137, 138, 139, 141, 147, 202, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 309, 317, 319, 324, 326, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 351, 372, 373, 374, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 384, 385, 386, 387	
Kırım Harbi	7
Kırım Türkleri	11, 12, 17, 18, 19, 21
Kırım'ın Kurtuluş Davası	21, 336
Kırımsar.....	23
Kızıl Ordu.....	10, 11
Köstence	7, 14, 17, 331
Kremlin.....	16, 375, 380
Kur'an.....	32, 33, 38, 67, 79, 80, 81, 92, 98, 138, 141, 325
Kültigin Abidesi	70

L

Lenin.....	16
------------	----

M

Mahmut Oktay.....	20
Mart.....	19, 48, 89, 90, 91, 101, 113, 135, 136, 199, 200, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387
Mecidiye.....	5, 7, 13, 14, 317
Mecidiye Semineri	13
Mehmet Niyazi	13, 17, 331
Mehmet Yurtsever.....	5
Mektep ve Aile	14
Mısır.....	40
Mircea 6, 329	
Moğol.6	
Molla Nurullah	306, 376, 383
Morgöl.....	5
Moskova.....	11, 334, 375, 376, 386
Murat Baba.....	301, 376, 383
Musa Abdullah Hacı.....	20, 317
Müslüman.....	7, 13, 42, 93, 307, 317, 322, 375, 384
Müstecip.....	4, 14, 15, 18, 20, 21, 102, 317, 336, 371, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 385, 386, 387
Müstecip Hacı Fazıl Ülküsal	14, 15
Müstecip Ülküsal.....	14, 20, 21

N

Naldöken	114
Namengan.....	12
Narvez 114	
Nevruz6, 39, 113, 114, 115, 116, 117, 199, 200, 323, 349	

Nevruziyye	115, 349
Nisan.....	10, 14, 19, 48, 89, 90, 91, 200, 331, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387
Niyazi Kırınman	4, 20, 23
NKVD.....	1, 10
Nur Bike	303, 376, 383
Nurbat.....	114, 118, 120, 323

O

Ong bey	350
Orhon.....	70
Osmanlı	2, 7, 17, 331, 332, 334, 336
Ovidin.....	5

Ö

ÖSSC.....	1
Özbekistan.....	11, 12

P

Pazar.....	64, 77, 123, 320, 321
Pazarcık	7, 14, 17, 22, 23
Perdalez	136, 350
Perşembe	64, 77, 91, 320, 321
Pırsak.....	114
Pravadi.....	5

Q

Qırım.....148, 149, 351

R

Razelm..... 5
 Renkler 14
 Reşit Ali Osman 4, 20, 22, 317
 Rıfat Mithat 20, 317
 Roma 6
 Romalılar..... 6
 Romanya.....2, 4, 5, 13, 14, 15, 17, 20, 21, 22, 47, 327, 330, 331, 333,
 334, 336, 377, 378, 379, 381, 384, 386
 Romen. 8, 14, 15, 22
 Rûmi..... 134, 135, 137, 338, 339, 343
 Rus..... 8, 9, 15, 16, 18, 23, 102, 304, 308, 330, 332
 Rusya..... 5, 11, 16, 19, 147, 332, 378, 386

S

Sarı Eşki 123
 Sarı Saltuk 6, 7
 Selçuklu 6
 Semarkant..... 12
 Semeika 5
 Seyit Mahmut Okyay 4, 23
 Sezekli Molla Akay 307
 Sıyıldamay..... 123
 Silistre 6
 Sinoe..... 5

Sitte-i sevr	352
Slavlar	6
Sovyet.....	1, 2, 9, 10, 11, 16, 19, 21, 147, 331, 378, 379, 380, 386
Sovyetler Birliği	9, 13, 378, 384
Stalin	9, 16
Sultan Abdulmecit.....	7
Suyum Bike	102
Sütgöl.....	5

Ş

Şeremezan	109, 352
Şevval.....	110
Şubat.....	13, 18, 20, 91, 119, 136, 372, 375, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387

T

Taşavul	5
Taşkent	12
Tatar...2, 5, 7, 8, 13, 14, 15, 18, 20, 25, 28, 33, 38, 41, 42, 43, 45, 60, 62, 65, 69, 71, 73, 83, 88, 89, 93, 95, 98, 100, 101, 103, 105, 106, 107, 108, 113, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 126, 128, 130, 134, 137, 138, 139, 141, 147, 202, 317, 324, 327, 330, 331, 334, 335, 336, 371, 387	
Tay tay toy.....	353
Tercüman Gazetesi	308
Teşvik.....	14
Tırnova	6
Tögerek.....	122
Traklar	6
Tulça.....	5, 7
Tuna.....	5, 14

Tuvak horonu	126
Türk.....	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 102, 317, 326, 327, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337, 371, 373, 374, 382, 385
Türk Birliği.....	14, 15
Türkçe.....	7, 14, 15, 21, 76
Türkçülük	17, 18, 317
Türkiye	2, 8, 15, 16, 21, 22, 23, 73, 127, 317, 330, 331, 337
Türkler.....	7, 15, 16, 21, 102, 335, 336, 371, 373, 378, 381, 385, 386
Türklük	14, 16, 335, 379, 386

U

Ukrayna	5, 13
Urular	45, 326

Ü

Üç Bozkırlı Atilla-Cengiz-Timur.....	22
--------------------------------------	----

Y

Yenigazi	114
Yıldırım Halk	14
Yüksek Minare	126

KAVRAMLAR DİZİNİ

A

ad.....	5, 34, 37, 38, 141
âdet.....	24, 46, 88, 100, 146, 202
ağaç.....	40, 90, 93, 114, 202
aile.....	2, 61, 88, 99, 101, 102, 114, 119, 120, 122, 127, 146, 317, 323
ak nekah.....	338
akraba.....	29, 48, 62, 66, 70, 88, 318
akşam.....	27, 48, 61, 80, 89, 126
al.....	44, 63, 198
alâmet.....	114, 120
alışke şorbası.....	131, 324
amel.....	132
ana.....	7, 25, 46, 61, 106, 320
ana-baba hesabı.....	338
ananevi.....	75, 76
anne.....	24, 25, 28, 29, 33, 34, 38, 40, 41, 46, 65, 102, 105, 318, 320, 343
arık.....	135
arışke.....	132, 134, 339
arife.....	110, 111
arman tüp.....	119, 339
asker.....	9, 102, 305
aş meclisi.....	93, 339
at.....	12, 39, 121, 132, 140, 199
at atma toy.....	40, 339
ateş.....	16, 110, 129, 132, 138
atışma.....	342, 353
avcılık.....	127
ayakbastı parası.....	77

ayttırıp barmak 339

B

baba.....	22, 39, 44, 61, 65, 66, 78, 80, 87, 88, 99, 135, 320, 323, 338, 339, 346, 354
baklava	28, 31, 66, 131, 324, 350
bala.....	121, 148, 339, 340
ballık.....	77, 340
basmalı peştimal.....	340
baş cavşı	340
baş marama.....	104, 340
baş yavluk.....	340
başlık parası.....	61, 340, 352
batır.....	38, 39, 106, 148, 302, 331, 336, 340
batık parası	340
bayırbaş	104, 340
bayrak.....	121
bayram.....	110, 111, 113, 118, 119, 323
bebek.....	4, 31
berd'ül âcuz.....	136, 350
bilmece	353
bindallı.....	77
bo tutkan, bo saygan.....	340
boğaz düşmesi	340
bokşa.....	63
bozlavcı	97, 340
boztorgay.....	126
börü.....	38, 139, 340
büyüsel	24, 113

C
----

cantıq.....	122, 131, 324, 341
caş.....	14
caşlar tokızı	341
cavşı.....	60, 61, 320, 341
cenaze.....	89, 92, 93, 96, 97, 98, 322, 323
cege apakay	341
cır.....	341
cırlamak.....	341
cıyın.....	47, 48, 49, 64, 320, 341
col avası.....	68, 78
cülbez.....	104, 342
cülde.....	342

Ç

çalğı.....	64, 73, 83, 85
çember.....	342, 352
çeyiz.....	85
çın.....	46, 47, 48, 163, 342, 346
çınçı kız	342
çınlamak	342
çınlar.....	46, 163
çınlaşma.....	46
çibörek.....	87, 122, 127, 131, 324, 342
çille.....	28, 39, 342
çoban hesabı	342
çoban oyunu	126
çocuk.....	6, 15, 25, 26, 28, 30, 32, 33, 34, 37, 40, 41, 42, 64, 79, 80, 84, 86, 105, 106, 317, 318, 319

çuval.....122, 345, 353

D

damat.....61, 65, 66, 70, 73, 77, 82, 83, 84, 86, 87, 111, 320, 323, 338, 347
 dans.....69
 davul.....28, 64, 66, 73, 76, 110, 120, 121, 128
 defin.....6, 92, 93, 96
 delikanlı tokızı..... 80
 delikanlılar..... 48, 69, 75, 76, 80, 82, 84
 destan.....76, 303
 dil.....13, 19, 47, 103, 146
 din.....45, 134, 332, 334
 dinî.....14, 15, 37, 118, 146, 202, 323
 dinsel.....24, 98, 329
 dış.....5, 40
 doğum.....2, 4, 24, 26, 27, 31, 39, 68, 103, 318, 326, 333
 dua.....35, 39, 92, 96, 109, 118, 119, 130, 133, 202, 323, 343
 düğün.....43, 44, 45, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 85, 318, 319, 320, 346, 354, 355
 dünya..... 4, 19

E

edebî.....18, 111, 317
 elveda.....110, 343
 elvida.....109, 110, 343
 erkek.....25, 27, 34, 41, 42, 43, 44, 60, 62, 63, 64, 67, 68, 69,
 71, 75, 77, 79, 80, 81, 92, 99, 100, 101, 103, 104, 123, 138, 141, 202,
 319, 320, 321, 323, 338, 340, 341, 345, 346, 347, 348, 349, 351, 354
 eski hesap 343
 eski takvim 343
 etek cırtaş..... 46, 320, 343

etek cırtaş.....	5, 46
evlenme	2, 24, 43, 44, 80, 101, 133, 326, 333
evlilik.....	5, 45
ey şuval bayramı.....	6, 123

F
----

folklor	6, 108, 126, 326, 329, 330, 333, 334, 335, 377, 378, 384
---------------	--

G
----

gazete.....	13, 14, 15
gebe.....	25
gebelik.....	4, 25
geçiş dönemi.....	2, 24
gelenek	24, 108
geleneksel.....	9, 62, 73, 75, 78, 81, 92, 98, 122, 132, 133, 320, 322
gelin.....	5, 26, 42, 48, 66, 69, 73, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 87, 88, 111, 125, 138, 195, 197, 320, 321, 323, 333, 340, 341, 346, 349
gelin alma	5, 77, 346
gelin havası.....	321
gelinalıcı	346, 348
genç.....	14, 40, 41, 47, 70, 71, 76, 77, 80, 81, 82, 109, 110, 114, 122, 321
gerdek	5, 86
göbek bağı	26, 318
göbete.....	28, 348
görenekler.....	24
görümlük	348
güreş.....	5, 75, 81, 85, 86, 121, 122, 127, 128, 373, 384
güreşçiler	121, 127
güvey.....	66, 72, 347

H
----

halk.....	2, 5, 8, 10, 11, 12, 15, 19, 24, 32, 34, 46, 47, 89, 91, 109, 111, 115, 120, 121, 122, 123, 130, 138, 163, 308, 317, 318, 324
halk hekimliği.....	7, 129
halk inançları.....	2
halk mutfağı.....	7, 131
halk takvimi.....	7, 133
hamilelik.....	24
harman.....	109, 119
hayırlama.....	344
hesaplı günler.....	344
hikâye.....	17
horoz.....	27, 31, 42, 69, 70, 72, 321, 341, 347

İ
----

iç kiyev.....	344
ikram.....	30, 40, 41, 42, 64, 66, 73, 76, 77, 80, 101, 114, 127, 131, 133, 319

K
----

kadı tura.....	106
kadın.....	6, 24, 29, 43, 47, 77, 80, 88, 89, 94, 101, 102, 103, 104, 138, 303, 318, 323
kafkas kuşak.....	77
kaftan.....	104
kakaş.....	132, 324, 345
kakma.....	81, 321, 345
kalakay.....	5, 41, 118, 119, 122, 131, 319, 324, 349
kalakay toy.....	41, 319, 345

kalca şorpası	114, 345
kapama	86, 131, 324
kapı bastı	68, 345
kapı bastı	345
kapıcı beyi	71, 72, 345
kapşık	123, 345
kara	5, 104, 121, 129, 137, 139, 303, 308, 324
karatogay beyi	72, 345
kart	71, 72, 83, 114, 199
kart ağası	71, 72, 73, 345, 347
kaşkı	139
katlama	42, 62, 77, 345
katlanışıklı köbete	345
kavak	140
kavil	62, 345
kavkaz kuşağı	345
kavrama	44, 319, 345
kayın	90, 138
kayış ayak	346
kaynana	29, 126, 318
kaytarma	126
kazan ayırma	99, 346
kazanşı	66, 346
keday	47, 346
kefen	92, 93
kelin	195, 321, 346
kelin avası	81, 321
kelin tüşmesi	346
kelin uzatılması	346
kelinalıcı	346
kelinavası	346
kıdırlez	346

keşmeşe	131, 324, 346
keten helvası	127
kına	5, 65, 66, 73, 74, 84, 111, 320, 321, 323, 346
kına gecesi	346
kına toy	74, 346
kırcıman	43, 346
kırde	122, 346
kırk	27, 28, 29, 31, 34, 43, 97, 98, 318, 342, 346
kırk basması	34, 346
kırk çıkması	346
kırk dökülmesi	346
kırklama	29, 318, 346
kıygaşa	110, 122, 347
kız	27, 30, 34, 35, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 74, 75, 77, 78, 80, 81, 86, 88, 124, 126, 138, 139, 141, 188, 195, 197, 319, 320, 321, 342, 347, 351
kızlar	25, 40, 41, 64, 80, 109, 110, 120, 126, 320
kirde	131, 324, 347
kiyev	5, 70, 71, 73, 81, 83, 84, 85, 86, 347
kiyev başı	347
kiyev kapama	347
kiyev katı	347
kiyev tıraşı	5, 81, 347
klapdan	120, 347
koç	85, 86
komünist	5, 15, 16
kona	68
konak	351
konakbay	47, 73, 74, 75, 347
konakbay kız	73, 347
konakbaylık	75
konuşma gecesi	5, 70, 73, 320, 345, 347, 351

koranta.....	99
koraz.....	42, 69, 70, 198, 319, 321, 341, 347
koraz tellev	347
koşmak	106
köbete..	28, 41, 64, 77, 122, 118, 119, 131, 324, 348
körümlük	348
köten köbete	64
köy.....	12, 14, 64, 65, 71, 75, 80, 81, 101, 109, 119, 127, 320, 321
kuda.....	62, 79, 348
kudagıy	79, 348
kurt.....	38, 132, 139, 340, 345, 348
kurultay.....	2, 70
kutsal	38, 43, 102, 139
kültür.....	4, 14, 18, 22, 23, 105, 108, 317, 330, 331, 332, 333, 334
kültürel	13, 15, 16
küregici beyleri.....	72, 73, 348

L
----

laqşa.....	131, 324
loğusa.....	4, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 318, 319, 338, 348
lokşa toy	28, 318, 348

M
----

mane.....	111
mani.....	76, 111, 120, 342, 353
mantı.....	132, 353
marama	104
maylı kalakay	41, 118, 349
mecmua	2, 17, 18, 317
mehil.....	61, 349

mehir.....	62, 67, 349
merasim	28, 72, 73, 318, 321
mevsim	2, 134
mezar	12, 96, 97, 140, 304, 322
mezarlık.....	90
mısır.....	40, 41, 101, 136, 199, 319
mısır toy.....	349
mihir.....	349
milli.....	14, 16, 17, 18, 22, 76, 77, 101, 102, 103, 123, 126, 147, 317, 318, 319, 324
milli benlik	318
mirt oyunu	106
mitoloji	130
mögedek arabası.....	349
müzik.....	70, 101, 146

N
----

navrez	114, 349
navrez çiçeği.....	349
navrez.....	113, 114, 199, 200, 349
nawrez çiçeği.....	349
nevruz.....	113, 114, 117
nikah.....	5, 66, 67, 68, 349
nine.....	38
ninni.....	336
nişan.....	46, 62, 63, 117, 320
nüfus.....	8, 13

O

obır.....	106, 140, 350
odaman	128
oğlan.....	45, 46, 74, 88
omaç şorbası.....	131, 324
orman.....	120
oşaklarım ottan ot.....	106
oyunlar.....	41, 42, 107, 119, 123, 127, 324

Ö

öü.....	88, 90, 92, 96, 98, 321, 323
ölüm.....	2, 22, 24, 88, 90, 91, 92, 98, 303, 308, 318, 326, 327, 329, 330, 333
örf.....	146
östana yabu.....	350
özerk.....	13

P

paqlava	350
para.....	42, 63, 70, 71, 77, 80, 82, 84, 85, 86, 93, 94, 112, 114, 119, 127, 137, 202, 304, 319, 322, 323
paşalı.....	104
patrikal.....	99
peri.....	31, 33

Q

qahve tüymek	320, 351
qalaqay	131, 324

qarışma	131, 132, 324
qaşıqbörek	131, 324, 351
qırcıman.....	346, 351
qırcımanlar	71
qıyğaşa.....	131, 324, 351
qonaq.....	70, 351
qonaq âdeti	351
qonaq gecesi	351

S
----

saban toy.....	351
sağdıç.....	31, 82, 83, 86, 347
salma	119, 351
sarıburma.....	122, 131, 324, 351
satuv.....	63, 320, 351
sayılı günler.....	351, 338
siyasi.....	2, 6, 127, 317
siyasî.....	5, 14, 16, 17, 18, 46, 111, 163
sofra	71, 119, 122, 133
sofra duası	202
soğum.....	65, 66, 132, 320, 352
sokır teke	106
sol bey	71
sosyolojik	2
söz kesme	62, 320, 354
sünnet.....	6, 42, 319
sürgün.....	10, 11, 327
süslü horoz.....	5, 69
süslü horoz merasimi.....	5, 69
süt hakkı	61, 63, 320, 352
sütkadım	202, 352

Ş

şah şekeri kaymak	132, 352
şarkı.....	341, 356
şarkırtuvası	68
şehr-i ramazan	352
şerbenti	80, 85, 352
şeytan.....	90
şın.....	46, 47, 163, 353
şınlaşma	5
şıyıldamay	111
şibörek.....	101, 119, 353
şiiir.....	17, 47
şölen.....	70, 347
şölenler	2, 125, 127

T
----

tabaqbörek	131, 324, 353
tabiat.....	130, 147
takmak.....	75
talkan.....	132
tanişma	46
tapışma	353
tapmaca.....	353
tarih.....	1, 317, 327, 333, 335, 379, 380
tarihî.....	2,17, 19, 22, 39, 106, 111, 120, 317
taş.....	96, 107, 125, 138, 309, 322
tataraş.....	101, 131, 324, 353
tavaloqum	122, 131, 324, 353
tay tay toy	353

taziye	6, 92
tef	126
telli pabuç	78
tepreç	120, 354
tepreş	6, 120, 121, 122, 123, 324, 327, 335, 354
tıgırtmak	122
tıraş	70, 97
tokız	80, 81, 88, 321, 354
tolga toy	62, 354
toplum	2, 105, 317, 318
toplumsal	24, 42
toy	5, 39, 40, 41, 62, 64, 65, 66, 70, 73, 74, 81, 119, 131, 133, 319, 320, 321, 324, 354
toylar	64
tören	24, 39, 43, 65, 113
törkün	87, 354
tıraş	82, 84, 85
türbe	333
türkü	75, 82, 120, 321, 341, 342, 346, 353, 356

U

ubır	35, 139, 140, 355
ubırlı	139, 140
ulkım	98, 355
ulkum	110, 355

Ü

üle saqlav	93, 322, 355
üy	355

üyken toy	355
üyenmek	355
üylülük.....	355

V

vefat.....	21, 22, 23
------------	------------

Y

yağmur.....	80, 91, 96, 135, 136, 140, 202, 203, 322
yağmur duası	6, 202
yas.....	98
yaşlı.....	29, 79, 82, 83, 93, 99, 127, 137, 318, 325
yaşmak.....	356
yatır.....	303
yayın.....	2, 4, 14, 17, 21
yayla.....	6, 127, 128
yemek.....	29, 42, 44, 64, 65, 72, 93, 98, 122, 132, 139, 203, 339, 351
yır.....	341, 356
yipişli kuşak.....	104, 356
yumurta.....	27, 114, 118, 122, 134, 136
yüzük caşıruv.....	127

Z

zaparna	356
zurna.....	28, 64, 66, 76, 110, 120, 121, 128